МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ПРЕДСТАВНИЦТВО В УКРАЇНІ

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених

10 березня 2017 року

За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора,
К.В. Балабанова

МАРІУПОЛЬ 2017

УДК 34(063)
ББК 67Я431

Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених 10 березня 2017 року: Зб. тез наук.праць / за заг. редакцією К. В. Балабанова.
– Маріуполь: МДУ, 2017. – 217 с.

Рекомендовано до друку кафедрою права та публічного адміністрування економіко-правового факультету Маріупольського державного університету (протокол засідання кафедри права та публічного адміністрування економіко-правового факультету № 18 від 06.03.2017 р.)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К. В., член-кореспондент НАПН України, доктор політичних наук, професор

Члени колегії: Філонов О. В., д.ю.н., проф. (заступник голови редакційної колегії); Свірський Б. М., к.ю.н., доцент; Ніколенко Л. М., д.ю.н., проф.; Ковейно Ю. В., ст. викладач.

Збірник містить матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, яка відбудеться 10 березня 2017 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлено актуальні питання сучасного державотворення та правотворення в Україні в умовах становлення та розвитку національної правової системи в галузях конституційного, адміністративного, міжнародного, цивільного, кримінального, господарського, фінансового, екологічного, трудового права, господарського та кримінального процесів, а також загальної теорії та історії держави і права.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за зміст та авторський стиль праць, опублікованих у збірнику.

Маріупольський державний університет, 2017

Анушкевич О. Д.,
студент 3 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Відповідно до статті 21 Загальної декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо чи шляхом вільно обраних представників. Ефективна виборча система є неодмінною складовою демократичної політичної системи. Основними виборчими системами вважаються – мажоритарна і пропорційна та змішана.

В Україні парламент обирається на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною мажоритарно-пропорційною системою. Усього обирається 450 депутатів. Із них 225–в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а 225 – за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва.

Багато вчених, такі як Гончарук В. Шабров О. Шведа Ю. та ін. вивчали цю проблему. З їх робіт можна зробити висновок, що ідеальної виборчої системи не існує, кожна із них має свої переваги та недоліки. Кожна країна обирає найбільш зручну виборчу систему відповідно до власного політичного устрою.

В даний час, як вже говорилося, в Укрііні змішання система виборів, але наскільки вона ефективно, ніхто толком не може сказати, так як звичайний виборець робить всій вибір на половину, просто в сліпу.

Найбільш для України підійде досвід Франції, в якій вибори проходять мажоритарні системи абсолютної більшості (обраним вважається депутат, за якого проголосувало більше половини виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос. У разі, якщо жоден кандидат не набрав необхідної кількості голосів, організовуються повторні вибори, в яких беруть участь 2 кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів.

Оскільки при мажоритарній системі висуваються і конкурують між собою окремі особикандидати, виборець приймає рішення, ґрунтуючись на особистих якостях кандидата, а не його партійної приналежності. І найголовніше мандат, виданий виборцями конкретного кандидата, робить його більш незалежним від партійної машини; джерелом влади стають виборці, а не партійні структури.

Існують і негативні прояви мажоритарної системи. Перш за все це може проявитися такими порушеннями, як підкуп виборців і результат виборів в значній мірі визначається фінансовими можливостями конкретного кандидата.

Все ж таки мій погляд, більш ефективна була б повністю мажоритарна система виборів абсолютної більшості. Обрані депутати будуть нести відповідальність перед тим народом, який би його вибрав, і у якого з ним буде налагоджений діалог. А не так як зараз що завдяки, родинними звєязками або грошей потрапляють в список партії. Так, партія сама по собі може бути непогана, та й програма у них теж, але реальних нормотворцев там тільки половина, всі інші нікому невідомі і нічого особливо не роблять. Багато також говорять про зменшення чисельності депутатів, але зменшивши чисельність ми збільшимо тільки розцінки на

мандат, а не як на рівень життя. Тому треба робити реформу яка дасть можливість людям контролювати кожного обранця народу.

Література:

1. Гончарук В. П. Виборча система як механізм сучасної демократії / В. П. Гончарук // II Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка: серія філософія і політологія. – 2000. – № 32. – 56 с.
2. Шабров О.Ф. Выборы и технологии избирательных кампаній: [Учебник] / [Под ред. В. С. Комаровского.] – М.: Изд-во РАГС, 2006. – 502 с.
3. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Р. Шведа. – Львів,2010. – 462 с.

Барегамян С. Х.,
старший викладач кафедри
права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ БІПАТРИЗМУ В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми пояснюється тим, що в Україні існує реальна проблема недостатнього законодавчого врегулювання принципу єдиного громадянства. Питання подвійного громадянства залишалося актуальним упродовж усього існування незалежної держави, а останнім часом вони набули для України особливої гостроти, коли йдеться про населення АРК після масового входу до громадянства Російської Федерації, а також Закарпатської області, де громадянство сусідніх Словаччини та Угорщини поряд із українським є традиційним атрибутом у житті жителів прикордонних міст і селищ.

Серед науковців та юристів подвійне громадянство знаходить велику кількість як прихильників, так і противників. Держави ставляться по-різному до подвійного громадянства. Одні розцінюють його як безпосередню загрозу національній безпеці та впроваджують різні форми боротьби з цим явищем. Інші, навпаки, використовують всі можливі переваги подвійного громадянства.

Теоретичні та практичні аспекти подвійного громадянства знайшли відображення у працях науковців з конституційного, адміністративного та міжнародного права, зокрема, М. О. Баймуратова, В. Я. Бойцова, Л. Д. Воєводіна, І. І. Дахової, А. І. Денисова, А. М. Колодія, В. В. Кравченка, А. В. Мещерякова, А. Ю. Олійника, І. І. Піскун, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, В. М. Сафронова, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, М. І. Хавронюка, В. М. Шаповала та ін.

Метою статті є висвітлення сучасного стану правового забезпечення принципу єдиного громадянства в українському законодавстві, відповідальність особи за неповідомлення про наявність громадянства або підданства іншої держави поряд з українським громадянством, можливість правового врегулювання даної проблеми згідно з міжнародними конвенціями та договорами.

Останнім часом висловлюється все більше аргументів на користь подвійного громадянства. Серед них, зокрема, те, що подвійне громадянство сприяє створенню додаткових гарантій реалізації й захисту прав і свобод людини, оскільки особи, що володіють подвійним громадянством, мають рівні права та обов'язки з громадянами країни проживання, у той же час зберігаючи культурні та інші зв'язки з країною походження [1, с. 11].

Як зазначає С. В. Черниченко, біпатризм (подвійне громадянство) (від лат. bis – двічі та грец. patris – батьківщина) – належність особи одночасно до двох і більше держав. До таких осіб застосовується також термін «особи з множинним громадянством» [2, с. 39]. Вважається, що біпатризм сприяє розвитку міжнародної культури і міжнародних відносин. Громадяни, виїжджаючи до сусідніх країн, створюють крупні етнічні меншини. Подвійне громадянство допомагає індивідам усвідомлювати їх відокремлену етнічність та націон альну індивідуальність. Тобто подвійне громадянство розглядають як фактор інтеграції іноземців, що проживають на території держави, у державне, суспільне та політичне життя [3, с. 124].

Причому зазначається, що множинне громадянство є більш вигідним саме для біпатридів, ніж для держав [4, с. 10], оскільки наявність громадянства двох держав може сприяти спрощенню ведення бізнесу, зробить можливим безвізовий в'їзд до країни, може надати право на проживання у двох державах тощо.

Водночас наявність подвійного громадянства може викликати численні колізії та певні труднощі як для осіб, що мають два громадянства, так і для держав, громадянами яких є ці особи, оскільки кожна з держав може вимагати від особи виконання її обов'язків перед нею. Так, наприклад, особа може бути зобов'язана проходити військову службу у двох державах, причому навіть одночасно, сплачувати податки двом державам, що є закономірним з позицій міжнародного права. [5]

Законодавство України про громадянство виходить із невизнання одночасної приналежності громадянина України до громадянства іншої держави. Так, стаття 4 Конституції України проголошує, що в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом. [6] В статті 2 Закону України «Про громадянство України» деталізовано принцип єдиного громадянства, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [7].

Разом з цим, добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, згідно ч. 1 ст. 19 цього Закону, є підставою для припинення громадянства України. Цілком погоджуємось з позицією Д. М. Бєлова, в тому, що не слід це розцінювати як заборону подвійного громадянства, оскільки втрата громадянства України відбувається не автоматично з набуттям громадянства іншої держави, а виключно з дня видачі Указу Президента України про припинення громадянства щодо певної особи. [8] Таким чином, твердження про заборону подвійного громадянства в Україні є помилковим. De jure в Україні можливе існування лише єдиного громадянства, однак de facto наявні випадки подвійного громадянства у фізичних осіб, хоча це і суперечить положенням Конституції.

У Верховній Раді України було зареєстровано проект закону № 4116 від 7 лютого 2014 року про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неповідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства [9], який було відкликано 27.11.2014 р.

Також щодо останніх спроб українських депутатів, то слід не оминути увагою депутата від «Батьківщини» Миколу Катеринчука, який запропонував встановити вимогу декларування відсутності або належності до іноземного громадянства (підданства) та запровадження кримінальної відповідальності за неподання декларації або неповідомлення про множинне громадянство. Відповідний законопроект він зареєстрував у Верховній Раді 30 липня 2014 р.[10].

В Україні на цей час відсутній механізм декларування подвійного громадянства, не встановлено, як саме громадяни України мають декларувати друге громадянство. Адже Довести факт наявності подвійного громадянства практично неможливо, а багато країн, такі як Ізраїль, Румунія, Угорщина не видають довідок про подвійне громадянство, що робить неможливою дію ухваленого закону.

Особа, яка має громадянство двох або більше країн, реально використовує права лише держави постійного проживання й не може виконувати одночасно обов'язки (інколи навіть несумісні) держав, громадянство яких вона має, чим виявляє неповагу або підриває суверенітет відповідної держави. А це, у свою чергу, породжує суперечності у визначенні правового статусу громадянина, що може призвести до конфліктів між державами стосовно їх громадян. [8]

Через значний негативний потенціал множинного громадянства виправданим є прагнення держав до ліквідації ситуації множинного громадянства або до мінімізації його наслідків, що можливо за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародно-правових засобів. Більш ефективним способом, порівняно з внутрішньодержавними, є міжнародні договори, що укладаються державами й можуть бути спрямовані як на запобігання випадкам виникнення множинного громадянства, так і на врегулювання його наслідків.

Звернемо увагу, що Україна в 2003 р. підписала, а у 2006 р. ратифікувала (а отже, взяла зобов'язання щодо виконання) Європейську конвенцію про громадянство [11], в ст. 14 якої передбачені випадки множинного громадянства ex lege, а саме: держава-учасниця дозволяє: – дітям, які автоматично набули різних громадянств при народженні, зберігати ці громадянства; – своїм громадянам мати інше громадянство, якщо це інше громадянство автоматично набувається у зв'язку зі вступом у шлюб. [12]

Таким чином, проблему множинного громадянства можна розв'язати тільки або визнавши це явище, прийнявши при цьому єдиний міжнародний акт, який би детально регламентував кожний аспект проблеми, або повністю ліквідувавши його шляхом застосування обов'язкової оптації одного з громадянств і встановленням норм, які б запобігали в майбутньому можливостям виникнення випадків множинного громадянства.

Підбиваючи підсумки, можемо сказати, що відповідальність за множинність громадянства повинна бути введена, але не в цій ситуації. На даному етапі розвитку це було б шкідливо як для самої держави, так і для осіб, що змушені були боротися за життя, ввійшовши до громадянства інших держав. Для стабілізації ситуації в країні, мирного майбуття нашої держави Верховній Раді слід вдатися до правильного і кваліфікованого вирішення цього запитання, а зараз, на превеликий жаль, наша держава не готова до таких реформ у сфері боротьби з біпатризмом, це є просто неможливим.

Основне завдання, яке Україна має поставити перед собою – ліквідувати чинники, які спонукають громадян України набувати громадянство інших країн, а не вводити кримінальну відповідальність за подвійне громадянство. Тож доцільно внести зміни до чинного законодавства України про громадянство, а саме, внести зміни до чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення, встановивши адміністративну відповідальність за приховування громадянства (підданства) іншої держави або громадянств (підданств) інших держав, не вводячи при цьому жодної кримінальної відповідальності. Встановлення зобов'язання у Законі України «Про громадянство України» для Державної прикордонної служби України у разі виявлення наявності іноземного паспорта у громадянина України, повідомляти про цей факт та про реквізити документа Державну міграційну службу України, Міністерство внутрішніх справ України та Міністерство закордонних справ України.

Література:

1. Винокуров А. А. Развитие института гражданства: современные тенденции и конституционно-правовой опыт России: автореф. дис. … канд. юрид. наук / А. А. Винокуров. – М., 2006. – 31 с.
2. Черниченко С. В. Международно-правовые вопросы гражданства / С. В. Черниченко. – М.: «Международные отношения», 1968. – 216 с. С. 39.
3. Бедрій Р. Конституційно-правові основи громадянства України: монографія / Р. Бедрій. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 164 с.
4. Сантаян К. Проблемы двугражданства в международном праве и практические пути их устранения: автореф. дис. … канд. юрид. наук / К. Сантаян. – Киев, 1996. – 21 с.
5. Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн / І. І. Дахова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Випуск 26. –
6. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/
7. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/ 8. Бєлов Д. М., Лазорик Є. Біпатризм в Україні: теоретичний та практичний аспекти / Д. М. Бєлов, Є. Лазорик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – № 31. – Том 1. – С. 65-70.
9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неповідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства: Проект закону України від 07.02.2014 р. № 4116. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо декларування належності до іноземного громадянства: Проект закону України від 30.07.2014 р. № 4398а. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/
11. Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство: Закон України від 20.09.2006 р. № 163-V. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/
12. Європейська конвенція про громадянство: Конвенція прийнята Радою Європи від 06.11.1997 р. № ETS № 166. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/

Батечко А. І.,
старший викладач кафедри права та
публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ДІТЕЙ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Однією з найвищою соціальною цінністю держави є соціальний захист дітей -сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання, що складаються з чотирьох основних принципів: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя; залучення до життя спільноти; відсутність дискримінації.

Правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, молоді із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначаються Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», який набув чинності 13 січня 2005 року і є складовою законодавства про охорону дитинства.

Так, згідно цього закону, діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення антитерористичної операції, та безпритульні діти.

Державні соціальні стандарти, нормативи споживання, нормативи забезпечення є однаковими для всіх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, незалежно від форми їх влаштування та утримання, і затверджуються відповідно до законодавства.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», а також відповідно до пункту 13 постанови Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання соціального захисту та матеріального забезпечення дітей -сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» такі діти маю права та пільги, зокрема:

1. на повне державне забезпечення в навчальних закладах віком до 18 років та особи при продовженні навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. Особам, які навчаються, крім повного державного забезпечення виплачується стипендія в розмірі, який на 50 відсотків перевищує розмір стипендії у відповідному навчальному закладі, а також виплачується 100 відсотків заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики;
2. на щорічне безоплатне оздоровлення у віці до 18 років;
3. на житло, в якому вони проживали з батьками, рідними до встановлення опіки, піклування, влаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітейсиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування або після завершення перебування у відповідних закладах для таких дітей органи місцевого самоврядування забезпечуються протягом місяця у позачерговому порядку впорядкованим соціальним житлом;
4. при вступі на навчання до професійно - технічних та вищих навчальних закладів дітям-сиротам та особам віком 18-23 роки видається безоплатно за рахунок коштів тих закладів, які вони закінчили, комплект нового одягу і взуття на суму не менш як 12 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також грошова допомога в розмірі не менш як 2,5 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Учні та студенти зазначеної категорії зараховуються на повне державне утримання в навчальних закладах, до яких вони вступили, і в період навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів забезпечуються безоплатно продуктами харчування, одягом, взуттям і м'яким інвентарем за нормами, встановленими для вихованців шкільного віку шкіл - інтернатів;

5. на матеріальну допомогу за рахунок стипендіального фонду, а також коштів, передбачених на утримання навчальних закладів у розмірі не менш як 8 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у віці від 18 до 23 років

6. на вступ до навчальних закладів поза конкурсом;

7. на одноразову грошову допомогу в розмірі шести прожиткових мінімумів, крім того, при працевлаштуванні видається одяг, взуття, м'який інвентар і обладнання на суму, не менш як 40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян особам у віці від 18 до 23 років що навчалися або виховувалися в навчально-виховних та вищих навчальних закладах і перебували на повному державному утриманні;

8. на готівку в межах установленої грошової норми на харчування з урахуванням торговельної націнки під час їх хвороби а також у разі, якщо вони не виїжджають до місць організованого відпочинку в дні канікул;

9. на позачергове впорядковане житло після закінчення (припинення) перебування у державному навчально-виховному закладі, навчання у професійному навчально - виховному, вищому навчальному закладі, а також молодь цієї категорії після проходження строкової служби в Збройних Силах України.

Варто зазначити, що у 2015 році знижені соціальні гарантії щодо забезпечення матеріальної підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування: скасована норма Сімейного кодексу, згідно з якою розмір тимчасової державної допомоги, що виплачується дитині, чиї батьки не мають змоги її утримувати, або ухиляються від сплати аліментів, або місце їх перебування невідоме, встановлювався на рівні не нижче 30% прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку. З 2016 року розмір цього виду соціальної допомоги встановлюється Кабміном і існує великий ризик, що він буде «економити» на підтримці таких дітей.

Таким чином, враховуючи сучасні тенденції реформування захисту прав дітей, позбавлених батьківського піклування, постає питання реалізації міжнародних стандартів в сфері соціального захисту, адже такі подальші «спроби» реформування є одним з ключових факторів зниження рівня і якості життя людей, а також стрімкого скорочення людського та соціального капіталу країни. І для виправлення ситуації необхідно кардинально змінити соціальну політику, яка реалізується протягом останніх років, і перейти до соціально-орієнтованих і соціально-відповідальних заходів державного регулювання.

Бойко Ю. В.,
старший викладач кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ У УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що на сучасному етапі, реформування місцевого самоврядування в Україні передбачає досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, а також створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень. За роки становлення місцевого самоврядування в Україні певні аспекти в межах даної проблеми досліджувались В. В. Кравченком, М. П. Орзіхом, В. Ф. Погорілком та ін. Як ці проблеми, так і питання визначення об'єкта реформування місцевого самоврядування узагальнено в

дослідженнях таких вчених, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Т. М. Буряк, В. М. Шаповал та ін.

Ключовою проблемою, яка суттєво впливає на розуміння суті місцевого самоврядування і його місця у державі, є необхідність чіткого визначення кола і суті функцій і завдань, які повинні здійснювати на даному етапі розвитку країни органи місцевого самоврядування. Іншими словами, мова йде про те, чи потрібно, щоб органи місцевого самоврядування здійснювали власні повноваження, визначені законом, і одночасно загально- державні функції і завдання, або ж вирішували лише свої власні, так звані, питання місцевого значення. Саме тому першочергове завдання сьогодні - розмежування предметів (об'єктів) відання місцевого самоврядування та органів державної влади.

Суб'єкт місцевого самоврядування, як зазначає М.О. Баймуратов [1, с.4], «напряму та онтологічно і гносеологічно є пов'язаним з наступним критерієм – об'єктним». Тобто, формування нової моделі місцевого самоврядування неможливе без визначення об'єкта реформування місцевого самоврядування. Проаналізувавши ст.140 Конституції України [2], об'єктом місцевого самоврядування виступає частка публічних (громадських чи суспільних) справ, яку становлять питання місцевого значення, тобто такі питання, що мають локально-територіальний характер і виникають в процесі функціонування територіальної громади, задоволення потреб її членів. Ці питання носять комплексний характер, оскільки пов'язані з реалізацією інтересів членів територіальної громади в усіх сферах місцевого життя: економіка, освіта, культура, громадський порядок тощо.

Тобто місцеве самоврядування має особливий об'єкт управління – питання місцевого значення – предмети відання, перелік яких закріплюється законодавством. «Необхідно зазначити, що законодавцем до цих пір не дана дефінітивна характеристика питань місцевого значення, але, виходячи з їх важливості в якості динамічної складової існування територіальної громади, а тому й самого інституту місцевого самоврядування, можна дійти висновку, що до кола зазначених питань відносяться такі, від вирішення яких напряму залежать стабільне існування та функціонування територіальної громади» [1, с.148].

Доцільно відзначити, що свого часу Конституційна Асамблея [3] надавала визначення поняттю «питання місцевого значення», та наголошувала, що це є доволі складним завданням, особливо з точки зору необхідності чіткої формалізації критеріїв віднесення тих чи інших питань до даної категорії. Здебільшого таке визначення набуває або описового або оціночного характеру, що майже зводить нанівець його роль як об'єктивного та усталеного критерію розмежування компетенції між місцевими органами публічної влади. У якості такого критерію можуть бути використані принципи децентралізації та субсидіарності, визнані європейською спільнотою як одні з основних принципів розбудови демократичної держави, як обов'язкова умова перерозподілу державних повноважень на користь органів місцевого самоврядування. За допомогою його можуть бути сформовані переліки повноважень, віднесених до відання як муніципальних, так і державних місцевих органів влади, як на районному, так і регіональному рівнях.

Відповідно до ст.3 Європейської хартії місцевого самоврядування [4] місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення. Тобто найбільш суттєвим у визначенні місцевого самоврядування, яке містить Хартія, є те, що воно називає об'єкт самоврядування – «регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ». Очевидно, що загальність цього припису не є випадковою. В різних країнах існують відмінні моделі місцевого самоврядування, по-різному сприймається обсяг «місцевих справ».

Таким чином, сьогоднішня невизначеність щодо об'єкта реформування «ускладнює процеси становлення та розвитку дієздатних територіальних громад і конституювання їх правосуб'єктності, а також формування компетенційної бази місцевого самоврядування, нормативне визначення та закріплення його об'єктного складу, зокрема, конституювання питань місцевого значення, а з урахуванням цього - формування усього суб'єктно-об'єктного складу муніципальної влади [5, с.119].

З цього приводу, варто зазначити, що компетенція органів місцевого самоврядування, її сфера пов'язані з численними нормативними суперечностями та потребують узгодження в контексті реформування.

Одним із перших проблемних питань у цьому річищі є сфера повноважень органів місцевого самоврядування, урегульованість якої у вітчизняному законодавстві не відповідає європейським стандартам. Так, Європейська хартія у ч. 2 ст. 4 встановлює, що місцева влада за законом має право вільно вирішувати будь-яке питання, не вилучене зі сфери її компетенції і вирішення якого не доручене ніякому іншому органу [4]. У той же час у Основному Законі наявне наступне положення: «…діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19) [2], яке фактично обмежує сферу компетенції місцевого самоврядування. Тобто за даним положенням органи місцевого самоврядування України діють за принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» у той час, коли сама сутність місцевого самоврядування як права на вирішення питань місцевого значення вимагає закріплення протилежного принципу – «дозволено все, що прямо не заборонено законом», у нашому випадку те, що не вилучено зі сфери компетенції. Що стосується Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7], то у ньому взагалі відсутні положення щодо цього питання, як відсутні вони і у Концепції, що, на нашу думку, є її головним недоліком.

Наступним проблемним питанням, яке отримало своє відображення у Концепції, є принцип субсидіарності, передбачений Європейською хартією МС (ч. 3 ст. 4), однак не передбачений ні Конституцією, ні законами України. У Європейській хартії він сформульований наступним чином: «муніципальні функції, як правило, здійснюються переважно тими властями, які мають найтісніший контакт з громадянином».

У Концепції зазначається, що доступність та належна якість публічних послуг забезпечується шляхом оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації, а органам місцевого самоврядування базового рівня надаються повноваження відповідно до їх кадрового, фінансового, інфраструктурного потенціалу та ресурсів на новій територіальній основі [6]. Однак, на нашу думку, останнє формулювання не відповідає принципам реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, оскільки не повноваження повинні надаватися відповідно до фінансово-матеріального потенціалу, а фінансово-матеріальне забезпечення повинно надаватися під відповідні повноваження.

Передбачаються наступні повноваження органів місцевого самоврядування базового рівня, це забезпечення: місцевого економічного розвитку (залучення інвестицій, розвиток підприємництва); розвитку місцевої інфраструктури; планування розвитку території громади; надання житлово-комунальних послуг; організації пасажирських перевезень на території громади; утримання вулиць і доріг у населених пунктах; гасіння пожеж; управління закладами освіти, охорони здоров'я; розвитку культури та фізичної культури; надання соціальної допомоги та адміністративних послуг [6].

Встановлюється, що повноваження передаються державою органів місцевого самоврядування, що діють на тому рівні адміністративно-територіального устрою, на якому

можливо і доцільно їх здійснювати з огляду на кадровий, фінансовий, інфраструктурний потенціал та ресурси, необхідні для реалізації повноважень на такому рівні [6].

Враховуючи те, що кризові явища у економічній, соціально-політичній сферах – значною мірою наслідок надмірної централізації влади, нерозвиненості народовладдя, демократичних форм управління суспільним розвитком, реформування у сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади повинно в ідбутись невідкладно. Зокрема необхідно:

1) Прискорити законодавче і нормативно-правове врегулювання питань місцевого самоврядування, зокрема у першочерговому порядку внести до Конституції України зміни щодо утворення виконавчих органів обласних і районних рад та розподілу повноважень між ними.

2) На конституційному рівні визначити сферу компетенції органів місцевого самоврядування наступним чином: «органи місцевого самоврядування вільно вирішують будьяке питання, не вилучене зі сфери ї компетенції і вирішення якого не доручене ніякому іншому органу».

3) Встановити на конституційному рівні відповідно до принципів субсидіарності та децентралізації державної влади оптимальний розподіл повноважень органів місцевого самоврядування базового, районного, регіонального рівнів та органів виконавчої влади різних рівнів.

Література:

1. Баймуратов М.О. Місцеве самоврядування в Україні: аксіологічні підходи до пошуку національної моделі/ М.О. Баймуратов. - Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених: Зб. Тез наук. Праць/ За заг. редакцією К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2012. – 224с. 2. Конституція України: прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

3. Конституційна Асамблея розглянула питання реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. - Режим доступу http://www.president.gov.ua/news/25484.html 4. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р.: Хартія Ради Європи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036. 5. Батанов О.В. Концептуальні аспекти реформи конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні [Текст]/ О.В. Батанов// Право України. - 2009. - № 12. - С. 117-125.

6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333- 2014-%D1%80.

7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80.

Дубіна А. Д.,
студентка ОС «Магістр»
спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

ПРИНЦИП ФЕДЕРАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНИ

Федералізація – це процес об'єднання незалежних суб'єктів (земель, штатів,регіонів) у федерацію і створення надсуб'єктивних органів управління.

Ця тема дуже актуальна в сучасні роки, так як держава знаходиться в тяжкому політичному стані, з проведенням АТО на сході. Можливо, завдяки федералізації можна було б запобігти негативних воєнних явищ, але цей процес може стати причиною розколу України, як цілісної держави. Федералізація передбачає формування органів влади суб'єктами федерації, на які Росія може здійснювати вплив напряму, особливо у південно-східних регіонах. Навмисно загострюватимуться штучні проблеми: мови, національних героїв, культурної орієнтації, тлумачення історичних подій, освіти тощо. З процесом федералізації можливе також посилення сепаратистських тенденцій.

Питання щодо реформування державного устрою й місцевого самоврядування є постійним предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких можна назвати таких: Р. Агранофф, М. Баймуратов, О. Батанов, О. Бориславська, В. Борденюк, В. Вакуленко, І. Заверуха, В. Князєв, В. Куйбіда, В. Кравченко, А. Лукшиц, М. Мельник, З. Новіцкі, Ю. Панейко, М. Пітцик, В. Погорілко, Ф. Пухтинський, Є. Регульський, А. Ткачук, О. Фрицький, А. Школик та ін. Однак питання щодо розуміння сутності децентралізації й федералізації, а також їх співвідношення та необхідності проведення потребують подальших наукових розробок і досліджень.

Щодо сучасного нормативного забезпечення, то його насамперед визначено в Конституції України, а саме в ст.132, яка проголошує, що державно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності й цілісності державної території, поєднанні централізації й децентралізації в здійсненні державної влади. У 2014 р. та на початку 2015 р. Україна вже зробила певні кроки, які частково розпочали процес децентралізації влади. Так, наприклад, 1 квітня 2014 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено концепцію децентралізації влади в Україні, яка передбачає зміну системи управління на обласному й районному рівнях. Ідея федералізації загалом пов'язана з ідеєю децентралізації. Децентралізація виступає способом уникнення федералізації, шляхом передачі владою повноважень до місцевого самоврядування та державних адміністрацій.

М. Мельник визначає федералізацію як адміністративно-політичний процес та конституційну реформу, які спрямовані на перехід від унітарного державного устрою до федеративного. Ю. Лукшиц вважає федералізацію або федерирування процесом об'єднання незалежних суб'єктів (земель, штатів, регіонів) у федерацію й створення надсуб'єктних органів керування. У випадку з Україною це процес перетворення унітарної держави у федеративну шляхом зміни конституції й необхідних законодавчих реформ, процес реалізації на практиці принципу федералізму. Федералізація є процесом становлення й розвитку федеральних відносин, який пов'язаний із послідовним розширенням та універсальним використанням на всій території держави принципу регіональної автономії.

Водночас федерація – це форма державного устрою, за якого частини федеративної держави є державними утвореннями, що володіють юридично певною політичною самостійністю (поряд із федеральною конституцією, органами влади й законодавством суб'єкти федерації мають свої конституції, закони, систему законодавчих, виконавчих і судових органів). Прикладом останнього європейського досвіду перетворення унітарної держави на федеративну є Бельгія, що лише в 1993 р. завершила цей довготривалий процес.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що згідно з Основним Законом Україна – унітарна держава. До її складу входять 24 області, два міста республіканського значення (Київ і Севастополь), а також Автономна Республіка Крим. Унітарний статус України закріплений ст.2 першого розділу Конституції України. Ініціювання змін цього

розділу можливе лише Президентом України або не менше ніж 2/3 конституційного складу Верховної Ради України; їх прийняття можливе за тією ж кількості парламентаріїв і затвердження всеукраїнським референдумом (ст.156 Основного Закону), який повинен призначати Президент України. Отже, прийняття рішення щодо зміни територіального устрою України можливе лише у випадку підтримання цієї ідеї більшістю представників українського народу, що відповідає демократичним принципам існування держави. Обговорюючи можливість федералізації України, варто також вказати на позитивні та негативні наслідки від такого перетворення.

Серед позитивних аспектів виділяють такі: федералізація призведе до формування регіональних еліт, збільшення повноважень територіальних громад у відносинах із центром і взаємного контролю двох гілок влади (суб'єктів федерації й загальнофедеральної), вибору шляхів і механізмів розвитку конкретних регіонів, перерозподілу фінансових потоків, зниження рівня протиріч у суспільстві, тобто і між регіонами.

До негативних наслідків федералізації відносять такі: а) федералізація може посилити розкол країни, що призведе до її розпаду; б) якщо федералізація викорінить культурні протиріччя (немає жодної гарантії, що це можливо, тим паче в короткий термін), вона не зможе допомогти в зовнішній політиці (зокрема, питання вступу до НАТО чи до Європейського Союзу); в) федералізація небезпечна через різний економічний потенціал регіонів України (захід – аграрний, схід – індустріальний), тому у федеративній державі відмінності в економічному розвитку регіонів будуть загострюватися; г) федералізація призведе до збільшення рівня бюрократії в регіонах, а в сучасних умовах повальної корупції – до розкрадання коштів на регіональному рівні; д) питання федералізації за своєю суттю хитке й незбалансоване: як і сепаратизм, воно виникає через низький соціально-економічний рівень громадян, недостатню увагу центру до регіональних проблем, розхитування суспільнополітичних терезів представниками малозабезпечених шарів населення під час різких змін влади.

Об'єктивні причини проти федералізації України: Замість того, щоб зняти протиріччя, федералізація може посилити розкол країни, що призведе до її розпаду. Якщо, наприклад, у західних і східних регіонах країни остаточно закріпляться радикально-націоналістичні і проросійські настрої або відбудеться процес «консервації» відмінностей українських земель, це спричинить остаточну дезінтеграцію держави в різні боки, включаючи можливість зникнення за рахунок Польщі, Румунії, Угорщини чи РФ. Федеративні країни створюються з якихось утворень, а не в результаті поділу держави (присутній принцип «знизу-догори», а не навпаки). У світовій історії найстійкіші федерації виникали шляхом об'єднання незалежних суб'єктів у федерації (Канада, Німеччина, США тощо). Часто можна почути, що «сепаратизм - це погано, він роз'єднує, а федералізація - консолідує». Дійсно, в перекладі з латинської separato означає від'єднання, a foederatio - союз, об'єднання. Проте в цьому випадку можна спостерігати підміну понять, оскільки федерація буде стійкою тільки, якщо її побудувати за принципом «знизу-догори». Грубо кажучи, згідно з цим правилом, Україна повинна спочатку розпастися на регіони, і тільки потім останні повинні створювати федерацію.

Сьогодні більшість суверенних держав світу є унітарними; Сучасні опитування свідчать про непопулярність майбутньої федералізації України. Наприклад, опитування 22 - 30 січня 2010 р. Міжнародним дослідницьким агентством ІФАК (Україна) показало, що лише третина українців підтримує ідею федералізації України. Федералізація небезпечна через різний економічний потенціал регіонів України (захід - аграрний, схід - індустріальний). Унітарна форма держави більш-менш дозволяє зрівнювати темпи розвитку; у федеративній державі відмінності в економічному розвитку регіонів будуть загострюватися. Федералізація

призведе до збільшення рівня бюрократії в регіонах (контраргумент - адміністративно-територіальна реформа), а в сучасних умовах повальної корупції - до розкрадання коштів на регіональному рівні.

Практична користь від федералізації - неочевидна, ризики - занадто великі. Точка зору, що подібну систему можна реалізувати завдяки політичній волі у найближчі 5-10 років - небезпечна помилка, тому що федералізація - це довготривала масштабна адміністративно-територіальна, судова і бюджетна реформа, чітка побудова формули взаємовідносин «центр-регіони». Її швидкий процес в умовах економічної, політичної і соціальної нестабільності може викликати цивільний колапс, втрату державності та незалежності. Можна привести приклад того, що українці часто помиляються з вибором влади, що може мати негативні наслідки як і для регіонів, так і для держави в цілому в випадку проведення федералізації. Тобто, більше мінусів, ніж плюсів, на мій погляд, децентралізація - це розумний компроміс.

Література:

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О.М., Заверуха І.Б., Школик А.М. та ін.]. – К.: Центр політико-правових реформ, 2012. – 212 с.
2. Украинский офис международного исследовательского агентства IFAK Institut

[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http ://ukraine.ifak.com/ru/news/

3. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Побочний І.А. Політико-правові засади децентралізації влади в контексті реформ в Україні / І.А. Побочний // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формуванн я в умовах євроінтеграції: матеріали Українсько-польської наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 15 лист. 2013р.). – Д.: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ., 2013. – С. 24-25.
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333р / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 2014. – № 30. – Ст. 831.
6. Парламент ухвалив закон про бюджетну децентралізацію [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: http ://economics.unian.ua/finance/1027213-parlamentuhvaliv-zakon-pro-byudjetnu-detsentralizatsiyu.html
7. Всесвітня декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. – К.: [б. в.], 1995. – Вип. 1/2 (6/7). – С. 65-69.
8. Мельник М. Федералізація України: зміцнення чи знищення держави? [Електронний ресурс] / М. Мельник // Новий розвиток. – Режим доступу: http ://newroz.ucoz.ru/publ/2-1-0-880
9. Лукшиц Ю. Федералізація України. Факти та міфи [Електронний ресурс] / Ю. Лукшиц // Рідна країна (світоглядний портал). – Режим доступу: http ://ridna.ua/2011/12/federalizatsiya-ukrajinyfakty-ta- mify/

Дубняк М.В.,
аспірант Науково дослідного інституту
інформатики і права Національної академії
правовихнаук України

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

За юридичною енциклопедією державотворення – це історичний процес будівництва держави, створення і розвитку її правових, політичних, економічних, ідеологічних, військових, фінансових та інших інститутів і забезпечення їх функціонування [1, с. 164].

Одним із напрямів процесу державотворення є розвиток системи органів самоврядування, вдосконалення правового регулювання їх діяльності та взаємодії з територіальною громадою.

В процесі децентралізації, який на разі проходить в Україні, на місцевий рівень буде передано широке коло повноважень та ресурсів, а тому дослідження особливостей правового регулювання взаємодії органів місцевої влади та територіальної громади є актуальним для сучасного державотворення України.

Під час будь-якої взаємодії відбувається процес інформаційного обміну між суб'єктами, які в ньому приймають участь для досягнення поставлених цілей. Отже, важливим є дослідження інформаційної взаємодія в місцевому самоврядуванні, під яким можна розуміти - інформаційну діяльність всіх суб'єктів місцевого самоврядування результатом якої є інформація (інформаційні продукти, документи, дані тощо), що здатна задовольнити інформаційні потреби будь-якого суб'єкта, який є учасником процесу прийняття рішень.

У місцевому самоврядування можуть застосовуватись різні інструменти інформаційної взаємодії, які відрізняються формою, змістом та способом реалізації інформаційних відносин між суб'єктами місцевого самоврядування з метою підвищення якості цих рішень [2, с. 103].

Одним із таких інструментів є громадська експертиза, яка створює потенційн у можливість для забезпечення зворотного зв'язку органу місцевого самоврядування (далі - ОМС) з громадою. Якість інформаційної взаємодії визначається змістом правового регулювання суспільних відносин. Норми, які закріплені в постанові КМУ «Про затвердження порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» № 976 від 05.11.2008 [3], є рекомендаційними для ОМС, а отже, не мають для них обов'язкової сили.

Через відсутність норм щодо правового регулювання громадської експертизи в Законі України «Про місцеве самоврядування» [4], повсюдного застосування такий інформаційний інструмент не набув, тому застосування такого інструменту на місцевому рівні залишається поза меж легітимного застосування в розумінні ст. 19 Конституції України [5].

Поширення законодавчого регулювання громадської експертизи на місцевий рівень з метою забезпечення участі членів територіальної громади в управління місцевими справами має важливе значення для державотворення в Україні.

Отже, закріплення правового інституту громадської експертизи діяльності органів місцевого самоврядування як одного з інструментів інформаційної взаємодії в Законі [4] сприятиме широкому залученню громадян та громадських інститутів в управлінні місцевими справами та сприятиме налагодженню зворотного зв'язку в процесі прийняття рішень ОМС.

Тому, з метою усунення недоліків та прогалин у правовому регулюванні громадської експертизи доцільно проаналізувати нормативні акти, які регламентують проведення будь-яких експертиз, та імплементувати найкращі положення з них у законодавство щодо місцевого самоврядування.

Аналізуючи сутнісні характеристики поняття експертиза, які закріплені в різних нормативних актах, встановлено, що відмінною ознакою понять будь-яких експертиз є визначення конкретної мети, об'єктів та її суб'єктів.

Таким чином, можна запропонувати наступне визначення: громадська експертиза діяльності органів місцевого самоврядування - це процес, метою якого є дослідження суб'єктами територіальної громади діяльності ОМС та їх посадових осіб на відповідність вимогам нормативно-правових актів мети, індикаторів, критеріїв та показників, результати якого відображаються у відповідному висновку для їх врахування.

Принципи та методи проведення громадської експертизи доцільно закріпити в загальних рекомендаціях, які можна назвати «Методики інформаційної взаємодії при проведенні громадської експертизи діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб» (далі - Методика).

Крім того, Методика може створити умови для забезпечення потенційної можливості кожному зацікавленому суб'єкту надавати фахові експертні висновки діяльності ОМС та їх посадових осіб. Але, при цьому, необхідно, щоб в Методика мала детальне визначенням мети, принципів, методів, об'єктів, суб'єктів, а також індикаторів, критеріїв та показників діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Вимоги також мають бути визначені відносно інформаційних продуктів (рішення ОМС, звіт міського голови, звіти депутатів, проекти рішень тощо), які можуть надаватись для проведення експертного дослідження. Наявність мінімальних критеріїв щодо змісту інформаційних продуктів забезпечить підвищення якості експертних висновків.

Отже, з одного боку, мають бути встановлені вимоги до змісту інформаційних продуктів діяльності ОМС та його посадових осіб, які надаються для експертизи, а з іншого боку, повинна бути визначена детальна та змістовна регламентація проведення експертизи, що забезпечить надання обґрунтованих висновків. Також необхідно встановити вимоги до форми і змісту експертних висновків для забезпечення їх об'єктивного розгляду та можливості порівняння з альтернативними висновками, наданих іншими суб'єктами, що є суттєвим при їх оцінці та врахуванні в подальшій діяльності ОМС.

Закріплення в Законі України «Про місцеве самоврядування» правового інституту громадської експертизи діяльності ОМС, як одного з інструментів інформаційної взаємодії, забезпечить підвищення демократичності управління на місцевому рівні. Затвердження типової «Методики інформаційної взаємодії при проведенні громадської експертизи діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб» уніфікує правовідносини в зазначеній сфері та сприятиме підготовці якісних експертних висновків. Тому удосконалення правової регламентації інформаційної діяльності в частині визначення алгоритмів і процедур щодо створення інформації ОМС та їх правового закріплення є важливим на даному активному етапі державотворення України.

Література:

1. Юридична енциклопедія. Т. 2. Д – Й / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1999. – 743 с.

2. Дубняк М.В. Інформаційно-правова модель взаємодії суб'єктів у місцевому самоврядуванні в умовах демократичного реформування / М.В. Дубняк // Конституційна реформа в Україні в сфері місцевого самоврядування: уроки від країн Вишеградської четвірки: тези доповідей та наукових повідомлень науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 жовтня 2016). - Х. : Право. - 2016.- 270 с.

3. Про затвердження порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: постанова КМУ № 976 від 05.11.2008 / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. - 2008. - № 86. - С. 100. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF

4. Про місцеве самоврядування : Закон України за станом на 01 січня 2017 року / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. - 1997. - № 24. - С.170. - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80
5. Конституція України: за станом на 30 вересня 2016 року / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. - 1996. - № 30. - С. 141. - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

Шамрай В. В.,
к.ю.н., доцент
кафедри конституційного права,
проректор
КНУ ім. Т. Г. Шевченка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Ухвалена 28 червня 1996 року Конституція України за час своєї дії відіграла позитивну роль як Основний Закон держави і суспільства. Але невдовзі після ухвалення Конституції почали виявлятися і її вади. Вони, зокрема, стосуються організації державної влади, гармонізації відносин між державою і громадянським суспільством, гарантій у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина тощо. Отже, закономірно постало питання про удосконалення Основного Закону. Саме у цей період, коли наша держава перебуває у стані оновлення всіх ланок громадянського суспільства та політичної влади, Конституція повинна бути сталою та стабільною, для того, аби можна було спиратися на її норми як на ключові позиції формування державної влади. Питання державної влади завжди були однією з найважливіших складових конституційного права. Проте саме поняття конституційно-правового інституту державної влади, на жаль, належної теоретичної розробки не здобуло. Нові концептуальні підходи до дефініції державної влади в Україні вимагають заповнити цю прогалину, оскільки вивчення даного явища має не лише суто теоретичне, а й практичне значення у складний період розбудови молодої Української держави.

Теоретичною основою дослідження стали положення відомих вчених-теоретиків у галузі конституційного права, а також представників інших галузей права, перш за все загальної теорії держави та права, історії держави та права, міжнародного права. У науковому дослідженні використовується досвід авторів А. Алексєєва, А. Есмена, Ф. Кокошкіна, Н.Коркунова, Г. Шершеневича, В. Тарасюка, Ю. Шемшученко.

Конституція є різновидом суспільного договору (англ. Social contract): люди віддають частину своїх суверенних прав уряду держави або іншому органу влади для того, щоб підтримувати порядок у суспільстві, тобто згода тих, ким правлять, на певні правила, за якими здійснюється правління. Поняття «основний закон» (лат. lex fundamentalis) вперше вжито у 16 столітті французькими авторами, які вважали, що монарх обмежений основним законом і не може змінювати його на власний розсуд. Основні закони розглядалися ними як сукупність загальних принципів здійснення державного владарювання, тією чи іншою мірою відображених у праві. Визначенню основного закону велику увагу приділяли прихильники ідеї суспільного договору, які ототожнювали відповідні поняття. Наприкінці 18 – на початку 19 ст. єдино можливими способами прийняття Конституції вважалися референдум і установчі збори. Наслідком ототожнення основного закону і суспільного договору стало те, що був прийнятий ускладнений, жорсткий порівнян о зі звичайними законами порядок внесення змін до Конституції. З точки зору глобалізаційних процесів, основний закон

відіграє роль ідентифікатора нації. Конституція, крім загально - правових фундаментальних засад, містить індивідуальні ознаки, притаманні тим чи іншим суб'єктам міжнародного права. Гармонічне поєднання загальних та індивідуальних норм впливає на якість формування політичної культури, національної свідомості, дотримання основних засад демократії та стабільність процесів розвитку держави. Суворе і точне дотримання конституції - найвища норма поведінки всіх громадян, громадських об'єднань, комерційних організацій, державних органів і посадових осіб.

Порушення принципу стабільності Конституції України в частині періодичного внесення змін та доповнень до Основного Закону стало можливим і «завдяки» Конституційному Суду України – єдиному органу конституційної юрисдикції в Україні. Так, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції(ст. 147). Хронологія внесення змін до Основного Закону та відповідні рішення (висновки) Конституційного Суду України є промовистим доказом політизації судової влади. Наслідком порушення однієї чи кількох норм закону є порушення закону в цілому. Зневага до закону призводить до правового нігілізму – ігнорування вимог закону, цінності права, зневажливого ставлення до правових принципів і традицій, що породжує правопорушення, у тому числі кримінального характеру. Дуалістичне застосування закону на користь правлячої політичної сили, класу чи групи осіб призводять до делегітимізації цього закону й втрати легітимності всіх правовідносин (процесів), які регулюються цим законом. Крім правового нігілізму та втрати легітимності, маніпулювання тлумаченням та застосуванням закону порушує теорію суспільного договору й формує недовіру до влади, провокує протестні настрої у суспільстві. Досліджуючи цю проблему, слід зазначити, що останні зміни до Основного Закону зумовлені низкою внутрішніх та зовнішніх чинників. Крім зовнішньополітичного впливу Мінських угод, обов'язок виконання яких покладає на Україну значні зобов'язання, українська Конституція не раз зазнавала змін через внутрішньополітичні чинники. Періодична зміна форми державного правління між «парламентсько-президентською» та «президентсько-парламентською» призвела до кризи державного управління. Уряд як центральний орган виконавчої влади, всупереч практиці розвинених демократичних країн, перебуває в одночасній залежності і від Президента України, і від Верховної Ради.

Розгляньмо цю проблему на прикладі ст.ст. 113, 114, 118 Конституції України: Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією. (ст. 113); Прем'єр - міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України. Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр - міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр - міністра України (ст. 114); виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України (ст. 118). Наведені норми Конституції свідчать про неякісний (завідомо конфліктний) розподіл влади в Україні. Кабінет Міністрів України, на який покладається обов'язок здійснення управління державою, перебуває в політичній залежності від президента: в частині в ідповідальності (ст.

113); щодо призначення (за поданням) Прем'єр - міністра України, Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України (ст. 114); щодо призначення й звільнення голів обласних та районних державних адміністрацій (ст. 118). Отже, уряд, який формується парламентською більшістю, відповідальний перед Верховною Радою такою самою мірою, як і перед Президентом. Разом з цим уряд позбавлений повноважень щодо призначення та звільнення голів органів виконавчої влади на місцях. Це вказує на те, що виконавча влада в Україні зосереджена в руках президента, а уряд, який значною мірою залежить від політичної волі президента, має обмежені повноваження при повній відповідальності.

Також, слід звернути увагу на формування складу Конституційного Суду України, а зокрема на статтю 148 Конституції України, в якій вказано, що: Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України. Тобто, найголовніші суб'єкти державної влади заздалегідь формують для себе, такий склад Конституційного Суду України, який зобов'язаний вирішувати питання про відповідність Конституції України, Законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції (ст. 147 КУ). Тобто, аби змінювати Основний Закон держави та вносити до нього зміни, залежно від думки тої влади яка на даний час має повноваження, створюється саме такий порядок формування Конституційного Суду України, що кричуще суперечить принципам інституту демократії та здійсненню всебічного, справедливого, а насамперед законного тлумачення Законів України та норм Конституції України.

Отже, така недосконала система стримувань та противаг за умов низької політичної культури призводить до конфронтації між Президентом і Урядом, владою та народом, що провокує виникнення політичної кризи і унеможливлює розвиток громадянського суспільства. Тож основною причиною внесення більшості змін до Конституції України є боротьба за розподіл політичної влади, а не вдосконалення Основного Закону як суспільного договору між державою та громадянським суспільством. Зазначена проблема пов'язана із запровадженням інституту політичної відповідальності, рівнем політичної культури й особистісним сумлінням суб'єктів політичних відносин. Можна припустити: допоки правова культура, повага до права і закону, дотримання демократичних цінностей не стануть невід'ємною частиною свідомості громадянського суспільства, Україна перебуватиме у стані перехідного періоду на шляху до демократії. При цьому політикам варто не забувати давню китайську мудрість: «Кращий правитель той, про якого народ знає лише те, що він існує. Дещо гірші ті правителі, які вимагають від народу їх любити і прославляти. Ще гірші ті правителі, яких народ боїться. І найгірші, яких народ зневажає».

Мелихова М. С.,
студентка 3 курса
специальности «Правоведение»
Мариупольского государственного университета

ЛИЧНЫЕ ПРАВА И СВОБОДЫ ГРАЖДАН УКРАИНЫ ИХ ГАРАНТИИ

Личные (гражданские) права – это виды и границы возможного (дозволенного) поведения человека и гражданина, характеризующие их физическое и биологическое существование, удовлетворение материальных, духовных х и других потребностей

Сюда относят такие субъективные права: на жизнь, на уважение достоинства, на свободу и личную неприкосновенность, на неприкосновенность жилища, на тайну переписки, телефонных разговоров, телеграфной и другой информации, на невмешательство в его личную и семейную жизнь, на свободу передвижения, свободный выбор места жительства, на свободное оставление территории Украины и возвращения когда-либо в Украину, на свободу мысли и слова, на свободное выявление своих взглядов и убеждений; свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию устно, письменно и другим способом на свой выбор, на свободу вероисповедания и другие [1, с. 57].

Личные и другие основные права человека и гражданина определены в Конституции Украины.

Право на жизнь является самым главным, неотъемлемым правом каждого человека. Оно является определяющий, поскольку жизнь человека – это наивысшая ценность, все другие права теряют свой смысл и значение в случае смерти человека. Это фундаментальное право можно рассматривать в двух аспектах: во-первых, как право лица на свободу от любых незаконных посягательств на ее жизнь со стороны государства, его представителей или частных лиц; во-вторых, как право лица свободно распоряжаться своей жизнью, обычно если это не будет наносить вред интересам других людей, государства [2, с. 43].

Право на уважение достоинства человека является неотъемлемым признаком цивилизованного общества. Оно является общепризнанным на международном уровне. В статье 21 Конституции Украины отмечается то, что «все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах»

Право на свободу и личную неприкосновенность означает, что никто не может быть арестованным или держаться под стражей иначе как за мотивированным решением суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом. Это право последовательно провозглашается в международных документах: в Общей декларации прав человека 1948 года (ст. 3), Международном пакте о гражданских и политических правах 1966 года (ст. 9), Конвенции, о защите прав человека и основных свобод 1950 года (ст. 5) [3, с.23].

Право человека на неприкосновенность жилья значит, что не допускается проникновение в жилье или к другому владению лица, проведения в них осмотра или обыска, иначе как за мотивированным решением суда.

Каждому гарантируется тайна переписки, телефонных разговоров, телеграфной и другой информации. Вместе с тем в реализации этого права могут быть установлены исключения лишь в случаях, предусмотренных законом, с целью предотвратить преступление или выяснить истину во время расследования уголовного дела, если другими способами получить информацию невозможно.

В Конституции Украины впервые устанавливается право человека на частность. Никто не может испытывать вмешательство в его личную и семейную жизнь, кроме случаев,

предусмотренных Конституцией Украины. Не допускается сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации о лице без его согласия, кроме случаев, определенных законом, и только в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека [3, с. 25].

В первый раз в Конституции Украины 1996 года закрепляется свобода передвижения. Каждому, кто на законных основаниях находится на территории Украины, гарантируется свобода передвижения, свободный выбор места обитания, право свободно оставлять территорию Украины за исключением ограничений, которые устанавливаются законом.

Конституция гарантирует каждому право на свободу мысли и слова, на свободное выражение своих взглядов и убеждений. Каждый имеет право свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию устно, в письменном виде или другим способом на свой выбор.

Право на свободу мировоззрения и вероисповедания включает свободу исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, беспрепятственно отправлять единолично или коллективно религиозные культы и религиозные обряды и вести религиозную деятельность. Это конституционное право человека отвечает Международному пакту о гражданских и политических правах (ст. 18) [4, с. 21].

Литература: 1. Основи конституційного права України / За редакцією Копейчикова В. В. - К.: Юрінком, 1997. – 208 с.

2. Основи конституційного права України: Підручник. Видання друге, доповнене /За ред. В.В. Копейчикова. - К.: Юрінком Інтер, 1998 – 288 с.

3. Основы государства и права. Учебное пособие для поступающих в юридические ВУЗы. Под ред. О.Е. Кутафина. М.: Юристъ, 1998 – 268 с.

4. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник. Частина 1. - К.: 1998. – 88 с.

Микитенко Є. В., к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Аналіз кількості звернень громадян за захистом своїх прав до адміністративних органів, зі зверненнями до судових та правоохоронних органів свідчать про значну перевагу адміністративної діяльності.

Так протягом 2016 року на телефон «гарячої лінії» Головного управління Державної міграційної служби України в Донецькій області надійшло 2279 дзвінків, зареєстровано понад 877 письмових звернень громадян, в той же час за 2016 рік надійшло 37 адміністративних позовів, які розглядаються в судах.

Практика та аналіз показує, що в процесі створення необхідних умов для виконання функцій Державної міграційної служби України, виключаючи технічну складову, на перше місце виходить етична поведінка співробітників та рівень їх функціональної підготовленості.

Від якості праці співробітників служби, від готовності спеціалістів правильно організувати надання адміністративних послуг громадянам залежить дотримання прав значної кількості людей.

Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI правом видання наказів, які мають характер нормативно-правових, наділені тільки міністерства України. Такі накази повинні бути зареєстровані в Міністерстві юстиції України та є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами [1].

Разом з тим Положенням Про Державну міграційну службу України затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360 передбачено, що ДМС України у межах повноважень, передбачених законом, на основі та на виконання Конституції та законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів МВС видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує і контролює їх виконання [2]. В тезах є спроба проаналізувати можливість через саме такий (організаційно- розпорядчий) механізм організувати захист прав громадян. Варто зазначити, що ДМС здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи та територіальні підрозділи.

Так, протягом 2016 року до територіальних органів від ДМС надійшло понад 35 вказівок, щодо організації діяльності співробітників територіальних органів та територіальних підрозділів Державної міграційної служби України.

Важко переоцінити значення методичних рекомендацій, роз'яснень, доручень, інформаційних листів, які застосовуються в Державній міграційній службі. І хоча їх правова природа не визначена, в ланцюгу закон – постанова – нормативна інструкція їм практично не відведене місце, на практиці саме такими адміністративними актами здійснюється конкретний захист прав громадян.

Територіальні підрозділи Державної міграційної служби України проводять постійний моніторинг дотримання адміністративно-правового захисту громадян. Так, наприклад, в процесі управлінської діяльності з'ясувалося про досить різний підхід співробітників підрозділів Централізованого оформлення документів до оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон замість втраченого. У ряді підрозділів існувала практика вимоги довідки з органів внутрішніх справ про те, що заявник туди звертався з приводу втрати паспорта. Вказівкою Головного управління Державної міграційної служби України в Донецькій області від 29.07.2016 звернуто увагу на стандарт дій за цією процедурою і таким чином цим адміністративним актом конкретизована правозастосовча діяльність структурних та територіальних підрозділів Головного управління, а громадяни отримали можливість отримання якісної адміністративної послуги без зайвих бюрократичних запобігань.

Варто зазначити, що термін «захист» перекладається як охорона, заступництво; відстоювання чиїхось інтересів; місце, предмет, споруда, де можна захиститися від кого або чого-небудь. В свою чергу термін «забезпечення» - надання нормальних для життя матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь; охорона кого, чого-небудь від небезпеки.

Адміністративно-правові засоби захисту прав громадян у міграційній діяльності Державної міграційної служби України потребують постійного відповідн ого вдосконалення та розвитку. Це, на думку, В.Б. Авер'янова, потребує не тільки рішучого подолання

негативних наслідків тривалого ігнорування колишньою радянською адміністративно-правовою наукою проблем прав людини при визначенні сутності, предмета і метода адміністративного права, а й активного сприйняття зарубіжних доктрин і практики забезпечення демократичних взаємостосунків органів публічної адміністрації з громадянами [3].

Під час реалізації окремих положень законодавства, яке регламентує правовий статус іноземців, територіальні підрозділи ДМС все частіше стикаються з ситуаційними проблемами, які потребують додаткових роз'яснень та відповідного управлінського (адміністративного) реагування.

На підставі вищезазначеного можна зробити наступні висновки, що практика управлінської діяльності апарату, територіальних органів і підрозділів Державної міграційної служби дозволяють виявити основні напрями їх роботи щодо забезпечення реалізації охорони та захисту конституційних прав, свобод і законних інтересів особи:

- це постійний моніторинг службою стану надання адміністративних послуг;
- підтримка зворотного зв'язку із заявниками, яким надаються відповідні послуги;
- корекція управлінської діяльності відповідно до перших двох напрямів;
- формування комплексного підходу до проблеми подальшого зміцнення законності та усунення негативних факторів, що ускладнюють реалізацію прав і свобод громадян.

Сутність адміністративно-правових гарантій полягає у ефективному практичному здійсненні органами та підрозділами Державної міграційної служби України публічного управління у відповідності із законами і підзаконними актами країни, та постійному удосконаленню цієї системи.

Література:

1. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – Ст. 15.
2. Про затвердження положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. – 2014.
3. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за заг. ред. В.Б. Авер'янов., К.: Науково-видавниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2007. – С. 129.

Надежденко А. О., к.держ.упр,
доцент кафедри РПОНС,
Маріупольського державного університету

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Місцеве самоврядування – одна з фундаментальних демократичних засад конституційного ладу України. А тому процеси його територіального реформування є найважливішим чинником розвитку всієї системи української державності.

Центральним місцем системи місцевого самоврядування є територіальна громада. Європейський досвід свідчить, що важливим чинником ефективності територіального управління є забезпечення конструктивної взаємодії всіх ключових суб'єктів місцевого управління: територіальної громади, органу муніципального управління, місцевих органів державної виконавчої влади тощо. Натомість в сучасній Україні реалізація цього завдання ускладнюється наявними протиріччями між концептуальними підходами до розуміння

феномену територіальної громади і практичними аспектами її віддзеркалення в правовій системі [1].

Територіальну основу місцевого самоврядування І. Дробот розглядає як важливий ресурс його гарантування. Науковець стверджує, що «визнана за суб'єктом місцевого самоврядування територія, на якій він має здійснювати свої врядувальні функції, є переконливою гарантією його існування, оскільки, крім логічного поєднання з власністю, яка функціонально у самоврядуванні має владний зміст, чітко окреслює межі поширення цього владного змісту у формі повноважень суб'єкта самоврядування, чим усуває існуючу розмитість територіальної ознаки і де-факто встановлює його статус «місцевого»» [2].

В основі системи місцевого самоврядування лежать два основні суб'єкти: держава і громада. Роль держави полягає у законодавчій регламентації процесу місцевого управління. Механізмом формування демократичного і ефективного місцевого самоврядування є децентралізація, яка забезпечує передачу частини владних повноважень самоврядним структурам. Об'єктом децентралізації є громада, яка являє собою соціальну систему локального характеру, спроможну реалізовувати управлінську функцію. Територіальна громада відзначається подвійною природою оскільки одночасно виступає як продуктом інтеграційної ініціативи її членів, так і результатом управлінської волі держави.

Територіальною основою місцевого самоврядування в Україні є адміністративно-територіальний устрій держави. Адміністративно-територіальний устрій відіграє важливу роль у функціонуванні системи місцевого самоврядування. Кожна ланка місцевого самоврядування має власну територію або територіальну сферу діяльності, власні особливі місцеві інтереси, пов'язані з відповідною специфікою розвитку адміністративно-територіальних одиниць, історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних, релігійних, культурних, національних та інших традицій. Будь-яка зміна адміністративно-територіального устрою (укрупнення, розукрупнення) так чи інакше може позначитися на місцевому самоврядуванні. Існуюча схема адміністративно-територіального устрою являє собою складну неупорядковану чотириступеневу ієрархічну структуру, в якій є чимало неточностей і суперечностей, не враховуються принципи економічної доцільності, що призводить до суттєвих соціально-економічних та територіальних диспропорцій.

Реформування територіальної організації місцевої влади, системи адміністративно-територіального устрою передбачає створення трьох рівнів адміністративно-територіальних одиниць: громада – район – регіон, і має: поставити в центр уваги людину, її інтереси та потреби; забезпечити демократизацію та прозорість процесу державного управління; максимально наблизити до курсу на європейську інтеграцію, а також до засад місцевого самоврядування, на яких базується Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Верховною Радою України.

Отже, у результаті реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади основою нової системи місцевого самоврядування мають стати об'єднані територіальні громади, які утворюються на добровільній основі за законодавчо визначеною процедурою з власними органами самоврядування, у тому числі виконавчими органами рад. У населених пунктах, жителі яких не отримали статусу територіальної громади, мають бути сформовані органи самоорганізації населення, які входять до системи органів місцевого самоврядування відповідної територіальної громади.

Реформування місцевого самоврядування передбачається провести у два етапи. На першому, підготовчому, етапі її впровадження (2014 р.) передбачається: у першочерговому порядку внести до Конституції України зміни щодо утворення виконавчих органів обласних і районних рад та розподілу повноважень між ними; розробити проекти та прийняти акти

законодавства щодо запровадження механізму прямого народовладдя, удосконалити правове регулювання процедур проведення загальних зборів громадян за місцем їх проживання та встановити додаткові гарантії діяльності органів самоорганізації населення, створити сприятливі правові умови для широкого залучення населення до прийняття управлінських рішень органами місцевого самоврядування; створити законодавчу основу для реалізації права територіальних громад на добровільне об'єднання, передбачивши при цьому надання державної підтримки об'єднаним громадам протягом 5 років після утворення для поліпшення інфраструктури надання послуг та транспортної доступності; створити законодавчу основу для реалізації права територіальних громад на співробітництво на засадах ресурсно-організаційної кооперації та отримання державної підтримки для реалізації проектів такого співробітництва; законодавчо врегулювати нову систему адміністративно - територіального устрою; здійснити моделювання адміністративно-територіальних одиниць у регіонах та розробити проекти нормативних актів, необхідних для завершення формування нової системи адміністративно-територіального устрою.

Також на цьому етапі заплановано визначити Мінрегіонбуд України головним центральним органом виконавчої влади з проведення реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і розробити на рівні Кабінету Міністрів України механізм координації проведення зазначеного реформування. Передбачається і проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а також завершити формування законодавчої бази з питань діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на новій територіальній основі з визначенням їх повноважень та ресурсного забезпечення відповідно до вимог Концепції.

На другому етапі реалізації Концепції (2015–2017 роки) передбачається уніфікувати і стандартизувати публічні послуги, що надаються населенню органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, з урахуванням принципів максимальної доступності послуг для споживачів та визначити на законодавчому рівні умови для їх належного фінансування. Також планується провести інституційну реорганізацію органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади на новій територіальній основі та місцеві вибори з урахуванням реформованої системи органів місцевого самоврядування; удосконалити систему планування території громад, вирішити питання забезпечення новостворених громад схемами планування території та генеральними планами [3].

Таким чином, в сучасних умовах українського державотворення, оптимізація системи територіальної організації місцевого самоврядування повинна проходити за такими напрямами:

– зменшення диспропорцій у розмірах між адміністративно-територіальними одиницями одного рівня, формування обґрунтованих розмірів адміністративно-територіальних одиниць та невключення населених пунктів до складу інших населених пунктів;

– розподіл повноважень між територіальними органами влади, яке має відбуватися в двох аспектах: поділ повноважень між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування різних рівнів;

– подальша демократизація діяльності територіальних органів влади, насамперед шляхом розширення використання інструментів безпосередньої демократії.

Література:

1. Кубай Т.Є. Територіальна громада в системі місцевого самоврядування в Україні: управлінсько-правові проблеми / Т.Є. Кубай. // Держава та суспільство. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.irbis- nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
2. Дробот І. Проблеми гарантування місцевого самоврядування в умовах вітчизняного державотворення / І. Дробот // Вісник Центральної виборчої комісії. - 2008. - №2 (12). - С. 42-50.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р // Уряд. кур'єр. - 2014. - № 67. - 11 квіт.

Орлова В. Є.,
студентка 3 курсу,
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Різноманітні адміністративно-правові норми містяться в численних, прийнятих у різний час нормативних актах. Весь цей нормативний матеріал вимагає певного упорядкування та вдосконалення [1].

У систему адміністративно-правових норм часто вносяться зміни новими джерелами, а старі джерела скасовуються, змінюються. Нестабільність системи джерел адміністративного права пояснюється багатьма об'єктивними факторами. На предметну, універсальну, організуючу діяльність державної адміністрації безпосередньо впливають економіка, політика, тим більше в умовах українських реформ, а також величезні розміри самого адміністративного права і системи його джерел та ін. Нестабільність системи джерел адміністративного права пов'язана і з суб'єктивними факторами: помилками, політичними пристрастями тих, хто готує, приймає акти, що містять норми адміністративного права. До того ж в системі джерел адміністративного права багато підзаконних актів, які неважко скасувати, змінити новому Міністру або Уряду України.

Доведено багаторічним практичним досвідом зарубіжних країн, що створити єдиний адміністративний кодекс в якому були б зібрані всі адміністративно правові норми - неможливо. По-перше, тому що не можна в один акт помістити таку величезну кількість норм, які вимагають правове регулювання та діяльність державної адміністрації. По-друге, кодифікація означала б надмірну централізацію і концентрацію правотворчості, а значить, позбавлення можливості адміністративної правотворчості місцевих органів виконавчої влади.

Кодифікація адміністративного законодавства не може бути суцільною. Адже адміністративне право регулює надзвичайно широке коло управлінських відносин. Його норми містяться в численних актах різної юридичної сили. Крім того, нормоформування в державному управлінні характеризується високою динамічністю, частою появою нових норм, що ускладнює зміст і структуру правового матеріалу, обмежує можливість його кодифікації.

У зв'язку з цим упорядкування адміністративно-правових норм має здійснюватися шляхом поетапної кодифікації за окремими інститутами адміністративного права (за прикладом інституту адміністративної відповідальності) з наступною підготовкою та прийняттям Зводу адміністративного законодавства України [2; 26].

В цілому при кодифікації адміністративного законодавства слід керуватися наступними положеннями:

а) предметом кодифікаційних робіт повинні стати головні, найважливіші адміністративно-правові норми;

б) не слід кодифікувати норми особливої частини адміністративного права, які мають міжгалузевий характер;

в) необхідна роздільна кодифікація матеріальних і процесуальних норм.

Література:

1. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін. Адміністративне право України: Підручник; За ред. Ю. П. Битяка. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 544 с.

2. Аверянов В.Б. Питання методології сучасної адміністративно-правової доктрини України // Право України. - 2005.- № 1. - С. 26-29.

Сущенко В. А., аспірант кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ ЯК РЕЖИМІВ ВИМУШЕНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Останнім часом у суспільстві точиться багато дискусій навколо поняття «антитерористичної операції». За однією з позицій вона є видом воєнного стану, за іншою – неспецифічним режимом боротьби з тероризмом [1; 2].

Відповісти на зазначене питання можливо лише за результатом порівняльного аналізу обох понять зі співставленням їх визначень, процедурних особливостей та правообмежувальних заходів.

Розпочнемо з антитерористичної операції. Відповідно до абз. 13 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» антитерористична операція – це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [3].

Законодавство не розкриває зміст антитерористичних заходів, оскільки до них можуть включатися і політичні, і суспільні, і економічні дії. Наприклад, політичними антитерористичними заходами можуть бути укладення міжнародно-правових угод про протидію тероризмові. Соціально-економічні заходи передбачають розвиток комплексних програм з протидії тероризмові, формування сучасної матеріальної і науково-виробничої бази підрозділів, задіяних у вирішенні цих завдань.

На нашу думку, головним фактором, що виділяє та уособлює антитерористичну операцію, є її мета – протидія тероризмові.

Нормативну основу антитерористичної операції складає Закон України «Про боротьбу з тероризмом».

Підставою проведення антитерористичної операції є наявність реальної загрози життю і безпеці громадян, інтересам суспільства або держави від тероризму у разі, якщо усунення цієї загрози іншими способами є неможливим.

Порядок проведення антитерористичної операції законодавцем уособлено в наступній схемі. Рішення щодо проведення антитерористичної операції приймається залежно від ступеня суспільної небезпеки терористичного акту: 1) керівником Антитерористичного

центру при Службі безпеки України за письмовим дозволом Голови Служби безпеки України; 2) керівником координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України за письмовим дозволом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України, погодженим з Головою Служби безпеки України. Про рішення щодо проведення антитерористичної операції негайно інформується Президент України. Антитерористична операція вважається завершеною, якщо терористичний акт припинено та ліквідовано загрозу життю і здоров'ю заручників та інших людей, які знаходилися в районі її проведення.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Підставою для введення воєнного стану є збройна агресія, загроза нападу, небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Порядок ведення воєнного стану розпочинається з пропозиції його запровадження в Україні або в окремих її місцевостях, яку на розгляд Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України. У разі прийняття рішенн я щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону. Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, офіційно оприлюднюється разом із законом щодо затвердження такого указу Президента України та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом. Воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях припиняється після закінчення строку, на який його було введено.

Співставлення основних характеристик засвідчує схожість антитерористичної операції та воєнного стану.

Зокрема, підставою для їх введення є вчинення масштабних протиправних дій, які зумовлені політичними мотивами.

Строк дії таких режимів обумовлений не конкретним терміном, а існуванням підстав для їх введення.

На час їх дії створюються спеціальні суб'єкти управління – військові/військово-цивільні адміністрації тощо.

Крім того, у законодавстві передбачено ряд аналогічних обмежень прав і свобод, які можуть бути введені як під час воєнного стану, так і під час антитерористичної операції:

1) трудова повинність для працездатних осіб, їх залучення до суспільно корисних робіт;

2) використання потужності та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій для потреб оборони, зміна режиму їх роботи, виробничої діяльності, умов праці;

3) примусове відчуження майна для потреб держави;

4) комендантська година (заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях);

5) особливий режим в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян та руху транспортних засобів

6) перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян;

7) заборона або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб.

У той же час, мають місце окремі відмінності між такими поняттями. Зокрема, законодавство про воєнний стан передбачає ряд виключних обмежень, що не притаманні антитерористичній операції.

- посилена охорона важливих об'єктів національної економіки, особливий режим їх роботи;
- заборона проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, інших масових заходів;
- заборона діяльності політичних партій, громадських об'єднань;
- регулювання роботи підприємств ЗМІ;
- вилучення телекомунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів, інших технічних засобів зв'язку;
- заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, алкогольними напоями та речовинами;
- особливий режим виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори;
- вилучення навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодіючих хімічних та отруйних речовин;
- заборона змінювати місце проживання (місце перебування);
- військово-квартирна повинність;
- встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту;
- евакуація населення, матеріальних і культурних цінностей;
- нормування забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами, лікарськими засобами і виробами медичного призначення;
- усунення з посад керівників підприємств, установ і організацій; - посилена охорона державної таємниці;
- інтернування (примусове оселення) громадян іноземної держави; - обов'язкова евакуація затриманих, обвинувачених, засуджених.

При цьому, антитерористична операція має власні притаманні лише їй обмеження, які не допускаються під час воєнного стану:

а) зупинення фінансових операцій з активами, що пов'язані з фінансуванням тероризму;

б) превентивне затримання до 30 діб у районі проведення антитерористичної операції.

Більш того, обмеження прав і свобод під час воєнного стану дозволяються Конституцією України (ст. 64), а під час антитерористичної операції – ні.

Викладене свідчить, що режими антитерористичної операції та воєнного стану хоча і є близькими за структурно-інституційними особливостями та правообмеженнями, однак не ідентичні та не можуть вважатися підвидами один одного.

Література: 1. АТО, чи все таки воєнний стан // 11.02.2015. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://prozak.info/mobile/Pravo/ATO-chi-vse-taki-voennij-stan
2. Війна чи АТО: «за» і «проти» воєнного стану в Україні // 07.02.2017. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: https://www.slovoidilo.ua/2017/02/07/pogljad/polityka/vijna-chy-ato-za-iproty-voyennoho-stanu-v-ukrayini
3. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – ст. 180 4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 28. – ст. 250

Циклаурі О. Б.,
старший викладач кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ

Одним з найбільш потужніших механізмів забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства і прямої дії Конституції, обмеження державної влади від зловживань повноваженнями є конституційний контроль (діяльність компетентного державного органу щодо перевірки, виявлення, констатації та усунення невідповідності Конституції законів та інших правових актів).

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також здійснює інші повноваження відповідно до Конституції [1].

Актуальність дослідження, зумовлена тим, що гостра необхідність повернення довіри, утвердження дійсно незалежності судової влади, деполітизація її інституцій з метою практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, викликає потребу в реалізації наявної та формуванні нової ефективної та дієвої національної нормативно-правової бази. Останні зміни внесені до Основного Закону набрали чинності ще 30 вересня 2016 року, вони суттєво реформують інститут конституційного судочинства але законодавець не квапиться із втіленням їх в інше національне законодавство. Сьогодні Конституційний Суд України продовжує функціонувати на підставі Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 № 422/96-ВР більшість норм котрого не врегульовує суттєвого кола питань, відповідно до чинної Конституції України суттєвих змін потребує і конституційне судочинство [2].

Зміни, зокрема, стосуються порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України й вимог до особи судді Конституційного Суду України; підстав для звільнення з посади судді, припинення його повноважень, тощо. На сучасному етапі найбільш суттєвими вважаємо питання регламентації здійснення самого конституційного провадження, адже відсутність законодавчого врегулювання зазначених питань не просо гальмує розгляд звернень до зазначеного органу, а взагалі позбавляє права на звернення окремих суб'єктів.

Відповідно до ч. 1 ст. 147 Конституції України в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016 р. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів, здійснює

офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції. До повноважень Конституційного Суду України належить (ст. 150 Конституції України): 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення Конституції України; 3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України.

Щодо інших повноважень, то згідно чинної Конституції до них можна віднести: надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання висновків щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України; перевірку відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 та 158 Конституції України [1].

З переліку повноважень Конституційного Суду України вилучено функцію тлумачення законів України, запроваджено інститут конституційної скарги, крім того Конституційний Суд отримав додаткові повноваження щодо перевірки змісту питань, які виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Нажаль подальшої нормативної регламентації вказані інститути ще не отримали.

Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом.

У листопаді 2016 року до Верховної Ради України було внесено два проекти Закону «Про Конституційний Суд України».

Комітет Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя проаналізувавши обидва законопроекти дійшов висновків рекомендувати Верховній Раді України проект Закону про Конституційний Суд України (реєстр. № 5336-1 від 17 листопада 2016 року), прийняти за основу та, у зв'язку з цим, відхилити проект Закону про Конституційний Суд України (реєстр. № 5336 від 1 листопада 2016 року) [3; 4].

Прийнятий за основу законопроект потребує суттєвого доопрацювання. Окрім зауважень, висловлених у висновках Комітету та Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, які стосуються здебільшого техніко-юридичного характеру, статусу суддів Конституційного Суду (терміну та порядку зайняття посад, порядку та меж притягнення до відповідальності за окремі порушення, винагороди суддів та ін.), вважається за доцільне звернути увагу на недоліки у законодавчій регламентації саме судового провадження.

Окремої уваги привертають строки провадження у конституційному судочинстві.

Законопроектом передбачено наступні строки під час здійснення провадження:

1) ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі Колегія постановляє не пізніше одного місяця з дня визначення Судді-доповідача. Зазначений строк може бути подовжено на засіданні Великої палати за клопотанням Судді-доповідача чи головуючого у Сенаті (ч. 4 ст. 62 законопроекту);

2) справу, за якою відкрито конституційне провадження, розглядає відповідно Сенат або Велика палата на пленарному засіданні в порядку та в строк, що встановлені Законом;

3) відповідно до ст. 75. обчислення строків конституційного провадження ведеться з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, а у випадку відмови Сенату від розгляду справи на користь Великої палати – з дня постановлення відповідної ухвали Сенату. Строк конституційного провадження не повинен перевищувати шість місяців, якщо інше не встановлено Законом. Строк конституційного провадження не може перевищувати один календарний місяць для справ: про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; за зверненням Президента України щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України; щодо яких Сенат, Велика палата визнали конституційне провадження невідкладним [4].

Стаття 3 законопроекту передбачає, що порядок організації і діяльності Суду, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків встановлює Закон. Поряд із цим, проектом не визначено термін призначення Судді-доповідача Колегію з моменту отримання відповідного звернення, також не визначено терміни попереднього опрацювання звернень.

Згідно законопроекту організація внутрішньої роботи Суду та відповідні правила і процедури розгляду ним справ встановлюється Регламентом Конституційного Суду України, тобто вирішення окремих питань, які не врегульовані законом, здійснюється самим Конституційним Судом України, при цьому законопроектом не закріплено перелік питань, які повинні бути обов'язково вирішені Регламентом.

Крім того, відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 44 законопроекту Секретаріат Суду здійснює реєстрацію та попередній розгляд усіх форм звернень, що надійшли до Суду, готує попередні висновки про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті конституційного провадження, знову ж, законопроектом не визначено термінів реєстрації та попереднього розгляду.

Таким чином, законодавець надає право Суду самому вирішувати протягом якого часу (день, місяць, рік або роки) буде надано Секретаріату для попереднього розгляду звернень та строку призначення Судді-доповідача. На нашу думку невизначеність на законодавчому рівні зазначених питань може привести, внаслідок політичного чи іншого впливу на Суд, нехтування суддями своїми обов'язками та інших чинників, до суттєвого затягування провадження у справах за зверненнями.

Окремі застереження викликають положення законопроекту щодо питання втрати чинності нормативно-правовими актами, визнаними Судом неконституційними. Відповідно до положень ч. 1 ст. 91 якщо закони України, інші акти або їх окремі положення Суд визнає такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), вони втрачають чинність з дня ухвалення Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Окрім того ч.2. зазначеної статті визначає, що якщо негайна втрата чинності актом (його окремими положеннями), що визнаний неконституційним, унеможливить функціонування органів державної влади або реалізацію прав і свобод людини, Суд у своєму рішенні визначає інший строк втрати чинності таким актом (його окремими положеннями), але при цьому такий строк не може перевищувати шість місяців із дня ухвалення рішення [4].

Зазначені положення взагалі ставлять під сумнів силу рішень Конституційного Суду, надають можливість діяти неконституційним законам надалі порушуючи права і свободи

людини і громадянина, порушувати конституційні засади функціонування державних інститутів.

Окрім зазначеного, у відхиленому законопроекті № 5336 від 01.11.2016 р. містилося розмежування стадій конституційного провадження, що відсутнє у проекті № 5336-1 від 17.11.2016 р. З метою удосконалення регламентації конституційного судочинства, вбачається за доцільне ввести чітке розмежування стадій провадження.

З огляду на досліджене вважаємо, що проект Закону «Про Конституційний Суд України», потребує суттєвого доопрацювання: законодавчого врегулювання термінів попереднього розгляду звернень; вирішення питання щодо набрання чинності та сили рішень Конституційного Суду України.

Література:

1. Конституція України: [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами) – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр 2. Про Конституційний Суд України: [Електронний ресурс]: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр

3. Проект Закону про Конституційний Суд України № 5336 від 01.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60382 4. Проект Закону про Конституційний Суд України № 5336-1 від 17.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5336-1&skl=9

Миколенко В. А., к.ю.н.,
проректор з організаційної роботи та
зовнішніх зв'язків
Східноєвропейського
університету економіки і
менеджменту

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Розглядаючи питання реформи прокуратури у контексті європейських стандартів, важливо врахувати, що різні системи кримінальної юстиції походять із різних правових культур. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) у своїх дослідженнях щодо прокурорської діяльності відзначала, що єдиної для всіх країн уніфікованої моделі кримінальної юстиції не існує. Наприклад, існує важлива різниця між змагальними за своєю природою та інквізиторськими системами; між системами, в яких судовий представник контролює розслідування, і тими, в яких розслідування контролює позасудовий прокурор або поліція. Є системи, у яких участь прокурора є обов"язковою (принцип законності), та інші, в яких прокурор може на свій розсуд не проводити кримінальне розслідувння, якщо суспільний інтерес держави цього не вимагає (принцип доцільності).

Отже загльних страндартів организації прокурорської роботи не існує, особливо у тому , що стосується повноважень щодо призначення прокурорів або внутішньої организаціїї роботи прокурорської служби. Водночас, як вважає Венеціанська комсія, необхідно, щоб їй була забезпечена достатня самостійність з міркувань захисту оргнів прокуратури від неприйнятного політичного впливу. У відподності з принципом законності, прокурорська служба має діяти

виключно і на підставі закону. Це не означає, що закон не може надавати прокрорам деяку свободу розсуду відносно того порушувати чи не порушувати кримінальне переслідування (принцип доцільності).

Експерти Венеціанської комісії неоднорзово наголошоували, що самостійнсть має забезпечуватися всередині прокурорської служби, рокурори не повинні підкорятися суворим ієрархчним вкзівкам, які даються без усяких підстав, і повинні бути вправі не виконувати вказівки, що протирічать закону.

Отже, вимоги щодо судової системи (незалежність, самостійність у прийнятті рішень) стосуються mutatis mutandis і прокуратури, включаючи важливість оцінки правовоих норм і практики. Важливим елементом захисту такої самостійності від корупції є належна і достатня винагорода.

Адже упередженість з боку прокуратури може призвести до необгрунтованого або вибіркового переслідування, особливо з боку або пд впливом людей, наділених владою або близьких до неї. Це ставить під загрозу існування правової системи в цілому і, тим самим, являє собою небезпку для принципу верховенства права. Для ідентифікації такої упередженості необхідно збезпечити фіксацію розуміння цієї проблеми у суспільстві.

Венеціанська комісія вважає, що включення більшості питань, що стосуються деталей організації прокурорської служби, до конституції, не є необхідною умовою. Для цього достатньо звичайного і більш гнучкого закону, прийнятого парламентом.

У зв'язку з означеними теоретико-методологічними підходами постає закономірне питання – яку роль відіграє прокуратура у судовій системі, що функціонально має забезпечувати засоби правового захисту?

Наявність засобів правового захисту для громадян, чиї права порушуються, є необхідною умовою дотримання принципу верховенства права. У деяких системах існує принцип непрофесійної участі у встановленні фактів або застосуванні законів через участь оцінювачів або непрофесійних суддів. Така участь має наслідки для кримінально-процесуальних норм і встановлення доказів. Деякі системи дозволяють приватне розслідування, у той час як інші цього не передбачають або взагалі не визнають можливість приватного розслідування, або допускають його лише на обмеженій основі. Деякі системи визнають інтереси потерпілого за результатами кримінального розслідування як позивача, а інші визнають тільки спір між прокурором, який представляє інтереси держави або суспільства, та обвинуваченою особою.

Венеціанська комісія у своїх дослідженнях щодо ролі прокуратури у правовій системі прийшла до висновків, що роль генерального прокурора та інших прокурорів має бути визначена як кримінальне переслідування за злочин через систему кримінальних судів і має бути поширена на захист суспільних інтересів у цивільних справах.

Дискреційну функцію прокуратури, яку рекомендує Венеціанська комісія, було чітко сформульовано у Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) 1604 (2003) щодо ролі прокуратури у демократичному суспільстві: «повноваження та обов'язки прокурорів обмежуються переслідуванням кримінальних злочинів та загальною роллю щодо захисту суспільних інтересів через систему кримінальної юстиції, яка має окремі, відповідним чином розміщені та ефективні органи, створені для виконання виключно покладених на них функцій».

Взагалі, стандарти Ради Європи щодо відповідності законодавства про інститут прокуратури можна знайти в: Європейській Конвенції з прав людини, (далі «Європейська Конвенція») та відповідній судовій практиці Європейського Суду з прав людини; Рекомендаціях Rec(2000)19 Комітету Міністрів країнам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції; Рекомендації CM/Rec(2012)11 Комітету Міністрів країнамчленам щодо ролі прокуратури поза системою кримінальної юстиції; вже згаданій

Рекомендації 1604 (2003) щодо ролі прокуратури в демократичному суспільстві, яке керується верховенством права; висновках Венеціанської комісії; Звіті Венеціанської комісії про європейські стандарти щодо незалежності судової системи: Частина II Прокуратура; Європейських керівних принципах етики та поведінки прокурорів (Будапештські керівні принципи) прийняті Конференцією генеральних прокурорів Європи; Висновку № 3(2008) Консультативної Ради Європейських прокурорів (КРЄП), про роль прокуратури поза сферою кримінальної юстиції; Висновках №12 (2009) Консультативної Ради Європейських суддів (КРЄС) та Висновку №4 (2009) Консультативної Ради Європейських прокурорів щодо «Суддів та прокурорів в демократичному суспільстві» («Декларація Бордо»).

Питання незалежності прокуратури залишається актуальним до цього часу. В основі цього питання лежать дискусії щодо ролі органів прокуратури, оскільки питання статусу прокурорів є основним для будь-якого подальшого дослідження залежності чи незалежності судової системи, а отже і питання відносин судової системи у уряду. Важливим питанням для усвідомлення принципів функціонування прокуратури світлі європейської практики.

Консультативна рада європейських суддів і Консультативна рада європейських прокурорів, які діють в рамках Ради Європи, висловити думку, що справедливе відправлення правосуддя потребує рівності у правах обвинувачення та захисту, а також поваги до незалежності суду, дотримання принципу розподілу влади та обов'язкової сили остаточних судових рішень.

Належне виконання різних, але взаємодоповнюючих функцій суддями та прокурорами є необхідною гарантією справедливого, неупередженого та ефективного відправлення правосуддя. Судді та прокурори мають бути незалежними у здійсненні своїх повноважень, а також діяти незалежно один від одногою.

Функції, які прокурори відіграють у верховних судах деяких країн, також варто згадати. Ці функції можна порівняти з функціями генерального адвоката в Суді ЄС. В цьому судовому органі генеральний адвокат (або особа на рівноцінній посаді) не є стороною у справі та не представляє державу. Він є незалежним органом, який надає висновки у кожній конкретній справі або лише у справах, що становлять особливий інтерес, з метою уточнення для суду всіх аспектів питань права, які той розглядає, з метою забезпечення правильного застосування закону.

Разом з тим, роль прокуратури поза межами кримінальної юстиції також була предметом стандартотворчого процесу Ради Європи.

Так, Консультативна Рада Європейських прокурорів у своєму висновку щодо ролі прокуратури поза межами кримінального права висловила думку, що держави, у яких прокурорські служби виконують функції за межами сфери кримінального права, мають забезпечити реалізацію цих функцій у відповідності з принципами демократичної держави з верховенством права.

У Рекомендації Rec(2012)11 Комітету міністрів РЄ про роль прокурорів поза системою кримінальної юстиції» зазначається, що при наявності служби публічного обвинувачення повноважень поза системою кримінальної юстиції, держави-учасниці повинні вжити всіх необхідних і відповідних заходів для забезпечення того, щоб ця роль виконувалась з особливою увагою до захисту прав людини та основоположних свобод і в повній відповідності з принципом верховенства права, зокрема, щодо права на справедливий судовий розгляд.

Таким чином, можна констатувати, що на території Європи одночасно існують різні правові системи, в яких у відповідності до різних функціональних моделей втілюються відповідні загальні європейські правові інституціональні стандарти:

- системи загального права, у яких існує чітка відмінність між суддями та прокурорами і в яких повноваження з проведення розслідування кримінальних справ не поєднуються з іншими функціями;

- системи континентального права, які можна поділити на різні типи, в яких як судді, так і прокурори є частиною «суддівського корпусу» або, навпаки, до нього можуть належати тільки судді.

Отже, залежно від держави, в якій вони працюють, прокурори можуть мати або не мати завдання та функції поза сферою кримінального права. У тих випадках, коли прокурори мають такі завдання та функції, вони можуть включати, зокрема, цивільне, адміністративне, комерційне, соціальне, виборче і трудове законодавство, а також захист довкілля, соціальних прав вразливих груп, таких як неповнолітні, інваліди та особи з дуже низьким рівнем доходів. Роль прокурорів у цьому відношенні не повинна дозволяти їм справляти неналежний вплив на кінцевий процес прийняття рішень суддями.

Означений досвід європейських правових систем та зміст європейських правових стандартів має бути належним чином врахований при здійсненні реформування органів прокуратури України у сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції.

Єпіфанов О. В., аспірант
Інституту законодавства
Верховної Ради України

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Головною метою в сфері охорони культурної спадщини у сучасних умовах сприйняття європейських правових стандартів та конституційної модернізації національної правової системи, як вбачається, є створення умов для організаційно-правового, фінансово-економічного та науково-виробничого забезпечення охорони культурної спадщини в інтересах динамічного соціально-економічного, культурного та духовного розвитку суспільства.

Слід зазначити, що із прийняттям у 2000 р. Закону України «Про охорону культурної спадщини» виникли питання, які потребують прийняття удосконалення окремих законодавчих підходів з метою забезпечення належної комплексної реалізації державної культурної політики.

В першу чергу, слід зазначити, що в сучасних умовах конституційно-правового розвитку пам'ятку культури слід сприймати не як ізольований об'єкт, а як частина вулиці, міста, ландшафту, тієї обстановки, що історично склалась, в якій він виник або з якою був історично пов'язаний.

Тому чинний спеціальний Закон у ст. 2 містить докладну класифікацію об'єктів культурної спадщини за двома критеріями: а) типами: споруди (витвори); комплекси (ансамблі); визначні місця; та б) видами: археологічні; історичні; монументального мистецтва; архітектури та містобудування; садово-паркового мистецтва; ландшафтні.

До споруд (витворів) Закон відносить твори архітектури та інженерного мистецтва разом з природними чи створеними людиною елементами, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб.

Комплексами (ансамблями) Закон називає топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою споруд різного призначення, що відзначаються своєю архітектурою та органічним зв'язком з ландшафтом.

Визначні місця – це топографічно визначені зони або ландшафти, природні, природноантропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

- археологічні – городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, мегаліти, наскальні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, рештки життєдіяльності людини, що містяться під водою;
- історичні – будинки, споруди, їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;
- монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);
- архітектури та містобудування – історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки давнього планування та забудови, окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва;
- садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;
- ландшафтні – природні території, які мають історичну цінність.

Якщо проаналізувати викладені визначення об'єктів культурної спадщини, то можна дійти висновку про те, що класифікація цих об'єктів не носить вичерпного характеру, оскільки розширене тлумачення дає можливість поповнювати цей перелік з врахуванням розвитку культури та суспільства.

У той же час, при такому підході може бути краще врахована і практика роботи органів охорони культурної спадщини, які, враховуючи специфіку того чи іншого регіону України, можуть віднести певні об'єкти до числа тих, що охороняються, незалежно від того, передбачені вони в будь-якому переліку чи ні. При цьому необхідною умовою має бути те, щоб відповідні об'єкти насправді об'єктивно являли собою історичну, наукову чи іншу культурну цінність.

Інституціональні питання про органи управління охороною культурної спадщини викладені у Розділі II Закону. Згідно із чинним Законом, державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини. Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади має чіткі повноваження у сфері охорони культурної спадщини.

Усі пам'ятки, які знаходяться на території Україні і мають історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність, охороняються державою. При цьому не має значення, кому культурна спадщина належить. Частіше за все вони належать державі, але можуть бути й у приватній власності (ст. 17 Закону).

Державна охорона культурної спадщини охоплює цілий комплекс заходів:

по-перше, це організація обліку; по-друге, державний контроль за тим, як ці пам'ятки охороняються та використовуються; по-третє, це заходи, які попереджають їх необґрунтоване знесення, руйнацію чи переміщення, а також заходи, що оберігають пам'ятки культурної

спадщини від руйнування та псування; по-четверте, це встановлення відповідальності за порушення законодавства про охорону
культурної спадщини.

Недосконаліть законодавчої та нормативно-правової бази у цій сфері на фоні економічних негараздів (недостатності бюджетного фінансування) загрожує масовою втратою культурних цінностей, зокрема, архітектурної спадщини, а тому при реалізації своєї бюджетної функції конституційні вищі органи влади України (насамперед, Верховна Рада та Кабінет Міністрів України) обов'язково мають враховувати виключну важливість охорони культурної спадщини, яка законодавчо, морально та матеріально є надбанням усього народу України, створеним інтелектуальними зусиллями та важкою фізичною працею багатьох поколінь.

Важливе місце в цьому комплексі бюджетно забезпечених видатків займає проведення реставраційних робіт, в тому числі й шляхом створення спеціальних науково-реставраційних виробничих майстерень, виділення грошових та матеріальних засобів для здійснення таких робіт.

Ансамблі і комплекси пам'яток історії та культури, які являють собою особливу історичну, наукову, художню чи іншу цінність, можуть бути оголошеними історикокультурними заповідниками. Для створення заповідника в кожному конкретному випадку повинно бути спеціальне рішення Кабінету Міністрів України. Охорона заповідника здійснюється на основі особливого для кожного з них положення. На наш погляд, створення заповідників у сучасних умовах суспільного розвитку – це досить дієвий захід охорони пам'яток.

Необхідно відзначити, що певні кроки у напрямку вирішення проблем правового забезпечення функціонування історико-архітектурної спадщини в нових ринкових умовах здійснюються шляхом налагодження публічно-приватного партнерства на рівні територіальних громад, що є безпосереднім завданням органів місцевого самоврядування, а тому є усі підстави відзначити і суттєве значення удосконалення муніципально-правових механізмів охорони культурної спадщини у сучасних умовах розвитку українського конституціоналізму, що ґрунтується на принципі конституційної децентралізації публічної влади.

Одна з найважливіших вимог українського законодавства – встановлення обов'язкового державного обліку усіх без винятку пам'яток культурної спадщини, незалежно від того, в чиїй власності вони знаходяться. Процедурі включення в Державний реєстр нерухомих пам'яток України та вилучення цих пам'яток з Реєстру присвячений Розділ ІІІ Закону.

Власне в процесі обліку здійснюється ідентифікація об'єкту в якості пам'ятки, оскільки на практиці, на думку автора, та чи інша культурна чи історична цінність починає розглядатись в якості пам'ятки з моменту її реєстрації в Державному реєстрі. Тому цей Закон встановлює порядок здійснення обліку, регулює інші найбільш суттєві сторони правовідносин, що виникають при цьому.

Закон особливо виділяє визначення категорії пам'ятки:

а) національного значення, занесення якої до Реєстру (вилучення з нього) відбувається постановою Кабінету Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини. Проте існує правова колізія, а саме для правового статусу пам'ятки культури необхідне застосування адміністративних, кримінальних та майнових санкцій. Інакше правові норми, як державно-владні розпорядження, перестають виконувати належну функцію щодо охорони пам'яток у суспільстві. Процедура взяття пам'яток культури під державну охорону не стала системою в діяльності відповідних державних органів, що дає підстави зробити висновок про недотримання принципу законності у цій галузі;

б) місцевого значення – рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини за поданням відповідних органів охорони культурної спадщини або за

поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належать питання охорони культурної спадщини. Передбачене також вилучення пам'ятки з Реєстру, яке може здійснюватись лише у випадку її руйнації внаслідок стихійного лиха та неможливості її відновлення, і пам'ятки археології, в разі її повного дослідження та відсутності об'єктів культурної спадщини.

Нормотворча техніка європейських держав виробила три правові системи охорони пам'яток: об'єктивну, суб'єктивну та класифікаційну.

За об'єктивною – правова охорона охоплює тільки ті пам'ятки, перелік яких викладено в законі.

За суб'єктивною – вона залежить від попереднього встановлення пам'яткового характеру кожного предмета компетентними адміністративними органами.

Найпоширенішою є класифікаційна система, яка становить певну модифікацію об'єктивної. Суть її полягає в тому, що правовий акт замінює визначення поняття «пам'ятки» положенням: «пам'ятками є те, що занесено до спеціального списку (реєстру)».

В той же час, як здається, відповідальність за руйнацію, пошкодження, недбайливе ставлення до об'єктів культурної спадщини потребує посилення юридичної відповідальності, в першу чергу – адміністративно-правової та кримінально-правової, що також шляхом належного застосування різних форм державного примусу має посприяти збереженню культурноісторичних пам'яток для сучасності та майбутніх поколінь громадян України.

Висновки. Таким чином, можна констатувати виключну важливість належного правового регулювання охорони культурної спадщини у сучасних умовах розвитку українського та світового конституціоналізму, адже усі найважливіші цінності суспільства мають закріплюватися та гарантуватися на рівні Основного Закону та гарантуватися і забезпечуватися відповідною компетенцією державних органів.

В той же час, конкретні практичні механізми охорони культурної спадщини потребують удосконалення на рівні галузевого законодавства, зокрема – бюджетно-правового, адміністративно-правового та кримінально-правового. Такими напрямами удосконалення нормативно-правового регулювання охорони культурної спадщини у сучасних умовах конституційної модернізації суспільства, зокрема, мають стати узгодження чинних нормативно-правових актів між собою та з європейськими правовими стандартами, забезпечення бюджетного фінансування, посилення адміністративно-правової та кримінальноправової відповідальності за неналежне ставлення до історико-культурних пам'яток.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Антоненко Є. С.,
студент ОС «Магістр»
спеціальності
«Право»
Маріупольського державного університету

НЕОБХІДНІСТЬ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Необхідність у міжнародній охороні інтелектуальної власності виникла досить давно. Права інтелектуальної власності порушувалися протягом століть. Наприклад, в XVII-XVIII ст. у США поширеною практикою був неправомірний передрук творів, які підпадали під охорону в Англії. Це було обумовлене тим, що право Англії на той час не визнавалося

США. У РСРС повноцінна охорона інтелектуальної власності була взагалі відсутня. Це дозволяло порушувати права, передусім, авторські права іноземних власників об'єктів інтелектуальної власності.

Сьогодні у світі проблеми охорони права інтелектуальної власності вийшли на перший план. В результаті всеосяжної інтелектуалізації та глобалізації сучасної світової економіки ці проблеми вимагають стратегічних підходів до свого вирішення [1].

Система охорони інтелектуальної власності сприяє розробці, використанню, подальшому розвитку винахідницьких талантів та творчих досягнень, а також підтримує та нарощує національний потенціал у сферах інтелектуальної діяльності та авторського права, залучає зарубіжні інвестиції, стабілізує економічний стан країни, поліпшує інвестиційний клімат, за якою вітчизняні та зарубіжні інвестори отримують впевненість у поважанні їх прав. Створення системи захисту має особливе значення для будь-якої країни з науково-технічним та інтелектуальним потенціалом [2, с. 261].

На думку В. Д. Базилевича стрімке зростання значення та ролі інтелектуальної діяльності у соціально-економічному, інноваційно-інвестиційному розвитку суспільства, затвердження творчої розумової праці найважливішим чинником успішного комерційного та виробничого функціонування сучасних високотехнологічних організацій, підвищення їх конкурентоспроможності на зовнішньому та внутрішньому ринках значно підвищує актуальність проблеми створення високонадійної ефективної системи охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності [3, с. 229]. Актуальність охорони результатів інтелектуальної діяльності обумовлена:

- їх зв'язком з існуванням ринкової цінності таких результатів;
- їх залученням до обігу на ринку;
- специфікацією відповідних прав власності.

Слід відмітити, що за межами ринкових відносин охорона результатів інтелектуальної власності є неможливою та недоцільною. Саме тому за сучасних умов та специфіки розвитку ринкової економіки охорона прав інтелектуальної власності є важливою інституцією державного регулювання відносин у цій сфері.

Система охорони прав інтелектуальної власності реалізується відповідними органами через певні засоби державного впливу, які існують в правовій формі та можуть проявлятися через встановлення правових норм або через їх позитивне застосування. Так, наприклад, з однієї сторони органи виконавчої влади через видання нормативно-правових актів визначають загальний режим та порядок функціонування суб'єктів, що реалізовують функції у сфері охорони прав інтелектуальної власності, визначають їх адміністративно-правовий статус та статус учасників адміністративно-охоронних відносин. З іншої сторони – охорона цих прав має реалізовуватися через видання так званих індивідуальних актів управління або ж через вчинення юридично значущих дій (зокрема, видача патентів чи свідоцтв на конкретний об'єкт інтелектуальної власності, встановлення охороноспроможності такого об'єкта, реєстрація факту передання правомочностей на об'єкт промислової власності,

видача ліцензій на здійснення підприємницької діяльності, що пов'язана з використанням об'єктів промислової власності тощо. Метою такої діяльності є не тільки організація, а й підтримка режиму охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності).

На думку І. Г. Запорожець, під захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності доцільно розуміти діяльність відповідних державних органів, передбачену законодавством, в першу чергу контролюючих та правоохоронних, а також їх посадових осіб, щодо: - поновлення порушених прав на об'єкт інтелектуальної власності;

- припинення таких порушень;
- створення необхідних умов з метою притягнення до юридичної (адміністративної, цивільно-правової, кримінальної, дисциплінарної) відповідальності осіб, які винні у скоєнні протиправних дій з завданням шкоди правам та законним інтересам суб'єктів інтелектуальної власності [4, с. 46].

На підставі узагальнення світового досвіду можна зробити висновок про те, що ефективний та надійний механізм охорони прав інтелектуальної власності:

- є необхідним елементом економіко-соціальної політики держави, яка спрямована на розвиток наукових досліджень, та стимулювання такого розвитку, упровадження інновацій з метою прискорення науково-технічного прогресу;
- стимулює швидкий розвиток міжнародної торгівлі та відіграє значну роль у зростанні конкурентоспроможності національної економіки у глобальному світовому ринковому середовищі;
- сприяє залученню інвестицій на інноваційні проекти, підвищенню економічного добробуту населення, зростанню зайнятості тієї чи іншої країни;
- перетворюється на глобальну проблему, яка пов'язана з економічною безпекою держав та вимагає стратегічних підходів до її вирішення не тільки на національному, а й на наднаціональному рівні [3, с. 142].

Необхідність охорони та захисту системи прав інтелектуальної власності обмовлена наступними потребами:

- створення сучасного цивілізованого ринкового середовища, надійного та ефективного захисту суб'єктів підприємницької діяльності від впливу недобросовісної конкуренції, що пов'язана з неправомірним використанням об'єктів промислової власності та авторського права;
- заохочення творчої активності, стимулювання інтелектуальної праці та впровадження її результатів у інтересах соціально-економічного прогресу суспільства;
- забезпечення інтересів творців об'єктів інтелектуальної власності через надання їм системи обмежених у часі прав щодо контролю над використанням таких об'єктів;
- активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, впровадження досягнень нововведень та науково-технічного прогресу у всі сфери суспільного життя;
- захисту національної економічної безпеки держав за умови глобалізації світового господарського розвитку, створення необхідних сприятливих умов для трансферу нових технологій між країнами, галузями господарства, сферами та секторами економіки;
- захисту інтересів суспільства щодо вільного доступу до світової скарбниці об'єктів інтелектуального права;
- поширення інформації та уникнення втрат в результаті дублювання зусиль, які спрямовані на пошук шляхів вирішення соціально-економічних та науково-технологічних проблем.

Таким чином, глобальну систему регулювання охорони інтелектуальної власності вже сформовано. Україні, яка планує розвиватися як складова частина світового господарства, а не як закрита економіка, відмежована від світових тенденцій технологічного й соціально - економічного розвитку, необхідно адаптуватися до такої системи регулювання охорони інтелектуальної власності.

Література:

1. Угода з торгівельних аспектів прав інтелектуальної власності TRIPS від 15.04.1994: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_018

2. Тищенкова І. О. Юридична природа права інтелектуальної власності та система її охорони / І. О. Тищенкова, Ю. В. Кеню // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2012. - № 1. - С. 255-263

3. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку. - К.: Знання, 2008. - 687 с.

4. Запорожець І. Г. Охорона прав на об’єкти інтелектуальної власності: теоретичні аспекти / І. Г. Запорожець // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2007. - № 10. - С. 45-50

Гараджаев Д. Я.,
судья Конституционного Суда Азербайджанской Республики,
к.ю. н., доцент кафедры конституционного права
юридического факультета Бакинского Государственного Университета

ОТБОР КАНДИДАТОВ В СУДЬИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В КОНТЕКСТЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ СУДОУСТРОЙСТВА

Опыт ЕС в части предварительного подбор кандидатов на должности судей Суда ЕС состоит в следующем. Статья 255 Договора о Европейском Союзе закрепляет, что «учреждается комитет с целью давать заключение о пригодности кандидатов для занятия должности судьи … Суда … перед тем, как правительства государств-членов произведут назначения в соответствии со статьями 253 и 254. В состав комитета входят 7 лиц, отбираемых из числа бывших членов Суда и Трибунала, членов верховных национальных судов и юристов с общепризнанной компетентностью, одного из которых предлагает Европейский парламент. Совет принимает решение, устанавливающее правила функционирования данного комитета, а также решение о назначении его членов. Совет постановляет по инициативе Председателя Суда».

Интересным является тот факт, что заключение Комитета носит рекомендательный характер, однако оно всегда воспринимается государствами – членами ЕС как абсолютно обязательное. К. В. Энтин описывает этот конституционный обычай так: «назначение судей осуществляется путем голосования в Совете по предложению государства-члена. Данная процедура является по большей части формальностью, поскольку государства-члены всегда единогласно поддерживают выбор друг друга. Настоящий контроль соответствия кандидата вышеперечисленным критериям осуществляет на предварительном этапе специальный комитет экспертов. Несмотря на то, что мнение Комитета формально является лишь рекомендательным, государства слишком дорожат своей репутацией, чтобы позволить себе его проигнорировать, и незамедлительно снимают кандидатов, в отношении которых получено отрицательное заключение» [1, с. 63].

Процедура подбора кандидатов на должности судей Конституционного Суда АР в действующем законодательстве не закреплена. В рамках дальнейшего совершенствования конституционного статуса анализируемого органа представляется целесообразным разработать соответствующие предложения. Рассматриваемый вопрос приобретает особое значение в связи с тем, что в юридической литературе сформулировано: «качество работы органов конституционного контроля всецело зависит от профессионализма лиц, назначаемых на должности в их состав» [2, с. 108].

Нередко специалисты высказывают мнение о необходимости конкурсного отбора кандидатов на должности судей органов конституционного контроля. В частности, А. А. Стрижак отметил, что «процедура отбора кандидата на должность судьи конституционного суда должна проводиться путем конкурсного отбора» [3, с. 37], а Венецианская комиссия считает, что «отбор кандидатов на должности судей путем конкурса должен приветствоваться, как отвечающий лучшему практическому опыту международных и европейских правовых стандартов правосудия» [4, с. 9]. Однако применительно к дальнейшему совершенствованию конституционного статуса Конституционного Суда АР с необходимостью введения для кандидатов на должности судей конкурсного отбора сложно согласиться.

Таким образом, используя опыт ЕС, следует признать справедливым закрепление за заключениями Комитета экспертов рекомендационного характера. Его состав целесообразно сформировать таким образом, чтобы в Комитет входили по должности: председатель Комитета по правовой политике и государственного строительства Милли Меджлиса АР, Министр Юстиции АР, Председатель Верховного Суда АР, заведующий кафедрой конституционного права юридического факультета Бакинского государственного университета. Руководство работой Комитета экспертов целесообразно возложить на лицо, имеющее непосредственный опыт работы в Конституционном Суде АР. С учетом рассмотренных выше предложений, целесообразно включить в состав Комитета экспертов в качестве его председателя самого последнего из ушедших на пенсию судей Конституционного Суда АР. В случае, если в силу объективных причин это лицо не сможет выполнять работу по руководству Комитетом, - можно обратиться к предпоследнему ушедшему на пенсию судье и т.д. В случае же невозможности замещения поста Председателя Комитета экспертов кандидатами из числа ушедших на пенсию судей Конституционного Суда АР, его может возглавить самый старший по возрасту судья Конституционного Суда АР. Перспективы дальнейших исследований в этом направлении состоят в поиске иных возможностей использования опыта Суда ЕС для дальнейшего усовершенствования конституционного статуса Конституционного Суда АР.

Литература:

1. Энтин К. В. Право Европейсого Союза и практика Суда Европейского Союза: учеб. пособие / К. В.Энтин. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2015. – 240 с.
2. Березин Ю. Б. Конституционно-правовой статус органов конституционного контроля в европейских странах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Юрий Борисович Березин. – Екатеринбург, 2006. – 234 с.
3. Стрижак А. А. Закон України «Про Конституційний Суд України» : наук.-практ. комент. / А. А. Стрижак, Я. В. Рибалко, М. В. Савчин. – К. : Ін Юре, 2009. – 328 с.
4. Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice. European Comission for Democracy through Law (Venice Comission), Compilation of Venice Comission, Strasbourg, 1 July 2015, CDL-

PI(2015)002 Or. Engl./fr. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.venice.coe.int/webforms/ documents/?pdf=CDL-PI%282015%29002-e

Годованик Є. В.,
к. ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету,
Городовенко А. В.,
помічник судді Апеляційного суду Донецької області, аспірант кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

СУЧАСНІ МОДЕЛІ СУДОУСТРОЮ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Перш за все, слід зазначити, що відомими є дві основні моделі судоустрою: моноцентрична – на чолі з єдиним найвищим органом судової влади – та диференційована, тобто розгалужена на декілька незалежних спеціалізованих ланок на чолі із незалежними вищими судовими інстанціями.

Російська Федерація та Республіка Білорусь зберегли диференційовані моделі судоустрою: там автономно діють суди загальної юрисдикції на чолі із Верховним судом та арбітражні (у Білорусі – господарські) суди на чолі, відповідно, із Вищим арбітражним судом та Вищим господарським судом.

Водночас, моноцентричний судоустрій обрав Казахстан. Там спеціалізованими є тільки суди першої інстанції (районні загальні та прирівняні до них спеціалізовані – адміністративні та міжрайонні економічні). Усі рішення всіх судів першої інстанції переглядаються колегіями з кримінальних або цивільних справ обласних та прирівняних до них судів, а також відповідними колегіями Верховного суду республіки. При цьому розгляд усіх справ, за винятком кримінальних, відбувається за нормами ЦПК. У такий простий спосіб Казахстан забезпечив єдність засад організації та діяльності судів, а також зекономив чималі кошти платників податків на створення та діяльність численних спеціалізованих апеляційни х та касаційних судових інстанцій.

В Україні, із набранням чинності Конституцією 1996 року, розпочалася реформа існуючого на той час судоустрою. Сьогодні, із прийняттям нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII буде створена справді моноцентрична модель на чолі із Верховним Судом.

Доцільним є також запровадження єдиного процесуального закону, який би визначав порядок розгляду всіх категорій справ, крім кримінальних [1].

Також, якщо йде мова про моделі судоустрою, то необхідно проаналізувати зміст понять «судова система» та «судоустрій», а також їх розмежування [2, с. 15].

Визначення понять «судова система» та «судоустрій» на законодавчому рівні відсутні, поряд із ними вживається ряд інших термінів без розкриття їхнього змісту, що беззаперечно викликає плутанину, справедливе обурення та конструктивну критику.

У доктрині поняття «судова система», «судоустрій» в деяких випадках ототожнюються як між собою, так і з іншими термінами, а в деяких випадках – протиставляються. Термін «судова система» використовується в доктрині для відображення змісту поняття «система судів» і навпаки. Такий підхід вважаємо хибним, так як недопустимо

ототожнювати якусь систему із системою чогось. На теперішній час вважаємо таким, що втратив свою актуальність та еволюціонував у більш широке поняття – «судоустрій».

У такому аспекті «судоустрій» становить собою сукупність норм, які визначають основоположні засади організації та діяльності, завдання, внутрішню будову та компетенцію судів, а також безпосередньо систему судів держави та систему органів, створених для обслуговування цієї системи.

Термін же «система судів» пропонуємо визначати як єдину, взаємозалежну, ієрархічно побудовану сукупність судів у державі.

Вважаємо також за доцільне звести до мінімуму використання у науковому обігу таких необачно впроваджених термінів як «судівництво», «система правосуддя», «система судів та судових інстанцій», а також «структура судів», уникаючи їх ототожнення із вищезазначеними поняттями [3, с. 67-68].

Зважаючи на проведення в Україні судової реформи, спрямованої на удосконалення судової системи, питання удосконалення судової системи належить до пріоритетних завдань у становленні реальної демократії в суспільстві.

В Україні також вже почали вивчати та впроваджувати ті сучасні методи, практики та процеси, які для судів у країнах із розвинутою демократією вже є повсякденними та звичайними.

Проблемою буксування протягом великого часу реформи є те, що в нашій державі фактично застосовуються лише ті підходи, що були визначені ще за радянських часів: оцінка роботи суддів та судів за кількістю скасованих чи змінених рішень, скарг чи дисциплінарних проваджень тощо.

Тому необхідно модель побудови судової системи оцінювати за чотирма критеріями: інституційна, фінансова, процесуальна і суб'єктивна доступність суду, економічна і суб'єктивна незалежність суду, зовнішня і внутрішня судова спеціалізація та стабільність судової системи, що може бути оцінена за трьома індикаторами: а) стійкість судової системи; б) стабільність судової практики; в) стабільність судового рішення.

Наприклад, у Грузії з 2005 р. проводиться реформа всієї правоохоронної і правозастосовної системи. У результаті з'явилася строго вертикальна судова система з чітким розмежуванням компетенції між судами різних інстанцій, з одним входом в особі районних (міських) судів, що розглядають справи по першій інстанції. Виникли інститути, що дозволяють судової влади самостійно управляти системою без участі виконавчої та законодавчої влади, була створена досить прозора і дебюрократизована система відбору та підготовки кандидатів у судді, підвищення кваліфікації суддів, покращилося матеріально- фінансове забезпечення суддів, поліпшено умови їх роботи, все судове провадження було інформатизовано; покращилися взаємини судів, засобів масової інформації та громадськості в цілому. Також була створена служба судових приставів. Крім журі присяжних, нововведенням можна вважати і введення інституту медіації, що покликане збалансувати навантаження судів, а заодно пом'якшити протистояння людей в делікатних сімейних спорах і майнових конфліктах. За деякими видами спорів проходження медіативних процедур стає обов'язковим, але при цьому безкоштовним. Якщо ж сторони не зможуть дійти згоди за допомогою медіатора, то вони будуть направлені до суду першої інстанції. Одним з найбільших досягнень судової реформи в Грузії став прорив у відносинах з суспільством і громадськими інститутами, зокрема, шляхом введення посади судді-спікера, навчання суддів взаємодії з журналістами, створення умов, за яких громадянин, приходячи в суд, швидко і з комфортом отримує всю потрібну інформацію (дружелюбність системи по відношенню до «користувачеві») [4, с. 32-33].

У підсумку слід констатувати, що найважливішою умовою стабілізації соціально-політичної обстановки в країні є формування досконалої і стабільної законодавчої бази, що регламентує у першу чергу діяльність усіх гілок влади та реально забезпечує дотримання прав і законних інтересів людини. Право дійсно відіграє роль у формуванні та стабілізації суспільства, у впорядкуванні та інтегруванні суспільних дій з тим, щоб створювати узагальнені та усталені моделі поведінки. Нормативно визначена і координована поведінка, що, у свою чергу, забезпечує іманентно притаманне правовій державі існування суспільства як соціологічної реальності та стабільної структури.

Література:

1. Корюков П. Моноцентричний судоустрій України: критичний погляд / П. Корюков // Юридичний журнал: Зб. наук. ст. – Львів, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2147
2. Андрейцев В. І. Судово-правова система в Україні: тектологічні проблеми оптимізації функціонування / В. І. Андрейцев // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 1. – С. 15. 3. Фоміна М. А. До питання розмежування понять «судова система» та «судоустрій» / М. А. Фоміна // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 67-68.
4. Антонюк О. А. Модернізаційний досвід судової політики держав пострадянського простору / О.А. Антонюк // Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://politics.chdu.edu.ua/article/viewFile/76484/72075

Пластун М. С., аспірант
Міжрегіональної академії управління
персоналом (м. Київ)

КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Корупція як соціальне явище існує з давніх часів. Її історичним підґрунтям слід вважати звичай робити подарунки певним особам (вождям, жрецям та ін.) з метою отримання їх прихильності. Дарунок вигідно вирізняв людину серед інших прохачів і був запорукою того, що прохання її буде виконано. У первісних суспільствах така практика вважалася нормою і обмежувалася лише відсутністю приватної власності та загальнообщинним характером вирішення суспільнозначущих справ.

З розвитком суспільства, появою приватної власності та виникненням держави відбулося виокремлення управлінських функцій в окрему специфічну галузь професійної діяльності, що надавало можливість певним особам, які реалізують владні повноваження, зловживати ними у власних корисливих інтересах. Тобто, корупція, як соціально-правовий феномен, виникла разом із появою держави, невід'ємною складовою якої є державний апарат, що наділений управлінськими функціями.

З часу появи цього явища людство розглядало корупцію як соціальне зло, з яким необхідно боротися. Так, однією із перших згадок про аморальність корупційного діяння, що збереглися у писемних джерелах, зокрема у Старому Заповіті Біблії, є Божа настанова Мойсею (Вихід 23:8), у якій зазначалося: «Дарунків не братимеш; дарунок бо засліплює видючих і викривляє справи справедливих».

Про аморальність хабарництва як різновиду корупційного діяння говориться і в інших книгах Старого Заповіту, що стали світоглядним фундаментом двох світових релігій – християнства та іудаїзму. Зокрема, у книзі пророка Міхея (Міхей 7:3) зазначено, що «До зла їхні руки спритні; князь вимагає, суддя чинить розправу за хабар, вельможа виявляє свої забаганки, правдою крутить». Водночас у книзі пророка Ісаї (Ісая 33:15-16) сказано, що «той,

хто по правді ходить і говорить прямодушно; хто цурається наживи зі здирства; хто й руками не торкається підкупу; хто вуха затикає на слова криваві; хто заплющує очі, щоб не дивитися на лихо, – він на вишинах буде жити; скелі укріплені будуть його захистом; хліба йому настачиться, води в нього не забракне».

Негативне ставлення до проявів корупції спостерігається також в ісламі. Зокрема, у священній книзі мусульман Корані (Коран 2:188) міститься застереження для віруючих: «Не привласнюйте незаконно майна один одного та не підкуповуйте суддів, щоб свідомо, шляхом гріха, привласнити частину власності інших людей». Водночас у священних текстах мусульман вказано, що «Аллах прокляв того, хто пропонує хабар, і того чиновника, хто його приймає». Схожі застереження щодо корупції містяться також у священних книгах буддистів.

Отже, усі світові релігії проголошують свою нетерпимість до корупції, розцінюючи її як великий гріх. Негативне ставлення до корупційних діянь простежується також і в працях мислителів Стародавнього Світу. Тобто, з давніх часів людство засуджувало корупцію як аморальне діяння, що несе загрозу суспільному розвитку та суперечить Божій волі.

Слід зазначити, що людство з давніх часів не лише засуджувало корупцію, але й намагалося їй протидіяти. Так, історичні джерела Стародавнього Вавилону містять письмову згадку про реформи у другій половині XXIV століття до нашої ери правителя держави Лагаша (територія сучасного Іраку) Урукагіна.

Джерела свідчать, що корупція в державі Лагаша пронизувала усі сфери життя громадян, а всевладдя чиновників не мало меж. Це спонукало населення держави до повстання та обрання нового правителя Лагаша – Урукагіна, який за своє, порівняно недовге, правління здійснив низку соціальних реформ. Зокрема, внаслідок проведених реформ «від корабля усунув він (Урукагіна – Авт.) наглядача за кораблем. Від ослів та овець він усунув наглядача за пастухами. Від риболовних сіток він усунув наглядача за рибалками. Від податкового зерна жерця він усунув начальника комори. Від платежу сріблом, коли немає білої вівці або коли немає ягняти, він усунув наглядача. Від приношень, що їх повинні були жерці приносити до палацу патесі (старійшини – Авт.), він усунув наглядачів. … Починаючи з північної границі області Нінгірсу аж до моря не було більше суддів-наглядачів. … Він скасував одержання ремісником платежу за ремісниче знаряддя. Жрець, який завідує складами, не мав більше права входити і виходити в сад воїна. Якщо воїн мав гарного осла і його начальник йому говорив: «Я хочу його в тебе купити», то коли він дійсно купує, той (тобто воїн) повинен йому сказати: «Заплати мені добрим сріблом». А коли купівля не відбудеться, то начальник не повинен дати Йому (тобто воїнові) відчути свій гнів. Якщо будинок великого стоїть біля будинку воїна і цей великий йому скаже: «Я хочу його в тебе купити, коли справа дійсно дійде до купівлі, то воїн хай скаже великому: «заплати мені добрим сріблом». А коли купівля не відбудеться, то великий не повинен дати воїнові відчути свій гнів. Він видав у місті накази і звільнив громадян Лагаша від небезпек життя, обману, крадіжки зерна і скарбів, від убивства і злому. Він встановив кару, щоб сильний не кривдив сироту і вдову».

Крім того, правитель Лагаша суттєво зменшив плату жерцям за поховання небіжчиків. Водночас були зменшені плата за укладення шлюбу, а також плата за розлучення, яка призводила до того, що чоловік офіційно не розлучався із дружиною, а дозволяв їй жити із іншим чоловіком. Цим Урукагіна скасував поліандрію, що мала місце в державі Лагаша, заборонивши жінці виходити заміж за двох та більше чоловіків.

Разом з тим, Урукагіна майже у десять разів збільшив кількість повноправних громадян своєї держави, надавши їм громадянські права, якими раніше володіла лише знать.

Відомий Урукагіна також і масштабним будівництвом храмів, фортець, іригаційних систем (каналів) тощо, які він здійснив за неповних сім років свого володарювання.

Реформаторська діяльність Урукагіни була припинена внаслідок його військової поразки від об'єднаних сил держав Умму та Урук та деяких інших шумерських міст.

Таким чином, Урукагіна залишився першим відомим в історії правителем, що активно та успішно провадив антикорупційну правову політику у державі, відновлюючи соціальну справедливість. Вказаний досвід успішного втілення антикорупційних заходів яскраво демонструє провідну роль очільника держави у вибудовуванні системи протидії корупційним проявам. Ефективність та системність, здійснених майже чотири з половиною тисячі років тому назад антикорупційних реформ, може послугувати гарним прикладом для сучасних вітчизняних реформаторів.

Слід зазначити, що правитель Урукагіна був першим, але не єдиним правителем в історії стародавньої Месопотамії, що реалізовував (проводив) антикорупційну політику. Так, в одному із найдавніших законодавчих кодексів стародавнього світу, що був створений близько 1780 року до н.е. за наказом вавілонського царя Хаммурапі, вже містилися антикорупційні норми. Зокрема, у параграфі 5 Законів Хаммурапі вказано, що «Якщо суддя буде розглядати судову справу, прийме рішення, виготовить документи з печаткою, а потім своє рішення змінить, то цього суддю треба викрити у зміні рішення, і він повинен сплатити суму позову у цій судовій справі у 12-кратному розмірі, а також має бути на зібранні піднятий із свого судового місця і не повинен повертатися і засідати із суддями у суді». Тобто, за махінації із судовими рішеннями суддів не лише штрафували, але й назавжди позбавляли посади .

Усе вищенаведене переконує у тому, що корупція як соціально-правовий феномен має глибокі історичні корені та тривалий процес еволюції, упродовж якого йшло постійне осмислення його природи і сутності. Розглядаючи корупцію як соціальне зло, що несе загрозу суспільному розвитку та суперечить Божій волі, людство, час від часу, намагалося виробити дієві механізми протидії злочинному зловживанню владними повноваженнями. Однак, незважаючи на усі епізодичні зусилля окремих правителів та політичних еліт подолати корупцію, навіть шляхом застосування до виявлених корупціонерів жорстоких покарань, людству так і не вдалося.

Водночас поодинокі історичні приклади успішного досвіду реалізації антикорупційної правової політики переконують нас у тому, що її успіх можливий лише за умов відповідної волі правлячих еліт та інституту глави держави до здійснення кардинального, масштабного та системного антикорупційного реформування.

Жолболдин Т. К.,
консультант Представительства ООН
в Республике Казахстан

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУНАРОДНОМУ ТЕРРОРИЗМУ: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В настоящее время под установлением юрисдикции понимается определение: пространства, в пределах которого государство считает возможным и допустимым ожидать и требовать осуществления своих правомочных велений; круга лиц, которым адресуются такие веления; времени, в течение которого они действуют; вопросов или предметов, по поводу которых веления сформулированы. Под осуществлением юрисдикции - реализация государством возможности и допустимости обеспечения своих правовых велений посредством принятия мер принуждения. Однако эти проявления предписательной и исполнительной юрисдикции взаимосвязаны Территориальная юрисдикция основывается на

территориальном принципе действия норм в пространстве, и является основной в международном праве и практике государств.

Действие территориального принципа, например, устанавливается в Токийской Конвенцией «О преступлениях и некоторых других актах, совершаемых на борту воздушных судов» от 14 сентября 1963 года, преступность и наказуемость деяния, совершенного в полете, определяется уголовным законом государства регистрации воздушного судна. Данное положение действует на все время полета, следовательно, и в период нахождения иностранного судна в воздушном пространстве другого государства.

Исключением из этого правила являются случаи, предусмотренные ст. 4 Токийской Конвенции, когда на виновного распространяется уголовно-правовая юрисдикция государства, в воздушном пространстве которого совершено преступление:

- преступление создает последствия на территории такого государства;
- преступление совершено гражданами или в отношении гражданина такого государства, или лицом, постоянно проживающим в таком государстве, или в отношении такого лица;
- преступление направлено против безопасности такого государства;
- преступление заключается в нарушении действующих в государстве правил или регламентов, касающихся полетов или маневрирования самолетов;
- привлечение к суду необходимо для выполнения любого обязательства государства в соответствии с многосторонними государственными соглашениями.

Принцип реальный (защиты или безопасности) заключается в том, что уголовная юрисдикция государства распространяется на всех лиц за совершенные ими за пределами этого государства определенные деяния независимо от государственной принадлежности виновных лиц. Обычно к этим деяниям относятся наиболее опасные преступления, направленные против интересов государства, личности и другие тяжкие преступления. Реальный принцип действия правовой нормы предусматривается в ст. 5 Международной конвенции о борьбе с захватом заложников от 18 декабря 1979 года предусматривает, что государство-участник принимает такие меры, какие могут быть необходимыми для установления его юрисдикции в отношении любого из указанных в статье 1 преступлений, которые были совершены в отношении заложника, который является гражданином указанного Государства, если это Государство считает это целесообразным.

В казахстанском законодательстве данный принцип закреплен в ст. 8 УК РК следующим образом: «положения настоящего Кодекса применяются независимо от места совершения преступления в отношении граждан Республики Казахстан, лиц без гражданства, постоянно проживающих на территории Республики Казахстан, в случаях совершения террористического преступления…».

Особую актуальность приобретает такой вид уголовной юрисдикции, применяемый в международном праве, как принцип универсальности (универсальная юрисдикция). Универсальная юрисдикция является видом уголовной юрисдикции, который основан исключительно на характере совершенного преступления безотносительно места совершения преступного деяния, гражданства лица, совершившего преступление, гражданства жертвы преступного деяния или другой связи с государством, применяющим подобный вид юрисдикции.

В настоящее время в отечественном уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве (наряду с другими видами юрисдикции) не содержится принцип универсальности. Так согласно, п. 4 ст. 8 УК Республики Казахстан «иностранцы, а также лица без гражданства, постоянно не проживающие на территории Республики Казахстан, совершившие преступление за пределами Республики Казахстан, подлежат уголовной

ответственности по настоящему Кодексу в случаях, если это деяние направлено против интересов Республики Казахстан, и в случаях, предусмотренных международным договором Республики Казахстан, если они не были осуждены в другом государстве и привлекаются к уголовной ответственности на территории Республики Казахстан». В соответствии с этой статьей Республика Казахстан применяет экстратерриториальную юрисдикцию, а в части формулировки «в случаях, предусмотренных международным договором Республики Казахстан» невозможно установить законодательное закрепление принципа универсальности, поскольку соответствующие положения международных договоров должны быть имплементированы в отечественное законодательство, а сам принцип универсальности явно указан наряду с процессуальными условиями осуществления.

Таким образом, с позиции международного права важна не только фактическая или правовая связь государства с преступлением, но и характер самих преступных деяний, затрагивающих интересы всего мирового сообщества. Однако при осуществлении универсальной юрисдикции могут возникнуть проблемы процессуального характера, и одной из таких проблем является применение универсальной юрисдикции в отсутствие подозреваемого на территории государства, осуществляющего такой вид юрисдикции (так называемая универсальная юрисдикция in absentia). Применение универсальной юрисдикции in absentia заключается в проведении расследования, следственных действий, но не всегда затрагивает судебное заседание как таковое, поэтому, согласно мнению некоторых авторов, оно относится к другому процессуальному институту - заочному производству и, следовательно, не может быть включено в понятие принципа универсальности in absentia. Подобная дифференциация была осуществлена доктринально в объединенном Особом мнении судей Международного суда в Деле, касающемся ордера на арест от 11 апреля 2000 г. (Демократическая Республика Конго против Бельгии; далее - дело «Об ордере на арест»): «Некоторые юрисдикции предусматривают судопроизводство in absentia, другие - нет. Если утверждается, что лицо должно быть в пределах юрисдикции в момент судопроизводства, то это может быть разумной гарантией справедливого суда, но это мало относится к основаниям юрисдикции согласно международному праву.

Таким образом, нормы, регламентирующие вопросы установления универсальной юрисдикции в борьбе с террористическими преступлениями, находят свое отражение в международном праве. Однако следует отметить, что институт универсальной юрисдикции сталкивается с проблемой отсутствия юридических основ в национальном законодательстве для его дальнейшего внедрения и развития. Представляется, что данный вопрос требует более тщательного изучения, поскольку распространение универсальной юрисдикции в отношении террористических преступлений позволяет более эффективно бороться против международного терроризма.

Мозолевський А. Г.,
студент ОКР «Спеціаліст»
спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Податкові системи окремих країн Європи формувалися в абсолютно різних умовах Лише в середині XX століття в розвитку систем оподаткування з'явилися спільні риси, пов'язані із післявоєнними економічними реформами. Високий рівень державних видатків на той час супроводжувався високими податками. Крім того, справедливо існує думка, що в

деяких країнах дуже складні і багаторівневі системи оподаткування. Значення одних і тих самих податків в різних країнах неоднакове. Так у Франції частка непрямих податків в доходах бюджету дорівнює 62,7%, в Голандії – 41,3%.

Для того, щоб побачити різноманітність і розрив між ставками прибуткового податку з громадян в різних країнах, порівняємо системи оподаткування. Справа в тому, що в багатьох країнах застосовується система прогресивних ставок прибуткового податку з абсолютно несхожими характеристиками прогресії, з різними базовими максимальними ставками податку. Традиційно вважається, що прибутковий податок формує не дуже великий вплив, у порівнянні, наприклад, з податком на прибуток, на розміщення виробництва, заощадження тих чи інших інвестицій. Однак, коли в Європі формується зараз єдиний ринок робочої сили і зняті майже всі перешкоди для переливу капіталу, зростає важливість відмінності в податкових системах, а особливо в максимальних ставках прибуткового податку з громадян.

Особливо важливий вплив цей податок може здійснювати на розміщення штаб-квартир корпорацій, а також науково-дослідних центрів, виробництв, використовуючи висококваліфікован у робочу силу.

Надто цікавим з позиції єдиного європейського ринку є оподаткування доходу, отриманого за кордоном. Існують два основних принципи оподаткування стосовно доходу, отриманого за кордоном:

- територіальний принцип (використовується у Франції), коли оподаткування доходу здійснюється за різними ставками в залежності від джерела доходів (у чистому вигляді цей принцип являє собою оподаткування доходу, отриманого тільки із джерел, які знаходяться в середині країни, в той час, як доходи, які отримані за кордоном, звільняються від оподаткування);
- резидентний принцип заключається в тому, що ставка податку не залежить від джерела отриманого доходу. Цей принцип застосовується майже всіма країнами і безперечно виникає ситуація, коли один і той же доход оподатковується спочатку в країні виникнення, а потім в країні отримувача доходу. Для того, щоб не допустити подвійного оподаткування в більшості країн – членів ЄС податки, сплачені за кордоном, зараховуються при розрахунках в середині країни.

Особливий вид податків, що застосовується в деяких країнах членах ЄС – податок на приріст капіталу. В більшості країн цей податок стягується не в момент цього приросту, а в момент його реалізації (наприклад, після продажу акцій). В Бельгії і Франції цей податок стягується по ставці, нижче ставки податку на прибуток. В Німеччині, Голландії, Італії податок з громадян на приріст капіталу при довгострокових вкладеннях взагалі не стягується. Специфічною формою приросту капіталу є отримання прибутку (збитку) при зміні валютного курсу. Такі доходи оподатковуються за ставкою податку на прибуток, але в деяких країнах такий податок не використовується. Так, в Великобританії зміна доходу в результаті зміни валютного курсу не вважається фінансовим результатом.

Таким чином, податкові системи деяких країн Європи мають як спільні риси, так і відмінності. Для податкової системи України було б доцільно використання зарубіжного досвіду функціонування податкової системи. Структура податкових надходжень наведена в додатках.

Одним з прикладів може бути досвід досить розвинутої країни - Швейцарії. На чолі функціонування системи оподаткування стоїть правова основа, тобто законодавча. В Швейцарії це питання вирішують універсальні для всіх податкові закони. Ця особливість полягає в тому, що всі учасники податкового процесу можуть самостійно розбиратись в змісті законів, вирішувати для себе, тобто своєї діяльності, провідні напрямки функціонування, тощо. В Україні прийняття податкових законів іноді має неповну форму,

тому вони постійно доповнюються, змінюються, а також іноді перероблюються. Це негативно впливає на підприємницьку діяльність в країні. Другим прикладом застосування податкового досвіду Швейцарії може бути те, що всі кантони країни мають змогу самостійно справляти податки і діяти незалежно від федерального податкового органу. Локальність при цьому дає можливість швидко реагувати на зміни, які відбуваються в конкретному регіоні і поліпшувати становище на мікрорівні. В Україні, звичайно, існує деяка самостійність регіонів, однак, на мій погляд, вона обмежена. Адже, встановлення розмірів і ставок податків здійснюється на загальнодержавному рівні, а не має локальний характер. Таким чином, ще одним напрямком використання світового досвіду може стати надання свободи регіонам в прийнятті необхідних законів, у встановленні податкових ставок та розмірів податків тощо.

Що стосується конкретно податків, то тут прикладом вдосконалення може бути диференціація ставок податку на додану вартість. В більшості країн Європи така диференціація існує. Встановлюються низові, універсальні і високі ставки ПДВ. Це дає змогу розподілити товари, що обкладаються цим податком, на товари першої необхідності, коштовності та інші. Адже, різні товари мають різну цінність, тобто діяльність пов'язана з ними, має різний ступінь ризику, таким чином ставки податку повинні відповідати цьому. В Україні є однакова для всіх ставка ПДВ – 20%, а встановлення кількох ставок ПДВ поліпшило б становище.

Таким чином, це тільки деякі окремі пропозиції щодо покращення сфери оподаткування в Україні, на основі врахування зарубіжного досвіду. Вважаємо, що подальший «обмін» корисним досвідом повинен продовжуватись і треба вчитись на чужих помилках, ніж на своїх, тим більше, що помилок і так багато.

Покатович М. О.,
студент ОС «Магістр»
спеціальності
«Право»
Маріупольського державного університету

РАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом поставило перед Україною необхідність виконання ряду міжнародно-правових зобов'язань. Серед них особливе місце займає питання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Так відповідно до ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, з метою зміцнення миру і міжнародного правосуддя Україна повинна ратифікувати та імплементувати Римський статут Міжнародного кримінального суду. Цей крок є невід'ємним на шляху України до європейської спільноти. Важливість цього питання полягає в тому, що процес ратифікації Римського статуту неможливий без внесення подальших змін в Конституцію України. Відповідно до ст. 1 Римського статуту Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національного правосуддя. Виходячи з цього, одним з найактуальніших напрямів міжнародно-правової політики України в умовах євроінтеграції є включення Міжнародного кримінального суду до складу судової системи України на засадах його комплементарного функціонування із внесенням відповідних змін до Основного Закону України.

Актуальність дослідження проблем та перспектив ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду в умовах євроінтеграції полягає в активізації

процесів приведення вітчизняного законодавства до міжнародно-правових стандартів в усіх сферах суспільного життя України, наявних потребах реформування організації і функціонування системи кримінального правосуддя України щодо злочинів міжнародного характеру.

Дослідження ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду вказує на наявність наступних проблемних питань:компліментарності Міжнародного кримінального суду відносно національної системи судоустрою; міжнародної кримінальної відповідальності осіб, які користуються імунітетом та недоторканністю відповідно до національного законодавства України; видачі громадян України іноземній державі чи органам міжнародної кримінальної юстиції для виконання вироку; визначення ознак міжнародних злочинів, покарань за них та відповідних правил судочинства, які регулюються виключно законами України; визначення Міжнародного кримінального суду органом судової влади в Україні;поширення на громадян України покарань, передбачених Римським статутом;підтримання обвинувачення Прокурором Міжнародного кримінального суду. Належне дослідження цих питань дозволить визначити юридичну сутність,призначення та місце Римського статуту Міжнародного кримінального суду в умовах європейської інтеграції держави Україна і суверенної волі народу України стосовно європейського вибору.

В сучасній міжнародно-правовій науці питання проблем та перспектив ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду є одним з пріоритетних та має широке доктринальне освітлення. Серед його дослідників в Україні особливої уваги варті наукові праці таких провідних українських вчених-юристів, як В. В. Землянської, А. Г. Зюкіної,О. Б. Кучера,Т. Л. Сироїда, В. Є. Скоморохи та ін.

Історичною передумовою початку шляху України до ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду стало підписання Україною 20 січня 2000 року зазначеного міжнародно-правого акту. Таке підписання мало наслідком звернення Президента України до Конституційного Суду України із поданням щодо встановлення відповідності Римського статуту Конституції України. Глава держави ініціював перевірку конституційності положень Римського статуту, які стосуються додатковості Міжнародного кримінального суду до національної судової системи, неприпустимості посилання на посадове положення обвинувачуваного, передачі Міжнародному кримінальному суду громадян України та виконання вироків Міжнародного кримінального суду за межами України [3, с. 419].

Конституційний Суд України, розглянувши подання Президента України, дійшов до висновку, що Римський статут не відповідає Конституції України в частині, що стосується положень абзацу десятого Преамбули та статті 1 Римського статуту, за якими Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції.

Саме принцип компліментарності є тією рисою, яка суттєво відрізняє Міжнародний кримінальний суд від інших органів міжнародної юстиції, зокрема від Європейського суду з прав людини. В цьому контексті слід наголосити на тому факті, що ні Європейський суд з прав людини, ні будь-яка інша міжнародна судова установа із захисту прав людини не доповнює національну судову систему України, на відміну від Міжнародного кримінального суду. Звідси, оскільки конституційно-правові норми України не передбачали такого доповнення, Конституційний Суд України дійшов висновку, що таке доповнення буде можливим лише після відповідних змін до Конституції України [4, с. 181].

Українські вчені в галузі міжнародного права наголошували про необхідність доповнення ст. 124 Конституції України нормою про те, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду [2, с. 136]. Ця наукова ідея була втілена у життя шляхом

прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року, відповідно до ст. 124 Конституції України була доповнена частиною 6 відповідного змісту, яка набирає чинності 30 червня 2019 року.

Однак і такі зміни до Основного Закону не вирішують проблему компліментарності Міжнародного кримінального суду відносно судової системи України, оскільки законодавча конструкція ч. 6 ст. 124 Конституції України лише вказує на перспективну можливість визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду Україною. Варто зазначити, що досі без змін залишаються норми Конституції про заборону делегування функцій судів та привласнення цих функцій іншими органами, а також норми про недопущення створення в Україні надзвичайних та особливих судів, існув ання яких виключає можливість функціонування в Україні Міжнародного кримінального суду на передбачених Римським статутом засадах компліментарності.

Агєєв О. Д.,
викладач Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Відмінною рисою сучасних тенденцій світового розвитку є процеси глобалізації і демографічної модернізації, які отримують планетарний масштаб та мають прояв у щільній взаємодії територій, економік, політичної, культурно-духовної та іншої діяльності. По мірі зростання інтеграції світової економіки міжнародна міграція населення, передусім трудова, стає все більш важливим фактором економічного, соціального і демографічного розвитку всіх держав та зумовлює виникнення багатьох проблем, пов’язаних з етнічними, расовими, релігійними та культурними відмінностями іммігрантів від населення приймаючих країн. Людська мобільність та потужні стійкі міграційні потоки, викликані до життя лібералізацією та інтернаціоналізацією світових ринків, є складним, багатовимірним соціально-економічним явищем, що має власний правовий вимір.

Сьогодні дискусія про міграцію втілює в собі протиріччя між економічною логікою глобалізації, з одного боку, і тими моральними цінностями, які втілює в собі концепція прав людини, з іншого. У фокусі цих розбіжностей часто висловлюються діаметрально протилежні погляди на те, як повинні захищатися права мігрантів, і те, як можуть бути забезпечено безпеку і соціальну стабільність приймаючого суспільства. У повсякденній реальності це протиріччя ставить міграцію в центр дискусії про те, яким чином мігранти і громадянське суспільство можуть самоорганізуватися для того, щоб чітко сформулювати і захистити свої права.

Сьогодні число міжнародних мігрантів більше, ніж коли б ти не було за всю історію людства: близько 244 мільйонів людей живуть і працюють за межами своїх рідних країн. Як зазначено у доповіді Верховного комісара ООН з прав людини, у той час як для деяких людей міграція є позитивним і збагачувальним досвідом, для багатьох інших процес міграції супроводжується дискримінацією, експлуатацією та численними порушеннями прав людини. По всьому світу саме мігранти найбільш беззахисні перед порушеннями їх економічних, соціальних і культурних прав. Їх також часто позбавляють доступу до послуг охорони здоров’я, нормальних житлових умов та елементарного соціального захисту. Права багатьох

трудящихмігрантів грубо порушуються на роботі. Негативне ставлення в суспільстві до мігрантів, порушення їх прав, включно з відмовою у доступі до багатьох соціальних і економічних прав, тісно пов'язані з дискримінаційними законами і практиками, а також з укоріненням упередження і ксенофобії щодо мігрантів. При цьому, у багатьох випадках мігранти уникають звернення за правовою допомогою з остраху, що їх статус буде виявлено. Мігранти особливо уразливі через те, що не підпадають під правовий захист країни свого походження. Крім того, будучи іноземцями, мігранти часто не знають мови, законів і звичаїв країни перебування, а також не мають соціальних зв'язків, що ускладнює відстоювання і захист їх прав.

Виклики в міграційній сфері безпосередньо стосуються й України. За свідченням фахівців, на території ЄС працюють, навчаються і проживають численні українці. Наприклад, за офіційними даними країн перебування, в Німеччині понад 150 тис. вихідців з України, в Італії громадян України налічувалося 192,3 тис., Чехії – 107,7 тис., Іспанії – 84 тис., Португалії – 44 тис. Ці цифри постійно зростають. У доповіді Єврокомісії щодо міграції було вказано, що українці за кількістю отриманих дозволів на перебування в країнах ЄС вийшли на перше місце. Україна обійшла за цим показником країни, звідки традиційно прибували до Європи численні мігранти, а саме Індію, Китай, Марокко тощо. До цього, за слушним зауваженням експертів, варто додати, що статистика країн призначення щодо іммігрантів-українців не є вичерпною, адже нею охоплено лише тих, хто легально перебуває за кордоном. Проте не секрет, що певна частина українських мігрантів залишалися в країнах призначення після завершення чинності віз, працювали без офіційно оформлених дозволів, тобто реальна присутність українців в Європі є суттєво більшою. Тому регуляторні заходи, що визначають становище іммігрантів в ЄС, їхні права та обов'язки, доступ до ринку праці, умови навчання, як і санкції проти нелегальної міграції, напряму зачіпають інтереси багатьох співвітчизників.

Не менш важливими для України є проблеми внутрішньої міграції. Починаючи з 2014 р. численні внутрішні переселення в Україні, спричинені анексією Криму та воєнними діями на Донбасі, носять вимушений характер. Вимушені міграції принципово відрізняються від добровільних, спрямованих на покращання матеріального та соціального становища, тим, що, навпаки, спричиняють втрату соціального статусу та руйнування добробуту переселенців. Демографічні процеси, що відбуваються у зв'язку із хвилею внутрішньої міграції, стають не лише головною економічною й соціальною, а й ідеологічною та політичною проблемою.

Світове співтовариство закликає держави ретельно аналізувати своє законодавство і свою політику з тим, щоб адекватно реагувати на проблеми, що стоять перед мігрантами, та їх вразливість, а також запобігати недотримання їх громадянських, економічних, політичних і культурних прав. Саме тому важливо, щоб всі держави розглядали міграцію через призму прав людини. За такого підходу центральне місце в міграційній політиці відводиться індивідуумумігранту, забезпеченню його захисту і доступу до допомоги в разі порушень його прав. Права людини мігранта безпосередньо випливають із загальних прав людини та їх конституційноправового забезпечення, тому правильною є думка окремих експертів, що особливу увагу на внутрішньодержавному рівні необхідно приділити не нормативному, а інституційному механізму їх реалізації. Існує необхідність визначення в системі вищих органів державної влади такого інституту, який має сконцентрувати одну з важливих функцій державного управління в сфері міжнародного співробітництва – функцію щодо реалізації державної стратегії партнерства в рамках системи міжнародних договорів з метою вирішення існуючих і потенційних проблем в галузі міграції та прав людини і забезпечення виконання державою міжнародних зобов'язань.

Таким інститутом може стати спеціалізований омбудсман з питань міграції. Його головна функція має полягати у забезпеченні справедливості й законності щодо дотримання прав і

законних інтересів мігрантів та членів їх сімей. Омбудсман, як незалежний й найменш формалізований орган у системі захисту прав людини, має можливість здійснювати зовнішній контроль над будь-яким державним органом, органом місцевого самоврядування та посадовими особами, в тому числі й у сфері міграційної політики, виступати організатором і координатором дій урядових та інших державних структур у виробленні методів та стратегій вирішення проблем соціальної інтеграції та адаптації трудових мігрантів, запровадження ефективних механізмів захисту прав трудових мігрантів та членів їх сімей.

В Україні питання запровадження й функціонування омбудсманів з питань міграції є недостатньо дослідженими, в наукових колах висловлюються лише окремі думки щодо доцільності запровадження такого інституту. З огляду на це проблема визначення правового статусу омбудсмана з питань міграції та організації його діяльності є вкрай актуальною і своєчасною.

Тихомирова Г. Є.,
к.ю.н., доцент кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З НАЦІОНАЛЬНОЮ ПРАВОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

В сучасних умовах взаємодія міжнародного та внутрішнього права держав постійно набуває все більш важливого значення. Варто відмітити, що здійснен ня міжнародним правом своїх функцій можливо лише при взаємодії з внутрішньонаціональним правом держав. В той же час і ефективне функціонування національних правових систем значною мірою залежить від взаємодії з міжнародним правом.

Загальнотеоретичні та методологічні засади взаємодії міжнародного права з внутрішнім правом активно досліджувалися вітчизняними та іноземними вченими. Так, цій проблемі присвячені праці Д. Анцилотті, В. Г. Буткевича, Г. Гегеля, В. Н. Денисова, Г. Кельзена, І. І. Лукашука, А. Я. Мельника, Х. Тріпеля та ін.

В доктрині міжнародного права традиційно виділяється моністична та дуалістична концепції щодо взаємодії міжнародного та внутрішнього права. Моністична концепція в свою чергу розпадається на дві зовсім протилежні за своїм змістом концепції: концепцію примату внутрішнього права над міжнародним (Г. Гегель) та концепцію примату міжнародного права над внутрішнім (Г. Кельзен). На противагу моністичному прихильники дуалістичної концепції (Д. Анцилотті, Х. Тріпель) наполягають на тому, що міжнародне та внутрішньодержавне право є самостійними правовими системами, які не підпорядковуються одна одній. Для сучасної науки міжнародного права більш характерним є наголос на необхідності дослідження конкретних аспектів взаємодії цих двох правових систем, замість пошуку відповіді на абстрактне питання, що стоїть вище: міжнародне право чи національне право окремих держав. Як абсолютно вірно зазначив з цього приводу І. І. Лукашук, «представляється некоректною постановка питання про формальний примат

того чи іншого права. Кожне вирішує свої завдання, в своїй області та за допомогою власного механізму» [3, с. 256].

Розглянемо спочатку норми міжнародного права з цього питання. Статут ООН, який, як відомо, є основним джерелом сучасного міжнародного права і визначає його основні завдання та принципи, у пункті 2 статті 2 закріплює принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань в якості одного з основних принципів міжнародного права. Розвиваючи цей принцип, Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року наголошує на тому, що кожна держава зобов'язана добросовісно виконувати свої зобов'язання, прийняті нею відповідно до Статуту ООН, зобов'язання, що випливають із загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, а також зобов'язання, що випливають з міжнародних договорів, чинних відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Слід особливо наголосити, що відповідно до статті 103 Статуту ООН та вищезгаданої Декларації у випадку протиріччя між зобов'язаннями, що випливають з міжнародних договорів, та зобов'язаннями за Статутом ООН, пріоритет мають зобов'язання за Статутом ООН. В Заключному акті Наради з безпеки та співробітництв а в Європі 1975 року також наголошено на тому, що при здійсненні своїх суверенних прав, включаючи право встановлювати свої закони та адміністративні правила, держави-члени НБСЄ будуть підкорятися своїм юридичним зобов'язанням за міжнародним правом. Водночас, розглядаючи проблему взаємодії міжнародного та внутрішнього права крізь призму основних принципів міжнародного права, слід також взяти до уваги і принцип суверенної рівності держав. Відповідно до цього принципу кожна держава зобов'язана поважати право інших держав вільно обирати та розвивати свої політичні, соціальні, неекономічні та культурні системи, так само як і право встановлювати свої закони та адміністративні правила. Таким чином, право встановлювати сам порядок та конкретні механізми взаємодії власного права з міжнародним, безсумнівно залишається суверенним правом кожної держави.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року містить ряд важливих положень, що стосуються взаємодії міжнародного і внутрішнього права. По-перше, це положення статті 26, в якій формулюється відомий ще з римського права принцип pacta sunt servanda. Стаття 27 містить положення, відповідно до якого учасник не може посилатися на положення свого внутрішнього права в якості виправдання для невиконан ня ним договору. З цього загального правила є, однак, єдине виключення. Стаття 46 надає державі можливість посилатися на явне порушення норми внутрішнього права особливо важливого значення, яка стосується компетенції укладати договори, як на підставу недійсності її згоди на обов'язковість договору. Як справедливо зазначив з цього приводу І. І. Лукашук, «у цих положеннях знайшло відображення визнане здавна правило, відповідно до якого міжнародне право покладає на державу зобов'язання, а порядок їх реалізації в межах країни визначається національним правом, якщо інше не зазначено у міжнародно - правовій нормі» [3, с. 266].

Таким чином, міжнародне право зобов'язує держави добросовісно виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання і не дає їм права посилатися на положення внутрішньодержавних нормативно-правових актів з метою виправдання невиконання ними своїх міжнародно-правових зобов'язань. Але визначення методів та способів реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань на національному рівні безперечно відноситься до

компетенції держави. Тому, як наголошує вже згадуваний вище професор І. І. Лукашук, «вираз «безпосередня дія норм міжнародного права» у правовій системі країни носить умовний характер, означаючи, що правила, які містяться в цих нормах підлягають безпосередньому застосуванню після надання їм відповідної юридичної сили внутрішнім правом» [3, с. 267].

Розглянемо тепер систему відповідних норм національного права України, які регулюють взаємодію міжнародного і національного права. Нормативна база, яка регулює таку взаємодію пройшла досить тривалий час розвитку з моменту здобуття незалежності нашою державою, але з нашої точки зору, все ще далека від досконалості і потребує ряду нововведень. Першим вітчизняним документом, де зачіпалися питання взаємодії між міжнародним та національним правом стала Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Аналіз розділу Х цього документу дає певні підстави стверджувати, що в Декларації про державний суверенітет України визнається пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права, до яких відносяться перш за все основні принципи міжнародного права, над національним правом України. В той же час варто пам'ятати те, що як справедливо наголошували вітчизняні юристи-міжнародники, «декларація – це політична заява про наміри, які в майбутньому можуть бути оформлені й ухвалені відповідним чином як правові норми національного законодавства» [1, с. 277].

Наступним українським документом, в якому зачіпалося питання взаємодії міжнародного та національного права України став прийнятий 12 вересня 1991 року Закон України «Про правонаступництво України». У статті 6 цього Закону Україна підтвердила свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України. З точки зору проблеми співвідношення міжнародного права та внутрішнього законодавства важливе значення мали положення статті 7 Закону, в якій наголошувалося на тому, що правонаступництво України по відношенню до міжнародноправових зобов'язань колишнього Союзу РСР має здійснюватися з врахуванням положень Конституції та національних інтересів української держави і про автоматичне підтвердження всіх договорів колишнього СРСР тут мова не йшла. У вітчизняній доктрині міжнародного права справедливо наголошувалося на тому, що «Закон про правонаступництво має, швидше за все, розглядатися лише як задекларований намір молодої Української держави визначити юридичні наслідки фактичного правонаступництва у суворій відповідності до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права у цій сфері» [4, с. 48–49].

10 грудня 1991 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України». В цьому документі, прийнятому буквально через декілька днів після проведення референдуму щодо підтвердження Акту про незалежність України, на відміну від Декларації про державний суверенітет України, мова вже не йде про «пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права». Мова йде лише про інкорпорацію міжнародних договорів, укладених і ратифікованих відповідно до вимого національного законодавства України, до національної правової системи і не більше того. Отже, якщо міжнародні договори України є невід'ємною частиною національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства, то процес їх правозастосування має здійснюватися з врахуванням ієрархії національно-правових норм. Тобто з Закону зрозуміло, що Конституція України стоїть вище будь-якого міжнародного договору, а от як бути коли норми міжнародного договору, укладеного і належним чином ратифікованого, суперечать

нормам законів України, то тут згаданий Закон однозначної відповіді не дає і залишає простір для різноманітних інтерпретацій.

Важливим кроком у становленні національно-правового регулювання проблеми взаємодії міжнародного права з внутрішнім законодавством України та регламентації національної системи імплементації договірних зобов'язань нашої держави стало прийняття 22 грудня 1993 року Закону України «Про міжнародні договори України». У статті 12 було

закріплено положення, згідно з яким міжнародні договори України підлягають неухильному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Також в цій статті було зазначено, що згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб і інші учасники двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, в яких бере участь Україна, неухильно виконували свої зобов'язання, що випливають з цих договорів. Стаття 13 Закону встановлювала, що Президент України і Уряд України вживають заходів щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України, а стаття 14 передбачила, що Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Республіки Крим, інші державні органи, до компетенції яких входять питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами Українською Стороною, стежать за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для Української Сторони, і за виконанням іншими учасниками міжнародних договорів їх зобов'язань. Зазначені державні органи, а також підприємства, установи та організації зобов'язані надавати Міністерству закордонних справ України інформацію, що стосується виконання міжнародних договорів України. Стаття 15 Закону передбачила, що загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України здійснює Міністерство закордонних справ України. З точки зору правової регламентації питання взаємодії міжнародного договору з внутрішнім правом України та визначення місця міжнародного договору у національній правовій системі України найбільш важливе значення мали положення статті 17 Закону, яка мала назву «Дія міжнародних договорів України на території України». Дана стаття розв'язувала проблему співвідношення договору і внутрішнього закону наступним шляхом: «1. Укладені і належним чином ратифіковані міжнародні договори України становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

2. Якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України». У вітчизняній доктрині міжнародного права зверталася увага не недосконаліть формулювання «міжнародний договір, укладення якого відбулося у формі закону». Аналізуючи зміст цього Закону професор В. В. Мицик справедливо підкреслював, що «ратифікація міжнародних договорів України здійснюється Верховною Радою України (п. 1 ст. вказаного Закону), але це закон, який не укладає, а затверджує, надає згоду на обов'язковість міжнародного договору. Якщо йдеться про щось інше, потрібне тлумачення цього терміну національним законодавцем, тому що в теорії міжнародного права поняття «укладання міжнародного договору у формі закону» відсутнє» [1, с. 279].

Основоположним документом, який регулює проблему взаємодії міжнародного та внутрішнього права у правовій системі України є Конституція України 1996 року. Як відомо, стаття 9 Конституції України зазначає, що «чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». В цій статті також закріплюється положення, відповідно до якого «укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Також певне значення з точки зору проблематики, що розглядається, має стаття 18 Конституції України, згідно з якою

«зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництв а з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права». Хоча, як справедливо відзначали в свій час В. Н. Денисов та

А. Я. Мельник, таке положення не має безпосереднього відношення до питання взаємодії міжнародного і внутрішнього права і має скоріше тлумачитись як «виявлення готовності держави у міжнародних відносинах діяти у суворій відповідності до загальноприйнятих

міжнародно-правових принципів та норм, тобто бути, так би мовити, «законослухняним» членом міжнародного співтовариства» [2, с. 19]. В такому ж самому контексті вищезгадані автори тлумачать і положення Декларації про державний суверенітет України щодо визнання пріоритету загальновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішньодержавного права. Таким чином, можна сказати, що безпосередньо питання взаємодії між міжнародним правом та внутрішнім правом України регулюється тільки статтею 9 Конституції, яка однак не врегулювала в цій статті ряд принципово важливих питань, пов'язаних з визначенням місця міжнародного права у національній правовій системі України.

Слід відмітити, що як в процесі розробки тексту Конституції, так і після її прийняття, представники вітчизняної доктрини міжнародного права наголошували на необхідності більш системного конституційно-правового регулювання питання співвідношення міжнародного та внутрішнього права. Одним з найважливіших недоліків конституційно-правового закріплення місця міжнародного права у правовій системі України, є відсутність у Конституції України положень, які визначають місце, юридичну силу та механізм застосування у внутрішньому праві України «загальновизнаних принципів і норм міжнародного права» [2, с. 19].

Література:

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К., 2002. – 608 с.
2. Денисов В. Н., Мельник А. Я. Розвиток правових засад та механізмів верховенства міжнародного права у внутрішньому праві України // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / За ред. В. Н. Денисова. – К., 2006. – 672 с.
3. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть. – М., 2005. – 415 с.

4. Мельник А. Я. Механізм правонаступництва України щодо міжнародних договорів колишнього СРСР // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / За ред. В. Н. Денисова. – К., 2006. – 672 с.

Шило В. Б.,
студент ОС «Магістр»
спеціальності
«Право»
Маріупольського державного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Ефективність правових гарантій прав і свобод людини залежить від Основного Закону та чинних нормативно-правових актів, розвитку правових принципів, здійснення конституційного контролю, а також від того, як виконують приписи цих законів державні органи та громадські організації, покликані створювати умови для реалізації прав і дотримання обов'язків громадянами. Мета удосконалення Конституції України в частині прав і свобод людини і громадянина має зводитися до наступного. По-перше, принцип пріоритету прав людини та громадянина по відношенню до держави має бути первинним, фундаментальним, визначальним та системо-утворюючим фактором правової держави. Правова держава (а такою декларує Україну ст. 1 Конституції України) повинна забезпечувати в суспільстві компроміс, який базується на здоровому глузді, а права і свободи людини мають забезпечити автономію індивіда по відношенню до держави. Розвиток та функціонування правової держави можливий лише в суспільстві, в якому існує згода громадян відносно основних принципів устрою суспільства та стратегії і цілей його розвитку [1, с.90].

Сучасний стан наближення законодавства України до правової системи ЄС дозволяє виявити ті проблемні питання, що постали перед Україною. У цьому зв'язку слід зауважити, що адаптація українського законодавства до законодавства ЄС відбувається одночасно з правовою реформою в Україні. Залишається практично відсутнім і цілісне законодавче поле в Україні. Так, із понад 82 тис. нормативно-правових актів, що діють на території України, закони складають лише близько 7 % [2]. При цьому тільки незначна частина законів містять норми прямої дії. Проблема не стільки в кількісних показниках, скільки у якісному змісті законодавства. Існуюча законодавча база України є суперечливою, нестабільною і навіть малозрозумілою. І це при тому, що в Євросоюзі особливе значення приділяється саме якості правових актів. Рада ЄС прийняла спеціальне рішення з приводу правил їх підготовки, за якими правовий акт повинен бути: чітким, без зайвої довжини, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що роблять акт складним для розуміння. Зрозуміло, що Україні також потрібно враховувати економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних актів законодавства, адаптованих до вимог законодавства ЄС [3]. Отже, створюючи національну державну правову систему у відповідності до норм ЄС, необхідно одночасно із адаптацією вже існуючих законів приймати нові, узгоджені із правовим полем ЄС, законодавчі акти. Беззаперечним є те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади.

Таким чином, реальне становище з дотриманням прав і свобод людини і громадянина значною мірою залежить від освіченості, розвиненості самоповаги та самосвідомості громадян, їх готовності ці права мати, реалізовувати та захищати від будь-яких

протиправних дій, то доводиться констатувати, що в українському суспільстві такий потенціал поки що залишається недостатнім. Однак, суспільний попит на вдосконалення законодавства про права і свободи людини, обізнаність з відповідними нормами починає зростати. Конституційно-правовий статус людини, особи, громадянина повинен базуватися на синтезованій концепції індивіда, яка об'єднує основні права та обов'язки у всіх вимірах та проявах, а також у взаємозв'язку особистість – держава – суспільство.

Загалом до проблем реалізації прав людини відносять: бездіяльність органів державного управління (правоохоронних органів); роз'єднаність різних соціально-культурних груп у суспільстві; відсутність ефективної взаємодії державних органів та правозахисників; відсутність належної експертизи законотворення і нормотворення щодо дотримання прав і свобод людини і громадянина; бідність українців, яка робить їх зручним об'єктом для маніпулювання з боку власників капіталів [4].

Існуюча законодавча база України є суперечливою, нестабільною і навіть малозрозумілою. І це при тому, що в Євросоюзі особливе значення приділяється саме якості правових актів. Рада ЄС прийняла спеціальне рішення з приводу правил їх підготовки, за якими правовий акт повинен бути: чітким, без зайвої довжини, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що роблять акт складним для розуміння. Зрозуміло, що Україні також потрібно враховувати економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних актів законодавства, адаптованих до вимог законодавства ЄС. Отже, створюючи національну державну правову систему у відповідності до норм ЄС, необхідно одночасно із адаптацією вже існуючих законів приймати нові, узгоджені із правовим полем ЄС, законодавчі акти. Запозичення позитивного досвіду європейських країн у забезпеченні прав людини має стати першочерговим завданням держави, яка проголосила себе демократичною, соціальною і правовою і визнала права і свободи людини та їх гарантії такими, що визначають зміст і спрямованість її діяльності.

Література:

1. Чернецька О. В. Права та свободи людини і громадянина як основа функціонування органів публічної влади / О. В. Чернецька // Часопис Київського ун-ту права. – 2014. - №1. – С.87-90

2. Єдиний реєстр нормативно-правових актів. Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reestrnpa.gov.ua/ REESTR/ RNAweb.nsf/webActByOrg?OpenView&CollapseView

3. Прилипчук О. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС / О. В. Прилипчук // Державне будівництво. – №1/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/index.htm

4. Федоренко В. Л. Оптимізація моделі захисту прав і свобод людини в Україні: державно-управлінські аспекти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-02(12)/8.pd

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКОГО, ЦИВІЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Алексєєнко О. О.,
студентка ОС «Бакалавр»
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ФОРМИ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ КОНФЛІКТІВ

В Україні сьогодні основними формальними методами, доступними для суб'єктів господарювання при вирішенні спорів, є судова система та система третейських судів. До неформальних методів належать переговори та досудове врегулювання.

У процесі господарської діяльності спори між сторонами є невідворотними. Враховуючи, що кожен спір має матеріальний інтерес, то на перший план виходить швидкість його вирішення. З огляду на те, що надсилання претензії або звернення до контрагенту фактично не матиме юридичних наслідків та суттєво не вплине на подальше розв'язання спору в господарському суді, учасники господарських правовідносин зазвичай звертаються до господарського суду без застосування стадії досудового врегулювання.

Водночас підвищення розміру сплати судового збору та збільшення кількості осіб, які незадоволені функціонуванням судової системи (ціна питання, строки, порядок, якість розгляду справ), в тому числі і якістю здійснення господарського судочинства в Україні, – все це зумовлює використання альтернативних (перевірених, надійни х, ефективних) способів врегулювання досліджуваних спорів.

У юридичній літературі під досудовим врегулюванням господарського спору також розуміють ведення господарюючими суб'єктами усних переговорів, обмін кореспонденцією, пред'явлення претензій, проведення інших заходів, які мають на меті розв'язання суперечок і конфліктів, що виникають між ними, без передачі спору на розгляд до господарського суду [1].

Початком врегулювання господарського спору в досудовому порядку вважається подання претензії іншій стороні. У ч. 2 ст. 6 ГПК України зазначається, що підприємства й організації, чиї права та законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав та інтересів звертаються до нього з письмовою претензією. При цьому, законодавець вводить поняття «претензія» не формулюючи його офіційне визначення [2].

Подання претензії є суб'єктивним правом юридичних осіб, тоді як надання відповіді на одержану претензію в установленому порядку та в установлений строк є їх юридичним обов'язком.

Суть претензії полягає в тому, щоб переконати боржника виконати свої зобов'язання добровільно, таким чином уникнувши подальшого звернення до суду. Тому в тексті претензії мають бути викладені як вимоги про погашення заборгованості, так і можливі негативні наслідки для боржника у разі несвоєчасного задоволення вимог.

Переваги досудового врегулювання спорів є досить великими, адже економлять час та кошти заявника та боржника. У разі незадоволення претензії, особа, яка її пред'явила, завжди може звернутися до господарського суду, і наявна претензія вже буде виконувати роль позовної заяви. Перевагою досудового врегулювання спору є також те, що така процедура дозволить стороні зберегти нормальні відносини з контрагентом та ділову репутацію підприємства [3].

У ст. 5 ГПК України сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарських спорів за домовленістю між собою, тобто вводиться процедура примирення, як один із альтернативних способів вирішення спірних питань. Альтернативні способи вирішення спорів дозволяють суб'єктам підприємницької діяльності використати додаткові, більш гнучкі механізми вирішення правових конфліктів.

Практика функціонування процедур примирення при вирішенні господарських спорів показує їх достатній прогресивний характер, так як порівняно з господарськими судами вони мають певні переваги. По-перше, оперативність при вирішенні господарських конфліктів, тим самим, сприяння господарському обігу, стабілізація господарських відносин, покращення результатів господарської діяльності. По-друге, розширення можливостей реалізації права на позасудовий захист та доступ суб'єктів господарювання до нових способів вирішення спірних питань. По-третє, обмеження монополізму державних судів і в певній мірі зменшення корупційного тиску на суб'єктів господарювання. По-четверте, демократичність процесу розгляду спірних питань – обрання суддів за угодою сторін, вплив на формування правил розгляду спорів тощо.

Не судові способи вирішення господарських спорів виникли як альтернатива офіційній системі правосуддя. Серед процедур примирення при вирішенні господарських спорів важливу роль відіграє такий спосіб, як переговори. Переговори (усні та письмові) є тим способом, який найчастіше використовується при вирішенні господарських конфліктів. У багатьох випадках їх використання є обов'язковим у силу законодавчих та підзаконних нормативних актів (наприклад, у правочинах перевезення вантажів), або в силу угоди.

Одним із ефективних способів врегулювання господарських спорів є посередництво (медіація). Медіацію можна визначити як процес, під час якого незацікавлена, безпристрасна, кваліфікована людина допомагає сторонам, втягнутим у конфлікт, досягнути взаємоприйнятного врегулювання. Посередник допомагає сторонам прийняти до згоди, полегшує і спрямовує сторони на розв'язання конфліктної ситуації.

Сутність медіації полягає в тому, що сторони спірних відносин самостійно визначають посередника, який, організуючи переговори між ними та приймаючи активну участь у них, допомагає їм досягнути взаємовигідного рішення з метою вирішення господарського спору.

Медіація відрізняється від інших способів, у тому числі й від третейських судів тим, що посередник не визначає, хто із сторін конфлікту правий, а хто ні, не виносить для сторін обов'язкового рішення та не примушує їх до досягнення угоди [4, с. 63].

Причому медіація носить універсальний характер, так як застосовується до будь-яких спорів за участю як юридичних, так і фізичних осіб-учасників господарської діяльності

Слід зазначити, що ця процедура широко використовується в практиці діяльності суб'єктів господарювання зарубіжних держав [5], які висловлюють побажання будувати партнерські відносини із українськими підприємцями. В Україні відповідна практика знаходиться на стадії розвитку.

Література:

1. Рєзнікова В. В. Досудове врегулювання господарських спорів: необхідність та шляхи реформування / В. В. Рєзнікова // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 5. – С. 101–
111

2. Господарський процесуальний кодекс України: офіц. текст зі змінами станом на 5 квітня 2016 р.
3. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів / О. Гойко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2010. - № 6. – С. 57-61. 4. Носырева Е. Н. Нотариат и альтернативные процедуры урегулирования споров / Е. Н. Носырева // Материалы Всероссийской науч.-практ. конфер. (15-16 февраля 2007 г., г. Москва). – М.: ФРПК, 2007, - С. 63-65. 5. Медиация в мире [Електронний ресурс] / Центр медиации и права. – Режим доступу:
htt://mediacia.com/medwold.htm/

Арапова А. С.,
студентка ОС «Бакалавр»
спеціальності
«Правознавство»
Маріупольського державного університету

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ XXI СТОРІЧЧЯ

Інформаційна-правова глобалізація веде до розвитку ІТ – технологій у галузі юриспруденції, що сприяє формуванню єдиного комунікаційного простору. Використання інформаційно-комунікаційних технологій є одним із проявів конституційного принципу гласності та відкритості судового процесу, що сприяє його максимальному спрощенню, процесуальній економії та покращенню роботи судових органів.

Тема інформатизації у сфері правосуддя ще не отримала широкого висвітлення у науці, проте деякі питання цього процесу були освітлені в працях таких науковців, як С.В. Дзюба, І.Л. Бачило, Т.В. Попова, М.С. Демкова, О.О. Денисова, Р.А. Калюжного, І.В. Туркіна, Ю.А. Климашевського, А.І. Марущак, М.Я. Сегай, М.Я. Швець та інші.

Сучасні інформаційні процеси, постійне виникнення чогось нового не слід сприймати з небезпекою, адже за ними майбутнє усього світу. І така важлива сфера, як правосуддя, особливо не повинна залишатись осторонь від передових технологій сьогодення, адже це запорука його ефективності, прозорості та доступності. Тому на законодавчому рівні закріплюється використання інформаційно-комп'ютерних технологій і завдяки цьому на правовому полі оперують такими категоріями, як електронне правосуддя, електронне судочинство, електронний суд або суд - онлайн тощо [1, с. 103-109]. Саме цим пояснюється актуальність освітлення необхідності інформатизації судочинства та виявлення можливих перешкод для її ефективнішого використання.

Треба розуміти, що інформатизація забезпечує не тільки внутрішню діяльність суду, а й забезпечує потреби населення в отриманні інформації за допомогою зручних для них засобів. Також це забезпечує можливість для учасників господарського процесу отримувати інформацію про хід справи, ознайомлюватися з усіма матеріалами справи, використовувати свої засоби фотозйомки та копіювання документів безпосередньо у приміщенні суду, відправляти та отримувати процесуальні документи через електронну мережу, що є надзвичайно комфортним та зручним.

З цього випливає необхідність формування системи комунікації учасників судочинства, проведення дистанційного розгляду судових справ, автоматизовані банки даних справ і судових рішень, інформаційно-пошукові системи, автоматизовані робочі місця судді, помічника судді, системи автоматичного ухвалення рішень тощо [2, с. 102].

У 2000 р. в Окінаві було прийнято Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства, де відмічається, що інформаційно-комунікаційні технології є одним із важливих

факторів, що впливають на формування суспільства двадцять першого століття і робиться акцент на використанні ІТ-технологій в державному секторі, що сприяє наданню у режимі реального часу послуг, необхідних для підвищення рівня доступності влади для усіх громадян [3, с. 51-56].

Як справедливо зазначає Решетняк В.І., електронне судочинство повинно стати головним інструментом подолання правового нігілізму за допомогою забезпечення відкритого і доступного правосуддя, прискорення строків розгляду спорів і підвищення якості судових актів [4, с. 54].

Інформатизація системи здійснюється на основі Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» [5], розробленої Державною судовою адміністрацією (ДСА) України. Головною метою концепції створення єдиної судової інформаційної системи, надання інформаційної та технологічної підтримки судочинства, забезпечення вільного обміну інформацією одночасно з необхідними обмеженнями на її поширення.

Не можна не помітити значний розвиток інформаційно-правового простору нашої держави. Перш за все, діє Єдиний державний реєстр судових рішень України, де можна ознайомитися з усіма судовими рішеннями судів загальної юрисдикції. Усі судові органи розробили свої офіційні веб-сайти, де освітлюється їхня діяльність, з якою може ознайомитися будь-яка людина. Також була введена Єдина база даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Була створена соціальна професійна мережа «Феміда» для спілкування суддів та працівників апарату судів. Відображенням інформатизації є фіксування судових засідань технічними засобами, використання засобів відеоконференцзв'язку.

В Україні апробований проект «Електронний суд», який має свою метою надати можливість фізичній або юридичній особі направляти до суду позовну заяву, апеляційну або касаційну скаргу, підписану електронним цифровим підписом, із пакетом супутніх документів за допомогою мережі Інтернет; а також надати можливість відправлення сторонам процесу електронної копії процесуального документа або повістки засобами електронного чи мобільного зв'язку [6]. Згідно з інформацією, наданою ДП «Інформаційні судові системи» текст одного СМС- повідомлення про час і місце проведення судового засідання (близько 6-7 повідомлень) мінімум у 8 раз дешевше, ніж повідомлення засобами поштового зв'язку.

Усі позитивні прояви гальмують наявні перешкоди, що не дають змогу реалізуватися усім принципам інформатизації судової системи. Неврегульованим залишається питання конфіденційності електронних документів для недопущення порушення прав сторін процесу, не створено єдиної уніфікованої системи електронного документообігу, взаємопов'язаної з електронними системами державного сектору. І, звичайно, гостро стоїть питання недостатнього фінансування для забезпечення реалізації проектів електронного правосуддя.

Таким чином, в Україні була розпочата та наразі активно проводиться робота з інформатизації системи судочинства. Українська судова система, юридична спільнота виявили готовність до впровадження ІТ-технологій у судочинство, а тому, незважаючи на тимчасові перешкоди технічного та матеріального характеру, у найближчому майбутньому Україна здобуде світовий імідж інформаційно-просунутої країни. Загальновідомо, що судова влада є складовою частиною демократії, а електронне правосуддя сприяє підвищенню ефективності судової системи та якості правосуддя.

Література:
1. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід / Н. В. Кушакова-Костицька // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 103–109.
2. Білоус В. В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства / В. В. Білоус // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць / редкол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін.– Харків : Право, 2011. – Вип. 11 – С. 97–106.
3. Окинавская хартия глобального информационного общества (Окинава, 22.07.2000) // Дипломатический вестник. – 2000. - № 8. – С. 51-56
4. Решетняк В.И. Электронное правосудие и транспарентность судебной системы [Електронний ресурс] / В.И. Решетняк // Электронное приложение к российскому юридическому дурналу. – 2011. - № 3. – С. 51—55. Режим доступу: http://electronic.ruzh.org/?q=system/files/04.%20Решетняк.pdf
5. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kt.od.court.gov.ua/tu16/info_suddi/conzepcia/. 6. Концепція електронного суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf.

Балджи
К.В., студентка 2
курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Специфічною ознакою цивільних правовідносин є динамічність, що виявляється в їх русі та розвитку. Від того, чи відповідають цивільні правовідносини вимогам суспільства і динаміці його розвитку, залежить їх якісний стан і добробут у суспільстві. Разом із тим існують фундаментальні основи виникнення, розвитку, функціонування і припинення правовідносин. До таких основ належить вчення про юридичні факти, яке не втрачає актуальності, бо, як зазначалося вище, є фундаментальною основою побудови і вивчення правовідносин.

Велике значення має дослідження поняття юридичних фактів в цивільному праві, оскільки розуміння цієї правової категорії дозволить з'ясувати правову природу тих чи інших підстав виникнення цивільних прав та обов'язків.

Варто підкреслити, що юридичні факти неодноразово були предметом досліджень правознавців, але у більшості праць вони досліджувалися або як категорія загальної теорії права, або як категорія тієї чи іншої галузі права. На нашу думку, це не дозволяло скласти цілісне враження стосовно цього складного, багатозначного явища. [1, с. 7].

Отже, метою цієї роботи є висвітлення поняття юридичного факту в доктрині цивільного права України.

У своїх роботах приділяли увагу цьому питанню такі автори, як С.С. Алексєєв, В. Б. Ісаков, А. В. Коструба, О. О. Красавчиков, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, М. Пленюк, Є. О. Харитонов та інші.

Для історичного поняття юридичних фактів важливо враховувати, що початковий розвиток цієї теорії пов'язаний саме із цивільним правом. Розуміння цієї категорії склалось під впливом юридичного позитивізму у руслі формально-догматичної юриспруденції.

Зокрема, для радянського часу був характерний розгляд юридичних фактів у їхньому зв'язку з державою. Так, у підручнику «Теорія держави і права» за редакцією К. А. Мокичева говориться, що юридичні факти – «це обставини, обрані державою з цілого ряду життєвих відносин і закріплені нею у гіпотезі правової норми як умова, що викликає певні правові наслідки». [2, с. 168].

Р. О. Халфіна, ведучи мову про юридичні факти, звертала увагу на те, що про юридичний факт слід говорити лише як про обставину, з якою норма права пов'язує рух правовідносин. [3, с. 285].

М. О. Рожкова стверджувала, що для цивільного права цінними є тільки ті юридичні факти, які мають за собою юридичні наслідки у сфері цивільних правовідносин. Тому при визначенні поняття юридичного факту, автор в основу покладає розуміння реальної життєвої ситуації і зазначає той факт, що дефініція повинна об'єднувати такі ознаки, як закріплення в нормі права абстрактної моделі обставини, з настанням якої пов'язують певні наслідки; фактичне настання життєвих обставин. [4, с. 6].

Проаналізувавши теоретичну спадщину, ми дійшли висновку, що юридична наука минулого часу розробляла теорію юридичних фактів відповідно до рівня розвитку правової культури та потреб радянської правової системи. Також варто сказати, що не дивлячись на правову дискусію з приводу поняття юридичних фактів, розуміння цієї правової категорії дослідниками того часу мало спільні риси. Зокрема, юридичні факти здебільшого визначаються як обставини, що ведуть до виникнення, зміни або припинення правовідносин. Також характерним для цього періоду є розгляд юридичних фактів у їхньому зв'язку з державою.

Що ж до сучасної доктрини цивільного права, то вона на відміну від радянської, розглядає юридичні факти не тільки як правову, а й як соціальну категорію.[5, с. 60].

Для радянського періоду характерним є твердження, що життєві факти самі по собі не мають властивості бути чи не бути юридичними фактами, вони стають юридичними фактами у випадку, коли такого значення їм надають норми права. Але на сьогоднішній день зрозуміло, що певні цивільні відносини, які об'єктивно не врегульовані, наприклад, ні ЦК України, ні іншими актами цивільного законодавства, ні договорами. У цьому випадку їх врегулювання здійснюється за аналогією. Це означає, що цивільні права та обов'язки можуть виникати як безпосередньо на підставі норм цивільного права, так і з підстав, які не названі в правових нормах. До того ж, сучасна тенденція правового розуміння юридичних фактів, на відміну від радянської, не просто встановлює, що життєві обставини набувають значення юридичних фактів, якщо це передбачено нормою права, а й вказує важливість уміння законодавця «тримати руку на пульсі» суспільних відносин. Це пояснюється тим, що джерелом юридичних фактів є соціальна дійсність. Більш того, у наш час існують пропозиції від дослідників надавати кожному юридичному факту окремі, конкретні характеристики.

На сьогоднішній день важливе значення для розуміння юридичного факту є визначення його місця серед елементів механізму правового регулювання. Стосовно цього поняття серед науковців виникає правова дискусія. Деякі науковці, сприймаючи «теорію юридичних фактів» зазначають, що їх виокремлення серед елементів механізму правового регулювання є безпідставним. Наприклад, Н. М. Корчак зазначає, що потреба виділяти юридичні факти в самостійний елемент є зайвою, адже, будучи передумовою правовідносин, останні поглинаються таким елементом, як правовідносини, вони є частиною – підстави їх

виникнення. [6, с. 109]. Твердження про те, що юридичні факти виступають передумовами правовідносин є також дискусійним. Оскільки, на сьогодні немає єдності й щодо «передумов» правовідносин. Так, одні вчені ставлять знак рівності між «умовою» та «юридичним фактом», наголошуючи на їх ототожненні, інші ж, навпаки, звертають увагу на те, що юридичними фактами є лише дії чи події, а умови становлять юридично значущі обставини.

Ми поділяємо думку вчених, які наголошують на тому, що ототожнення юридичних фактів та юридичних умов є неприпустимим, хоча б з тієї причини, що юридичні факти завжди породжують певний наслідок, тоді як «умова» може існувати й без такого.

Інша категорія вчених стосовно дискусії про місце юридичних фактів у механізмі правового регулювання, наголошує на тому, що юридичні факти не є окремим елементом механізму. Оскільки, вони забезпечують увесь цикл існування правовідносин і мають займати окрему стадію.

Здійснивши аналіз вищевикладеного, ми дійшли висновків про те, що незважаючи на відсутність у цивільному законодавстві поняття юридичних фактів, цивілістична доктрина сприймає дефініцію юридичних фактів, яка проіснувала не один десяток років і підтвердила свою вірність. Проте на сучасному етапі, у питанні розуміння юридичних фактів виокремилися певні тенденції. Зокрема, цілком справедливо відбувається процес доповнення, індивідуалізації дефініції юридичних фактів. Це пов'язано, перш за все, із тим, що середовищем з якого походять юридичні факти є саме життя. І, по-друге, це зумовлюється розвитком суспільних відносин, внаслідок їх природного динамізму та реформування. Також проведений аналіз дозволяє відзначити відсутність єдності поглядів вчених на розуміння юридичних фактів з огляду їх місця у механізмі правового регулювання цивільних відносин. Так, одні вчені применшують роль юридичних фактів, а інші, навпаки, перебільшують. Наші ж погляди схиляються до думки, що юридичні факти виступають основним «важелем» запуску цивільних правовідносин. Оскільки, без такого «важеля» норма права не приведе до правових наслідків. Цим і зумовлюється актуальність висвітлення поняття та ролі юридичних фактів у цивільно-правових відносинах.

Література:

1. Харитонов Є. О., Нагорняк В. А. Деякі проблемні питання визначення поняття та видів юридичних фактів у цивільному праві / Є. О. Харитонов, В. А. Нагорняк // Актуальні проблеми держави і права – с.7.
2. Коструба А. В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України / А. В. Коструба // Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні – 2011. – с.168.
3. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М.: Юрид. лит., - 1974. – с. 285.
4. Рожкова М. А. Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашение о защите прав и процессуальные соглашения / М. А. Рожкова. – Исслед. центр частного права. М.: Статут, 2009. – с. 6.
5. Пленюк М. Поняття юридичного факту в доктрині цивільного права: історія і сучасність / М. Пленюк // Юридична Україна -2014. – с.60.
6. Корчак Н. М. Державне регулювання відносин конкуренції в Україні (господарсько-правовий аспект) / Н. М. Корчак. – 2014. – с.109.

Бобкова А. Л., студентка 3 курсу спеціальності «Правознавство»

МЕДІАЦІЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Сьогодні все частіше ми можемо спостерігати застосування альтернативного вирішення правових конфліктів без звернення до класичних судових процедур. Однією з таких альтернатив є процедура медіації, що набула широкого застосування у європейських країнах. Слово «медіація» походить від латинського «mediatio» – посередництво; аналогічне значення мають слова «mediation» (англ.), «médiation» (фр.). Кожний в межах свого розуміння може дати свою дефініцію цьому поняттю. В соціальній психології вчені розглядають медіацію як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів. Х. Бесемер визначив медіацію як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони. Більшість визначають медіацію – як певний підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес, для того щоб допомогти конфліктуючим сторонам прийти до взаємно прийнятного вирішення спірних питань[1].

Медіатори – не судді й не арбітри. Вони не мають права нав'язувати сторонам своє бачення проблеми чи варіант рішення. Головна мета медіаторів (посередників) – допомогти сторонам дійти порозуміння. Вони запитують, залагоджують точки напруги між сторонами, застосовують різні способи, завдяки яким досягнення компромісу полегшується, а укладена угода стає реальною для виконання.

У Європі впровадження медіації розпочалось ще на початку 80-х рр. минулого століття. Зараз вона успішно розвивається в таких країнах, як Польща, Норвегія, Німеччина, Фінляндія, Австрія та Велика Британія. У Польщі медіатори, щоб отримати справи, повинні зареєструватися в суді та мати відповідну кваліфікацію. Оплата праці медіаторів здійснюється з державного бюджету. У Чехії державна організація – Служба апробації та медіації – підпорядкована Міністерству юстиції. Ця служба має свою виконавчу вертикаль, завдяки чому її послуги доступні в усіх регіонах країни. Медіацією можуть займатися ті, хто мають спеціальну підготовку в галузі права чи соціальних наук та пройшли спеціальний тренінг. У Франції послуги медіації надають громадські організації, а медіатори мають бути акредитовані прокурором, після чого можуть підписати контракт з Міністерством юстиції Франції щодо надання послуг медіації. Вони є безкоштовними для учасників процесу і оплачуються з державного бюджету. В Австрії послуги медіації надають департамент Міністерства юстиції та Асоціація пробації і соціальної роботи. Асоціація є незалежною приватною організацією, яка субсидіюється Міністерством юстиції, має власну систему управління та контролю якості надання послуг. В Австрії медіатори повинні мати професійну кваліфікацію в галузі права, соціальної роботи або психології та проходять обов'язкову підготовку з ведення програм медіації. За статистичними даними, у Росії 30% спорів врегульовують через третейські суди, а 20% – за допомогою медіації. Ще не прийнятий Закон «Про медіацію», тому статус медіатора не визначений чітко. Але встановлено, що медіаторами не можуть бути особи, які обіймають державні посади. Як бачимо, європейський досвід орієнтований на широке залучення громад до програми відновного правосуддя [2]. Йдеться про передачу функції медіації недержавним

організаціям, залучення медіаторів з місцевих громад, автономію процесу медіації від офіційного правосуддя

Слід також розглянути певні засади регулювання медіації відповідно до європейських норм. Розпочнемо з характеристики кордонів застосування медіації, межі якої полягають у наступному:

1. Процедура медіації не має застосовуватись у податкових, митних або адміністративних правовідносинах, або щодо відповідальності держави за дії або бездіяльність при здійсненні владних повноважень.

2. Медіація не застосовується до прав та обов'язків, щодо яких сторони не вільні самостійно приймати рішення згідно з чинним законодавством у відповідній сфері.

3. Медіація не повинна застосовуватися до передконтрактних переговорах або процесах судового характеру, або до процесів, які адмініструються особами або органами, що видають офіційні рекомендації.

4. Медіаційні норми не можуть поширюватися на механізми судових засобів примирення сторін.

Далі звернемося до характеристики безпосереднього процесу медіації, до питання, як це відбувається практично. Тож є певні особливості, визначені Директивою, що радикально відрізняють медіацію від перемовин і засад третейського судочинства, і полягають вони у наступному.

По-перше, сторони медіації самостійно приймають вільне рішення щодо початку медіації та керують її процесом. Процедура може розпочатися виключно за волею кожної сторони. При цьому суд або інші органи чи особи (зокрема юристи), щодо яких відбулося звернення про допомогу або врегулювання конфлікту мають право інформувати про можливість медіаційного врегулювання, не нав'язуючи його.

По-друге, медіатор є неупередженим та займає нейтральну позицію. Медіатору забороняється схиляти сторону до прийняття рішення або нав'язувати власну або певну іншу волю.

По-третє, допомога в управлінні процесом медіації покладена на медіаторів, що діють із дотриманням вимог професійних кодексів, складених, як правило, неурядовими медіаційними організаціями. Загальні етапи медіації (за практикою регулювання у країнах ЄС) складаються із:

1) направлення медіатору кожною стороною інформації щодо власного бачення конфлікту;

2) спілкування медіатора окремо із кожною стороною;

3) спільна зустріч сторін за участі медіатора для порозуміння у зустрічних проблемах;

4) наступне окреме спілкування кожної сторони із медіатором для визначення пропозицій сторін вирішення спору;

5) остаточна спільна зустріч, де напрацьовується єдине та консенсусне рішення, внаслідок чого між сторонами підписується медіаційний договір щодо врегулювання спору.

Переваги медіації, порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів, полягають в тому, що:

– медіація – це не публічна процедура вирішення конфліктів, тому вона є найбільш прийнятною для суб'єктів, які уникають небажаного публічного розголошення як факту наявності, так і подробиць конфлікту, що виник між ними;

– медіація може забезпечити економічно ефективне та швидке позасудове вирішення спорів на засадах врахування потреб сторін, адже строки вирішення е конфліктів за допомогою медіації коротші, ніж при судовій процедурі;

– вартість медіації значно менша ніж розміри судових витрат, пов'язані зі сплатою судових зборів, оплатою послуг адвокатів тощо;

– гнучкість процедури дозволяє прийти сторонам до компромісного рішення, на відміну від рішення суду, яке є обов'язковим до виконання, однак в той же час є спроможним задовольнити інтереси лише однієї зі сторін спору;

– універсальність процедури (за допомогою медіації можна врегульовувати як різні категорії як економічних так і правових спорів;

Медіатор, виступаючи посередником у конфлікті сторін, створює атмосферу конструктивної співпраці та дбає про коректне ставлення сторін одна до одної. Інтереси медіатора не пов'язані безпосередньо з предметом спору. Медіатор, як незалежна третя сторона, контролює процес, сприяє реалістичній оцінці ситуації сторонами, прийняттю адекватного рішення тощо. Дотримуючись принципу безсторонності, медіатор уникає особистих коментарів або суджень стосовно учасників, їхньої відповідної участі у процесі медіації чи обґрунтованості їхніх позицій. В той час як суддя здебільшого дивиться у минуле й вирішує, що в ньому відбулося неправильно (з порушенням прямого припису закону або ж договірної домовленості сторін), – медіатор, навпаки, спонукає учасників зосередитися на реальному майбутньому.

Література:

1. Матеріали курсу підготовки медіаторів із кола посадовців, які займають керівні посади в органах виконавчої, законодавчої та судової влади. Спільна програма Європейської Комісії та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України». – Київ, 2010.
2. Роль неурядових організацій у запровадженні медіації в Україні (практика Європейського досвіду) / О.М. Ващук // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – с. 269-271.
3. Ульянова Г. О. Актуальні питання запровадження медіації у сфері права інтелектуальної власності / Г. О. Ульянова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 3. – С. 66–68.

Бодягіна Д. І.,
студентка ОКР
«Спеціаліст»
спеціальності
«Право»
Маріупольського державного університету

ВИКОРИСТАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ З ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Першочерговим етапом, який дозволить активізувати наукові дослідження проблем взаємодії працівників оперативних і слідчих підрозділів з операторами мобільного зв'язку та сприятиме більш ефективному вирішенню питань практичної діяльності підрозділів

правоохоронних органів, має стати визначення переліку відомостей про абонента, які знаходяться у користуванні операторів мобільного зв'язку та можуть бути отримані у ході проведення оперативно-розшукових заходів або слідчих дій.

Останнім часом важливим джерелом отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а також причетних до його вчинення, для працівників внутрішніх справ стають відомості, що надаються операторами мобільного зв'язку.

Звертаючи погляди на нові, нехарактерні для України процесуальні дії – негласні слідчі (розшукові) дії, автори оминають стороною питання, які більш характерні саме для цивільного законодавства, хоча відіграють вирішальну роль у кримінальному процесі. Одним із таких питань є проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Шляхом проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (каналів зв'язку) слідчий (оперативний працівник) має можливість отримати нову інформацію про злочин та інші обставини, які мають доказове значення, а також вирішити інші важливі завдання, які виникають в межах розслідування.

У результаті традиційного контролю змісту телефонних розмов може бути зафіксовано не лише зміст інформації, яка передається каналами зв'язку, але й її емоційне забарвлення, фонова та інша інформація, що супроводжує мову, яка також має криміналістичне значення.

Проблематика отримання інформації з засобів комунікацій вивчається з часів появи відповідних технологій зв'язку та активного їх використання у злочинних цілях. У роботах учених і дослідників, зокрема Н. М. Ахтирської, В. В. Бірюкова, О. Г. Волеводза, І. О. Воронова, С. В. Єськова, А. В. Іщенка, І. П. Красюка, В. А. Литвинова,
М. Ю. Литвинова, Л. М. Лобойка, Б. Є. Лук'янчикова, Є. Д. Лук'янчикова, В. П. Меживого, Т. В. Михальчук, М. П. Нестеренка, Ю. Ю. Орлова, М.І Пашковського, А. С. Сизоненка, Д. Б. Сергєєвої, М. І. Смирнова, Д. В. Сулацького, І. Ф. Хараберюша, М. Є. Шумила та ін., розглядалися питання створення правових передумов для законного отримання інформації з телекомунікаційних мереж при документуванні протиправних дій з метою її використання у кримінальному провадженні.

Кожна їхня праця збагатила науковий літературний фонд у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. Між тим розробка нових методик і підходів до вирішення актуальних проблем теорії та практики протидії злочинності триває.

Треба насамперед зазначити, що видами зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є контроль змісту телефонних розмов (іншої інформації чи сигналів), що передаються телефонним каналом зв'язку, а також зняття інформації з каналів зв'язку мережі Інтернет та інших мереж передачі даних, що контролюються

Об'єктом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, як фрагмент реальної дійсності, на вивчення якого спрямована діяльність суб'єкта, є приватне спілкування у вигляді передання каналами зв'язку інформації від однієї особи до іншої, зміст якої має значення для досудового розслідування.

Відповідно до ч. 4 ст. 39 Закону України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV «Про телекомунікації» оператори телекомунікацій зобов'язані за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх

проведення та забезпечувати захист зазначених технічних засобів від несанкціонованого доступу [2].

За допомогою ідентифікуючих службових сигналів компанії-провайдери мобільного зв'язку можуть надати працівникам органів внутрішніх справ важливу інформацію.

Найчастіше, під час розслідування кримінальних правопорушень викликають інтерес такі дані, що зберігаються в операторів:

- факт отримання послуг, їхня тривалість, зміст, маршрути передавання тощо;
- за відомим номером абонента встановлення IMEI коду терміналу (мобільного телефону, інших пристроїв), або IMEI кодів всіх терміналів, якими користувався цей абонент у зазначений період часу;
- за відомим IMEI кодом терміналу встановлення номера абонента або всіх номерів абонентів, які користувалися цим терміналом у зазначений період часу;
- вибірка вхідних/вихідних дзвінків, SMS, MMS та інших повідомлень конкретного абонента у зазначений період часу;
- встановлення місця перебування (в межах соти) конкретного терміналу з прив'язкою до часу, категорії самих станцій, порядок естафетної передачі, режиму роумінгу та ін.;
- встановлення номерів ваучерів поповнення балансу абонента з метою встановлення місця придбання;
- вибірка всіх активних терміналів, які знаходилися в певному квадраті місцевості у певний час;
- встановлення номера абонента користувача Інтернету за допомогою мобільного терміналу за протоколом gprs/edge/cdma в разі, якщо відома його IP адреса і час виходу в Інтернет під нею;
- постановка на облік певного номера абонента або IMEI номера терміналу з подальшим повідомленням замовника у разі появи абонентів або терміналів у мережі (таймер відсутності);
- характеристика та індекс закритих груп користувачів.

Крім цього, в мережах Інтернет у провайдерів зберігаються такі дані, які становлять інтерес для слідства:

- хостинг - розміщення інформації на сервері, що постійно знаходиться у мережі;
- адреса електронної пошти (e-mail) - сховище, де зберігаються копії відправлених листів (поштова скринька);
- спам - інформація, отримана без бажання або всупереч бажанням власника електронної пошти;
- UIN - універсальний ідентифікаційний номер у парі з паролем конкретної особи для

ICQ - служби миттєвого обміну повідомленнями в мережі Інтернет;

- сайт - website (місце у мережі Інтернет, сукупність електронних документів (файлів) особи (фізичної або юридичної) у мережі, що об'єднані під одними ім'ям або IP-адресою;
- доменне ім'я - імена різних рівнів напрямків (наприклад, ua.svoboda.org.);
- IP-адреса - мережева адреса вузла у мережі (позначається числами, наприклад, 192.186.5.112);

- Skype - програмне забезпечення з закритим кодом, що забезпечує цифровий голосовий та відео-зв'язок (зберігаються облікові записи користувачів і резервні копії списків їх контактів).

Слід зазначити, що це невичерпна статична інформація, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій.

Відповідно до ст. 263 КПК України містить процесуальні норми, які визначають правовий порядок зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. У ч. 1 аналізованої статті зазначається, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, що використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, що у свою чергу цілком кореспондується із нормою, викладеною у п. 3 ч. 4 ст. 258 КПК України, яка вказує на те, що втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидом втручання в приватне спілкування є зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж [1].

П. 1.11.5. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 констатує, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду) [3].

Разом із цим Є. Д. Скулишем стверджується, що за результатами зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може бути зафіксована інформація, що вказує на ознаки кримінального правопорушення в діях підозрюваного, обвинуваченого, а також відомості про протиправну діяльність окремих осіб, що контактували із цими особами через канали телекомунікаційної мережі у проміжок проведення негласної слідчої (розшукової) дії [1, с. 657].

Таким чином, чинне законодавство України фактично вказує на істотну прогалину, що, з одного боку, створює умови вседозволеності органам та посадовим особам, які наділені правом на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а з іншого – створює перешкоди для законного отримання доказів у кримінальному провадженні шляхом проведення негласних слідчий (розшукових) дій. Адже одним із провідних питань у підготовці та проведенні цієї негласної слідчої (розшукової) дії є встановлення особи, спілкування якої буде підлягати контролю.

Література:

1. Бандурка О.М., Блажівський Є.М., Бурдоль Є.П. Кримінальний процесуальний кодекс України // О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль / [науково-практичний коментар у 2-х т.]. – [том 1]. – Харків: Право, 2012. – 768 с.
2. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 12. - Ст. 155
3. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // Міністерство Юстиції України: [Електронний ресурс].– Режим доступу: URL: http://www.derzhreestr.gov.ua/42544

В'юшкова Є. С., студентка 2 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ІНСТИТУТ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Важливість вивчення інституту позовної давності полягає в тому, що саме цей інститут цивільного права є однією із гарантій захисту прав і обов'язків особи за законодавством України, а саме визначає стабільність цивільно-правових відносин, виховує та дисциплінує учасників цивільно-правових відносин, є стимулом для активного використання ними власних прав, а з іншої сторони зміцнює договірну дисципліну.

Поняття часу набуває значення і як міра оцінки соціальних процесів та явищ, і як засіб цілеспрямованого регулювання людської діяльності. Час відіграє важливу роль у цивільних правовідносинах. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки їхніх учасників виникають і припиняються у певний час. Дія Законів України також обмежена у часі. Строки, які встановлюються у цивільних правовідносинах, є важливим правовим засобом цілеспрямованого регулювання діяльності осіб. Взагалі, таке поняття як «строки» встановлює певні рамки, забезпечує чіткість і визначеність у правах та обов'язках суб'єктів.

Наділяючи суб'єктів цивільних правових відносин певними правами та обов'язками, законодавство України, водночас, піклується і про їх охорону. Проте державний захист деяких цивільних прав не є безстроковим.

При визначенні поняття давності в цивільних правовідносинах треба враховувати і той факт, що в українському законодавстві та цивілістичній літературі давність, зокрема позовну, прийнято ототожнювати із строком. Віддаючи належне вітчизняній традиції, під давністю в цивільних правовідносинах можна було б також розуміти строк, із закінченням якого, за наявності та/або відсутності певних умов, можуть припинятися або виникати цивільні права та обов'язки.

Поняття давності в цивільних правовідносинах нерозривно пов'язане з її правовою природою.

Якщо визначати давність як вид цивільно-правових строків, що випливає, зокрема, із ст.71 Цивільного кодексу України, то вирішення питання про її правову природу залежатиме від трактування правової природи строків у цивільному праві. З цього приводу в юридичній літературі немає єдності думок. Так професор Красавчиков О.А. пропонує поділяти події як вид юридичних фактів на абсолютні та відносні.

Під абсолютними подіями він розуміє явища, виникнення та існування яких не зумовлені діяльністю людини. Відносні події – це явища, які виникли внаслідок діяльності людини, проте в подальшому розвитку не залежать від підстав їх виникнення. З огляду на це, автор вважає закінчення строків абсолютними подіями, бо «спливу часу людина не може протиставити свою діяльність, оскільки вона сама існує в часі» [1, с.168].

На думку В.П. Грибанова, у цивільному праві строки можуть встановлюватися людьми, однак їх плин, за загальним правилом, від волі людей не залежить. На цій підставі він робить висновок, що «юридичні строки в системі юридичних фактів цивільного права посідають самостійне місце поряд з юридичними подіями та юридичними діями і за своїм характером представляють дещо середнє між ними» [2, с.10].

З цього питання підтримую точку зору професора В.В.Луця, який не вважає, що строки посідають самостійне місце в системі юридичних фактів: «Виступаючи часовою формою, в якій відбуваються події і вчиняються дії (бездіяльність), строки породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями і подіями» [3, с.20]. Оскільки зміст строку становлять або дія або подія, то поза цими фактами встановлення та існування строків втрачає сенс.

Такий підхід до вирішення питання про правову природу строків у цивільному праві може мати своїм результатом стосовно давності два висновки: або позовна давність як строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено, сама по собі не може вважатись юридичним фактом, або ж її поняття потребує перегляду з урахуванням визначених законом умов настання давності.

Істотною особливістю давності є її вплив на припинення або виникнення цивільних правовідносин. Такий вплив можуть спричиняти лише юридичні факти, тобто конкретні життєві обставини, з якими закон пов'язує настання юридичних наслідків: виникнення, зміну та припинення цивільних прав або обов'язків. Правова природа давності в цивільних правовідносинах полягає в тому, що вона є юридичним фактом.

Значення вивчення такого інституту як позовної давності пояснюється низкою причин: насамперед, обмеження строку для розгляду спору полегшує надання доказів, підвищує їх достовірність і тим сприяє встановленню судами істини. Крім того, встановлення строку позовної давності сприяє стабілізації цивільних правовідносин, усуненню невизначеності у відносинах між їх учасниками. Тобто позовна давність стимулює активність учасників цивільного обігу у здійсненні прав і виконанні обов'язків.

Література: 1. Красавчиков О.А. Юридичні факти в вітчизняному цивільному праві. – М.: Госюриздат, 1958.-168 с. 2. Грибанов В.П. Сроки в гражданском праве. – М.: Знание, 1967.- 10 с.

3. Луць В.В. Строки в цивільних правовідносинах: Конспекти лекцій з спецкурсу. – Львів: ЛДУ, 1992.- 20 с.

4. Цивільне право України: Підручник: у 2т. /Борисова В.І., Баранова Л.М., Жилінкова І.В. – К, 2004. – Т.1. – 480 с.

5. Ромовська З.В. Спірні питання про позовну давність// Вістник Львов. ун-та. Серія юрид., 1988. – Вып.26.

Гвозд Д. И.,

магистрант 1 года получения образования
специальности «Юриспруденция»
УО «Брестский государственный
университет имени А.С. Пушкина»

КОНКУРС КАК ВИД ПРОЦЕДУР ГОСУДАРСТВЕННЫХ (МУНИЦИПАЛЬНЫХ) ЗАКУПОК В ЕАЭС

Создание международного союза всегда преследует определенные цели: социальное и культурное партнерство, оборонительное и военное партнерство, но главной целью всегда являлось экономическое партнерство.

1 января 2015 года вступил в силу договор о Евразийском экономическом союзе между Республикой Беларусь, Республикой Казахстан и Российской Федерацией. В 2015 году к ЕАЭС присоединились Кыргызская Республика и Республика Армения.

Основными целями ЕАЭС являются: создание условий для стабильного развития экономик государств-членов в интересах повышения жизненного уровня их населения; стремление к формированию единого рынка товаров, услуг, капитала и трудовых ресурсов в рамках ЕАЭС; всесторонняя модернизация, кооперация и повышение конкурентоспособности национальных экономик в условиях глобальной экономики.

В свою очередь достижение цели формирования единого рынка повлечет за собой и повышение конкурентоспособности национальных экономик, и, как следствие повышение жизненного уровня населения. Одним из направлений формирования единого рынка товаров, услуг, капитала и трудовых ресурсов является создание единого рынка государственных (муниципальных) закупок.

Возможность взаимного участия в государственных закупках, проводимых государствами-членами ЕАЭС, законодательно закреплена положениями договора о ЕАЭС. Так, договор о ЕАЭС содержит раздел XXII «Государственные (муниципальные) закупки» и Приложение № 25 к Договору о ЕАЭС «Протокол о порядке регулирования закупок».

Закупки – государственные (муниципальные) закупки, под которыми понимается приобретение заказчиками товаров, работ, услуг, и иные закупки за счет бюджетных, а также иных средств в случаях, предусмотренных законодательством государства-члена о закупках, а также отношения, связанные с исполнением договоров (контрактов) о закупках [1].

Закупки в государствах-членах ЕАЭС проводятся следующими способами: открытый конкурс, запрос ценовых предложений (запрос котировок), открытый электронный аукцион, биржевые торги, закупки из одного источника (закупка у единственного поставщика) [1].

Более подробно необходимо рассмотреть такой вид государственных закупок как открытый конкурс.

Договор о ЕАЭС не содержит определения открытый конкурс. Некоторые государства-члены ЕАЭС закрепили данное определение в своем национальном законодательстве.

Например, в законодательстве Республики Беларусь закреплено следующее определение: открытый конкурс – вид процедуры государственной закупки, представляющий собой гласный и конкурентный способ выбора поставщика (подрядчика, исполнителя) при осуществлении государственных закупок, в рамках которого любой

заинтересованный потенциальный поставщик (подрядчик, исполнитель) может представить свое предложение [2].

Данный способ закупок, наряду с электронным аукционом, является самым объемным и сложным как для заказчика, так и для участника. Для заказчика сложность заключается в исчерпывающем, точном и законном формировании пакета документов для процедуры закупки: определении предмета закупки и его характеристик, требований, предъявляемых к участникам, установлении критериев оценки и сравнения предложений. Тем более что открытый конкурс используется при закупках работ и услуг, когда для заказчика наиболее важным критерием является качество этих самых работ и услуг. Для участника имеется сложность с точки зрения представления необходимой подтверждающей информации и соответствия потенциального поставщика, предъявляемым организатором закупок требованиям. К тому же открытый конкурс самый длительный по времени способ закупок.

Возможность участия в процедурах закупок субъектов хозяйствования всех государств-членов ЕАЭС возможна только в одном случае – проведение закупок в электронном формате. Что касается открытого конкурса, он проводится исключительно в электронном формате, предусматривающем, в том числе, подачу заявок на участие в открытом конкурсе в форме электронного документа.

Электронный формат закупок – процедура организации и проведения закупок, осуществляемая с использованием сети Интернет, веб-портала и (или) электронной торговой площадки (электронной площадки), а также программно-аппаратных средств [1].

Из понятия вытекает, что в качестве закупки в электронном формате может рассматриваться процедура закупки, при которой исключается обмен бумажными документами между заказчиком и участниками закупки, а также обязанность участника закупки присутствовать на тех или иных стадиях процедуры закупки.

Наряду с существенным плюсом проведения открытого конкурса в электронном формате – расширением перечня возможных участников конкурса и как следствие – увеличением конкуренции и снижением цены закупки, существуют и минусы проведения конкурса в электронном формате.

Специфика открытого конкурса как вида процедур закупок заключается в том, что только данным способом можно производить закупку работ и услуг по созданию новых произведений художественной литературы, фильмов, театральных постановок и концертных программ, других результатов творческой деятельности, организации и проведению выставок, фестивалей, смотров, конкурсов, других культурных мероприятий, оказанию услуг в сфере культуры. Культурно-творческая специфика открытого конкурса в данном случае ставит заказчика в достаточно сложную ситуацию по оценке предложений участников данной процедуры закупки. Так как цена предложения в данном случае не является ключевым критерием оценки при принятии решения необходимо, в том числе, анализировать такие оценочные критерии как художественная и культурная значимость результата творческой деятельности, культурного мероприятия, услуги в сфере культуры и качественные характеристики результата творческой деятельности, культурного мероприятия, услуги в сфере культуры.

Отразить данную информацию в предложении так объективно, чтобы это было понятно заказчику, для участника является достаточно сложным делом. В свою очередь заказчик не всегда может подчеркнуть художественную и культурную значимость результата творческой деятельности и качественные характеристики с поданного участником предложения. Из этого следует, что проведение открытого конкурса в электронном формате в случае закупки работ и услуг в сфере культуры может повлечь за собой неблагоприятные последствия в

первую очередь для заказчика, так как в результате он может получить результат закупки не соответствующий его требованиям и ожиданиям.

Для решения этой проблемы целесообразно было бы включить требование о личной подаче предложения участником открытого конкурса или требование о присутствии участника для представления предложения на стадии оценки предложений, что является наиболее оптимальным, так как заказчик может задать участнику любой уточняющий вопрос. Но и первое, и второе требование исключают проведение открытого конкурса в электронном формате и, как следствие, делают затруднительным участие в данных процедурах закупок участников из других государств-членов ЕАЭС.

Но следует отметить то, что на долю открытого конкурса выпадает относительно небольшой процент государственных закупок. Более того, по данным Министерства антимонопольного регулирования и торговли Республики Беларусь 97 % участников процедур государственных закупок в Республике Беларусь – белорусские предприятия и организации [3].

Это позволяет сделать вывод о том, что введение дополнительных требований при проведении открытого конкурса по закупкам в сфере культуры существенным образом не повлияет на формирование единого рынка государственных закупок.

Помимо проведения открытого конкурса в специфической культурной сфере у данного вида процедур закупок, как и у государственных (муниципальных) закупок в целом, в ЕАЭС на современном этапе имеется целый ряд других препятствий.

Юридически закрепленные основания для участия предприятий в государственных закупках других государств-членов ЕАЭС на данный момент существуют. Практически же данный механизм еще не работает по причинам не только политического, но и технического характера. Актуальным является вопрос внедрения единой для всех государств-членов ЕАЭС торговой площадки и проведении государственных (муниципальных) закупок с размещением всей информации на данной площадке в электронном формате. Немаловажным является внедрение возможности заключения электронных договоров по результатам процедур закупок и внедрение электронного порядка обжалования. Но для работы на единой торговой площадке, для заключения электронных договоров и обжалования действий заказчика нужна электронная цифровая подпись. В настоящее время не решен вопрос взаимного признания электронных цифровых подписей, за исключением трансграничного использования электронной цифровой подписи между Российской Федерацией и Республикой Беларусь.

Помимо проблем технического характера существует и ряд других проблем. В Армении, например, все государственные закупки проводятся на армянском языке. В Казахстане – на русском, но можно принять участие, только если в этой стране у потенциального участника создано официальное представительство.

Все чаще государства-члены ЕАЭС стали прибегать к применению изъятий из национального режима. Республика Казахстан ограничила участие в конкурсах по приобретению товаров и услуг открытой части оборонного заказа иностранных поставщиков (в число которых попали и страны ЕАЭС). Более того, положения договора о создании ЕАЭС, позволяют вводить подобные изъятия на срок не более двух лет при наличии соответствующего обоснования. Ограничения, введенные Республикой Казахстан, носят бессрочный характер.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что государствам-членам ЕАЭС необходимо провести еще много мероприятий по гармонизации и унификации своих национальных законодательств как в целом в сфере государственных (муниципальных) закупок, так и в открытом конкурсе в частности. Необходимо пересмотреть некоторые положения, касающиеся порядка организации и проведения открытого конкурса как вида процедур государственных (муниципальных) закупок, ввиду специфики закупаемых с его помощью товаров, работ и услуг.

Литература:

1. Договор о Евразийском экономическом союзе (подписан в г.Астане 29.05.2014) (ред. от 08.05.2015) (с изм. и доп. вступ. в силу с 12.02.2017) [Электронный ресурс] / СПС Консультант Плюс: официальный сайт компании. - М., 2017. - Режим доступа: consultant.ru. - Дата доступа: 12.02.2017.

2. О государственных закупках товаров (работ, услуг) [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь от 13.07.2012 №419—З // Консультант плюс: Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. - Минск, 2017.

3. Друк, М. С 2018 года госзакупки станут более прозрачными и полностью перейдут в цифровой формат / М. Друк // Рэспубліка. - 2017. - №2 (6650). - С.15-16.

Дубова
О.О., студентка2
курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Право власності є одним з ключових об’єктів цивільного права, оскільки більшість зобов’язань та прав виникають через право власності, тобто придбання, відчуження, використання майна. Право власності – невід’ємне право кожної людини і є значущим серед речових прав в цілому. Ще у стародавні часи почалося формування інституту права власності та його юридичне оформлення. Найбільш наближеними до сьогодення були акти Римської держави, які закріплювали поняття права власності, його основні принципи та принципи регулювання. В законодавчих актах та кодексах інших держав право власності теж було одним з ключових, але були відмінності у регулюванні права власності, правах та обов’язках власників та у різних мірах захисту власності. Тому вивчення та аналіз виникнення інституту права власності в різний історичний період різних країн світу є досить актуальним. Це допоможе зрозуміти, які були відмінності у розвитку та регулюванні права власності, починаючи зі стародавніх часів і закінчуючи сьогоденням.

Майнові відносини є тим типом суспільних відносин, які існують з найдавніших часів. Згодом, з розвитком людства виникла потреба у правовому регулюванні майнових відносин, зокрема закріплення та захист власності. Це відобразилося у законодавчих актах Стародавнього Єгипту, Стародавнього Вавілону і т.д. У Законах Хаммурапі було закріплене поняття власності, яка розподілялась на декілька видів. Так, наприклад, Землі, як один з ключових об’єктів власності, були царські, храмові, приватні і т.д. Від типу власності залежало виникнення певного типу майнових відносин, їх регулювання та захист, у випадку їх порушення.

Рішучу роль у формуванні права власності, як окремого інституту цивільного права, відіграє римське приватне право. В Законах XII таблиць право власності позначалося терміном dominium, до якого додавали jure Quiritum - власність за правом квіритів. Цей

додаток означав, що право власності (перш за все на землю) первинно належало римсько¬му народу, а згодом у вигляді права приватної власності - римським громадянам, - квіритам. Право квіритської власності було недоступне для перегринів і не поширювалося на провінційні землі [1]. Згодом, у римському праві з'являються акти, що регулюють право власності перегринів, визначають рабський пекулій і т.д. Право власності визначалося як необмежене панування власника над річчю, але у деяких випадках вона могла обмежуватися суспільством або державою.

Європейські держави, що утворилися згодом, у регулюванні власності керувалися нормами римського права. Зокрема, у Французькому цивільному кодексі 1804 року право власності визначається, як «право користуватися та розпоряджатися речами найбільш абсолютним чином». Подібно до цього формує поняття й Німецьке цивільне укладення, згідно якому «..власник речі може розпоряджатися річчю на свій розсуд й усувати інших осіб від всілякого впливу на неї» [2].

В Україні становлення інституту права власності почався ще з часів Київської Русі. У Руській правді не було чіткого визначення власності, проте були закріплені норми захисту як для рухомого, так й не для рухомого майна. Згодом, під час відсутності української державності, право власності на українських землях керувалося законодавчими актами Польщі, а згодом Російської та Австро-Угорської імперії. Спільним для цих актів є те, що виділялися основні форми власності, а також права та обов'язки власника й форми захисту власності. Після Жовтневої революції радянські цивільні кодекси обмежували приватну власність, приділяючи більше уваги державній (соціалістичній) власності [3]. 90-ті рр минулого століття змусили переглянути питання щодо місця й розвитку права приватної власності. Був прийнятий ряд законодавчих актів, що регулюють право власності, зокрема Закон України «Про підприємництво». В цивільному кодексі України 2001 р. право власності, його принципи та захист було закріплено у главі 23 ЦК.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що інститут права власності та механізм його захисту сформувалися ще у найдавніші часи. Римські джерела цивільного права вплинули на сучасне право, в тому числі й на українське, і лежать в його основі.

Література: 1. Глиняный В.П. История государства и права зарубежных стран: Учеб. пособие. - Харьков, 2001. - 830 с.

2. Макарчук В.С. Загальна історія і право зарубіжних країн: Навч. посібник. Вид. 3-тє, доп. - К.: Атіка, 2001. - 624 с.

3. Дзера О.В. Розвиток права власності в Україні. – Монограф. – К., 1996.

Дудар Н. І., студентка 3 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ

ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності. Вона має здатність легко й швидко пристосовуватися до змін у суспільстві та державі. В нашій країні вона набуває загальнонаціонального, системного характеру і справляє визначальний уплив на українську політику, економіку та інші сфери суспільного життя.

Корупція являє собою негативне соціальне явище, джерело економічних, політичних і соціальних ризиків для українського соціуму. Прояви корупції дуже погано впливають на суспільне життя. Корумпованість руйнує авторитет влади не лише в середині, а й на міжнародному рівні. Вона змінює моральні основи суспільства і розвиває небезпечні громадські відносини.

Теоретико-концептуальні підходи щодо подолання корупції з урахуванням світових стандартів і проведення антикорупційних реформ достатньо розроблені в сучасній вітчизняній юридичній науці, зокрема у дослідженнях таких авторів, як: К.М. Абдієв, ГМ. Борзенков, П.М. Панченко, В.І. Попов, В.М. Попович, С.Д. Пундей, Е.П. Рязанов, К.В. Сурков, С.Я. Кононенко.

Вперше поняття корупції було сформульовано у 1979 р. 34-ю Сесією Генеральної Асамблеї ООН. Корупцію визначено як «виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їх посадових повноважень за винагороду у всякій формі в інтересах того, хто надає цю винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення». По-різному поняття корупції визначається в інших міжнародно-правових актах. Відповідно до ст.7 Кодексу поведінки посадової особи щодо підтримання правопорядку, прийнятого Резолюцією 34/169 Генеральної асамблеї ООН 17.12.1979 р., корупція охоплює «дію або бездіяльність при виконанні обов'язків або у зв'язку з цими обов'язками в результаті вимагання чи прийняття подарунків, обіцянок або стимулів чи їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така дія чи бездіяльність» [1].

Міжнародна антикорупційна організація Transparency International підготувала дослідження «Барометр світової корупції» за 2016 рік і опублікувала його 16 листопада цього ж року. За цими даними понад 70% українців переконані, що рівень корупції в країні не знижується, а влада не хоче викривати хабарників. В дослідженні визначається, що українці звикли до корупції у повсякденному житті. Вони найчастіше давали хабарі в школах і дитячих садках, медичних закладах та працівникам дорожньої поліції. Майже половина опитаних вважають, що повідомляти про факт корупції не варто, бо від цього нічого не зміниться.

Причини процвітання корупції в Україні декілька – і вони в цілому відомі. На думку С. Кононенка, це переоцінка цінностей у суспільстві та недостатньо ефективна діяльність керівництва, що може стати негативним прикладом для підлеглих, фінансові проблеми, недостатній відомчий контроль, недостатній ступінь сприйняття до дій, що можуть спровокувати корупційну поведінку, легковажність, наївність, лабільність (нестійкість) [2].

Зростання корупції в органах державної влади обумовлене, перш за все, відсутністю чіткого законодавчого регулювання багатьох питань про держслужбу, контролю за доходами державних службовців та їх джерелами [3], а також державним апаратом, його чисельністю, структурою та виконуванням своїх дій. Держава сильна в немотивованому втручанні в суспільне життя, але слабак у здійснені своїх прямих обов'язків щодо суспільства.

Протидія корупції та запобігання її виникненню – найгостріша проблема сучасної України. Малоефективний поступ до подолання корупційних схем, які переходять у «спадщину» від уряду до уряду, відносить Україну до країн, що постають на перших рядах серед найкорумпованіших країн Європи. Україні намагається рухатись у бік реформ, про що

свідчать нещодавно прийняті антикорупційні закони, які заклали фундамент і показали світові серйозні наміри країни у протидії корупції. Але політична воля – це не лише рішучі заклики з високих трибун. Це цілком практичні кроки на виконання нових антикорупційних законів, як то прозорий підбір персоналу нових антикорупційних органів, покарання всіх причетних до корупційних схем, невтручання в роботу борців з корупцією тощо. Саме цього не вистачає Україні аби піднятись у рейтингах Індексу сприйняття корупції.

Для зменшення рівня корупції до безпечного в Україні потрібно враховувати та запроваджувати закордонний досвід боротьби з негативним соціальним явищем. Деякі зарубіжні країни мають програми протидії хабарництва та корупції, які вже довели свою ефективність на практиці. Тому вивчення цих програм та запровадження їх у реальність являє собою великі перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду.

Проаналізувавши досвід країн, що досягли певного успіху у цій сфері, можливо виділити декілька програм, які можливо ввести у дію. Однією з найефективніших програм боротьби з корупцією є програма «OPEN», яка діє в Південній Кореї. Ця програма стала справжньою сенсацією серед національних антикорупційних програм. В період великих технологічних досягнень і наукових розробок програма «OPEN» дозволяє громадянам через мережу Інтернет контролювати процес розгляду своїх звернень державними службовцями. Впровадження аналогічної програми дасть змогу громадянам в будь-який час простежити хід розгляду документів свого звернення. Таким чином забезпечується прозорість діяльності міської адміністрації, що дозволяє запобігти несправедливому розгляду справи, дозволяє слідкувати як вирішуються питання про видання дозволу або санкції по тій чи іншій справі в випадках, коли найбільш ймовірний прояв корупції. Окрім того, громадяни мають право звернутися до голови міста з заявою про порушення процедури або строків розгляду поданої справи.

Дана програма діє на принципах доступності та прозорості. Завданнями такої системи контролю-онлайн є попередження корупційних діянь шляхом: надання громадянам необхідної інформації для соціального контролю, встановлення прозорості, виключення особистого спілкування чиновників і громадян, як необхідної умови існування корупції. Через будь який комп'ютер, який має доступ до мережі Інтернет, громадянин може перевірити чи було правильно зареєстровано звернення, хто займається розглядом справи, коли буде вирішено дане питання, а в випадках коли в проханні було відмовлено, то за яких причин. Для роботи з такою програмою державні службовці проходять курси у комп'ютерних класах, ознайомлюються з роботою системи, яким чином вносяться данні. В системі працівники адміністрацій повинні вказувати на сайті день і годину роботи з кожною заявою. Жоден чиновник не зможе відкласти розгляд справи і тим більше не наважиться прийняти неправомірне рішення. Програма «OPEN» та її аналоги широко використовуються в інших країнах. Уряд Сеулу разом з представниками ООН розробило навчальний посібник по роботі з цією антикорупційною програмою.

Україна опинилася в схожій ситуації, як колись Південна Корея: має давню корупційну історію, централізовану владу і бюрократію. Реформи у всіх галузях мали б бути терміновими - цього вимагає політична й економічна ситуація, зобов'язання перед західними партнерами й українським суспільством. Проте, на відміну від Республіки Корея, механізми, які б мали зменшити корумпованість влади, вводяться вкрай повільно. Приміром, про е- урядування йдеться вже кілька років. Павло Шеремета, колишній Міністр економічного розвитку і торгівлі України неодноразово зазначав, що слід прискорити перехід

до електронного урядування, бо це сприятиме відкритості та прозорості влади для громадян, представників бізнесу і громадських організацій. Однак, станом на сьогодні державна політика у сфері е-урядування всього лиш на стадії розробки. Саме тому, впровадження такої системи як «OPEN» або її аналогу найближчим часом повинно активно вплинути на боротьбу з корупціонерами в державній службі.

Окрім введення самої програми «OPEN» в Південній Кореї використовується ще один засіб попередження корупційних правопорушень. Освіта використовується в Південній Кореї як інструмент формування нових принципів поведінки людини відповідно до нової демократичної політики держави, а саме формування свідомості громадян в антикорупційному направленні. Тому до обов'язків Корейської незалежної комісії з боротьби з Корупцією входить розробка антикорупційного навчального курсу у школах й державних вищих навчальних закладах. У всіх державних навчальний заклад ці курси є обов'язковими для всіх громадян Республіки Корея. В Україні, окрім корумпованих державних службовців, також є проблема з свідомістю громадян. На даний час, звертаючись до органів влади, громадян вже має на увазі те, що він може запропонувати державному службовцю «винагородження» за прискорення вирішення свого питання, або за видачу рішення у його користь. У цьому випадку винен не тільки працівник, який дав згоду на отримання неправомірної вигоди, а й громадянин, який запропонував такий спосіб вирішення проблеми.

В законодавстві України передбачена відповідальність за пропозиції та надання службовій особі неправомірної вигоди. Але на прикладі США потрібно ввести більш сурові заходи антикорупційною боротьби з «внутрішньою» стороною. А саме, якщо розглядати позицію США у цих випадках, то надання неправомірної вигоди з боку громадянина не лише негайно карається, а й в майбутньому ця особа відчує правові додержання під час влаштування на державну службу.

Антикорупційна компанія в Сінгапурі також є прикладом для України. Увагу викликає те, що всі чиновники та їх сім'ї були позбавлені недоторканості. Це дозволяє перевіряти банківські рахунки та придбане майно не лише самих чиновників, а також і членів їх сімей і навіть друзів. Якщо з'являться інформація про те, що хтось живе не за коштами, то одразу починається розслідування. Такий захід дає змогу контролювати надходження майна та коштів на рахунок державного службовця. В Україні цей спосіб запобігання корупції був би дуже ефективним. Так як «сховати» усю свою тіньову діяльність за родичами та друзями більше не було б можливо.

Таким чином, антикорупційні програми, які вже діють в інших державах доводять, що вони ефективні. Такі країни як Південна Корея, США, Сінгапур активно боряться з корупцією завдяки цим програмам і дуже успішно. Саме тому впровадження в Україну подібних засобів боротьби з корупціє повинні добре вплинути на «антикорупційний показник» в
державі. Контроль державних службовців, антикорупційна політика серед громадян, введення в дію аналогу програми «OPEN» допоможуть країні вийти на нову сходинку у процесі знищенні корупції в державній службі.

Література:

1. Кодекс поведінки посадової особи щодо підтримання правопорядку: прийнятий Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року. [Електрон. ресурс.]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_282.

2. Коненко С.Я. Профілактика та боротьба з корупцією в поліції Німеччени: Із досвіду роботи поліції землі Нижня Саксонія /Я.С. Кононенко/ – К. : Знання України, 2006. – С. 5

3. Саинчин А.С. Корупция должностных лиц как елемент организованной преступности: матеріали міжнародного науково практичного семінару [«Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність»], (Харків, 11-12 травня 2001) / Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніхін іціатив, 2003. – С. 82

Єжижанський М. Є.,
студент ОКР «Спеціаліст» спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДІ В УКРАЇНІ

Останнім часом, виникла проблема, що до кількості контрабанди та осіб що ї намагалися провезти через митний кордон значна. Але дійсну кількість контрабанди, котру все ж таки було ввезено в України ми не можемо визначити. Потрібно шукати можливі шляхи стосовно подолання прогалин як в законодавстві так і в роботі органів, що перевіряють майно на митному кордоні, для зменшення кількості контрабанди котру ввозять в Україну, а з часом зробити такі дії взагалі неможливими.

Завжди у всьому світі контрабанда була найприбутковішою справою, що свідчить про ї постійний розвиток в залежності від часу. На даному етапі розвитку контрабандною діяльністю займаються не лише окремі особи, а цілі міжнародні організації, тому маємо можливість сказати, що контрабанда є дуже важливою проблемою сьогодення. Світовий досвід в даній сфері досить великий, але як би добре не була розвинута система протидії контрабанді, з часом з'являються нові види та способи ї реалізації.

Проблеми обігу контрабанди були і залишаються не вирішеними і сьогодні, оскільки існує дуже багато чинників, що впливають на складність виявлення осіб, котрі намагаються провезти через митний кордон контрабанду. Співробітники митних органів фізично не здатні перевірити кожного хто перетинає митний кордон, а в аеропорту не так багато осіб, що проводять перевірки всіх хто прибув, або відбуває з країни.

Проблеми в сфері контрабандної діяльності розглядали кримінологи, соціологи, правознавці, що свідчить про актуальність даного дослідження. Дане питання розглядали такі вчені:Т.В. Мельничук, Є. Л. Косяк, Г. В. Кириченка, Г. М. Чернишов, С.О. Сорока, О.П. Федотов, Д.Ю. Стригун та інші.

О.П. Федотов у статті «Організаційно-правові основи боротьби митних органів України з контрабандою наркотиків», вважає, що сучасна контрабанда наркотиків характеризується збільшенням масштабів і стрімким зростанням обсягів, високим ступенем організованості, технічного забезпечення, регіональними й міжнародними зв'язками. Транснаціональні міжнародні наркотичні альянси почали активно використовувати відкритість нашої країни та

ї територію для розповсюдження небезпечного зілля й отримання наркоприбутків. Уже протягом декількох років наркоситуація в Україні характеризується активізацією спроб міжнародних наркосиндикатів використовувати українських громадян для збуту й транзиту наркотиків, а також використовувати виробничий та інтелектуальний потенціал нашої держави для незаконного виробництва наркотичних речовин і прекурсорів.

Масштаби контрабанди наркотиків значною мірою залежать від реальної сили державної влади, стабільності законодавства, рівня захищеності державних кордонів, досвіду боротьби правоохоронних органів із контрабандою порушеннями митних правил і злочинністю в цілому, і в цьому аспекті без перебільшення можливо стверджувати, що одним із першочергових завдань діяльності Державної митної служби України є боротьба з контрабандою наркотиків. Із цією метою в митній інфраструктурі України у 1994 році були створені і введені в структури відділень по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил регіональних митниць і відділів по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил митниць і митниць прямого підпорядкування відділи та сектори по боротьбі з незаконним переміщенням наркотиків. Згодом (у 2002 році), з метою активізації діяльності підрозділів митних органів по боротьбі з контрабандою наркотиків, надання їм практичної та методичної допомоги, забезпечення умов для надійної взаємодії зі спецпідрозділами правоохоронних органів України та іноземних держав, у тому числі проведення контрольованих поставок наркотиків, у центральному апараті Державної митної служби України (в Управлінні організації боротьби з контрабандою та порушенням митних правил) було створено відділ по боротьбі з контрабандою наркотиків [1 с. 340]. На нашу думку контрабанду потрібно розглядати так:

1. мета контрабандної діяльності;
2. умови та способи реалізації, провозу через митний кордон контрабанди;
3. засоби протидії;
4. ефективність протидії.
5. можливі шляхи подолання проблем, що виникають в зв'язку з контрабандною діяльністю

Даною діяльністю займаються з метою нелегального отримання доходу (грошових та інших цінностей). Звісно кажучи існує багато інших способів отримувати доходи,але доходи від контрабандної діяльності навіть вражають. Зваживши можливість прибутку від даного виду діяльності навіть незважаючи на кримінальну відповідальність за даний вид діяння, суб'єкти (фізичні особи що досягли віку 16 років) все ж займаються перевезенням через митний кордон заборонених законом речей або інших цінностей поза митним контролем.

На нашу думку здійснення контрабандної діяльності, що стосується лиже перевезення зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних та радіоактивних речовин може здійснюватись з метою подальшого їх використання на території куди вони були ввезені для здійснення підпалів, вибухів, збройних конфліктів.

Існує також багато способів ввезення на вивозу «контрабанди», найбільш розповсюджені з них це літаком та залізничний транспорт. По перше найчастіше при перевірці на митному кордоні перевіряються не весь багаж, що мають пасажири. Таким чином маємо можливість сказати, що наприклад один не перевірений пасажир може провезти через митний кордон наприклад від однієї до трьох тисяч пачок цигарок в одній сумці, або від 20 до 50 літрів алкоголю (хоча на даний момент дані речі не вважаються за контрабанду відповідно до діючого законодавства). А якщо це група осіб то дані цифри будуть в рази більше. Вже після того як контрабандний товар перетинає митний кордон, він буде реалізований в будь якому місці.

Засоби протидії контрабанді передбачені Митним кодексом України та постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми «Контрабанді – СТОП» на 2005 -2006 роки», що дії і на сьогоднішній день.

Відповідно до законів України митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати

оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів[2].

Протидія контрабанді на сьогодні на мою думку має досить низький рівень, наприклад візьмемо трохи статистики:

Але це лише показники виявлених фактів, стосовно того скільки контрабандного товару, в даному випадку цигарок було перевезено через митний кордон в 2016 році можемо лише припустити. Існують випадки коли контрабанду провозять на вантажівках, а саме, на причеп від вантажівки невеликим шаром накладаються найчастіше наркотичні та інші речовини котрі потім заліплюють спеціальною плівкою, далі причеп накривають брезентом ніби він від початку такий був, і вантажівка вільно перетинає кордон. Оскільки дана процедура непомітна для людського ока, а собака не здатна почути запах від речовин через те, що вони знаходяться на великій висоті від неї.

Ще однією проблемою також є процвітання корупції, звісно на даний момент її стан дещо кращий ніж раніше, але все ж існують випадки коли через митний кордон провозиться контрабанда після дачі хабара.

На нашу думку для поліпшення протидії контрабанді, потрібно:

1. Створити орган нагляду, котрий буде разом з митними органами але незалежно від них (не підпорядковуючись) проводити перевірки, що дозволить перевіряти більшу кількість багажу та осіб, що перетинають митний кордон,
2. Зробити більш жорстокою міру покарання за контрабандну діяльність,
3. На законодавчому рівні розробляти нові засоби протидії та передбачення контрабандною діяльності,
4. Вносити інвестиції в інноваційну діяльність для розробки нових засобів виявлення контрабанди,
5. Співпрацювати з митними органами, та органами внутрішніх справ інших краї для обміну досвідом,
6. Проводити міжнародні конференції між працівниками митних органів для обміну досвідом та висловлення своїх ідей, що до покращення протидії контрабанді.

Дані дії допоможуть виявляти більше нелегальних товарів, що провозяться через митний кордон, запобігти їх реалізації на території країни та підняти економіку держави. А наукові дослідження відкриють більший простір для вивчення даної теми, допоможуть ввести певні зміни до кваліфікації даного злочину, оскільки на нашу думку, досить важливим чинником є мета контрабанди. Можливо інші науковці котрі розглядатимуть дану тему, знайдуть також інші недоліки при визначенні поняття, так взагалі прогалини, що до протидії контрабанді та кваліфікац її і як злочину.

Література:

1. Організаційно-правові основи боротьби митних органів України з контрабандою наркотиків / О. П. Федотов // Актуальні проблеми держави і права. - 2005. - Вип. 24. - С. 340-348. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_24_53 2. Митний кодекс України Закон, Кодекс від 13.03.2012 р. № 4495-VI. редакція від 01.01.2017 року, м. Київ, 13 березня 2012 року.

Загородня Н. В.,

старший викладач кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Забезпечення правопорядку в державі неможливо без відповідного впорядкування джерел права. Проблема вивчення зв'язків між джерелами права, не простої сукупності, а саме системи джерел права, тривалий час не була предметом дослідження ні з позицій теорії держави та права, ні галузевих юридичних наук, в тому числі й господарського процесуального права.

Дослідження системи джерел господарського процесуального права (далі – ГПП) необхідно проводити з використанням наукових розробок загальної теорії права з питань поняття, змісту та взаємозв'язку «системи права», «системи законодавства», «системи джерел права». Останнім часом поширюється проблема підміни цих понять, коли під системою ГПП розкривають систему господарського процесуального законодавства. Але, вони мають суттєві відмінності, які ми проаналізуємо та визначимо деякі особливості системи джерел ГПП.

Система (від грецького – поєднання, утворення) – сукупність визначених елементів, між якими складається закономірний зв'язок чи взаємодія [1, с. 583]. Зважаючи на специфіку предмета ГПП система господарського процесуального права – це обумовлена єдністю господарських процесуальних відносин, внутрішньо узгоджена та послідовна сукупність господарських процесуальних норм, інститутів та інших відносно самостійних структурних підрозділів цієї галузі права, закономірно взаємозалежних між собою. Це визначення охоплює практично всі найбільш суттєві елементи системи галузі господарського процесуального права (єдність відносин, внутрішня узгодженість, взаємозв'язок, структурована система, наявність відносно самостійних підрозділів, їх цілісність).

Категорія «система джерел права» виражає сукупність певних структурних елементів, що розгортаються в певному ряду понять: нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий прецедент тощо, які мають спільні риси, та водночас – відмінності [2, с. 8]. Оскільки джерела ГПП – це, переважно, нормативно-правові акти, в формі яких виражаються господарські процесуальні норми, тому поняття системи джерел ГПП адекватно поняттю системи господарського процесуального законодавства. Але система господарського процесуального законодавства не копіює систему господарського процесуального права. Є необхідність чіткого розмежування системи ГПП та системи однойменного законодавства. Система законодавства – явище об'єктивного порядку, свого роду «другий вимір» права [3, с. 216], але воно, як і право, володіє єдністю та органічною цілісністю. Єдність проявляється в предметі правового регулювання.

На відміну від системи ГПП система однойменного законодавства має відносно самостійний багатовимірний і багаторівневий характер. Система джерел ГПП представляє сукупність пов'язаних між собою предметом (змістом суспільних відносин) правового регулювання нормативно-правових актів держави, що знаходяться між собою в відношеннях координації (узгодженості), субординації, ієрархії, співпідпорядкованості, взаємодії, що володіють відносною самостійністю і органічною цілісністю. Предмет правового регулювання (правосуддя у господарських справах) є одним з головних системоутворюючих чинників при побудові системи джерел господарського процесуального права.

Враховуючи цей фактор (предмет ГПП) до складу джерел господарського процесуального права необхідно віднести як господарське процесуальне законодавство, так і комплексні нормативні акти, що містять норми різних галузей права, а також акти, які

належать іншим галузям права і деякі інші джерела права. Як вже було окреслено, важливим елементом системи джерел ГПП є наявність між нормами, що складають їх зміст, логічних та структурних зв'язків, а також узгодженість цих норм. Узгодженість необхідна не тільки в структурі окремого нормативного акту, але й між самими нормативними актами.

Так, після обрання Україною незалежності, різко зросла законотворча діяльність різних органів державної та виконавчої влади, і дуже важливо, щоб всі прийняті нормативні акти і кожен окремо взятий нормативний акт з питань господарського судочинства чітко вписувалися в існуючу систему ГПП. У зв'язку з цим, зауважимо, що важливе значення буде мати в забезпеченості узгодженості законодавства в сфері господарського судочинства доповнення, яке необхідно внести до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), відповідно до якого «норми господарського процесуального права, що містяться в інших законах, повинні відповідати положенню діючого Кодексу».

Цілісність, органічна єдність системи джерел господарського процесуального права, проте, не виключає її внутрішньої диференціації на відносно самостійні підрозділи. Так, ГПК України структурно містить 15 розділів і 129 статей. При поділі на великі або більш менші підрозділи законодавець прийняв до уваги різні правоутворюючі фактори, врахував значення та місце правових норм в системі права, функції, які вони виконують, послідовність виникнення процесуальних відносин, зв'язки між правовими нормами, їх об'єднання до відповідних інститутів.

В загальній теорії права система законодавства визначається як цілісний та погоджений комплекс нормативно-правових приписів, що містяться в законах і розподілені залежно від предмета і метода правового регулювання по галузях та інститутах законодавства [4, с. 250].

Система господарського процесуального законодавства повинна об'єднати нормативноправові акти, що містять норми, які регулюють однорідні суспільні відносини та складають предмет ГПП. Звідси і система джерел ГПП обумовлена предметом регулювання цієї галузі права. Це – переважно система нормативно-правових актів, в яких об'єктивуються господарські процесуальні норми зі своїм специфічним змістом, внутрішньою єдністю, внутрішньою структурою і суворою послідовністю.

Система джерел ГПП (законодавства) являє собою організовану багаторівневу структуру, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних елементів (частин).

Значну роль в формуванні системи джерел ГПП відіграють об'єктивні фактори: суспільні відносини, що потребують правового регулювання. Так, правова та судова реформи, які відбуваються в Україні, призвели до значного оновлення господарського процесу шляхом доповнення господарського процесуального права новими нормами та інститутами. Зміни в системі права отримали зовнішнє вираження в системі законодавства: в ГПК та інших законах. Крім того, господарське процесуальне законодавство тому і має бути охарактеризовано як система, тому що воно є зовнішнім виразом об'єктивно існуючої системи права. Система ГПП, як вже було окреслено, знаходить відображення в структурі ГПК (загальні норми та інститути, спеціальні норми, поділ процесу на стадії, види судочинства). Система права об'єктивно впливає на структуру ГПК. Спроба порушити цю закономірність призвела б к утрудненням в тлумаченні норм права в правозастосовній діяльності суду.

Прийняття нових господарських процесуальних нормативно-правових актів, доповнення ГПК новими нормативними приписами призводять до збагачення системи ГПП

та створення нових процесуальних інститутів. (наприклад інститут електронного судочинства).

Але, вказуючи на об'єктивний характер системи джерел ГПП, неможливе не враховувати і суб'єктивну сторону. Склад діючих нормативних актів, їх внутрішній розклад безпосередньо залежать від розсуду правотворчих органів. Законодавець, з одного боку, виконує завдання з правового регулювання процесуальних відносин у формі прийняття окремого нормативного акту, а з іншого – завдяки доповненню вже існуючого акта законодавства. Та в будь-якому разі система джерел ГПП створюються в результаті закріплення правових норм в офіційних актах і систематизації цих актів.

На підставі вищезазначеного можливо зробити висновок, що особливостями системи джерел ГПП є по-перше: структура – організована, багаторівнева, яка включає велику кількість взаємозалежних, взаємопов'язаних між собою елементів; по-друге: прогресивне реформування системи ГПП і системи законодавства, які знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємодії; по-третє: імплементація міжнародно-правових норм та принципів в національне господарсько-процесуальне законодавство; в четвертих: застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права при здійсненні господарського судочинства, а також наближення системи ГПП до європейських норм і стандартів, які запроваджуються шляхом адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Література:

1. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – С. 583. 2. Пархоменко Н.М. Система джерел права:ознаки, властивості та зміст/ Н.М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2007. - № 3. – С. 8-12.

3. Господарське процесуальне право України: підручник / Л.М. Ніколенко. - Одеса: Фенікс, 2011. - 512с.

4. Поленина С.В. Взаимодействие системы права и системы законодательства в современной России / С.В. Поленина // Государство и право. - 1999. - №9. - С.5-12.

Іванюта Н. В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права та публічного
адміністрування
Маріупольського державного університету

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Інтеграція і ускладнення суспільних відносин, апроксимація правових систем, ідеологічна зміна концепції судового захисту на засадах справедливості зумовлюють необхідність формування нових національних правових підходів у розумінні вирішення юридичних спорів.

Першочерговими, в національній програмі реформації системи правосуддя, посідають питання оптимізації судового процесу, забезпечення оперативності розгляду господарських справ та інформаційної грамотності учасників господарського судочинства.

Для вирішення завдань судової реформи держава, за допомогою громадських організацій, впроваджує нові форми реалізації норм процесуального права за принципом зручності та доступності. Такою формою стала масштабна інформатизація, як втілення суспільного попиту на використання сучасних інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій в сфері отримання правової інформації та захисту прав та законних інтересів.

Поширення новітніх технологій в судовому процесі розпочалося в країнах Європейського Союзу та США, результатом чого стало впровадження таких систем вирішення судових спорів як Електронний суд (E-court»), Управління справами / Електронний Архів Справ (Case Management / Electronic Case Files), Відкритий доступ до судових звітів (Public Access to Court Electronic Records), Skype – конференції судового засідання тощо. З метою міжнародного поширення судової інформатизації були прийняті наступні міжнародні документи: Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 2000 р., Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання у новому тисячолітті» від 2003р., Рекомендації REC (2002) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам про доступ до офіційних документів, Рекомендації R (95) 11 Комітету міністрів державам-членам стосовно відбору, обробки, подання та архівації судових рішень в правових інформаційно-пошукових системах, Висновки № 2 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади та статті 6 Європейської конвенції з прав людини, Рекомендації Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб, Рекомендації Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій, Рекомендації № Rec (2003) 14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про можливість взаємодії інформаційних систем в галузі правосуддя», Рекомендації № Rec (2003) 15 Комітету міністрів Ради Європи державам- членам «Про архівування електронних документів в правовій сфері».

Поширення в національній правовій системі певних віртуальних систем в сфері судочинства характеризується наступними етапами.

1. Період будування теорій та концепцій, протягом якого склалися основні уявлення про поняття інформатизації, стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки діяльності в сфері судочинства. Базовими на цьому етапі законодавчими актами стали Закон України «Про Національну програму інформатизації»; Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації», Закон України «Про інформацію»; Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи, Закон України «Про доступ до судових рішень»

2. Період інформаційної інфраструктури, результатом якого стало формування системи органів з відповідними повноваженнями в сфері інформатизації та автоматизації, зокрема: Державна судова адміністрація, Рада з питань інформатизації при Держінформнауки, Науковоконсультативна рада з питань інформаційно-технічного забезпечення, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державний комітет інформатизації України, Державне агентство з питань електронного урядування України.

3. Системно – програмний період, характеризується виробленням сучасних підсистем, систем, програм та інших засобів в сфері правосуддя. Зокрема, запровадження підсистеми «Судова практика», Автоматизована систему визначення арбітражних керуючих, Програмний продукт «Онлайн-квитація», Режим відео конференції, Електронна бібліотека суду, Єдиний реєстр адвокатів України, Реєстр атестованих судових

експертів, Єдина база даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень, Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство,
Єдиний державний реєстр судових рішень, Офіційні сайти системи Судової влади України

4. Модернізація та розвиток мереж інформатизації, стандартів роботи та захисту для господарських судів та Верховного Суду України. Окремі аспекти закріплення та еволюції системи інформаційних мереж закріплено в Національних стандартах України для створення, впровадження та супроводження автоматизованих і інформаційних систем, Законі України «Про державний бюджет», Проекті розпорядження Кабінету Міністрів України
«Про схвалення Концепції розвитку системи електронної ідентифікації в Україні», Проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції» щодо розроблення трирічних планів заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції», Проекті розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції України на 2017 рік».

Широка інформатизація судових процесів є анонсованим перспективним результатом сучасної судово - правової реформи.

Катрич А. В.,
асистент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРИСЯГА СУДДІ ЯК ОСНОВА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Присяга є унікальним поняттям правової системи. Дане поняття не є простим та завжди потребує детального вивчення. Це важка загально - правова категорія, яка несе значне функціональне навантаження. Присяга судді як умова є необхідною для всіх процесів: конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного та господарського процесів.

Так стаття 1 Кодексу суддівської етики України, говорить про те що суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду [1].

Так присяга розуміється, як поняття клятви та в більшості випадів є урочистою обіцянкою дотримуватися окремих правил. Текст присяги судді, яку він складає під час першого призначення на цю посаду, містить ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» [2]. Як справедливо відзначає А. В. Маляренко, зі змісту цієї присяги зрозуміло, що суддя, беручи на себе обов'язок відправляти правосуддя, зобов'язується суворо додержуватися морально-етичних принципів, а також поводитися, як порядна, гідна високої посади людина [3, с. 27].

Також у Рішенні КСУ від 11.03.2011 № 2-рп/2011 роз'яснюється, що додержання присяги є обов'язком судді, та кореспондується з пунктом 5 частини 5 статті 126 Конституції України, і на основі цього робиться висновок, що дотримання суддею присяги – це його конституційно визначений обов'язок [4].

Важливим інструментом є етичні стандарти поведінки судді для забезпечення доброчесності. Варто зазначити, що поняття «доброчесність» не відображено в жодному законодавчому акті. Тому розуміння поняття доброчесності можна сформулювати від словосполучення двох слів: доброта та чесність. Так секретар кваліфікаційної палати Вищої кваліфікаційної комісії суддів С. Щотка наголошує на те, що треба розробити критерії доброчесності. Однак, що саме вкладається в розуміння доброчесності залишається повністю не визначеним. Так при аналізі наукової літератури можна зробити висновок, що доброчесність – це необхідна морально-етична складова діяльності державного службовця, яка визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на виконанні своїх обов'язків. Кожен суддя повинен усвідомлювати відповідальність за кожне проведене судове засідання та прийняте за ним рішення.

Аналіз даних суддівської практики свідчить про те, що порушенням присяги та обов'язків судді можна визнати:

1. Порушення правил підсудності. Стаття 12 Господарсько-процесуального кодексу (далі ГПК) встановлює перелік справ які підвідомчі господарським судам [5]. Також порушення статті 12 ГПК може потягнути за собою застосування ст.104,111-10 ГПК України, відповідно до змісту яких недотримання місцевими судами правил виключної підсудності є безумовною підставою для скасування прийнятих ними рішень.

2. Необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову. Згідно ст. 67 Господарського процесуального кодексу України позов забезпечується: накладанням арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачу; забороною відповідачеві вчиняти певні дії; забороною іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору; зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку [5]. Види забезпечення позову повинні бути співвідносними із заявленими позивачем вимогами.

Так для визначення порушенням присяги порушення норм як матеріального так і процесуального права треба встановити факти, які свідчать про умисне порушення закону та настання негативних наслідків.

Разом із тим, стаття 4 Кодексу суддівської етики України зазначає, що порушення правил етичної поведінки не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до відповідальності та визначати ступінь їх вини [1]. Тобто норми кодексу етики є допоміжними для обґрунтування підстав притягнення до відповідальності.

Господарсько-процесуальне законодавство містить достатню кількість норм, де закріплюються різні за суттю процесуальні обов'язки суду та окремо судді, строки виконання окремих процесуальних дій тощо. Однак законодавець не встановлює для працівників суду ніяких конкретних заходів процесуальної відповідальності у разі порушення цих норм. Все це стає первинними передумовами безкарності здійснення окремих процесуальних правопорушень та зловживання своїм процесуальним статусом. Процесуальна норма, яка закріплює конкретні вимоги щодо діяльності суду та судді, у тому

числі, за думкою теоретиків і є загальною об'єктивною передумовою до самої процесуальної відповідальності.

Література:

1. Кодекс суддівської етики: затв. на XI з'їзді суддів України 22.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/7EE5086FAF9454F5C2257B1F0048AC02?opendocu me nt.
2. Про судоустрій і статус суддів Закон України від 05.01.2017 / Голос України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1478332965704807
3. Маляренко А. В. Про присягу судді та відповідальність за її порушення / А. В. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 2. – С. 27-32.
4. Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2011 від 11.03.2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» [Електронний.ресурс].–Режимдоступу: http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=133548.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.91№ 1799-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992.- № 6. - Ст.56

Кислова Л. А., к.е.н., доцент
кафедри менеджменту
Маріупольського державного університету

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Держава створює умови для розвитку ринкової економіки в частині вільного підприємництва та конкуренції. Вона фактично стала центром, що регулює формування ринкового середовища, забезпечує стабільність економічного зростання. При цьому при збереженні основних принципів державного регулювання форми і методи впливу держави на економічні процеси значною мірою модифікувалися.

У західній макроекономічній теорії сформувалися дві основні концепції економічного регулювання, що одержали назви кейнсіанства і монетаризму.

Кейнсіанські методи регулювання економіки використовують ін дустріальні країни Азії: Гонконг, Малайзія, Сінгапур, Тайвань, Таїланд. До речі, ці країни (за винятком Таїланду) найменше постраждали від азіатської фінансової кризи 1997–1998 рр. Промислово розвинені країни досить активно використовують політику гнучкої зміни податкових ставок і державних видатків. Особливо це характерно для Австралії, Австрії, Великобританії, Нової Зеландії, США, Швейцарії, Швеції та Японії.

У країнах, орієнтованих на монетаризм, частка податків у валовому доході фірм становить від 25 до 35 %, а у країнах, що сповідують кейнсіанську політику, – 34–45 %. Загальне податкове навантаження на бізнес для країн Європи і Центральної Азії становить 40,4 %, а в Україні – 57,1 %. Це призводить до нерентабельності бізнесу в нашій державі [1].

На початку 1990-х років французький економіст Р. Буайе обґрунтував вчення інституціоналізму як теорію регуляції, під якою розуміється «поєднання механізмів, що сприяють відтворенню цілого, з урахуванням існуючих економічних структур і суспільних форм». Іншими словами, ринок – інструмент, а держава для нього виявляється одним з найважливіших регуляторних факторів [2, с. 101].

Основними елементами системи державного регулювання економіки є: суб'єкти та об'єкти, цілі, форми і методи, механізм та інструменти, соціально-економічні результати.

Економічна політика держави у своїй основі об'єктивно має план дій, послідовність проведення тих чи інших заходів. Тому повинен існувати інструмент реалізації такої політики. Інакше закони, законодавчі акти та інструктивні матеріали, які приймаються для її реалізації, не діятимуть. Таким інструментом можуть і повинні стати план чи програма економічного і соціального розвитку. Світовий досвід свідчить, що жодна держава не виходила з кризи, не маючи сильної влади і не застосовуючи елементів жорсткого планування (регулювання).

Система довгострокового стратегічного планування розвинених країн відрізняється від системи України тим, що в цих країнах основою довгострокового стратегічного планування є Бачення (Візія) та Національна стратегія розвитку. Однак, якщо Бачення – це концептуальний опис бажаного майбутнього, то Національна стратегія розвитку – це «дорожня карта», що дозволяє рухатися до такого майбутнього. Стратегія містить чіткі цілі та шляхи їх досягнення, а також набір заходів, що дозволяють оцінити прогрес країни в соціально-економічному розвитку [1].

Основою всієї системи планування в ЄС є Бачення до 2050 року [3], загальне по союзу, за сферами діяльності та країнами – членами ЄС. Бачення визначає довгострокові пріоритети і встановлює стратегічні цілі.

Для реалізації пріоритетів і цілей у середньостроковій перспективі діє стратегія «Європа 2020». Ця стратегія є основним документом у системі стратегічного планування країн – членів ЄС. Встановлені у ній цілі, завдання та пріоритети реалізуються в стратегіях країн – членів ЄС з урахуванням специфіки та умов їх розвитку, викладених у Баченні.

Таким чином простежується узгодження стратегічних планів різних суб'єктів та ієрархічних рівнів: центральних, регіональних та муніципальних; національних та міжнародних; державних та корпоративних тощо. Багатовимірне узгодження інтересів має здійснюватися як при розробленні стратегії соціально-економічного розвитку країни, так і при її виконанні.

Програми національних реформ, Стабілізаційні програми та Програми конвергенції країн ЄС формуються відповідно до загальної стратегії розвитку «Європа 2020» [4], яка передбачає забезпечити високий рівень зайнятості, продуктивності та соціальної єдності за рахунок синтезу взаємопідсилюючих пріоритетів.

З цією метою Єврокомісією встановлено п'ять основних амбіційних цілей – по зайнятості, інноваціях, освіті, соціальній інтеграції та клімату/енергетиці, яких необхідно досягнути в період до 2020 року. Всі країни – члени ЄС у своїх стратегічних програмах ставлять за мету досягнення найвищих результатів по кожній з п'яти поставлених цілей, а конкретні дії на рівні ЄС або національному рівні викладені в основах загальної стратегії.

Для України вбачається за доцільне узагальнення основних положень досвіду країн – нових членів ЄС д ля розроблення Національної програми реформ, а також Програм стабілізації та конвергенції. У майбутньому це гарантуватиме як розуміння стратегічних документів України світовими партнерами, так і надалі їх безболісну гармонізацію з положеннями документів про співробітництво.

Отже, для України після підписання Угоди про асоціацію з ЄС першочерговим завданням стане розробити Національну програму реформ, а також фінансовий план (Програму конвергенції) згідно з вимогами і рекомендаціями Європейської комісії з урахуванням результатів виконання Плану заходів [5] українського уряду щодо імплементації Угоди про асоціацію України з Євросоюзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами на 2014–2017 рр.

Разом з тим реалії трансформаційної економіки обумовлюють необхідність поєднання в середньостроковому періоді механізмів оптимізації наявної індустріальної структури економіки України з інструментами, які забезпечують формування складових економіки, заснованої на знаннях. Наприклад, в ЄС промислове виробництво становить 18,7 % ВВП, тоді як на сферу послуг припадає 66,9 %. В Україні у структурі валової доданої вартості частка промисловості становить 31,0 %, а у загальному обсязі випуску продукції – близько 50,0 %, що свідчить значною мірою про індустріальний характер національної економіки. Таким чином, основним завданням державного регулювання у цій сфері є розроблення відповідної стратегії структурно-інноваційних перетворень, яка повинна втілитися в адекватній промисловій політиці [1].

Дослідження підходів учених до визначення структурної політики дозволило зробити висновок, що під нею мається на увазі комплекс державних заходів з регулювання структурних змін у національній економіці, який застосовується для досягнення стратегічних і тактичних цілей соціально-економічної політики в довгостроковій перспективі [4, с. 46].

Місце і роль Національної стратегії розвитку має стати частиною нової системи управління країною та основою її розвитку. Сталий розвиток України містить в собі головним чином два типи розвитку: економічний і соціальний, кожен з яких передбачає досягнення певної мети, надзвичайно важливої для суспільства. Досягнення будь-якої з цих цілей призводить до полегшення досягнення іншої, адже в системі всі елементи взаємопов'язані. Соціальний розвиток є такий же важливий, як і економічний, тому неможливо досягнути найвищих економічних показників, не покращуючи соціальних умов. Тому важливо насамперед розробити стратегію економічного розвитку країни крізь призму соціальних потреб [6, с.15].

Удосконалена система стратегічного планування дозволить визначити оптимальну модель використання обмежених ресурсів для отримання найвищого ефекту та запропонувати орієнтири, за якими влада та громадяни матимуть змогу вимірювати ефективність виконавської діяльності.

Механізми та заходи стратегічних і програмних документів повинні спрямовуватися на досягнення єдиної мети, чітко визначеного переліку операційних цілей, обґрунтованих засобів їх досягнення, суб'єктів реалізації, інституціонального та ресурсного забезпечення.

Крім того, доцільно враховувати й такі елементи механізму гарантування економічної безпеки підприємств, як економічні інтереси власника бізнесу та комерційних партнерів, суб'єктів у системі управління національною безпекою; загрози інтересам суб'єктів системи; оцінка ймовірності та рівня впливу загроз; системний аналіз компонентів економічної безпеки; стан їх детермінант і загального рівня безпеки; політика й інституційні зміни економічної безпеки; реалізація політики щодо гарантування економічної безпеки економіки на засадах стійкого соціально-економічного розвитку; моніторинг результативності політики.

Відтак як нормативно-правове забезпечення, так і організаційно-економічні заходи державної політики зміцнення динамічної конкурентоспроможності національної економіки

та посилення економічної безпеки ї виробничого комплексу має враховувати симбіоз інтересів визначених трьох «сил», а також спрямовуватися на вирішення найбільш істотних проблем у аналізованій сфері, як-от: суттєве покращення інституціонального середовища функціонування суб'єктів реального сектору (це системне завдання стосується, передусім, зміцнення макроекономічної складової безпеки базових видів економічної діяльності); посилення фінансового забезпечення життєздатності та розвитку підприємств (зокрема в контексті покращення характеристик їх фінансової безпеки); удосконалення інвестиційного середовища (як джерела залучення фінансових ресурсів на оновлення матеріально - й технікотехнологічної бази економічних агентів, забезпечення розширеного відтворення капіталу); системна імплементація систем управління якістю та підвищенням ефективності бізнеспроцесів виробничих підприємств (у контексті політики зміцнення виробничо-технологічної складової економічної безпеки реального сектору); посилення зовнішньоекономічної безпеки виробничо-експортного комплексу держави внаслідок конвергенції умов і підвищення ефективності можливостей реалізації експортного
потенціалу; розвиток інноваційної інфраструктури та модернізація системи реалізації інтелектуального потенціалу (у контексті інтелектуально-інноваційної складової безпеки); узгодження економічних інтересів суб'єктів реального сектору економіки та соціальної безпеки нації (що тісно корелює з параметрами соціально-кадрової безпеки підприємств базових видів економічної діяльності); підвищення ефективності використання внутрішніх енергоресурсів у системі національної економіки та зниження, таким чином, енергетичної залежності економіки, забезпечення позитивної структурної трансформації енергетичного комплексу; реальне зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних товарів (послуг), торгових марок, спрямоване на посилення продуктової складової економічної безпеки реального сектору економіки.

З-поміж заходів економічного механізму виокремимо: покращення податкових, фінансово-кредитних, інвестиційних та інших стимулів визначених вище позитивних структурно-інституціональних змін і реформ у реальному секторі, його інфраструктурі, допоміжних і суміжних сферах; оптимізація прямих та непрямих витрат, економія ресурсів підприємств; покращення фінансової дисципліни; вдосконалення системи взаєморозрахунків; покращення стимулювання праці; оптимізація джерел фінансування діяльності й розвитку економічних агентів базових видів економічної діяльності [7].

Важливою функцією безпосередньо суб'єктів базових видів економічної діяльності в процесі реалізації державної політики зміцнення економічної безпеки промисловості має стати використання підприємствами переваг заходів, які реалізуються в рамках програм розвитку та посилення життєздатності підприємств; створення на підприємствах служб економічного ризик-менеджменту; впровадження нових методів оцінки економічних ризиків, моніторингу фінансово-економічного стану та ліквідності; активізація довгострокового стратегічного партнерства з іншими суб'єктами господарювання, страховими, банківськими установами.

Література:

1. Савченко В.Ф. Державне регулювання як сучасна складова економічного розвитку в

Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ppeu.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=34

2. Петрушевська В. В. Складові фінансової політики в системі державного регулювання економіки України / В. В. Петрушевська // Держава та регіони. Серія: Державне управління.
– 2012. – № 2. – С. 100–104.

3. Global Europe 2050. Directorate-General for Research and Innovation. Socio-economic Sciences and Humanities [Електронний ресурс] // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. – 158 p. – Доступний з: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/global-europe-2050-report_en.pdf

4. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс] / Communication from the Commission. – Brussels, 2010. – 32 p. – Доступний з: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/20100303_1_en.pdf

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 17.09.2014 р. № 847-р [Електронний ресурс] / офіц. сайт Верховної Ради України. – Доступний з :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-р#n12.

6. Агадулин Н.Ф. Национальная экономическая безопасность как категория экономической теории: автореф. дис. на соис. науч. степени к.э.н. / Агадулин Н. Ф. – Уфа, 2007. – 23 с.

7. Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України: монографія / А.І. Сухоруков. – К.: НІПМБ, 2005. – 140 с.

Коваленко Є. М., студентка 2 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Права і свободи - це фундаментальні основи цивільного розвитку людини і суспільства. Їхнє утвердження та гарантування є невід'ємною складовою побудови демократичної правової держави, в якій людина визнається найвищою соціальною цінністю. У сучасних умовах зміст, обсяг та ступень захищеності прав і свобод людини і громадянина визначають сутність кожної держави, а тому дуже важливо, щоб у соціумі постійно поглиблювався рівень їх пізнання.

Право власності, як і право на життя, на свободу та особисту недоторканність, на ім'я, на честь і гідність, на приватність, є природним, невідчужуваним та непорушним правом людини, яке належить їй від самого народження. Реалізація цього права дає можливість кожному індивіду стати повноправним учасником соціально-економічних відносин та створити умови для його добробуту та процвітання. Однак ефективне здійснення вказаного права неможливе без належного механізму його охорони та захисту. Чільне місце у цій системі посідає суд, право на звернення до якого гарантується Конституцією України.

Справи за позовами про захист права власності є одними з найпоширеніших категорій цивільних та господарських справ і, як правило, розглядаються відповідно до законодавчих норм. Однак слід зауважити, що наявні прогалини в регулюванні відносин у сфері права власності викликають деякі труднощі у застосуванні судами чинного законодавства [1, с. 14].

На сьогодні, законодавство України передбачає досить велику кількість засобів захисту права власності, багато з яких чітко не регламентуються. Існування такого різноманіття

призводить до виникнення спірних питань і суперечностей при їх застосуванні.

Слід зазначити про класифікацію способів захисту права власності. Найвідоміший поділ способів захисту права власності на речово-правові та зобов'язально-правові. Деякі автори додають до цих «класичних» способів ще й засоби, які випливають з різних інститутів цивільного права та засоби, спрямовані на захист інтересів власників при припиненні права власності на підставах, передбачених у законі або інші цивільно-правові засоби захисту права власності та позови до публічної влади, інші ж виділяють спеціальні способи захисту права власності та загальні. Тож, законодавство не має чіткої класифікації способів захисту права власності.

Коли захищається право власності, може виникнути проблема конкуренції позовів, оскільки власник (титульний володілець) вправі самостійно вибирати спосіб захисту порушених цивільних прав. Якщо передане за недійсним правочином майно є індивідуально - визначене і збереглося у набувача у натурі, власник майна може пред'явити до набувача позов про витребування майна з чужого незаконного володіння в порядку віндикації, а також в порядку реституції. При цьому існує ряд застережень застосування цих засобів [2, с. 98].

Література:

1. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ // Вісник Верховного Суду України. - 2014. - № 6. - с. 14. 2.

Кучер В. О. Окремі способи захисту права власності: проблемні питання / В. О. Кучер // Науковий вісник. – Л., 2009. – Вип. 1. – с. 98. 3. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера. - К.: Юрінком Інтер, 2001. – с. 255. 4.

Застосування судами цивільного і цивільного процесуального законодавства / за заг. ред. П.І. Шевчука. - К.: Ін Юре, 2002. – с. 416.

5. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес» / І.О. Дзера. - К., 2001. – с. 21.

Колосов Р. В., к.ю.н.,доцент,
доцент кафедры права и публичного
администрирования,
Мариупольского государственного университета

ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Одной из главных задач современного украинского общества является выработка такой модели управления, которая приведет к появлению среднего класса. Становление и развитие среднего класса является тем фундаментом, на котором базируется экономическая система и той опорой, которая придает стабильность политической жизни страны. Одним из главных элементов среднего класса являются частные предприниматели и иные представители малого и среднего бизнеса. Это, если за основу взять критерий уровень дохода населения,

поскольку, те же самые врачи, педагоги, ученые в Украине можно отнести к среднему классу, только исходя из уровня их образования, но не как в силу доходов.

Целью данной работы является изучение понятия «предпринимательская деятельность», его правовая характеристика и определение основных признаков предпринимательской деятельности.

В ст. 42 ГК Украины сформулировано следующее определение предпринимательской деятельности: это самостоятельная, инициативная, систематическая, на собственный риск хозяйственная деятельность, осуществляемая субъектами хозяйствования (предпринимателями) с целью достижения экономических и социальных результатов и получения прибыли [1].

Е. Булаевский предлагает следующее определение хозяйственной (предпринимательской) деятельности – это общественно полезная деятельность членов общества и их союзов и объединений. При этом такая деятельность направлена на производство продукции, выполнение работ, оказание услуг с целью реализации за плату в качестве товара. [2, с. 2].

Предпринимательскую деятельность рассматривают также как совокупность действий предпринимателя, проводимых последовательно либо параллельно в течение всего периода от начала до завершения конкретного дела, от вложения средств до получения прибыли как конечного результата бизнес-деятельности [3, с. 542].

Р. Хизрич и М. Петерс предложили собственное оригинальное понимание предпринимательской деятельности, наиболее точно отражающее сущность рассматриваемой категории. Предпринимательство, по признанию ученых, – это «процесс создания чего-то нового, обладающего ценностью; процесс, поглощающий время и силы, предполагающий принятие на себя финансовой, моральной и социальной ответственности; процесс, приносящий денежный доход и личное удовлетворение достигнутым» [4, с. 26].

В соответствие с ч.2 ст. 3 Хозяйственного кодекса Украины хозяйственная деятельность, осуществляемая для достижения экономических и социальных результатов и с целью получения прибыли, является предпринимательством, а субъекты предпринимательства - предпринимателями. Если хозяйственная деятельность осуществляется без цели получения прибыли, то это некоммерческая хозяйственная деятельность. Вследствие чего, можно говорить, что законодатель выделяет два вида хозяйственной деятельности: предпринимательство и некоммерческая хозяйственная деятельность.

Анализируя легальное определение предпринимательской деятельности, можно выделить следующие признаки предпринимательской деятельности.

1. Предпринимательская деятельность характеризуется самостоятельностью. Это означает, что предпринимательство в Украине может осуществляться в любых организационных формах, определенных законами Украины, на выбор предпринимателя (ч.1. ст. 45 ГК Украины). Самостоятельность предпринимательской деятельности означает, что ее субъект сам, без вмешательства кого бы то ни было со стороны принимает все решения, относящиеся к ведению предпринимательской деятельности. Признак самостоятельности, прежде всего указывает на волевой источник предпринимательской деятельности, т.е. граждане и юридические лица по своей воле и в своем интересе осуществляют предпринимательскую деятельность

Условно можно выделить имущественную и организационную самостоятельность. Имущественная самостоятельность предпринимателя базируется на наличии у него обособленного собственного имущества как экономической базы предпринимательской деятельности. Организационная самостоятельность - это возможность принятия

самостоятельных решений в процессе предпринимательской деятельности, начиная от принятия решения о занятии такой деятельностью, выбора ее вида, организационно-правовой формы осуществления, круга учредителей, и.т.п.

Вместе с тем самостоятельность предпринимателя небезграничная. Будучи деятельностью социальной, она подчиняется социальным нормам, которые действуют в обществе. Среди этих норм ведущую роль играют правовые нормы, которыми должен руководствоваться любой предприниматель, выходя на рынок.

2. Предпринимательская деятельность сопряжена с риском. То есть, субъект предпринимательской деятельности берет на себя как положительные, так и отрицательные последствия своей предпринимательской деятельности. Предприниматель рискует не только временем, трудом, деловой репутацией, но и вложенными средствами, как собственными, так и привлеченными. Под предпринимательским риском понимается "потенциальная возможность (опасность) наступления или ненаступления события (совокупности событий), повлекшие для деятельности предпринимателя, неблагоприятные имущественные последствия.

Вследствие чего, выделяются отдельные виды предпринимательского риска: коммерческий, финансовый, кредитный, валютный, инвестиционный, технический, моральный (например, риск утраты деловой репутации) и пр.

Предпринимательский риск может быть связан с утратой как минимум трех позиций, влияющих на статус предпринимателя на рынке труда и капитала:

1) имущественного положения;

2) конкурентоспособности;

3) профессиональной репутации;

Таким образом, риск является неотъемлемым и необходимым признаком предпринимательской деятельности, т.е. «оборотной стороной медали» или внешним проявлением самостоятельности, под которым принято понимать вероятность недостижения запланированного или ожидаемого положительного результата, равно как и возможность отрицательных последствий тех или иных действий, в чем бы они ни состояли.

3. Следующим признаком предпринимательской деятельности является ее коммерческий характер, т.е. эта деятельность направлена на систематическое получение прибыли. Получение прибыли, являясь основной целью предпринимателя, придает его деятельности коммерческий характер, который не утрачивается даже в том случае, если в результате получена не прибыль, а убыток. Если получение прибыли не является целью, то такая деятельность не считается предпринимательской, поскольку не носит коммерческого характера.

Понятие «прибыль» определяется в бухгалтерской и налоговой отчетности, как конечный финансовый результат деятельности хозяйствующего субъекта. Под прибылью признаются полученные доходы, уменьшенные на величину произведенных расходов. При этом доходом признается экономическая выгода в денежной или натуральной форме

4. Нельзя не обратить внимания и на такой квалифицирующий признак предпринимательской деятельности, как систематичность в извлечении прибыли. К сожалению, четких количественных критериев систематичности (то есть, сколько раз нужно заняться деятельностью для того, чтобы она считалась предпринимательской) законодательством не установлено. До вступления в силу Налогового кодекса Украины в

литературе высказывалось мнение о применении в этом случае Декрета КМ Украины от 17 марта 1993 «О налоге на промысел», согласно ст.1 которого систематической, считалась деятельность по продаже произведенной, переработанной или купленной продукции, вещей, товаров, которая осуществлялся более четырех раз в течение календарного года [5].

На данный момент, Декрет утратил свою силу, поэтому какие-либо арифметические категории в определении систематичности предпринимательской деятельности, сегодня, не могут быть применимы. Важно то, чтобы предприниматель ставил перед собой цель не разового получения прибыли, а ее извлечения в качестве промысла, на постоянной основе.

5. Предпринимательская деятельность осуществляется лицами, зарегистрированными в этом качестве, в установленном законом порядке. Буквальное толкование законодательной нормы приводит к выводу, что, если деятельность осуществляется лицами незарегистрированными, она не является предпринимательской. С методологической точки зрения, такой вывод представляется неверным. Действительно, как тогда понимать

«Незаконное предпринимательство» или «Осуществление предпринимательской деятельности» без государственной регистрации или без специального разрешения (лицензии)»

Такой признак предпринимательской деятельности, как осуществление ее лицами, зарегистрированными в установленном порядке, является формальным проявлением или действием, легализирующим эту деятельность, придающий ей законный статус. Его отсутствие не приводит к утрате деятельностью качества предпринимательской, однако делает ее незаконной.

В отличие от данного признака, рассмотренные ранее признаки предпринимательской деятельности являются такими, которые раскрывают сущность предпринимательской деятельности. и только их совокупность дает возможность квалифицировать деятельность лица как предпринимательскую.

Таким образом, предпринимательской является самостоятельная, инициативная, осуществляемая на свой страх и риск деятельность, направленная на систематическое получение прибыли от пользования имуществом, продажи товаров, выполнения работ или оказания услуг лицами, зарегистрированными, в установленном законом порядке, в качестве субъектов предпринимательской деятельности (субъектов хозяйствования).

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 - 2003 р. - № 18 – ст. 144

2. Хозяйственное (предпринимательское) право: Учебник / ГОУ ВПО РГТЭУ; Отв. ред. Ю.Е. Булатецкий, Н.А. Машкин. - М.: НОРМА, 2008. - 752 с.

3. Курс экономики: Учебник / Под ред. Б.А. Райзберга. - М.: Инфра-М., 1997. – 720с.

4. Хизрич Р., Питерс М. Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха. Пер. с англ. / Р. Хизрич, М. Питерс; общ. ред. В.С. Загашвили: - М.: Прогресс-Универс, 1991 -. – 157с

5. Декрет КМ України від 17.03.1993 «Про податок на промисел» // Відомості Верховної Ради України від 11.05.1993 - 1993 р., № 19, стаття 208

Крохмальова О. В.,
студентка ОС «Магістр»
спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ (ПУБЛІЧНИХ) ЗАКУПІВЕЛЬ

Протягом останніх років в Україні здійснюється активне реформування різних сфер суспільного життя. Різноманітні перетворення не обійшли і такий сектор як державні (публічні) закупівлі. Нову «еру» у здійснення закупівель було започатковано прийняттям 25.12.2015 року Закону України (далі – ЗУ) «Про публічні закупівлі», при цьому основною метою реформи її автори називають суттєве зниження корупції під час закупівель за публічні кошти та досягнення максимальної ефективності та економії [1]. Зважаючи на економічну та соціальну ситуацію у нашій державі, її євроінтеграційні прагнення, суттєві зміни у правовій площині України, питання забезпечення прозорості, економії та викорінення корупції під час здійснення закупівель за рахунок бюджетних коштів є актуальним.

Окремими питаннями щодо особливостей здійснення державних закупівель займались В.В. Смиричинський, Н.Б. Ткаченко, Г.А. Харченко, А.Б. Павловський, В.М. Колотій, О.О. Покрещук, С.А. Абросімов, О.Г. Турченко, О.С. Мельников та інші.

Незважаючи на значну кількість досліджень з даної теми, останнім змінам у сфері здійснення публічних закупівель присвячено недостатньо уваги. Метою даної статті є аналіз чинної законодавчої бази щодо основних засад проведення закупівель за державні кошти і розробка заходів з її удосконалення.

Однією з цілей реформ було анонсовано перехід на електронний документообіг для економії коштів під час процедур закупівель та забезпечення їх публічності. Основні документи стосовно закупівель (зокрема, річні плани, тендерна документація, цінові пропозиції, кваліфікаційні документи учасників торгів, укладені контракти тощо) мають бути завантажені до центральної бази даних з використанням певного майданчика, що представляє собою авторизовану Міністерством економічного розвитку і торгівлі України інформаційно-телекомунікаційну систему, яка є частиною електронної системи закупівель та забезпечує реєстрацію осіб, автоматичне розміщення, отримання і передання інформації та документів під час проведення процедур закупівель, користування сервісами з автоматичним обміном інформацією, доступ до якого здійснюється за допомогою мережі Інтернет. Таким чином, будь-яка особа має можливість переглянути документи та процес здійснення будь-якої обраної закупівлі, що як раз таки і забезпечує їх публічність і можливість громадського контролю за використанням бюджетних коштів. Проте, спочатку дані документи мають бути затверджені/укладені у паперовому вигляді з відповідними реквізитами; це означає, що у ході реформи паперовий документообіг нікуди не зник, лише технічни й процес надання таких документів став простішим.

Зміни торкнулись також визначення порогових сум закупівель. Для замовників у загальному розумінні ЗУ «Про публічні закупівлі», порогова вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює 200 тисячам гривень, а робіт – 1,5 мільйонам гривень; для замовників, які здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання, для товару (товарів), послуги (послуг) така сума становить 1 мільйон гривень, а для робіт – 5 мільйонів гривень [2]. При цьому, порядок здійснення закупівель за надпороговими сумами регулюється вищевказаним законом. Що стосується допорогових закупівель, то у даному випадку законом визначаються лише загальні принципи здійснення закупівель та порогова

сума у розмірі 50 тисяч гривень (у разі здійснення закупівлі, що дорівнює або перевищує дану суму, замовник має оприлюднити звіт про укладений договір) [2].

При здійсненні допорогових закупівель, зокрема, при оскарженні учасниками рішень замовників, останні керуються Порядком здійснення допорогових закупівель, затвердженим Наказом Державного підприємства «Зовнішторгвидав України» №35 від 13.04.2016 року (далі – Порядок). Однак, даний акт є таким, що не зареєстрований Міністерством юстиції України, і є локальним, тобто є обов'язковим для застосування самим ДП «Зовнішторгвидав України»; таким чином, вищезгаданий Порядок здійснення допорогових закупівель є ненормативним актом. Відповідно, виникає питання щодо законності та обґрунтованості застосування даного акту як замовниками, так і учасникам.

Також слід звернути увагу на регулювання процедури оскарження учасниками рішень замовників. Якщо порядок оскарження при надпорогових закупівлях регламентовано законом із залученням Антимонопольного комітету України, то при оскарженні рішень під час здійснення допорогових закупівель учасники керуються вищезгаданим Порядком здійснення допорогових закупівель. При чому, якщо проаналізувати положення Порядку, ми не зможемо знайти навіть такого терміну як «оскарження». За Порядком процедура, яку слід розуміти як оскарження рішення замовника, є процедурою усунення порушення і представляє собою направлення учасником до замовника вимоги усунення порушення. Рішення за результатами розгляду такої вимоги приймає замовник самостійно на власний розсуд. У разі, якщо відповідь замовника учасника не задовольняє, він має право направити відповідну вимогу до Комісії з розгляду звернень, рішення якої є виключно рекомендаційними [3]. Отож, казати про об'єктивність та ефективність такої вимоги не можна. А зважаючи на вищезгаданий локальний характер Порядку, виникає питання щодо доцільності та законності такої процедури як усунення порушення шляхом направлення вимоги до замовника. Таким чином, порядок оскарження рішень замовника при здійсненні допорогових закупівель є неврегульованим та потребує нормативного закріплення.

На думку автора, є необхідність нормативного регулювання допорогових закупівель в цілому, а не лише у частині оскарження. Відповідно до ч.2 ст.2 ЗУ «Про публічні закупівлі», умови, порядок та процедури закупівель товарів, робіт і послуг можуть установлюватися або змінюватися виключно цим Законом та/або Законом України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони», крім випадків, передбачених цим Законом. Зміна положень цього Закону може здійснюватися виключно шляхом внесення змін до цього Закону та/або до Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони». Отож, даний закон потребує доопрацювання у частині регулювання здійснення закупівель, що не перевищують допорогових сум.

Не можна не зазначити ролі участі органів влади на місцях у впровадження реформи публічних закупівель. Зокрема, Маріупольською міською радою було прийнято рішення Про приєднання до Пілотного проекту щодо впровадження системи електронних закупівель «Prozorro» №7/4-67 від 28.01.2016 року (далі – Рішення). Відповідно п.6 даного Рішення, допорогові закупівлі здійснюються виключно з застосуванням системи електронних закупівель «Prozorro». При цьому у тексті Рішення не вказано, яким саме чином замовники мають застосовувати систему «Prozorro» [4]. ЗУ «Про публічні закупівлі» встановлює два шляхи здійснення закупівель при допорогових сумах: або оприлюднення звіту про укладений договір, або проведення допорогової закупівлі з використанням системи електронних закупівель. Управління та департаменти Маріупольської міської ради вимагають проведення допорогової закупівлі з використанням системи електронних закупівель. Проте жодним актом органам влади на місцях не надано повноважень щодо

регулювання процедур здійснення публічних закупівель. До того ж, як зазначалось вище, дане питання регулюється виключно законом. Отож, виникає питання, чи повинні місцеві ради визначати обов'язковість застосування певної процедури при здійсненні закупівель у рамках допорогових сум, що здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Є зрозумілим, що не можна робити остаточних висновків лише за рік функціонування системи «PROZORRO». Проте вже можна побачити позитивні результати, зокрема, реальні можливості громадськості до доступу інформації щодо закупівель, оперативність оприлюднення відповідної інформації та економію коштів завдяки використанню системи електронних закупівель. Наприклад, за даними статистики, з початку використання системи PROZORRO було заощаджено близько 101 мільйона гривень коштів бюджета міста Маріуполя [5].

На думку автора, слід також наголосити, що регулювання здійснення публічних закупівель потребує подальшого удосконалення. Зокрема, є очевидним необхідність запровадження нормативного регулювання допорогових закупівель, визначення повноважень органів влади на місцях у сфері закупівель, що здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

До того ж, на етапі активного впровадження реформи публічних закупівель і ще не сформованого остаточного механізму їх здійснення внесення змін буде актуальним, доцільним, обґрунтованим та легкоприйнятним кроком.

Література:

1. Про реформу/Prozorro. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://prozorro.gov.ua/ua/pro-reformu/
2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII // Голос України. – 2016. - №30.
3. Порядок здійснення допорогових закупівель Наказ Державного підприємства «Зовнішторгвидав України» №35 від 13.04.2016 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN022381.html
4. Про приєднання до Пілотного проекту щодо впровадження системи електронних закупівель «Prozorro»: рішення Маріупольської міської ради від 28.01.2016 №7/4-67. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: marsovet.org.ua/upload/documents/file/671454075814.docx
5. Маріуполь заощадив більше 101 мільйона гривень через «Прозорро». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.0629.com.ua/news/1542374

Кумуржи Е. И.,
студент 2 курса
специальности «Правоведение»
Мариупольского государственного университета

ГРАЖДАНСКО - ПРАВОВОЙ СТАТУС БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫХ

ОРГАНИЗАЦИЙ

Закон Украины «О благотворительной деятельности и благотворительных организациях» определяет благотворительную деятельность как добровольную личную и / или имущественную помощь для достижения определенных настоящим Законом целей, которая не предусматривает получение благодетелем прибыли, а также уплаты какого-либо вознаграждения или компенсации благодетелю от имени или по поручению бенефициара. Благотворительная организация тем же законом определяется как юридическое лицо частного права, учредительные документы которого определяют благотворительную деятельность в одной или нескольких сферах, определенных данным Законом, как основную цель ее деятельности [2, ст. 1].

Из этого следует, что благотворительной организацией может быть только юридическое лицо, основной целью деятельности которого является предоставление помощи для содействия законным интересам бенефициаров в сферах благотворительной деятельности, определенных Законом а также развитие и поддержка этих сфер в общественных интересах. Также, статья 131 Хозяйственного кодекса Украины уточняет, что органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также государственные и коммунальные предприятия, учреждения, организации, которые полностью или частично финансируются из бюджета, не могут быть учредителями (учредителем) и / или членами благотворительной организации [1, ст. 131].

Целью благотворительных организаций не может быть получение и распределение прибыли среди учредителей, членов органов управления, других связанных с ними лиц, а также среди работников таких организаций. При этом благотворительные организации имеют право осуществлять хозяйственную деятельность без цели получения прибыли, которая способствует достижению их уставных целей. Учредителями благотворительных организаций могут быть дееспособные физические и юридические лица, кроме органов государственной власти, органов местного самоуправления, других юридических лиц публичного права .

Благотворительные организации не имеют права оказывать благотворительную помощь политическим партиям или от имени политических партий, а также участвовать в избирательной агитации. В то же время субъекты благотворительной деятельности имеют право осуществлять благотворительные программы, совместную благотворительную деятельность и другие виды благотворительной деятельности совместно с нерезидентами с учетом особенностей, определенных законами или международными договорами Украины.

Благотворительные организации имеют право создавать обособленные подразделения, быть учредителем и участником других благотворительных организаций, а также союзов, ассоциаций, других добровольных объединений, осуществлять совместную благотворительную деятельность, а также иметь другие права по закону [3].

Основные проблемы заключаются в том, что хоть новый Закон «О благотворительной деятельности и благотворительных организациях» и упростил деятельность благотворительных организаций, он также отменил нормы, которые препятствовали нецелевому использованию результатов их деятельности. Так, был отменен запрет на формирование имущества и средств благотворительной организации за счет кредитов и запрет на передачу этих средств и имущества в залог. В результате, вполне реальной становится схема, при которой благотворительная организация, собрав определенный размер благотворительных пожертвований, возьмет кредит у предприятия или банка под залог этих пожертвований. А когда сроки возврата кредита пройдут, предприятие сможет обратить взыскание на все имущество благотворительной организации, в том числе, на собранные пожертвования.

Кроме того, судя по всему, благотворительные организации смогут выступать поручителями или залогодателями по кредитным договорам, предоставлять займы или кредиты за счет пожертвований. Ведь ч. 2 ст. 23 Закона запрещает осуществлять эти действия только по отношению к членам органов управления благотворительных организаций. Тем самым, допуская возможность предоставлять займы и кредиты другим лицам.

Нет в новом Законе и требований относительно того, чтобы получателями благотворительной помощи были лица, которые в ней нуждаются. Раньше такое требование присутствовало в определении получателя благотворительной помощи. Теперь же получатель может получать благотворительную помощь для любых законных интересов во всех сферах благотворительной деятельности. При этом к числу последних отнесены, в том числе, стимулирование экономического роста и развития экономики Украины и ее отдельных регионов и повышение конкурентоспособности Украины. То есть, теперь благотворительные организации вполне легально могут предоставлять благотворительную помощь предприятиям для стимулирования их экономического роста и конкурентоспособности.

Также исчезли требования относительно необходимости учета на отдельных банковских счетах средств для хозяйственной и благотворительной деятельности. Заслуживают внимания положения ч. 2 ст. 6 Закона, разрешающие возврат благотворителю как возвратной финансовой помощи сумы валютных ценностей благотворительного гранта, целевое использование которых не состоялось в течение срока, определенного благотворителем. Для благотворителя это может быть способом временного вывода денежных средств с целью уменьшения налоговых обязательств в определенный учетный период, с дальнейшим возвратом ему этих средств.

На фоне всех этих и многих других возможностей по использованию благотворительных организаций, декларативным выглядит запрет на предоставление благотворительной помощи политическим партиям или от имени политических партий, а также запрет участвовать в предвыборной агитации. Во-первых, ничего не мешает предоставить благотворительную помощь другому юридическому лицу, которое, в свою очередь, профинансирует политическую партию. Во-вторых, нет запрета на предоставление благотворительной помощи избирателям от имени кандидатов в президенты или народные депутаты, а также непосредственно кандидату в президенты или народные депутаты. В-третьих, одновременно с введением этого запрета исчез запрет на занятие благотворительностью президенту, народными депутатами, должностными и служебными лица государственных органов и органов местного самоуправления в пределах, выходящих за рамки задекларированных ими доходов.

Избежать таких злоупотреблений, вероятно, призваны более жесткие требования к управлению благотворительными организациями.

Так, новое законодательство ограничивает организационно-правовые формы благотворительных организаций, позволяя создавать их только в форме благотворительного общества, благотворительного фонда или благотворительного учреждения и определяет особенности управления ими. В частности, благотворительное общество должно создаваться не менее чем двумя учредителями. Благотворительный фонд и благотворительное учреждение – одним или двумя учредителями. При этом особенностью благотворительного

фонда является то, что его участники не обязаны передавать ему любые активы для достижения целей благотворительной деятельности, а благотворительное учреждение, наоборот, создается за счет активов, которые передаются одним или несколькими учредителями для достижения благотворительных целей за счет этих активов и/или доходов от них.

Также в Законе появились требования к заключению сделок, в которых могут быть заинтересованы члены органа управления. В частности, члены органа управления благотворительной организации не могут принимать участие в принятии решений относительно договоров или других правовых сделок между благотворительной организацией и этим членом органа управления или связанным с ним лицом. Кроме того, участники (учредители) и члены органов правления благотворительных организаций не могут быть участниками бенефициарами (получателями благотворительной помощи).

Но, во-первых, законодательство четко не определяет последствия заключения сделок с нарушением этих запретов (поэтому такие сделки будут оспоримыми), и кто сможет оспаривать такие сделки (вероятно, этим будут заниматься налоговые органы). Во-вторых, неясно, являются ли членами органов управления благотворительных организаций их учредители и/или участники. С одной стороны, общее собрание участников также названо органом управления благотворительной организации, с другой – ч. 4 ст. ст. 23 Закона разделяет понятия учредителей (участников) и членов органов управления благотворительной организации.

Вышеописанные нечеткости законодательного регулирования могут иметь критические последствия. Ведь ч. 2 ст. 27 Закона позволяет по решению суда прекратить деятельность любой благотворительной организации по иску любого заинтересованного лица в случае использования ее активов с нарушением установленных Законом требований в течение не менее 12 месяцев. Учитывая, что требования к использованию активов законодательством четко не определены, а под заинтересованным лицом может пониматься почти любое лицо, то угроза принудительной ликвидации будет постоянно висеть над благотворительными организациями как «дамоклов меч».

Литература:

1. Господарський кодекс УкраїниURL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page6
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5073-17
3. Благотворительные организации: порядок создания URL: http://bz.ligazakon.ua/magazine_article/BZ007753

Благотворительный фонд: возможности, перспективы и риски нового закона о благотворительности URL: http://kontrakty.ua/article/59266

Лисенко А. О.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Правознавство»
Маріупольського коледжу ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ НЕДОЛІКИ ЗАПОВІТІВ, ЯК ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що інститут виконання заповіту є одним з найсучасніших інститутів спадкового права. З прийняттям у 2004 році діючого Цивільного кодексу, інститут заповіту широко використовується в повсякденні. Деякі новели, закладені в зазначеній главі 85 ЦК України, змінюють або оновлюють суспільні

відносини у сфері виконання заповіту. Спадкування знаходиться в центрі уваги дослідників, законодавців, суспільства та держави.

Метою дослідження є виявлення проблем стосовно порядку складання деяких видів заповітів, а також практичної реалізації оформлення переходу майнових прав та обов'язків від померлої особи до її правонаступників у випадках наявності розпорядження заповідача на випадок своєї смерті.

Предметом є відносини, що виникають в процесі реалізації особою свого права на посмертне розпорядження майновими благами, набутими за життя.

Об'єктом є нормативна база, що регулює питання спадкування та практика укладання заповітів й вирішення спорів, що випливають з даної групи правовідносин. Дані відносини регулюються нормами Цивільного кодексу, Законом України «Про нотаріат», Наказом Міністерства Юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», Постановою пленуму ВСУ від 30.05.2008 № 7 «Про судову практику у справах про спадкування».

Умовно проблеми інституту заповіту в цивільному праві можна поділити на дві групи – проблеми посвідчення деяких видів заповітів та практичні проблеми реалізації волі покійного.

Щодо першої з них, то цивільним законодавством передбачено посвідчення заповіту нотаріусом. Нотаріус може на прохання особи записати заповіт з її слів власноруч або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. Але, що ж робити, якщо особа не може скористатися послугами нотаріуса, тобто особа знаходиться там де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії?

В такому випадку законодавством передбачено коло осіб, що можуть виконати функції нотаріуса. Згідно ЦКУ та Закону України «Про нотаріат» до них належать: 1.Посадові особи відповідного органу місцевого самоврядування.(голова сільської ради);

2.Головний лікар, його заступник або черговий лікар;

3.Капітан судна;

4.Начальник експедиції;

5.Начальник слідчих ізоляторів та місць ув'язнення.

Вказані вище заповіти осіб посвідчуються при свідках. Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому. До тексту заповіту заносяться відомості про особу свідків. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на заповіт здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника не допускається (ст. 1234 ЦК). [2]

На думку Оксененко К.П., потрібно позбавити права посвідчувати заповіти подружжя капітанам кораблів, начальникам експедицій, командирам (начальникам) військових частини та начальникам слідчих ізоляторів, оскільки на кораблі, у військовій частині тощо знаходиться лише один з подружжя, що в свою чергу це буде викликати певні труднощі при посвідченні. І у цьому випадку доцільно було б складати особистий заповіт кожного з подружжя окремо на ту частину майна, яка йому належить.

В заповіті подружжя, законодавець передбачає, що у разі смерті одного з подружжя інший позбавляється права розпоряджатися заповідальним майном (продати чи заповісти іншій особі, ніж та, яка визначена в заповіті), але з цим положенням ми не погоджуємося, оскільки дана ситуація не лише обмежує правоздатність (одного з подружжя), а може й у

певних випадках залишити без засобів до існування заповідача. З огляду на це, потрібно було б не позбавляти права розпоряджатися хоча б своєю часткою майна одного з подружжя після смерті іншого, так як це може призвести до вище зазначених наслідків. [3]

Друга проблема з якою можна зіштовхнутися, розглядаючи даний інститут, це власне механізм реалізації волі покійного. Труднощі можуть бути різними. Вони часто складаються з безлічі мікро-ситуацій і вирішуються часом дуже непросто.

Найбільш частий випадок: померлий позбавив права на спадкування за заповітом тих, хто має право на обов'язкову частку. Це утриманці (наприклад, чоловік або дитина з інвалідністю, неповнолітні діти) або просто непрацездатні батьки або той з подружжя, хто його пережив. У такій ситуації спадкоємцям за заповітом доведеться ділитися з особами яких закон відносить до числа обов'язкових спадкоємців. І в даному випадку, вони мають право на половину частки, яку б отримали при спадкуванні за законом. Однак, яким чином вирішити питання розподілу майна, коли заповідач вказав серед інших спадкоємців і тих, що мають право на обов'язкову частку, однак розмір даної частки не виражено в грошовій формі, а, наприклад, складається із сімейної реліквії чи іншого виду неподільних речей. З кожною подібною проблемою доведеться йти до суду.

Основною підставою для оспорювання заповітів в сучасній судовій практиці є воля та/або волевиявлення заповідача. Доказом у цій категорії справ, для встановлення психічного стану спадкодавця на момент складання заповіту, були підстави, що особа не розуміла значення вчинення своїх дій та не могла керувати ними на момент складання заповіту, в цьому випадку буде встановлений висновок посмертної судово-психіатричної експертизи, яку призначає суд за клопотанням однієї зі сторін.

Однак висновок експерта не є беззаперечним доказом і повинен оцінюватися судом у сукупності з іншими доказами та цей висновок відіграє вирішальну роль при встановленні судом недійсності заповіту. Згідно зі ст. 202 ЦКУ заповіт можна віднести до односторонніх правочинів, тобто дій особи, спрямованих на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути, представлена однією або кількома особами (якщо це заповіт подружжя). Глава 16 ЦКУ встановлює поняття правочинів, підстави визнання їх недійсними та правові наслідки їх вчинення – і це є загальні норми права. Проте ст. 1257 містить норми щодо недійсності заповіту, які є спеціальними нормами і унеможливлюють застосування загальних норм для визнання недійсності правочинів (ст. ст. 215, 225 ЦКУ). Відповідно до п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» зазначається, що правила ст. 225 ЦКУ поширюються на ті випадки, коли фізичну особу не визнано недієздатною, однак у момент вчинення правочину особа перебувала в такому стані, коли вона не могла усвідомлювати значення своїх дій та/або не могла керувати ними. Для визначення такого стану на момент укладення правочину суд відповідно до ст. 145 ЦПК (обов'язкове призначення експертизи) зобов'язаний призначити судово-психіатричну експертизу за клопотанням хоча б однієї із сторін. При розгляді справ за позовами про визнання недійсними заповітів на підставі ст. 225, ч. 2 ст. 1257 ЦКУ суд відповідно до ст. 145 ЦПК зобов'язаний призначити посмертну судово-психіатричну експертизу. Висновок такої експертизи має стосуватися стану особи саме на момент вчинення правочину. У разі встановлення недійсності заповіту, спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений права на спадкування, одержує право на спадкування за законом на загальних підставах (ч. 4 ст. 1257 ЦКУ). Визнання правочину недійсним пов'язане з анулюванням майнових наслідків його вчинення і встановлення наслідків, передбачених Законом.

Отже, спадкування за заповітом, незважаючи на зовнішню простоту, може викликати низку проблем юридичного та технічного характеру, вирішенню яких може сприяти більш широке використання інституту виконання заповіту. З огляду на все вищевказане, на нашу думку, при складенні заповіту необхідно виконати усі вимоги законодавства щодо складання та оформлення заповіту та важливо призначати виконавцем заповіту особу не з кола спадкоємців.

Література:

1.Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15
2.Підручник Цивільного права України / Навчальні матеріали онлайн. [Електронний ресурс] - режим доступу : http://pidruchniki.com/1904092446312/pravo/spadkuvannya_zapovitom 3. Оксененко К.П. Проблемні аспекти спадкування за заповітом // К.П. Оксененко
[Електронний ресурс] - режим доступу : http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=44840
3.Научна стаття [Електронний ресурс] - режим доступу : http://stylezhinki.ru/suspilstvo/9192-jak-oskarzhiti-zapovit-oskarzhiti-zapovit-sudova.html

Лузан А. В.,
здобувач Київського університету права НАН України
викладач Маріупольського коледжу ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ НАУКИ

Еволюційний розвиток людства нерозривно пов’язаний з науковою діяльністю індивідів, що забезпечує становлення їх інтелектуального потенціалу та здібностей. Сучасний світ є результатом тисячолітньої праці науковців усіх сфер, починаючи від сивої давнини та закінчуючи сучасними космічними дослідженнями галактик та прогнозованим освоєнням нових планет.

Наука – найважливіший елемент духовної культури, найвища форма людських знань; система знань, що розвивається, і яка досягається за допомогою відповідних методів пізнання, виражається в точних поняттях, істинність яких перевіряється та доводиться суспільною практикою. Наука – це система понять про явища та закони навколишнього світу або духовної діяльності людей, яка надає можливість передбачення та перетворення дійсності в інтересах суспільства, історично сформована форма людської діяльності, «духовного виробництва», що має своїм змістом та результатом цілеспрямовано зібрані факти, вироблені гіпотези та теорії, в основу яких покладені закони, прийоми та методи дослідження.[1; с 562]

Наука – теоретична систематизація об’єктивних знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості. У ході історичного розвитку наука перетворюється на продуктивну

силу суспільства і найважливіший соціальний інститут. Термін «наука» вживається також для позначення окремих галузей наукових знань. [2; с 10]

Таким чином, ми бачимо, що наука – це складна багатогранна категорія, яка включає в себе цілеспрямовану діяльність людини як розумної істоти з метою опанування знань, отриманих у минулому та продукування нових обґрунтованих теорій та концепцій із кінцевим результатом, що є корисним для певного роду діяльності.

Як справедливо зазначає С.Г. Гордієнко, наукове забезпечення практичної діяльності, впровадження до неї новітніх наукових досягнень цілеспрямовано здійснюється з дня проголошення незалежності України. На цій ниві накопичено вже чималий досвід. Зрозуміло, що даний досвід не лише позитивний. На підставі вивчення фундаментальних проблем з методології наукових досліджень та спираючись на думку поважних науковців сучасності, він сформував низку проблем, що супроводжують наукову діяльність в Україні. Серед них, зокрема, слабка загальнонаукова підготовка окремих молодих наукових кадрів, і, як наслідок, – часто-густо недостатній рівень аргументації тез, які науковцем висуваються в наукових роботах, недостатній рівень науково-методичних рекомендацій практичного спрямування тощо.[3; с 12]

Крім того, серед негативних тенденцій сучасного наукового пізнання все частіше першість займає науковий еклектизм, притаманний здебільшого метафізичному способу мислення. У найпоширенішому значенні – механічне поєднання в одному вченні різнорідних, органічно не сумісних елементів, які безпринципово запозичуються з протилежних концепцій; використовування і підтасовування з певною тенденційною метою вирваних з контексту фактів, формулювань, цитат тощо. [4; с 163]

Сучасна класифікація наук включає 25 напрямів: фізико-математичні науки, хімічні науки, біологічні науки, гносеологічні науки, технічні науки, сільськогосподарські науки, історичні науки, економічні науки, філософські науки, філологічні науки, географічні науки, юридичні науки, педагогічні науки, медичні науки, фармацевтичні науки, ветеринарні науки, мистецтвознавство, архітектуру, психологічні науки, військові науки, національну безпеку, соціологічні науки, політичні науки, фізичне виховання та спорт, державне управління. Тому, з нашої точки зору, науковий еклектизм обумовлений об’єктивною дійсністю, а намагання дослідника його уникнути породжують прогалини як у самих знаннях, так і у висунутих гіпотезах.

Однак дану публікацію нам хотілось би присвятити ще одній проблемі університетської науки, а саме механізму комерціалізації її результатів. З урахуванням складної економічної ситуації, в якій вже не перший рік знаходиться Україна це є важливим кроком, щоб не розтратити науковий потенціал підростаючого покоління.

Сучасна класифікація наук включає 25 напрямів: фізико-математичні науки, хімічні науки, біологічні науки, гносеологічні науки, технічні науки, сільськогосподарські науки, історичні науки, економічні науки, філософські науки, філологічні науки, географічні науки, юридичні науки, педагогічні науки, медичні науки, фармацевтичні науки, ветеринарні науки, мистецтвознавство, архітектуру, психологічні науки, військові науки, національну безпеку, соціологічні науки, політичні науки, фізичне виховання та спорт, державне управління. Результатами проведення наукових досліджень в будь-якій із зазначених сфер є об’єкти права інтелектуальної власності, зокрема літературні та художні твори, що охороняються авторським правом, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин та породи тварин та інші об’єкти патентного права і багато інших надбань, що відповідають умовам охороноздатності, визначеним у цивільному законодавстві.

Потрібно відмітити, що економіка провідних країн вже тривалий час вдало комерціалізує результати інтелектуальної діяльності власних громадян та наукових установ.

Мета при цьому зводиться не лише до отримання результату у вигляді нового технічного рішення, що відповідає визначеним у законі критеріям (дотримання публічного порядку, принципам гуманності та моралі, новизні, винахідницькому рівню, промислової придатності), що дають право на отримання патенту, а й його подальшій комерціалізації. Таким чином для винахідників та патентовласників основною метою їх діяльності є саме отримання прибутку від того об'єкту промислової власності на який за ними закріплено право. Як зазначає Г.В. Тіртічная, аналіз системи «винахід» – «комерціалізація», яка склалася в сучасному інноваційному процесі, дозволяє охарактеризувати її як найбільш сталу в правовому відношенні, проте ще більш ускладнену. Вона виділяє взаємно пересічні та пов'язані фази: генерація ідей та концепцій, розробка та конструювання, дослідне виробництво, виробництво, маркетинг, комерціалізація.

При цьому, патентування доцільно проводити на перших трьох фазах. На етапі виробництва, маркетингу та комерціалізації винахід проходить випробування ринком. Лише тоді, коли продукт, технологія чи послуга, в якому чи в яких втілений винахід, буде сприйнятий споживачем, винахід почне працювати, тобто створювати дохід, який дозволить спочатку компенсувати інвестиції, а потім приносити прибуток. [5; с 45]

Розробки українських вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ мають дуже низький рівень комерціалізації. Зокрема на це впливають і бюрократичні процедури, що мають на меті контроль за використанням державних коштів, і відсутність стимулів до пошуку нових джерел фінансування та механізму співпраці між промисловістю та ВНЗ і НДІ. У 2012 році нова редакція Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» трохи зменшила даний тиск, закріпивши право власності на результати інтелектуальної діяльності за установами в яких вони були розроблені, за винятком секретних винаходів. Однак з того часу істотних покращень в даному питанні так і не відбулося. Наприклад науково-дослідна частина ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» щороку отримує декілька десятків патентів на винаходи та корисні моделі створені їх співробітниками та аспірантами, однак відсоток їх комерціалізації не становить і десятої частки. І це не зважаючи на розвинену промисловість нашого регіону. Хоча металургійні підприємства міста вже тривалий час посилено працюють над модернізацією виробництва за рахунок впровадження інновацій. Так, на металургійному комбінаті «Азовсталь» активно підтримується діяльність Команд безперервного вдосконалення, налагоджена система матеріальних стимулів та заохочень, що робить технологічний процес менш затратним, а продукцію конкурентною.

Дослідивши практику вирішення аналогічних проблем в зарубіжних країнах, найбільш ефективно з цим впоралися у США, прийнявши два закони – Бая-Доула і Стівенсона-Уайдлера. Вони допомогли залучити нові інвестиції в освітню сферу і дати потужний поштовх інноваційним технологіям у різних напрямах. Тому є сенс і нашій країні запозичити цей досвід.

Ще одним вагомим внеском в розвиток сфери інтелектуальної власності є сприяння ВОІВ при розробці та, сподіваємося, імплементацію в нормативну базу України, що регулює правовідносини в сфері права інтелектуальної власності Типового положення про політику в сфері інтелектуальної власності для університетів та науково дослідних установ (далі – Положення). Аналогічні положення успішно діють в ряді провідних іноземних навчальних закладах, зокрема таких як Борнмутський університет (англ. Bournemouth University), Королівський коледж у Лондоні (англ. King's College London), Університет Оксфорд Брукс

(англ. Oxford Brookes University), Каліфорнійський університет (англ. The University of California), Кембриджський університет (англ. University of Cambridge), Університет Дебрецена (англ. University of Debrecen), Університет Глазго (University of Glasgow), Оксфордський університет (англ. University of Oxford), Плимутський університет (англ. Plymouth University). Положення спрямоване на вдосконалення порядку трансферу технологій та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності, що створюються працівниками науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів в межах їх посадових обов'язків чи із використанням матеріальних засобів таких установ. Дотримання правил, що передбачаються Положенням дозволить спростити процес комерціалізації інтелектуального потенціалу, що, в свою чергу сприятиме як впровадженню новітніх розробок в промисловий процес, так і поліпшить матеріальне становище тих суб'єктів (університетів, НДІ тощо) на базі яких проводяться дані розробки в рамках наукових досліджень за різними напрямами.

На даний час Положення проходить стадію обговорення, з метою адаптації його до діючого законодавства та реалій України, однак в майбутньому, воно може стати потужним стимулом для розвитку всієї національної системи університетської науки.

Література:

1. Философская энциклопедия. Гл. ред. Ф.В. Константинов. М., «Советская энциклопедия», 1964. (Науч. Совет изд-ва «Советская энциклопедия». Ин-т философии АН СССР. Энциклопедии. Словари. Справочники). Т.3. Коммунизм-Наука. 1964. 584 с. с илл.

2. Методологія та організація наукових досліджень: Конспект лекцій / Укладач В.М. Кислий. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. - 113 с. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zavantag.com/docs/427/index-2022979.html

3. Гордієнко С.Г. Захист інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах: Курс лекцій. – К.: Поліграфічне підприємство «Гранмна», 2011. – 480 с. 4. Філософський словник [за ред. В.І. Шинкарука]. – 2-е вид., перероб і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

5. Тиртичная Г.В. Патентование и комерциализация изобретений / Г.В. Тиртичная // Актуальные вопросы интеллектуальной собственности: сборник докладов XXI Международной научно-практической конференции, Ялта, 16-18 сентября 2013г. – К: ООО «Информационные системы», 2013. – 262 с. – рус.

Мацука В. М., к.е.н., доцент, доцент
кафедри менеджменту
Маріупольського державного університету

СОЦІАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Сталий розвиток є пріоритетом розвитку людства заради майбутнього. Соціально відповідальне інвестування – це інструмент досягнення та підтримки сталого розвитку. Особливого поширення процеси відповідального інвестування, що враховують екологічні, соціальні та управлінські аспекти набули в розвинених країнах і суттєво підтримуються міжнародними організаціями, фінансовими консультантами та інституційними інвесторами.

Україна переживає важкі часи і прояви соціальної активності мають спонтанний характер та не є частиною плану з формування іміджу бізнесу. Але сьогодні держава займає досить активну позицію стосовно створення сприятливих умов для роботи приватного сектора.

Так, соціальна відповідальність бізнесу опинилася в центрі уваги суспільства, держави, міжнародних організацій. Формою реалізації соціальної відповідальності бізнесу є соціальні інвестиції, які посіли особливе місце в корпоративній стратегії і стають частиною повсякденної управлінської практики компаній. Бізнес почав усвідомлювати необхідність прийняття певної відповідальності за середовище, в якому він працює [2; 4].

Соціальні інвестиції – це кошти компаній, що направляються на реалізацію соціально відповідальної поведінки, яка є фактором соціально відповідального інвестування в діяльності компанії з боку інвесторів [7, с. 80].

Соціально відповідальне інвестування – це інвестиційний процес, що враховує соціальні й екологічні наслідки вкладень (як позитивні, так і негативні) у контексті фінансового аналізу. У західних країнах під соціально відповідальним інвестуванням розуміють прийняття рішень інвесторами про підтримку тих компаній, які не тільки мають привабливі показники рентабельності, але й відрізняються відповідальним ставленням до навколишнього середовища, розвитку місцевого співтовариства й не беруть участь у виробництві певних видів продукції, які негативно впливають на здоров'я населення [3, с. 92].

Слід відзначити, що поводження згідно з принципами соціально відповідального інвестування (особливо в середньо - і довгостроковій перспективі) позитивно позначається на фінансових показниках компаній. Крім того, компанії, які приділяють особливу увагу рішенню соціальних і екологічних проблем, у довгостроковій перспективі матимуть більшу конкурентоспроможність, тому, і вкладення в них будуть більш привабливими. І немає ніяких сумнівів, що ріст числа соціально свідомих інвесторів позитивно впливає на ділову практику компаній і стимулює прогресивні зміни в суспільстві [6; 7].

Виділяють 4 основні стратегії соціально відповідального інвестування в системі застосування соціальної відповідальності.

1. Соціально- відповідальний відбір проектів. Практика включення або виключення корпоративних паперів в інвестиційний портфель залежно від соціального або екологічного критерію. Соціально-відповідальні інвестори, як правило, прагнуть володіти прибутковими компаніями, у яких гідні відносини зі своїми співробітниками, співтовариствами, вибагливі правила відносно охорони навколишнього середовища, що дотримують прав людини по всьому світі та виробляють безпечні і корисні товари.

2. Захист інтересів акціонерів. Дана стратегія має на увазі різні варіанти зусиль інвесторів по впливу на поведінку компанії. Ця стратегія набула популярності під час бойкотів компаній. У діях акціонерів виділяють 4 рівні впливу на менеджмент і Раду Директорів корпорації: голосування по соціальних і екологічних питаннях на щорічних зборах акціонерів, ініціація діалогу з керівництвом компанії, підтримка рішень акціонерів, нарешті, відкликання вкладень.

3. Інвестиції, що створюють вигоди для співтовариства. Ці інвестиції звернені до фінансових потреб місцевих співтовариств. Такі інвестиції можна здійснювати за допомогою регіональних банків і позикових фондів розвитку, а також через кредитні спілки. Інструментами можуть бути такі продукти грошового ринку, як позики, чеки, заощадження й депозитні рахунки. Як правило, вони надаються по ринкових або занижених ставках.

4. Вкладення в соціальні проекти. Частковий випадок соціально-відповідальних проектів з тієї лише різницею, що вони перетворюють суспільні й екологічні турботи в

професійно-керовані інституціональними інвесторами венчурні портфелі. Частковий випадок соціально-відповідальних проектів з тієї лише різницею, що вони перетворюють суспільні й екологічні турботи в професійно-керовані інституціональними інвесторами венчурні портфелі [3, с. 93].

При здійсненні компанією соціальних програм постає питання балансу двох показників: ефективності для суспільства - соціального і вигоди для компанії - впливу на основну діяльність - економічний ефект (дохід) від реалізації програми. При цьому ці вигоди найбільше яскраво проявляються в таких сферах, як фінанси, маркетинг і управління персоналом. Крім цього, варто відзначити цінність заходів соціальної відповідальності у такій галузі, як управління ризиками.

Вигода характеризується створенням стабільного бізнес-середовища, зниженням операційних ризиків, створенням позитивного іміджу, зміцненням довіри, збільшенням капіталізації, зростанням фінансових показників, підвищенням продуктивності праці, розвитком інновацій, що сприяють розширенню ринку тощо. Вигода, одержувана від реалізації концепції корпоративної соціальної відповідальності, характеризується поліпшенням фінансових показників діяльності компанії.

Для забезпечення належного рівня впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні необхідне впровадження механізму управління корпоративними соціальними програмами. Цього можна досягти шляхом залучення належного рівня соціально відповідальних інвестицій з метою забезпечення конкурентних переваг впровадження практики соціальної відповідальності для українського бізнесу на світовому ринку корпоративного управління.

Література: 1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15

2. Гогуля О.П. Соціальна відповідальність бізнесу/ О.П. Гогуля, І.П. Кудінова. – К.: Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2008.
– 79 с.

3. Іващенко А.І Теоретичні аспекти розвитку соціально відповідального інвестування в Україні/ А.І Іващенко // Облік і фінанси. – 2014. – № 3. – С. 90-95. 4. Колот А.М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія/ А.М. Колот, О.А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2012. – 501 с.

5. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства/ Ф. Котлер, Л. Ненсі; пер. з англ. С Яринич. – К.: Стандарт, 2005. – 302 с.

6. Туркин С.В. Социальные инвестиции бизнеса. Пособие для менеджеров/ С.В. Туркин. – М., 2008. – 240 с.

7. Черних О.В. Сутність та значення політики соціальних інвестицій в діяльності підприємств/ О.В. Черних// Економічний вісник НГУ. – 2008. – № 1-2. с. 80-86.

Мишак А. В., студентка 2 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Тема «Правоздатність та дієздатність юридичних осіб» актуальна на сьогоднішній день. У наш нестабільний час законодавство постійно змінюється, тому юридичним особам необхідно знати якими правами вони володіють і які обов'язки можуть і повинні нести. Для того, щоб мати, набувати, здійснювати і створювати цивільні права, виконувати певні обов'язки особа повинна бути наділена двома критеріями, що характеризують суб'єкта права – правоздатність і дієздатність.

Як й інші учасники цивільних відносин, юридичні особи мають правоздатність та дієздатність. Тобто з моменту виникнення вони набувають таких ж самих цивільних прав та обов'язків, якими наділенні фізичні особи, окрім тих, що можуть належите лише людині з народження. Ще Л.Ж. де Ла Морандьер сказав, щодо правоздатності юридичних осіб, то вони можуть мати лише майнові або публічні права, бо неможливо уявити, що ці особи можуть мати, наприклад, сімейні права [1]. Тому правоздатність й дієздатність організацій мають специфічні ознаки, які відрізняють їх від прав та обов'язків людини. Правоздатність юридичної особи визначається характером її діяльності, яка закріплюється в статуті. Зазвичай, правоздатність та дієздатність не розмежують між собою. Бо вони виникають та припиняються одночасно з моменту їх створення та ліквідації. Різниця їх у тому, що маючи цивільну правоздатність, юридична особа може набувати права та обов'язки, а дієздатність передбачає здатність особи своїми діями здобувати для себе ці цивільні права і обов'язки та здійснювати їх через свої органи. Цивільній кодекс України має дві окремі статті на цей привід, які доповнюють одна одну. Ст. 91 ЦКУ про «Цивільну правоздатність юридичної особи» зазначає, що є можливість обмеження цивільної правоздатності, але тільки за рішенням суду. Слід також зазначити, що учасники підприємницького товариства мають право встановити перелік видів діяльності, яку можуть здійснювати створювані ними юридичні особи [2, с. 221]. Але ч.3 ст.92 ЦКУ на цей привід говорить, що таке обмеження правоздатності бути діяти для третіх осіб тільки тоді, якщо юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Існує певна солідарна відповідальність за збитки згідно з ЦКУ, яку несуть члени органу юридичної особи, якщо вони діяли від її імені не в інтересах організації, не добросовісно, не розумно, перевищували свої повноваження, порушували свої права та обов'язки щодо представництва. Як вже зазначалось, юридична особа має такі ж самі права та обов'язки, як й фізичні особи, крім тих, що належать другим з моменту їх народження. Тобто юридична особа може мати не лише майнові, а й особисті немайнові права. Про такі права законодавець говорить у ст. 94

ЦКУ, яка так й називається – «Особисті немайнові права юридичної особи». У цій статті надається не вичерпний перелік таких прав, а саме те, що юридичні особи мають право на недоторканність їх репутації, на таємну кореспонденцію, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати. Якщо розкривати поняття «особисті немайнові права», можна сказати, що це можливість, яка довічно належить особі і характеризуються немайновістю та особистістю, згідно з законодавством. Якщо у випадках з фізичними особами така можливість належить їй до смерті, то юридична особа має таку можливість лише до моменту припинення її діяльності. Немайновість означає, що фактично неможливо оцінити вартість цих прав та обов'язків у грошовому еквіваленті. Згідно з ЦКУ Особисті немайнові права юридичної особи захищаються відповідно до глави 3 цього Кодексу, який так и називається «Захист цивільних прав та інтересів». Кожна особа, як фізична, так й юридична може звернутися за захистом свого особистого немайнового або майнового права

та інтересу до суду. Про це говориться у ч.1 ст. 16 ГКУ. Якщо, наприклад, юридична особа зазнає майнову шкоду, вона має право на відшкодування збитків, також має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Таким чином, юридична особа може захищати свої особисті немайнові права на

загальних підставах згідно з главою 3 Цивільного кодексу.

Говорячи про дієздатність юридичної особи приватного права, можна сказати, що вона охоплює велику кількість прав та обов'язків. Наприклад, такі як:

1. Юридичні особи приватного права можуть затверджувати та змінювати свої установчі документи, вимоги до змісту яких законодавець надає у ст.88 ЦКУ;
2. Самостійно вибирати найменування юридичної особи, програму своїх дій, цілі діяльності організації, формувати органи управління й визначати їх повноваження, власну організаційну структуру, штати тощо.
3. Відкривати власні рахунки в банках;
4. Емітувати та набувати цінні папери, отримувати з них дивіденди, мати корпоративні права, що з них впливають [3, с. 432];
5. Створювати представництва, філії, інші юридичні особи та підрозділи;
6. Забезпечувати належні умови праці працівникам та сплачувати їх труд;
7. Діяти відповідно законодавству;
8. Постійно вести бухгалтерський облік та надавати звітність про результати своєї діяльності.

Щодо юридичних осіб публічного права, вони так само мають правоздатність й дієздатність. Однак на відміну від приватних, вони мають лише ті права та обов'язки, якими їх наділяє законодавство України. А отже їх функції, цілі, права та обов'язки значно обмежені. Як правило, публічні юридичні особи створюються не за для отримання прибутку, що суттєво відрізняє їх від приватних організацій. Є такі випадки, коли допускається отримання певних коштів, бо існує перелік платних послуг, що можуть надаватися підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби. Такий перелік знаходить своє відображення, а також розмір плати за них у Законі України «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання» від 04.06.2007.

Література:

1. Л.Ж. де Ла Морандьер. Цивільне право Франції - М: Видавництво іноземної літератури, 1958. - С. 237
2. Битяк Ю.П. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т./Ю. П. Битяк, Л. К. Воронова, А. П. Гетьман , Ю. М. Грошевий, А. П. Закалюк А.,- Х. : Право, 2008.
3. Шишка Р. Б. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. Т. 1. Вид. 2-е, виправ. та доп./Р. Б. Шишка (кер. авт. кол.), О. Л. Зайцев, Є. О. Мічурін та ін.; За ред. Р. Б. Шишка та В. А. Кройтора. - Харків: Еспада, 2008. - 680 с.
4. Цивільний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15
5. Толстой Ю. К. Зміст і цивільно-правовий захист права власності в СРСР / Ю. К. Товстої; Відп. ред.: О. С. Іоффе - Л.: Вид-во Ленингр. ун-ту, 1955. - 219 с. 6. Кравчук В. М.

Соціально-правова природа юридичної особи: автореферат дис. канд. юридич. наук: 12.00.03/ В. М. Кравчук - Львів - 2000. - с. 16.
7. Дзера О. В. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред.. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової, Р.А.Майданика. - 3-тє вид., перероб. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2010. - 976 с.

Мороз Т. В.,
студентка ОС «Магістр» спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НЕОЧЕВИДНОСТІ

Вбивства в умовах неочевидності створюють для слідчого низку проблем щодо побудови версій та організації самого процесу розслідування, оскільки, до таких вбивств відносяться злочини, розслідування яких здійснюється через виявлення трупа з ознаками насильницької смерті або у зв'язку із зникненням людини при наявності даних, що свідчать про його можливе вбивство. У подібних випадках на момент порушення кримінальної справи слідчий ще не має інформації про ряд існуючих обставин вбивства, особи винного, а нерідко потерпілого, про мотиви і цілі скоєння злочину.

Особливості розслідування злочинів, вчинених в умовах неочевидності, представляли собою об'єкт дослідження багатьох криміналістів: Ю.М. Антоняна, В.П. Бахіна, Р.С. Бєлкіна, В.Д. Берназа, В.М. Бикова, В.К. Весельського, Л.Г. Видонова, А.Ф. Волобуєва, А.В. Дулова, В.А. Журавля, А.А. Закатова, Г.А. Зоріна, А.В. Іщенка, Л.М. Карнеєвої, Н.С. Карпова, В.П. Колмакова, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.Г. Лукашевича, та інших учених. Проте розслідуванню неочевидних убивств та їх початкового етапу приділено недостатньо уваги, що зумовлює актуальність та значимість даного питання.

Неочевидні вбивства різноманітні. Вони мають різні мотиви, мету, спосіб та інші особливості. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування вбивств, якщо злочин є очевидним, назвемо такі: труп знайдено, особу жертви встановлено, вбивцю затримано [1]. Зовсім інша ситуація вникає, коли вбивство вчинене в умовах неочевидності, а саме: особа жертви не відома, особа злочинця не відома. Ретельна підготовка вчинення особливо тяжких злочинів, скоєних в умовах неочевидності, унеможливлюють їх розкриття, що дозволяє злочинцю продовжувати здійснювати їх тривалий час. Оскільки складність даних злочинів полягає сааме у ретельності його підготування слідчі не завжди можуть розкрити такі злочини, що призводить до відкладання розгляду справи. Таке проблемне питання, на нашу думку, потребує великої уваги [2].

Вчиненню заздалегідь обдуманих і спланованих вбивств передує певна підготовка по створенню умов для того, щоб безперешкодно здійснити задумане, пошук знарядь і засобів вбивства, забезпечення в подальшому можливості приховування злочину або участі в ньому. Така підготовка полягає в прихованому спостереженні за майбутньою жертвою, вивчення її звичок, способу життя, маршруту пересування, розшуку місця злочину.

Найбільш поширеними причинами вбивств є особисті неприязні стосунки між винним і його жертвою, хуліганство, помста, ревнощі, корисливі спонукання, прагнення приховати інший злочин.

Важливим елементом криміналістичної характеристики злочину є його спосіб вчинення. Аспект способу виражається фактичними ознаками і властивостями кримінальної справи, які дозволяють висунути версії про інші елементи злочину Висунення версій являє особливу складність при розслідуванні вбивств, скоєних в умовах неочевидності, де слідчий має справу тільки з окремими фрагментами події, з яких потрібно отримати інформацію, яка дозволить визначити напрями розслідування, організацію слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [3].

Способи вчинення вбивств вельми різноманітні. На вибір злочинцем конкретного способу вбивства впливають такі фактори, як стать, вік, фізичний розвиток винного і потерпілого, місце і час вчинення злочину, його мотиви, цілі, наявність і характер зв'язку злочинця з жертвою і місцем вбивства, а також ряд інших обставин [4].

В якості знарядь вбивства використовуються предмети господарсько-побутового призначення, випадкові предмети, холодна зброя, вогнепальна зброя та інші. Вчинення вбивств супроводжується виникненням різних слідів, які свідчать про характер злочину, спосіб, механізм, також про знаряддя вбивства, особливості злочинця, мотиви дій, спосіб приховування злочинів (сліди пальців рук, зубів, нігтів, взуття, транспортного засобу, знаряддя злому, сліди боротьби та інші).

До найбільш поширених способів вчинення злочину слід віднести побиття, спричинення тілесних ушкоджень тупими предметами, заподіяння колото-різаних поранень, заподіяння вогнепальних тілесних ушкоджень, вбивство з використанням вибухових пристроїв, скидання з висоти, наїзд автомобіля, удушення, утоплення, отруєння та використання високих і низьких температур [5].

Також одним з ключових елементів у криміналістичній характеристиці злочину є особа злочинця. Вивчення особистості злочинця здійснюється для отримання необхідних даних для успішного розкриття злочину, вибору та застосування найбільш ефективних тактичних прийомів. Мотив злочину, будучи невід'ємною частиною характеристики особистості злочинця, висловлює певні його особливості стосовно до конкретної ситуації, в якій вчиняється злочин. Мотив злочину має значення не тільки для криміналістичної характеристики, але і для кримінальної кваліфікації вбивства .

Для отримання необхідної інформації по справі слідчий на початковому етапі розслідування має певні завдання: повинні провести певні оперативно-розшукові дії, огляд місця події, допит свідків, огляд житла, виїмка доказів та інші [6].

Таким чином, весь процес розкриття вбивства є безперервним процесом висування та перевірки версій, тому розслідування таких справ потребує досить високої кваліфікації слідчого. Для таких вбивств характерна наявність заздалегідь обдуманого наміру, розробки плану, помилкового алібі, приховування злочину. Вбивця вчиняє певні дії з підготовки до вчинення злочину і намагається знищити сліди злочину після його вчинення, тому неочевидні вбивства дуже складні для розкриття і розслідування. Необхідно визнати, що в питаннях організації розкриття злочинів пріоритетне значення має криміналістичний аспект, зокрема методика розслідування злочинів, а залежно від обраної методики побудувати схему та план розкриття даного злочину.

Література:

1. Бєлкін Р.С. Криміналістика: проблеми, тенденції, перспективи. Від теорії до практики / Р.С. Бєлкін. – М.: Юридична література, 1988. – 304 с.

2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. - № 93. – Ст. 3103
3. Дубягин Ю.П. Керівництво по розшуку та розслідуванню неочевидних вбивств / Ю.П. Дубягин. – М.: Буквиця, 1997. – 480 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-13. – Ст. 88
5. Обухова С.С. Розслідування неочевидних вбивств / С.С. Обухова. – Бузулук: БГТИ, 2008. – 80 с.
6. Початковий етап розслідування умисних вбивств, скоєних найманцями: [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: http://pravodom.com/krimnalstika/4/106-pochatkovij-etap-rozsliduvannyaumisnix- vbivstv-skoyenix-najmancyami.

Ніколенко Л.
М., д.ю.н., професор, професор кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ВИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ АКТІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОЧИНСТВА

Проведення в Україні судової реформи загострило питання визначення місця інституту судових актів в системі права. Крім того, особливу актуальність має питання щодо визначення та місця судових актів в системі джерел права в умовах прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу. Також питання судових актів є важливим в умовах застосування судами рішень Європейського суду з прав людини.

З аналізу думок вчених та на підставі вивчення нормативних процесуальних актів, можливо визначити наступні ознаки:

судові акти – це документи, які приймаються уповноваженим органом в межах встановлених законодавством повноважень; судові акти ухвалюються судами виключно на підставі норм закону, загальновизнаних норм, принципів права, міжнародних норм та положень. Крім того, суди при розгляді та вирішенні справ враховують не тільки постанови Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів, Конституційного Суду України, а й Європейського Суду з прав людини; зміст судових актів спрямований на встановлення (зміну, припинення) конкретних правовідносин, тобто вони регулюють певні правовідносини, які виникли між учасниками справи. Слід підкреслити зміст судових актів вищих судів, які між всім мають інтерпретаційний характер спрямований на широке коло осіб та суспільні відносини. Метою таких судових актів є однакове розуміння та застосування законодавства.

судові акти мають чітко встановлену законодавчими процесуальними нормами форму та структуру. Вони містять: юридичні норми на підставі яких обґрунтовується ухвалений документ; індивідуальні приписи для сторін, які беруть участь у справі; інтерпретаційні вказівки в межах конкретизації діючих правових норм; судові акти – це документи в яких встановлені державно-владні повноваження суду, які є обов’язковими для всіх учасників

процесу, державних органів і організацій, якщо вони конкретно спрямовані та які підлягають неухильному виконанню на всій території України.

Судові акти можливо класифікувати за різними підставами. В залежності від виду судочинства: судові акти цивільного судочинства, судові акти кримінального судочинства, судові акти господарського судочинства, судові акти адміністративного судочинства, судові акти конституційного судочинства.

В залежності від місця суду в судової системі визначають судові акти: а) вищих судових інстанцій (Конституційного суду України, Верховного суду України, Вищого адміністративного суду України, Вищого господарського суду України); б) перевірочних судових інстанцій (апеляційних та касаційних); в) нижчестоящих судових інстанцій.

В залежності від правової форми можливо визначити судові акти: судів першої інстанції, які приймають рішення, ухвали, виносять вироки; судів, які переглядають справу переглядають справи в апеляційному та касаційному порядку, та які приймають ухвали і постанови.

В залежності від змісту судові акті можуть бути: нормативні (постанови пленуму Вищого Суду України або вищих спеціалізованих судів); індивідуальні (наприклад, рішення, яке приймається в межах конкретної справи і певних осіб); рекомендаційні (наприклад, інформаційні листи, які видаються вищими судами для нижчестоящих судів).

В умовах посилення впливу європейського законодавства на українське законодавство встає питання щодо можливості визначення судової практики. Не дивлячись на те, що говорити про судовий прецедент у нашій правовій системі некоректно, судова практика все більше набуває його рис, істотно впливаючи на подальше вирішення справ. Визнаючи важливу роль для формування єдиної судової практики керівних вказівок, що містяться в постановах вищих судів, тематичних оглядів судової практики, важливо знати, що всі вони мають інтерпретаційне значення. Тому зміна закону, так само як і його нове розуміння, а також глибокі дослідження протиріч судової практики неминуче спричинять її істотне коректування аж до рекомендацій протилежної спрямованості.

У цих цілях вищі суди повинні формувати судову практику з урахуванням одноманітності. У результаті формування єдиної судової практики є одним із найважливіших напрямів діяльності судів, за допомогою якого вона сприяє формуванню режиму законності, стабільності судової практики, попередженню судових спорів і правових деліктів, максимально повному, масштабному і прогнозованому захисту прав і охоронюваних законом інтересів.

Перша ознака єдиної судової практики є в тому, що за схожих умов суди повинні однаково вирішувати схожі казуси та оцінювати характер (тип) зв'язку між нормами права і заявленими у справі обставинами. Слід зазначити, що законодавчо неможливо передбачити всі спірні обставини і моделі вирішення спору. За таких умов вирішення названих завдань віднесене до компетенції органів судової юрисдикції. Вони своїми методами заповнюють дійсні або уявні прогалини у правовому регулюванні суспільних відносин [1, с. 97]. Поставлене завдання не можна визнати вирішеним, якщо буде запропоновано два і більше варіантів. Друга ознака є в збігові не лише типу, але й виду зв'язку між обставинами, заявленими у справі, і застосованими нормами права. Аналіз цих зв'язків необхідний для виявлення схожості та відмінностей у правовій оцінці обставин справи [2, с. 12]. Третя ознака − в тому, що сформована практика повинна повністю відповідати суті закону. Існування судової практики не завжди свідчить про її якісність через наявність певних недоліків та дефектів. Тому зразки постанов мають бути бездоганними.

Таким чином, під єдністю судової практики розуміється відповідне закону одноманітне виявлення типу і виду зв'язку між фактичними обставинами, заявленими у справі, і нормами

права, що підлягають застосуванню, оцінка яких закономірно повторюється в діяльності всіх судових інстанцій.

Завданням судового прецеденту є наявність його як керівної засади та сприяння оперативного вирішення будь-якого питання. Наприклад, у господарському процесуальному кодексі України відповідно до ст. 111-28 передбачено, що рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішеннями Верхового Суду України [3]. Наявність такого положення служить підтвердженням поступового укріплення в Україні судового прецеденту як джерела права. Так, до числа судових актів, що містять нормативні приписи, можуть бути віднесені: рішення Конституційного Суду України; нормативне тлумачення Пленуму Верхового Суду України та Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України; рішення судів за аналогією закону та права, а також на основі норм права, що містять оціночні поняття; рішення Європейського суду з прав людини [4].

На наш погляд, позиція вчених стосовно офіційного включення прецеденту до системи джерел українського права, тобто визнання прецедентом постанов Верхового Суду України, Вищого адміністративного суду України, Вищого господарського суду України, заслуговує на підтримку, але для втілення цієї ідеї треба обрати такий спосіб, який більш відповідає Україні як країні романо-германської правової сім'ї.

Діяльність суду за його участі у формуванні єдиної судової практики більшою мірою пов'язана з питаннями організаційними і судоустрою. Це передбачає необхідність систематизації проблем, пов'язаних із реалізацією норм матеріального і процесуального права стосовно конкретних обставин справи. Це вимагає оперативної, своєчасної організації професійного обговорення питань, що виникають у практиці здійснення правосуддя, вироблення пропозицій, які дозволяють обґрунтувати подальший одноманітний розвиток судової практики. Загальна мета судочинства впливає на подолання недоліків правового регулювання за правилом непорушності права, яка вказує на необхідність організаційного забезпечення спеціалізації у роботі судів, яка враховує особливості даних категорій справ і необхідність їх глибокого аналізу. Зазначена обставина звертає увагу на явні недоліки в роботі з підвищення кваліфікації суддів, їх недостатню інформованість щодо способів вирішення проблемних завдань, необхідних для реальної готовності до слухання справ підвищеної складності.

На підставі вищезазначеного можливо зробити висновок, що судові акті – це документі, які приймаються уповноваженим органом в межах встановлених законодавством повноважень, виключно на підставі норм закону, загальновизнаних норм і принципів права, міжнародних норм та положень, зміст яких спрямований на встановлення (зміну, припинення) конкретних правовідносин, які мають чітко встановлену законодавчими процесуальними нормами форму та структуру та які є обов'язковими для всіх учасників процесу, державних органів і організацій, якщо вони конкретно спрямовані та які підлягають неухильному виконанню на всій території України.

Література: 1. Лазарев В. В. Пробелы в праве и пути их устранения / В. В. Лазарев. − М: Юрид. лит., 1974. − 184 с.
2. Харламова И. В. Цели судопроизводства и условия их достижения арбитражным судов кассационной инстанции: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 / Ирина Вячеславовна Харламова. − М., 2005. − 24 с.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. − 1992. − № 6. − Ст. 56.
4. Кирилюк Д. Чи визнається в Україні судовий прецедент? [Електронний ресурс] / Д. Кирилюк // Юридичний журнал. − 2006. − № 4. − Режим доступу: http://www.justinian.com.ua/article.p hp?id=2221.

Пігарева Г. І.,
асистент кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПОНЯТТЯ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА

Норми міжнародного права є частиною правової системи України. Впровадження міжнародно-правових норм розвинутими країнам у внутрішнє законодавство вказує на їх необхідність та важливість, бо входження України до міжнародних організацій актуалізує проблему приведення національного законодавства України у відповідність міжнародно-правовим актам.

Питання розкриття сутності та природи норм міжнародного права перебувають в центрі уваги науковців, про що свідчать, зокрема, роботи В. Дем'як, П. Рабіновича, Ю. Тодики, Г. Шинкарецької та ін.

Перш ніж визначити поняття «норми міжнародного права», слід визначити поняття «норми права». Існують різні думки вчених стосовно визначення норми права. Норма права – загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, вставлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, що офіційно закріплює міру свободи і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни, забезпечується всіма заходами державного впливу, аж до примусу [1, с. 32]. Норма права – встановлені державою правила поведінки людей стосовно один одного, тобто покажчик того, які вчинки вони повинні або можуть здійснювати, а які ні [2, с. 123]. Норма права – обов'язкове, формально визначене правило загального характеру, що в установленому порядку приймається, змінюється, скасовується та забезпечується відповідними державними органами в межах їх компетенції [3, с. 179].

На підставі вищезазначеного, можливо зазначити, що норми міжнародного права – правові положення, закріплені в ратифікованій Україною міжнародній угоді або договорі, а також загальновизнані принципи, тобто такі норми, які приймаються країнами в добровільному порядку для дотримання та виконання поза укладання формальних міжнародних договорів.

Особливості норми міжнародного права витікають із самого визначення поняття, їх можливо окреслити, це:

- правові положення, закріплені в міжнародних угодах або договорах, ратифікованих Україною;

- загальновизнані принципи, які приймають в добровільному порядку для дотримання та виконання міжнародних договорів.

Як зазначив М. Савчин, щоб бути здатним регулювати відносини за участю фізичних та юридичних осіб, правила, що містяться у міжнародному праві, мають увійти у національну правову систему у визначеному порядку. Такий процес перетворення норм міжнародного права у норми національного в науці називають гармонізацією та уніфікацією [4, с. 263].

Отже, для того щоб норма міжнародного права могла застосовуватись як частина права України, вона повинна бути самовиконуючою. Норми міжнародного права України, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України та які є невід'ємною частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України), мають застосовуватися відповідно до їх цілей та принципів [5].

Також слід погодитися з М. Савчиним у тому, що самовиконувані норми міжнародного права створюються та змінюються в особливому порядку, зберігаючи зв'язок з міжнародним правом, тому правозастосовна практика не може ігнорувати ці обставини [4, с. 265].

Таким чином, в контексті господарського судочинства норми міжнародного права є складовою частиною не тільки господарського законодавства, але всіх елементів правової системи, яка регулює питання господарського процесу в Україні.

Норми міжнародного права посідають важливе місце та значення в системі господарського судочинства, оскільки на їх підставі приймаються уповноваженими органами в межах встановлених законодавством повноважень судові акти. У зв'язку з проведенням реформування господарського судочинства з урахуванням міжнародних норм, особливу актуальність має застосування таких норм у господарське процесуальне законодавство.

На підставі вищезазначеного можливо зробити висновок, що міжнародно-правові норми, певною мірою, є невід'ємною частиною національного законодавства, про що свідчать їх особливості. Тому норми міжнародного права є важливим джерелом господарського процесуального права. Варто зазначити, що в Україні потрібно інтенсивніше проводити роботу щодо введення загальновизнаних міжнародно-правових норм та стандартів до законодавства України. Тому потрібно проводити повний аналіз, залучати фахівців та здійснювати певні методи імплементації для урегулювання даного процесу.

Література: 1. Зайчук О.В. Теорія держави і права: підручник / О.В. Зайчук. Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.

2. Алексеев С.С. Теория права: учебник / С.С. Алексеев. – М.: Издательство БЕК, 1994. – 320 с.

3. Теорія держави і права / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За ред. С.Л. Лисенкова. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 368 с. 4. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: навчальний посібник / М.В. Савчин. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 288 с.

5. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Ст. 9.

Подстепна А. О.,
студентка ОС «Магістр»
спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Нерухоме майно протягом усього історичного періоду існування залишається одним з основних засобів збереження та накопичення капіталу. Соціально - економічна значимість даного інституту, яка полягає у здійсненні громадянами приватизації земельних ділянок, підприємств, квартир та інших об'єктів державного та комунального майна, зумовила потребу у вдосконаленні українського законодавства для забезпечення стабільності на ринку нерухомості Україні. Тому, для визначення правого режиму нерухомого майна слід приділити проблемам державної реєстрації переходу права власності на нерухоме майно та державної реєстрації правочинів з нерухомістю, оскільки укладення

Широке коли проблемних питань у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно були предметом наукових розробок як українських, так і зарубіжних учених, серед яких можна відзначити: О.А. Мартинюк, А.М. Мірошниченко, Я. О. Пономарьова, Г. Г. Харченко, С. І. Шимон, Р.І. Марусенко, П. Ф. Кулинич та інші.

В Україні систему реєстрації прав на нерухомість у сучасному вигляді запроваджено Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 року, який запрацював у повному обсязі лише після кількох змін та викладення в новій редакції з 01.01.2013 року. Як доречно зазначає О.А. Мартинюк, було зафіксоване проходження важливого, рубіжного етапу на шляху формування в Україні нової, цивілізованої системи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно [1].

Що означає сам термін державна реєстрація речових прав? Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державна реєстрація прав - офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [2]. Отже, держава гарантує та захищає на законодавчому рівні речове право особи на придбане ним нерухоме майно, що у свою чергу унеможливить шахрайські дії із нерухомістю

Така система є досить зручною та вигідною, оскільки відтепер вся інформація, яка вносилась раніше до Державного реєстру іпотек, Державного реєстру обтяжень, Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та Державного реєстру земель, вноситься до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, до якого навіть мають доступ самі власники нерухомого майна, шляхом реєстрації в особистому кабінету на електронних сервісах Міністерства юстиції України [3].

Державний реєстр прав містить записи про зареєстровані речові права на нерухоме майно, об'єкти незавершеного будівництва, їх обтяження, про об'єкти та суб'єктів цих прав, відомості та електронні копії документів, поданих у паперовій формі, або документи в електронній формі, на підставі яких проведено реєстраційні дії, а також документи, сформовані за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав у процесі проведення таких реєстраційних дій.

Під час реєстрації у реєстрі приймається відповідна заява від майбутнього власника майна, відкривається реєстраційна справа, якій присвоюється відповідний порядковий номер.

Відкривається справа на підставі прийнятого рішення державним реєстратором, скануються усі подані заявником документи, та здійснюється державна реєстрація речових прав на підставі чого, власнику надається Витяг із зазначенням усієї інформації щодо об'єкта нерухомого майна. До 01.01.2016 року документ мав назву «Витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень про право власності». З 01.01.2016 року документ являє собою інформацію з електронного реєстру, яка надається на паперовому носії на бажання заявника. Таким чином, якщо право власності зареєстровано в новому реєстрі документ про право власності не надається. Надається лише інформація про наявне право власності [4].

Проблемними питаннями однак, на сьогоднішній день залишаються не урегульованість даного інституту на законодавчому рівні. Зокрема, через постійні зміни у законодавстві зустрічаються колізійні норми, такі як суперечність інструкції про порядок державної реєстрації речових прав основному Закону України про державну реєстрацію. На приклад, проблемним є питання трактування порядку державної реєстрації речових прав за померлою особою. Також, проблемним на даний час є скорочення реєстраційних служб та перенесення функцій державних реєстраторів на нотаріусів, оскільки первинна реєстрація речових прав на нерухоме майно відрізняється від державної реєстрації переходу права власності згідно цивільно-правових угод посвідчених у нотаріуса.

Ще одним проблемним моментом є наявність «старих» документів, тобто тих, які раніше видавалися і необхідність підтвердження їх у відповідних реєстраційних службах на паперових носіях, оскільки до реєстру вони не внесені. Закон встановлено, що громадяни не зобов'язані реєструвати своє майно у новому Державному реєстрі, однак при укладенні правочинів, потрібно робити підтвердження достовірності зареєстрованого права, що викликає певні труднощі. Відповідно до законодавства у сфері державної реєстрації, речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що виникли до 1 січня 2013 року, визнаються дійсними за наявності однієї з таких умов:

1) реєстрація таких прав була проведена відповідно до законодавства, що діяло на момент їх виникнення;

2) на момент виникнення таких прав діяло законодавство, що не передбачало їх обов'язкової реєстрації [5].

Однак, з реєстрацією - внесенням до загальнодоступного реєстру - відбувається оголошення суб'єктивного права, інакше про нього не може дізнатися широке коло осіб. Таким чином, правонабувач сам підставляє себе під певні ризики у випадку невнесення даних про своє майно до публічного реєстру. Таким чином, з одного боку власник має вибір, з іншого – він вимушений реєструвати своє право на нерухомість за для його захисту, однак держава не може контролювати кожне зареєстроване право і не може гарантувати безпомилкове їх внесення.

Але, законодавством передбачено, що контроль у сфері державної реєстрації прав здійснюється Міністерством юстиції України, у тому числі шляхом моніторингу реєстраційних дій у Державному реєстрі прав з метою виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації прав. У той же час, як зазначають науковці, тотальний контроль над діяльністю суб'єктів державної реєстрації речових прав на нерухомість - шкідливі, їх слід скасувати [6].

Таким чином, аналізуючи вищевказане, можна зробити висновок, що державна реєстрація речових прав – це складний інститут, який підлягає законодавчому закріпленню та постійному вдосконаленню. Значущість державної реєстрації прав на нерухоме майно полягає у тому, що акт реєстрації є рішенням компетентного органу, який вказує на юридичний стан суб'єкта, а реєстраційні дії мають юридичні наслідки. Речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації. Державою визнаються як речові права зареєстровані в електронному реєстрі, так і зареєстровані на паперових носіях. Державна реєстрація прав на нерухоме майно є найважливішим елементом правового регулювання обігу нерухомості, а захист майнових прав його учасників є головною метою державної реєстрації прав.

Література:

1. Проблеми державної реєстрації речових прав на нерухоме майно / О.А. Мартинюк // Часопис київського університету права. – 2014. – № 3. – Ст. 175-177
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 51. – Ст. 553. 3. Проблеми державної реєстрації речових прав на нерухоме майно: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://obljustif.gov.ua/rogatun/58157-2/
4. Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова Кабінету міністрів України від 25.12.2015 № 1127 // Офіційний вісник України. – 2016. - № 2. – Ст. 108
5. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Постанова Кабінету міністрів України від 25.12.2015 № 1127 // Офіційний вісник України. – 2016. - № 2. – Ст. 108
6. Вдосконалення правового забезпечення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно / А.М. Мірошниченко // Українське комерційне право. – 2015. - № 4. – Ст. 51-59

Польщиков В. В., к. ю. н., доцент, доцент кафедры права и публичного администрирования Мариупольского государственного университета

СЛЕДЫ ДЕЙСТВИЙ УБИЙЦЫ КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТАКТИКИ

Место происшествия по делам об убийствах является источником большого количества следов, отражающих механизм преступного действия, взаимоотношения преступника и потерпевшего, сведений об орудии убийства, о личностных характеристиках преступника, в отдельных случаях и о способах маскировки.

Наряду с существующей и общепризнанной криминалистами классификацией нам представляется целесообразным классифицировать следы по принадлежности на три вида: следы преступления, следы преступника и следы действий.

К этому виду следов обоснованно можно отнести:

1) объекты, которые до преступления составляли одно целое с телом и органами жертвы (кровь, слюна, различные выделения органов, клетки тела и органов),

2) объекты, которые до преступления составляли одно целое с одеждой жертвы (отдельные предметы одежды и обуви, пуговицы, волокна одежды)

3) объекты, которые до преступления были элементами вещной обстановки на месте преступления (деньги, ценности, предметы быта и одежды, различные частицы и вещества), а после преступления оказались отделенными от места преступления (преступник забрал их с собой)

К следам преступника относится все то, что ранее составляло единое целое с телом и одеждой преступника и принадлежало ему (кровь, слюна, сперма, частицы одежды, различные вещи и предметы)

Следы, образовавшиеся в результате динамических действий жертв или преступников во время преступления и после него.

Если следы преступления, преступника и следы действий жертв, как правило, имеют связь с конкретными лицами виновными в убийстве, то следы действий преступника обычно связаны с кругом лиц, среди которого может находиться лицо, совершившее конкретное убийство.

Исследованиями выявлены вероятные связи между следами действий преступника в отношении потерпевшего и определенным кругом лиц, среди которых обычно находятся убийцы.

Знание указанных связей позволяет использовать их при выдвижении типовыхверсий о личности убийцы в случаях совершения преступления без очевидцев.

Такие, например, следы действий, как: снятие с потерпевшего одежды, ее разбрасывание на месте преступления или сокрытие по месту работы и по месту жительства преступника; попытка поджечь труп с использованием неподходящих средств; перемещение трупа с одного видного места на другое, не менее заметное или перемещение трупа с целью его сокрытия на значительное расстояние, при наличии более удобных мест для сокрытия и расположенных ближе к месту убийства; захоронение трупа в аккуратно вырытую могилу без маскировки места захоронения; введение в половые органы женщины различных предметов; учинение на трупе надписей или рисунков острыми или красящими предметами; отчленение половых органов; вспарывание режущим орудием живота и удаление внутренних органов, характерны для преступников, страдающих психическими заболеваниями в возрасте от 11 до 25 лет. Для них характерна также «бессмысленность» действий.

По нашим наблюдениям указанные выше действия в отношении к потерпевшим могут совершать подростки и молодые мужчины в возрасте до 25 лет с нормальной психикой, но совершившие убийства в состоянии алкогольного или наркотического опьянения.

Следы действий преступников, направленных на обезображивание лица жертвы или отчленение головы, с последующим ее захоронением характерны для мужчин в возрасте от 40 до 65 лет из круга лиц, с которыми потерпевшие находились в близких, дружественных отношениях или которых видели с потерпевшими незадолго до убийства.

Следы действий преступника, заключающихся в сокрытии трупа (перемещение в укромное место – яму, овраг, кусты и т.п., маскировка трупа ветками, листьями, землей, дерном, захоронение его в земле или утопление в водоеме, расчленение трупа) характерны для следующих групп преступников:

а) для близких потерпевших: один из супругов или сожителей, в единичных случаях – сын и зять;

б) для сослуживцев, друзей и приятелей потерпевшего включая любовников и лиц, находившихся с потерпевшим в интимных отношениях;

в) для лиц, проживавших вблизи мест убийств или мест обнаружения трупов (на расстоянии 40-500 м);

г) для лиц, которых видели вместе с потерпевшим незадолго до убийства;

д) для лиц, полагавших, что их могут подозревать в убийстве ввиду известности их конфликтов с потерпевшими или высказывавшихся ранее в намерении совершить убийство потерпевшего;

е) для лиц, которых часто видели в обществе потерпевшего.

Среди лиц, отмеченных в пункте «а», наряду с лицами, обладавшими нормальной психикой, наблюдались преступники, страдавшие различными психическими заболеваниями или с чертами деградации личности на почве алкоголизма и наркомании. Представители этой группы были в возрасте от 22 лет и старше.

Среди лиц, указанных в пунктах «б», «в», «г» нередко наблюдались несовершеннолетние в возрасте от 16 до 18 лет. Основной возраст представителей этих групп – 20 лет и более, причем лица, указанные в пунктах «в», «г», были приятелями потерпевших или знакомыми (малознакомыми) по месту жительства. Лица, указанные в пунктах «в», «г», «д», «е» были хорошо знакомы потерпевшим по месту работы, проживания или совместного общения: клубу, парку, дискотеки, улице, соседним сельским населенным пунктом. Нередко характеристики лиц одной группы совпадали с характеристиками другой. Так, преступник из круга приятелей по месту общения и относившийся к потерпевшему как друг, приятель оказывался тем лицом, которого видели другие люди последним с потерпевшим.

Преступники из указанных групп уничтожали не только труп, но и такие следы преступления, как кровь, одежду потерпевших и имевшиеся при них дорогостоящие предметы, следы волочения. Кражу личных вещей или ценностей, находившихся при потерпевшем совершали преступники, ранее судимые за корыстные преступления, которые были малознакомые или незнакомые с убитым.

Преступники не знакомые с потерпевшим и совершившие убийства при случайных встречах с жертвой, труп обычно оставляли на месте преступления или ограничивались его перемещением в сторону, не далее 50 метров с целью успеть скрыться до обнаружения факта убийства.

Установлены единичные случаи, при которых лица, совершившие наезд на пешехода автомототранспортом, оттаскивали труп потерпевшего от дороги и маскировали его подручными средствами.

Таким образом, можно констатировать, что обнаруженные на месте происшествия следы являются основой построения мысленной модели совершенного преступного деяния и как следствие выдвижение правильной следственной версии.

Путря М. Г.,
студент ОС «Магістр»
спеціальності
«Право»
Маріупольського державного університету

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 49 Конституції України кожний має право на охорону здоров’я, тому безпека громадян відноситься до головних пріоритетів держави , отже одним з важливих є питання незаконного обігу наркотичних засобів в Україні [1].

У зв'язку з тим, що поширення наркоманії та зростання злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, набувають усе більших масштабів і стають серйозним соціальним чинником, який негативно впливає на життя, здоров'я та благополуччя людей, важливе значення має правильне застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за вчинення таких злочинів [2].

Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів відносяться до суспільно небезпечних явищ, які тісно пов'язані з організованою злочинністю і мають глобальний характер.

За даними Генеральної прокуратури України злочини у сфері незаконного обігу наркотиків останні роки впевнено займають третє місце за поширеністю в Україні серед усіх видів злочинів (зокрема, виходячи з статистики за кількістю засуджених осіб). Більш «популярні» тільки злочини проти власності та злочини проти життя та здоров'я особи. Більше 12 000 чоловік щорічно визнаються винним в скоєнні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Більшість злочинів цього виду становлять дії з виготовлення, придбання та зберігання наркотичних засобів і психотропних речовин без мети збуту [3].

На даний час, чинні такі Закони: «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про ліцензування видів господарської діяльності», а також Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у лікувально-профілактичних закладах та установах» та ін.

Отже, держава з метою забезпечення та охорони суспільних відносин у сфері безпеки здоров'я населення встановила особливий правовий режим та заходи протидії обігу наркотичних засобів (контрольована поставка, оперативна закупка, конфіскація, запити правоохоронних органів про розміщення коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, огляд транспортних засобів, вантажів і особистих речей громадян тощо) [4].

Окремо слід відзначити, що Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність не тільки за зберігання або збут, а й за інші дії, пов'язані з незаконним обігом зазначених речовин: контрабанду; крадіжку; посів або вирощування снотворного маку чи конопель у певній кількості; незаконні дії з прекурсорами; незаконне введення в організм іншої людини; схиляння до вживання; публічне вживання; організацію або утримання місць для незаконного вживання чи виготовлення тощо [5].

На сьогодні Україна підтримує ініціативи міжнародної спільноти в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що відображено в основних нормативно-правових документах щодо регулювання обігу контрольованих груп речовин на території України. Так, ратифіковано конвенції ООН 1961р., 1971 р. і 1988 р., наприклад, відповідно до Віденської конвенції 1988 держава за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів або психотропних речовин, передбачає покарання у вигляді тюремного ув'язнення або інших видів позбавлення волі, штраф і конфіскацію. Конвенція рекомендує державам поряд з покаранням застосовувати відносно правопорушника інші заходи, пов'язані з лікуванням, перевихованням, подальшим

спостереженням за ним, відновленням працездатності або соціальної реінтеграцією, а за малозначні правопорушення застосовувати зазначені заходи замість осуду чи покарання. Також впроваджено списки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів аналогічно списками Конвенцій, прийнято Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011-2015 рр., яка визначає пріоритетні напрямки роботи у сфері міжнародного співробітництва [6].

Таким чином, сьогодні в Україні можна визначити напрями роботи у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та міжнародного співробітництва, зокрема це укладення міжнародних договорів у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів , адаптація українського законодавства до законодавства ООН що регулює відносини в даній сфері та обмін інформацією з питань боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

2. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів Постанова від 26.04.2002 № 4 // Пленум Верховного Суду України

3. Доповідь «Стан злочинності в Україні» за 2015 рік // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: Режим доступу - http://www.ukrstat.gov.ua/

4. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №10. - ст.62 5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року №2341 – III // Відомості

Верховної Ради України. – 2001. – № 25.– Ст. 31

6. Грушова А. ООН та система контролю над наркотиками / А. Грушова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Міжнародні відносини. – 2006. – № 33-34. – С. 18-22.

Романова К. О., студентка 2 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ГРОМАДЯН: ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

За своєю природою цивільна дієздатність, як і цивільна правоздатність фізичної особи, є специфічним суб'єктивним цивільним правом. Ця специфічність полягає у тому, що певна фізична особа, тобто суб'єкт права, отримує здатність своїми діями набувати для себе цивільні права та самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Цивільне законодавство, визначаючи фізичну особу як учасника цивільних правовідносин, виходить з наявності у фізичної особи цивільної правоздатності та

дієздатності. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і не може обмежуватись. Що стосується цивільної дієздатності, то ця категорія має декілька цікавих моментів.

Перш за все, необхідно дати визначення терміну «дієздатність». Згідно із ст. 30 ЦК України цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [1].

Взагалі, мати дієздатність означає мати здатність особисто здійснювати різні юридичні дії: бути учасником (засновником) юридичних осіб, укладати різноманітні договори, видавати довіреності тощо, а також нести відповідальність за заподіяну майнову шкоду (пошкодження або знищення чужого майна, ушкодження здоров'я), за невиконання договірних та інших обов'язків.

На відміну від правоздатності, якою фізична особа наділяється від самого народження та володіє їй аж до самої смерті, обсяг цивільної дієздатності регламентується законодавством відповідно до досягнення фізичною особою певного віку та ще деяких факторів.

У деяких випадках обсяг цивільної дієздатності може бути значно обмеженим. Проте обмеження дієздатності громадянина здійснюється виключно у судовому порядку. Справа про визнання громадянина обмежено дієздатним може бути порушена лише за заявою: членів сім'ї громадянина, профспілок та інших громадських організацій, прокурора, органів опіки та піклування, психіатричного лікувального закладу.

Цивільний кодекс не вказує вік фізичних осіб, які можуть обмежуватись в дієздатності. А звідси випливає думка, що обмеження дієздатності можливе як стосовно осіб, що мають повну дієздатність, так і щодо осіб, які досягли 14 років.

Першим випадком, коли дієздатність фізичної особи може бути обмежена – це страждання особи на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Про це свідчить ч.1 ст. 36 ЦК України.

Частина 2 ст. 36 ЦК передбачає, що суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у важке матеріальне становище. У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» від 28 березня 1972 р. №3 підкреслено, що обмеження в дієздатності громадянина внаслідок зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами спрямовано на боротьбу з пияцтвом і зловживанням спиртними напоями та має більше значення для попередження порушень громадського порядку і виховання громадян у дусі свідомого ставлення до праці, сім'ї, дотримання правил співжиття [2, с. 91].

Обмеження дієздатності фізичної особи можливе тільки на підставах і в порядку, передбаченому законом (гл. 34 ЦПК). Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це.

Що стосується правових наслідків обмеження дієздатності, то слід сказати, що вони взагалі можуть мати різний характер, проте всі вони фактично пов'язані з обмеженням певних свобод особи. Після того, як суд визнає особу частково недієздатною, деякі дії

юридичного характеру вона (фізична особа) може здійснювати лише за згодою піклувальника. До таких дій можна віднести укладання різноманітних угод з розпорядження майном (наприклад, договір купівлі-продажу, договір дарування, позики тощо), одержання заробітної плати, пенсії або іншого виду доходів і розпорядження ними.

Обмеження дієздатності фізичної особи не впливає на її деліктоздатність. Частина 5 ст. 37 ЦК передбачає, що особа, яка обмежена в дієздатності, самостійно відповідає за невиконання своїх договірних зобов'язань чи за заподіяння шкоди [3, с. 84].

Цивільна дієздатність, що була обмежена може бути відновлена у повному своєму обсязі. Таке відновлення прав може трапитись у тому випадку, коли особа припиняє зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами або у разі її повного одужання.

Порядок поновлення цивільної дієздатності визначається ч. 2 і 3 ст. 260 ЦПК, які передбачають, що скасування обмеження дієздатності особи здійснюється рішенням суду за заявою самої особи, обмеженої в дієздатності, членів її сім'ї, профспілок і інших громадських організацій, прокурора, органів опіки і піклування, психіатричного лікувального закладу, а також за власною ініціативою суду. Рішення суду після вступу його в законну силу надсилається органу опіки і піклування. Воно є підставою для зняття встановленої над особою опіки чи піклування [2, с. 97].

Піклування, встановлене над фізичною особою, припиняється на підставі рішення суду про поновлення цивільної дієздатності.

Отже, за юридичною природою цивільна дієздатність, як і цивільна правоздатність фізичної особи, є специфічним суб'єктивним цивільним правом. З огляду на зміст цивільної дієздатності законодавець справедливо вказує, що її має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Тобто фізична особа повинна бути здатною адекватно відображати у своїй свідомості значення своїх дій та передбачати їх наслідки. Вольовий аспект дієздатності виявляється в тому, що фізична особа при здійсненні своєї цивільної дієздатності в змозі керувати своїми діями, тобто за допомогою своєї волі робити свої дії відповідними до своїх обов'язків.

Література:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання третє перероблене та доповнене – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 1200 с.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – Ч. 1. – 692 с.

Рябов С. М.,
студент ІІІ курсу спеціальності «Правознавство»
Маріупольського коледжу ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА НА НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В КОНТЕКСТІ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ

З дня набуття Україною незалежності у 1991 році система охорони здоров'я залишилась нереформованою. В Україні намагаються робити певні заходи щодо вдосконалення медичної системи для того, щоб в нашій країні дотримувались права та

свободи людина і громадянина в цій сфері, які закріплені в Конституції України та інших законодавчих актах України та світової спільноти.

В розвинутих зарубіжних країнах медична допомога на первинному рівні надається у 70% випадків, тоді як в Україні це відбувається, переважно, на вторинному рівні, тому нашу медицину треба реформувати. Досить часто зустрічаються люди, які навіть за тяжких випадків не звертаються до лікарні і займаються самолікуванням, а є ще ті, які просто віддають своє здоров'я на розсуд самої хвороби.

В Україні давно ведуться запеклі дискусії щодо вдосконалення нашої системи охорони здоров'я, але нажаль вона на даний момент залишилась такою, яка була ще в радянські часи: величезні черги в лікарнях та поліклініках, погане фінансування медичних закладів, нестача ліків тощо. Практично весь світ перейшов на страхову практику, коли кожен громадянин застрахований і йому стовідсотково надається право на безкоштовну медичну допомогу. Також, в даний момент існує найважливіша проблема – це тотальна корупція в системі, відсутність відповідальності та мотивацій, відтік кадрів. Ці та інші проблеми, їх передумови та наслідки, доцільно розглянути детальніше.

Метою даного дослідження є повний і всебічний аналіз реалізації права фізичної особи на охорону здоров'я та на надання медичної допомоги в контексті медичної реформи, надання пропозицій щодо шляхів вирішення даної проблеми та ймовірних варіантів покращення стану медичного обслуговування в Україні, враховуючи світові тенденції та зарубіжний досвід.

Предметом дослідження є діючі нормативно-правові акти України, в тому числі Конституція України та інші законодавчі акти України, а також наукова література і практика Міністерства охорони здоров'я, зокрема та що проводиться його у даний час під керівництвам в.о. очільника – пані Супрун.

Об'єктом є право фізичної особи на охорону здоров'я та на надання медичної допомоги в контексті медичної реформи та правовідносини, що виникають при його реалізації.

Відповідно до ст.3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також ст. 49 Конституції передбачає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Основи законодавства України про охорону здоров'я, конкретизуючи норми Конституції України, встановлюють, що право громадян на охорону здоров'я передбачає:

а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;

б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;

в) санітарно-епідемічне благополуччя території та населеного пункту, де громадянин проживає;

г) безпечні та здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку;

д) кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я;

е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі й можливі фактори ризику та їх ступінь;

є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони здоров'я;

ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;

з) можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я;

й) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом
здоров'я;

і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди;

ї) оскарження неправомірних рішень і дій працівників закладів та органів охорони здоров'я;

й) можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового лікування та в інших випадках, якщо діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загальновизнані права людини і громадянина. Медична допомога - комплекс діагностичних і лікувальних заходів, спрямованих на встановлення діагнозу, усунення чи зменшення симптомів і проявів захворювання чи патологічного стану, з приводу якого звернувся пацієнт, на нормалізацію його життєдіяльності, покращення чи відновлення здоров'я [2].

Попри те, що медицина в нашій країні законодавчо закріплена як безоплатна, платити доводиться за все, але винен в цьому не тільки лікар. Із Державного бюджету України на медичну систему виділять менше 10%, попри від ВВП, стільки ж населення дістає із власної кишені. Чому так відбувається? По-перше, тому що, найчастіше, в лікарняних установах не має засобів лікування: рукавичок, ліків й лікарі повинні посилати клієнта за ліками в аптеку. Подруге, клієнт сам несе в знак подяки лікарю гроші або інші цінності, це вважається подарунком, який лікар повинен офіційно оформити відповідно до чинного законодавства України. І третя причина, це коли лікар нахабно вимагає від хворого гроші за виконану ним роботу, хоча держава забезпечує його заробітною платою і це називається корупція. Через корупцію просте населення нашої країни та іноземці не можуть отримати всі медичні послуги безкоштовно, за виключенням приватних лікарень та поліклінік.

Також, запроваджений в радянські часи «принцип Семашко» був розроблений таким чином, що держава бере на себе утримувати лікарняні установи, а хворий – тільки мінімальні витрати на своє здоров'я. Принцип Семашко полягає у наступному: пацієнт звернувшись до дільничного лікаря(педіатра) й цей лікар повинен або простежити та виписати ліки, або відправити його в району лікарню, а якщо у пацієнта виникла тяжка хвороба, яку не змогли усунути в районній лікарні, його повинні були відправити обласну [4].

Отже, Україна, яка успадкувала медичну систему від Радянського Союзу, взяла на себе зобов'язання забезпечити громадянам, іноземців та осіб без громадянства, починаючи від звичайного лікування в поліклініці та закінчуючи пересадкою серця в Інституті Амосова, безоплатно.

В розвинутих країнах ніхто не дозволяє робити більше, але ти не маєш право робити менше. В Україні діють рекомендації Міністерства охорони здоров'я, але ці рекомендації є застарілими, наприклад, є приписи 1978 року минулого століття. У рекомендації про надання допомоги при інфаркті написано, що потрібно дати таблетку нітрогліцерину, який вже давно ніхто не використовує. Отже, у нас законодавча база «неіснуючої» медицини.

З України щорічно емігрують кваліфіковані спеціалісти в тому числі й лікарі. За останніми даними із країни виїхало понад 10 тис. медиків. Це говорить про те, що умови для лікарів є не тільки поганими, але й жахливими. На це впливає також їх заробітна плата, який сенс простому дільничному лікарю підвищувати рівень своє кваліфікації, якщо за день він

приймає понад 100 пацієнтів й отримувати за це мінімальну зарплату. Так, на 2017 рік мінімальна зарплата становить – 3200 грн, але і це мало лікарю, він витрачає 20-22% тільки на податки державі, із них 18% податку на прибуток фізичних осіб. Тобто, лікар працює на державу і ця держава платить йому заробітну платню, але він повинен повернути цій державі 18% того, що вона йому заплатила, на нашу думку в цьому вбачається соціальна несправедливість та необдуманість.

Тому, МОЗ розробив концепцію реформи в Україні і вона починається з 2017 року.

По-перше, громадяни можуть самі обирати собі сімейних лікарів, укладавши з ними договори. Це буде відслідковувати через онлайн, де пацієнти можуть залишати свої відґуки, як позитивні так і негативні. Якщо у лікаря багато пацієнтів, з якими укладений договір, то держава вже бачить, що цей лікар дуже затребуваний і вона готова платити йому більше, ніж мінімальна заробітна плата. Це прозора система оплати праці, яка має вплинути не тільки на оплату праці, а ще й на корупцію в цій системі [3].

По-друге, пропонується вести страхову медицину[3], але тут і з'являються проблеми так, як Конституція України хоча й передбачає страхове лікування, але не зрозуміло як держава конкретно буде здійснювати страховку. Ми вважаємо, що потрібно внести зміни до всіх законодавчих актах України щодо безоплатного лікування, де буде передбачатися як само буде здійснюватися страхування, чи повинні громадяни сплачувати за це як за окремий податок чи збір, якщо так, тоді як малолітні та неповнолітні будуть платити податок, якщо вони не працюють і в свою чергу, що робити тим, які визнані непрацездатними, держава буде страхувати їх сама, із Державного бюджету, чи як? Незрозуміло.

Отже, Україна за 25 років незалежності вперше стала на серйозний шлях реформ в сфері медичної системи. На це вплинуло не тільки невдоволення населення, а й вплив західного менталітету, де, наприклад, в Німеччині медицина розвинута настільки, що багатьох пацієнтів, яких у нас в країні вважають безнадійними, в Німеччині поставили на ноги. В першу чергу це стосується онкохворих і пацієнтів з кардіологічними захворюваннями. В законодавчій базі медицини є прогалини в законодавстві, хворому, який потребує пересадки важливого для життя органу від іншої людини, держава забороняє йому і лікарям це зробити, іншими словами вона просто вбиває його.

Ми маємо видатних українських медиків, що змінили світ, таких, як Амосов, Філатов, Скліфасовський та інші. Але на даний час, реалії є такими, що держава втрачає кадровий потенціал світил і виправити цю проблему так можливо лише проведенням комплексних реформ у медичній галузі. Також уваги потребує й система закупівлі лікарських препаратів, однак це може стати темою подальших досліджень в даній сфері.

Література:

1. Конституція України. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр.
2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19). [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12.
3. Міністерства охорони здоров'я під керівництвам в.о. очільника – пані Супрун. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20161130_d.html.
4. Советская система здравоохранения Семашко. [Електронний ресурс] – режим доступу:

http://professiya-vrach.ru/article/sistema-sovetskogo-zdravookhraneniya-semashko/

Свірський Б. М., к.ю.н., доцент,
професор кафедри права та публічного
адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ТА ЇХ ОСОБЛИВІСТЬ

Поняттям «джерела доказів», «процесуальні джерела доказів» у теорії кримінального процесу надасться різне значення: як форма, вид доказів, засоби доказування, носії інформації. Разом з тим у частині 1 ст. 84 КПК йдеться про фактичні дані, про наявність чи відсутність фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Тільки вони відображають зміст та об'єктивну основу доказів. [1].

Під показаннями, речовими доказами, документами, висновками експертів слід розуміти процесуальні джерела, тобто матеріальну форму, в якій містяться і за допомогою якої передаються фактичні дані. Такі джерела гарантують отримання найбільш повних і достовірних фактичних даних, що є важливою умовою допустимості доказів. З урахуванням цього під доказами у кримінальному процесі слід розуміти єдність фактичних даних і їх процесуальних джерел. Залежно від способу і процесуального режиму отримання та їх характеру законодавець сформулював конкретну вимогу про те, що доказами можуть бути тільки показання, речові докази, документи, висновки експертів незалежно від того, отримані вони в результаті гласних чи негласних слідчих (розшукових) дій (див. ст.ст. 95,98,99,101 КПК).

Поняття «джерела доказів» може розглядатися у двох значеннях: як форма доказу, спосіб його існування та вираження, як носій (джерело) інформації, який має певний процесуальний статус. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є:

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів.

Вказаний перелік процесуальних джерел доказів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає.

Докази за їх змістом і процесуальною формою можна поділити на такі види: показання свідка; показання потерпілого; показання підозрюваного; показання обвинуваченого; речові докази; висновок експерта; протоколи процесуальних дій та інші документи.

Джерелами доказів у німецькому кримінальному процесі є: показання свідків, обвинуваченого, потерпілого які допитуються як свідки; висновки експертів; протоколи слідчих та судових дій; речові докази.

Джерелами доказів у французькому кримінальному процесі є: - показання свідків, обвинуваченого, висновок експерта, протоколи поліцейських і слідчих дій, речові й письмові докази, «уліки та матеріальні констанції». Докази оцінюються суддями вільно, за їхнім внутрішнім переконанням, що ґрунтується на тих враженнях, які зробили на суддів подані ним докази.

Джерелами доказів у англійському кримінальному процесі є: показання свідків, обвинуваченого, експерта, документи і речові докази.

Найпоширенішим джерелом доказів у США, як і в інших країнах, є показання свідків. Останні поділяються на свідків обвинувачення і свідків захисту. Як докази

використовуються показання анонімних свідків, у тому числі таємних поліцейських агентів, їм надається так звана гарантія не викриття.

Як і в Англії, в кримінальному процесі США експертиза має змагальний характер. Кожна із сторін за власною ініціативою запрошує одного або кількох експертів. Якщо одна сторона провела експертизу, друга має право провести контр експертизу. [2]

О. Кистяковський з приводу визначення джерел доказів свого часу писав (за мовою автора): исследовать преступление есть тоже самое, что открыть его следы. Поэтому уголовные доказательства состоят в собрании тех фактов, которые составляют следы совершенного преступления. Но эти следы состоят или в факте, совершающемся на глазах следователя, это бывает в так называемых преступлениях на горячих следах, или в фактах, которые, будучи совершены тайно, оставляют, однако следы, по которым восстановляется природа преступления. Доказательства, которые обнаруживают преступление, могут быть или внешние или внутренние по отношению к самому преступному факту. Внешние не нуждаются ни в каком искусственном орудии, чтобы приобрести силу доказательства, но внутренние настолько могут иметь силу доказательства, насколько, при помощи искусственных выкладок человеческого разума, они могут привести к познанию преступления. Отсюда происходит разделение доказательств на безискусственные и искусственные. К первым принадлежат: 1) показания свидетелей; 2) признание обвиняемого; 3) вещественные доказательства. Ко вторым – аргументы и улики. [3]

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013 р. – № 9-10. – с. 474.
2. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. Київ – 2005, – С. 349. 3. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства. Лекции. Киев – 2005. – ст.
80.

Синєгубова М. С.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Правознавство»
Маріупольського коледжу ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВ НА ВІДУМЕРЛУ СПАДЩИНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В наш час в Україні дуже поширеною є ситуація, коли у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови прийняття спадщини майно померлого переходить до власності територіальної громади. Цивільним кодексом України передбачено право територіальних громад на одержання в судовому порядку у комунальну власність майна, що входить до складу відумерлої спадщини. Однак із застосуванням вказаних норм на практиці виникають численні проблеми. Величезна кількість нерухомого майна, власники якого померли, не залишивши спадкоємців, роками знаходиться «у підвішеному стані», а процес визнання його відумерлою спадщиною здійснюється дуже повільно.

Актуальним залишається питання щодо інститут відумерлої спадщини, яка переходить у власність держави в порядку правонаступництва, а також визнання земельної ділянки відумерлою спадщиною та оформлення даного юридичного факту відповідно до вимог закону і судової практики.

Предметом даного дослідження виступає діюче законодавство України щодо відумерлої спадщини, в тому числі Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Земельний кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування» та інші закони і підзаконні нормативно-правові акти.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають в процесі визнання спадщини відумерлою, учасниками яких, як правило стають органи місцевого самоврядування та суди загальної юрисдикції при розгляді справ в порядку окремого провадження.

В цьому дослідженні були використані наукові здобутки таких вчених як А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.

Метою статті є дослідження та аналіз терміну «відумерла спадщина», правове регулювання переходу такої спадщини у власність держави, а також аналіз проблем, що супроводжують даний процес та можливі варіанти їх вирішення.

Власник, після смерті якого залишилось майно, називається спадкодавцем. Особи, до яких це майно переходить після смерті його власника, називаються спадкоємцями.

Майно, що залишилось після смерті його власника, називається спадковим майном, або спадщиною. Слід зауважити, що спадщина складається з прав та обов'язків спадкодавця, тобто до складу спадщини входять і його борги (невиконані зобов'язання, неоплачені кредити тощо), якщо вони в нього були на день смерті. Спадкоємець має право приймати таку спадщину чи відмовитися від неї. Спадщина відкривається тільки після смерті громадян (фізичних осіб). Після ліквідації юридичних осіб спадкування не буває. Тому спадкодавцями можуть бути тільки фізичні особи, а спадкоємцями можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також держава. Спадкування між живими не відбувається. Часом відкриття спадщини визнається день смерті спадкодавця, а оголошення його померлим набирає законної сили після відповідного рішення суду (ст. 525 ЦК України).

Місцем відкриття спадщини визнається останнє постійне місце проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме, - місцезнаходження майна чи основної його частини [1].

Відповідно до ст. 1277 ЦК України у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини [2].

Отже, можна зробити висновок, що спадщина – це перехід майна померлої особи до власність іншої, а якщо спадкоємця немає або він відмовився від спадщини, то за рішення відповідного суду це майно може перейти у власність держави. На відміну від поняття «відумерла спадщина» існує ще інше поняття як «виморочне майно», але в сучасному цивільному праві Україні та взагалі у світовій спільноті друге поняття вже давно не використовується. Для подальшого розуміння ми спробуємо детально розібратися у співвідношенні даних термінів. В Цивільному кодексі України введено нове поняття виморочного майна – відумерла спадщина. Для того, щоб визначити поняття ми звернемося до Цивільного кодексу Української РСР і там містилося поняття «виморочного» майна.

«Виморочне» майно – це безхазяйна власність, яка не має власника або власник якої невідомий (безхазяйне майно), надходить у власність держави за рішенням виконавчого комітету районної, міської Ради народних депутатів, винесеним за заявою фінансового органу[3].

Тобто, з огляду на історичну концепцію формування даного інституту спадкового права, ми можемо припустити, що перехід майнових прав та обов'язків в порядку спадкування через залучення органів місцевого самоврядування за відсутності заповіту на користь держави має назву відумерла спадщина. В той час, як власне майно (сукупність речей), які не мають власника через факт його смерті і відсутність суб'єктів, які мають законні підстави і намір прийняти на себе права та обов'язки щодо даної речі – визначається як «виморочне майно». І ця назва збереглася від часів дії Цивільного кодексу Української РСР.

Порядок оформлення спадщини відумерлою визначається Цивільним процесуальним кодексом України. Відповідно до глави 9 ЦПК України рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді за місцем відкриття спадщини повинно відповідати загальним вимогам, які ставляться до рішення суду. Перелік обставин, які повинен встановити суд для ухвалення такого рішення:

• спадкоємці за заповітом і за законом відсутні;

• спадкоємці усунені від права на спадкування;

• спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовились від її прийняття.

На підставі рішення суду про визнання спадщини відумерлою територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування стає власником спадкового майна. При цьому свідоцтво про право на спадщину у даному випадку не видається, а лише вносяться відповідні зміни в реєстр прав власників. [6].

Інша проблема виникає при реалізації даної процедури відносно земель сільськогосподарського призначення. Потрібно відмітити, що в Україні вже 25 років діє мораторій на дану категорію земель, а це означає, що право власності на них обмежено, і особа не може розпоряджатися самостійно цим майном, а має лише володіти та користуватися виділеними земельними паями в натурі. Однак, за звичайних обставин і наявності спадкоємців до них переходить право довгострокової оренди в порядку правонаступництва, і договори оренди землі, укладені за життя спадкодавця, своєї юридичної сили не втрачають. У випадках з відумерлою спадщиною правонаступником має стати владний суб'єкт через цивільно-процесуальну процедуру. Однак, сільські ради не поспішають звертатися до суду за вирішенням цього питання.

Як наслідок, за приблизними оцінками, близько 1,5 млн га українських земель сільськогосподарського призначення, або приблизно 15% від їх загальної кількості, зараз не належать нікому. Це землі так званої відумерлої спадщини: власники земельних ділянок померли, а спадкоємців так і не знайшлося. Проблема в тому, що ці землі існують в Україні поза правовим полем – найчастіше вони потрапляють в чиєсь користування шляхом самозахоплення, за принципом – хто перший засіяв поле, той і обробляє. Або ж просто хтось продовжує працювати на землі після закінчення терміну її оренди. Податки, звичайно, не платяться, адже жодним договором використання землі вже не регулюється. Це негативним чином відображається на якості таких земель [4].

Держава у цій ситуації зацікавлена передусім у тому, аби земля оброблялася і не пустувала. Сільгоспвиробник, зі свого боку, прагне до стабільності та чіткості у законодавстві, що стосується його прав оренди землі. Відтак, на ваги стають інтереси бізнесу та майнові: хто кого переважить. На практиці виглядає так: рада дуже швидко пропонує укласти договори оренди з сільгосппідприємством, - розповідає Олександр Поліводський,

партнер Юридичної фірми «Софія». - Тоді ніяких претензій ні до кого немає. Але це не виключає правового ризику, що хтось прийде і заявить свої права на землю й вимагатиме орендної плати за весь термін. Проблема - як виявляти нічийне майно? Він вбачає, що це має бути на рівні рад, позаяк вони краще усіх знають місцевих людей [5].

Отже, з одного боку, ми згодні із народним депутатом ВРУ, що землі с/г призначення зараз не тільки нікому не належать, а про них вже навіть всі забули. Тобто, ми тут вбачаємо, що в діючому законодавстві України потрібні радикальні зміни в агропромисловому комплексі і навіть в аграрному праві – прийняття аграрного кодексу. На нашу думку, це початок руху реформ в даній сфері.

В даному дослідженні ми проаналізували співвідношення понять «відумерла спадщина» та «виморочне» (безхазяйне) майно й визначили що дані поняття дужі схожі не тільки за дефініцією, а також за юридичною силою. Також виявили недоліки порядку оформлення прав на відумерлу спадщину, що створює додаткові труднощі, і в регулюванні земельних відносин. До них, зокрема можна віднести несвоєчасність оформлення прав на таке майно. Причинами цього є відсутність стимулів місцевої влади для такої діяльності. Ці стимули через введення санкцій можна забезпечити на державному рівні. Крім того, на нашу думку, необхідно визначити суб'єкта в структурі органів місцевої влади, до повноважень якого безпосередньо належатиме дана діяльність.

Література:

1. Копєйчиков В. В. «Правознавство» Підручник Київ Юрінком Інтер 2003. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava8/R2G8p12.htm.

2. Цивільний Кодекс України (відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356). [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

3. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. (Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу N 435-IV (435-15) від 16.01.2003, ВВР, 2003, NN 40-44, ст.356). [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/page.

4. Кулінічі О., народного депутата ВРУ, ««Нічия» земля: проблема відумерлої спадщини та її вирішення». [Електронний ресурс] – режим доступу: https://www.epravda.com.ua/news/2016/10/6/607554/. 5. «Нічийна» земля, або відумерла спадщина. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.agro-business.com.ua/event/1972- nichyina-zemlia-abo-vidumerla-spadschyna.html.

6. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-278-%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%83.

Стрелець Л. С.,
студентка 2 курсу
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Юридичний статус особистості є однією з головних категорій теорії права, адже він постає у трьох проблемних і привабливих для наукового дослідження «вимірах»: є базою нормативного вираження принципів співвідношення публічних і приватних інтересів, мірилом соціальної свободи , а також джерелом і похідною соціальної активності людини.

Ознакою гуманізму суспільства та держави є ставлення до дитини. Діти є найвищою цінністю кожного народу, і побудова демократичної держави неможлива без сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конституцією та законодавством України [3; с. 7]. Для забезпечення прав та інтересів дітей вдосконалюється нормативно-правова база України. Тобто права і свободи дітей, як членів суспільства, у значній мірі визначають напрями діяльності державних органів та громадських організацій.

Прийняття та ратифікація нових міжнародних договорів у сфері прав дитини, зміни у внутрішніх законодавствах держав призвели до необхідності вивчення проблемних питань правового статусу дитини у міжнародному приватному праві. Міжнародне приватне право окреслює коло відносин, які стосуються дитини як суб'єкта правовідносин: питання імені, громадянства, усиновлення, піклування, правоздатності та дієздатності, майнових та немайнових прав та ін. Актуальною залишається проблема визначення правового статусу дитини в міжнародному цивільному процесі.

Особливо актуальним, специфічним в умовах дійсності є дослідження повноти та ефективності реалізації соціальних можливостей, які повинні надаватися неповнолітньому суб'єкту права. Причин тому є декілька.

По-перше, Конвенція ООН з прав дитини, яка ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789XII від 27 лютого 1991 та набула чинності для України 27 вересня 1991 [4]. Наслідком приєднання до Конвенції стало оновлення вітчизняного законодавства, що регулює відносини у сфері дитинства, адже згідно з Конвенцією в 1993 в Києві створено Всеукраїнській комітет захисту дітей, а в квітні 2001 прийнято Закон про охорону дитинства.

Отже, одразу постає проблема щодо необхідності оцінки змісту законодавства в нашій державі, в тому числі, на предмет відповідності міжнародним стандартам правового становища осіб, які не досягли повноліття. Ця проблема, випливає з того, що для України є пріоритетним членство в Європейському Союзі, а це значить, що потрібна гармонізація
законодавства України з законодавством європейських країн стосовно неповнолітніх.

По-друге, необхідно виділити проблему соціального неблагополуччя українських дітей, що отримує характер національної катастрофи. Незважаючи на заходи держави щодо підвищення добробуту населення, рівень життя значної кількості сімей з дітьми залишається невисоким, що негативно позначається на здоров'я, виховання і освіту неповнолітніх. Зберігаються такі гострі соціальні проблеми, як дитяча бездоглядність та безпритульність,

соціальне сирітство, рання алкоголізація і наркотизація підлітків, насильство по відношенню до дітей, зростання злочинності неповнолітніх.

Соціальні проблеми у сфері дитинства викликають особливий суспільний резонанс, тому в останні роки в Україні посилилася увага вчених, політиків, громадських діячів, журналістів до проблем правового становища неповнолітніх. Адже окрім зазначених вище проблем, відзначаються декларативність ювенального законодавства, а також низька ступінь ефективності правового захисту дітей [2; с. 27].

Вирішення багатьох проблем неповнолітніх як суб'єктів цивільного права може здійснюватися лише за допомогою послідовного і системного правового підходу, необхідного і в законотворчому процесі, і в процесі дотримання і застосування положень законодавства.

Література: 1. Гарасим Д. І. Права дітей / Д. І. Гарасим, В. Й. Лабай // Юридична Україна – 2015. – №
11. – С. 69–75.
2. Гнідець Р. Б. Правовий статус неповнолітніх / Р. Б. Гнідець // Голос України. – 2016. – № 8. – С. 26–32.
3. Іванова К. Ю. Цивільно-правовий статус малолітніх та неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Іванова Ксенія Юріївна ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; наук. кер. Атаманова Ю. Є. – Харків, 2016. – 202 с. 4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. // ВВР. – 2014.
5. Мінцер О. П. Правовий статус неповнолітніх: навч. пос. для студ. / О. П. Мінцер, Ю. В. Вороненко, В. В. Власов. – Київ : Вища школа, 2015. – 350 с.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. // ВВР. – 2016.

Чаус О. В.,
студентка ОС «Магістр» спеціальності «Право»
Маріупольського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Науково-технічні засоби завжди використовувались під час досудового розслідування. Їх застосування у кримінальному провадженні визначається тим ,що його учасники мають прагненням спростити та прискорити процес розслідування. Ці засоби мають властивості, які значно розширюють діапазон можливостей людського сприйняття.

Актуальність даної теми пов'язана безпосередньо з використанням науково-технічних засобів у розслідуванні злочинів, їх ефективність та необхідність у кримінальному провадженні.

Мета роботи - оприлюднення висновків стосовно використання науково-технічних засобів у досудовому розслідуванні, аналіз наукових поглядів і положень нового кримінально-процесуального законодавства України, зокрема щодо необхідності уточнення поняття і класифікац її зазначених засобів.

Під впливом подальшого науково-технічного прогресу відбувається розвиток теоретичних уявлень, практик і законодавства, що регулює застосування науково-

технічних засобів у кримінальному судочинстві, а також практики їх використання правоохоронними органами.

Науково-технічні засоби перебувають на озброєнні слідчих понад століття і їх використання давно визначено загальним положенням досудового розслідування але до сьогодні серед вчених досі немає єдиної думки стосовно визначення поняття науково-технічних засобів .

Доволі вдало поняття сформулював В. Г. Гончаренко, який під науково-технічними засобами у слідчій практиці розумів систему загальних технічних, пристосованих і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристосувань, матеріалів і методів їх застосування з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів для найефективнішого проведення попереднього розслідування та запобігання злочинам . Таке визначення можна взяти за основу, тим паче, що український законодавець використовує сьогодні у мові закону лише термін «технічні засоби» [1, с.28]. У сфері криміналістики і науки кримінального процесу науково-технічні засоби - це засоби, спеціально створені або пристосовані для вирішення завдань кримінального провадження, зробити які без наукових знань практично неможливо.

Ж. Л. Рибалко у своїй дисертації дає таке визначення технічних засобів: «Технічні засоби, що застосовуються у кримінальному провадженні – це сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання, що застосовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково обґрунтованого результату, що сприяє виконанню завдань кримінального провадження» [7, с. 135].

До окремих аспектів використання науково-технічних засобів у кримінальному провадженні у своїх публікаціях звертались такі вчені, як: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Бєлкін, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, М. В Салтевський, С. М Стахівський, В. М. Тертишник, Л. Д Удалова, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін. Зазначені засоби виконують

такі функції:

– значно підвищують результативність сприйняття слідчим інформації про обставини вчинення злочину;

– сприяють встановленню точних характеристик об’єктів пізнання;

– забезпечують точну фіксацію об’єктів, фактів та обставин, а також накопичення, обробку і видачу необхідної інформації, полегшують її вивчення.

Проблематика теми пов’язана з тим, що у слідчій практиці часто з’являлася потреба у використанні тих засобів, які не згадувалися у КПК 1960 року, а через їх ігнорування у законі щоразу виникало питання про допустимість і правомірність їх використання для фіксації доказів і обставин кримінального провадження. Навести у законі вичерпний перелік усіх допустимих для доведення науково-технічних засобів неможливо через їх безперервне оновлення.

Для глибшого розуміння суті науково-технічних засобів, що використовують у досудовому розслідуванні, потрібно розглянути їх основні класифікації. Так, залежно від особливостей правового регулювання використання окремих науково-технічних засобів у кримінальному судочинстві їх прийнято поділяти на такі, що:

– є формою кримінально-судових доказів;

– використовуються для складання кримінально-процесуальних актів;

– застосовуються під час провадження слідчих і судових дій з метою виявлення, закріплення, перевірки і дослідження доказів [5, с.56].

Сучасні науково-технічні засоби за своїм функціональним призначенням можуть бути процесуальними (засоби фотографування, відеозапису тощо), організаційними (персональна комп'ютерна техніка, яка допомагає слідчому складати проекти кримінально-процесуальних актів) та організаційно-процесуальними (автоматизована система документообігу суду, Єдиний реєстр досудових розслідувань) [8].

Зазначені класифікації свідчать про те, що виявлення, фіксація, вилучення, дослідження доказів не є єдиною метою використання науково-технічних засобів у досудовому розслідуванні. Ці засоби спрямовані на забезпечення більш широкого спектру завдань і мають на меті забезпечення ефективного провадження досудового розслідування.

Отже, можна зробити висновок, що на сьогодні процес збирання та дослідження доказів не може відбуватись без застосування інноваційних технологій, але такі науково-технічні засоби повинні бути належної якості та постійно оновлюватись. Крім того, не менш важливу роль відіграє саме аспект етичності в процесі застосування цих засобів, адже досить часто використання їх відбувається з порушенням норм етики та моралі, що в подальшому породжує конфліктні ситуації, а докази, отримані з порушенням цих норм визнаються в судовому порядку недопустимим, що призводить до порушення законності процесуального порядку доказування обставин, що підлягають встановлення в тому чи іншому кримінальному провадженні.

Література:

1. Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике / В.И. Гончаренко. - К., 1984;

2. Карпов Н. С. Теоретичні основи та практика використання передового досвіду органів внутрішніх справ у протидії злочинній діяльності: монограф. / наук. ред. В. П. Бахін. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2000;

3. Кравченко О.А. Загальні умови застосування спеціальних знань та науково-технічних засобів у кримінальному провадженні / О.А. Кравченко // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). - Харків : ХНУВС, 2012;

4. Кримінально процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI;

5. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред.
В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008;

6. Лисиченко В.К. Зауваження та окремі пропозиції до проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України / В. К. Лисиченко // Вестник Днепропетровского университета. Правоведение. Днепропетровск, 1996;

7. Рибалко Ж. Л. Застосування технічних засобів у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ж. Л. Рибалко. – К., 2014;

8. Хараберюш І. Ф. Використання науково-технічних засобів в правоохоронній діяльності [Електронний ресурс] / І. Ф. Хараберюш // Часопис академії адвокатури України. - № 12(2011'3). — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-3/11hifvpd.pdf;

Чубар Т. М.,

здобувач Київського університету права
НАН України

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАЛІКУ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ У МИРОВІЙ УГОДІ В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2343-XII від 14 травня 1992 року [1] (далі – Закон про банкрутство) передбачає дві реабілітаційні процедури, спрямовані на відновлення платоспроможності боржника: санацію та мирову угоду.

Оскільки питання виявлення конкурсних кредиторів та включення їх до реєстру вимог кредиторів відбувається в процедурі розпорядження майном, реабілітаційні процедури вже спрямовані на відновлення платоспроможності боржника шляхом задоволення вимог конкурсних кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів. У зв'язку з чим в реабілітаційних процедурах можливі лише два випадки, коли може постати питання щодо погашення зустрічних вимог зарахуванням:

погашення зустрічних вимог боржника та поточного кредитора;

погашення зустрічних вимог боржника та конкурсного кредитора, за умови, що строк виконання зобов'язання конкурсного кредитора настав після порушення провадження у справі про банкрутство, як на стадії розпорядження майном, так і в реабілітаційних процедурах.

Розглянемо більш детально застосування заліку зустрічних однорідних вимог у мировій угоді в процедурі банкрутства.

Під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами (частина 1 статті 77 Закону про банкрутство).

По суті мирова угода фіксує волевиявлення сторін, що спрямоване на припинення провадження у справі про банкрутство, та вирішення спірних правовідносин між сторонами.

Як зазначає О.І. Матущак, укладання мирової угоди на відміну від припинення процедури санації внаслідок виконання зобов'язань банкрута не може бути наслідком погашення вимог кредиторів, а здебільшого стосується виплати боржником відстрочених чи розстрочених сум заборгованості перед конкурсними кредиторами в подальшому. При цьому чинним законодавством не передбачено додаткових гарантій виконання боржником мирової угоди. Укладаючи мирову угоду на умовах відстрочення та розстрочення платежів, кредитори не тільки певним чином ризикують не отримати передбачених у ній грошових коштів, а й втрачають контроль за її виконанням через відсутність контролю господарського суду чи з боку арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) [3, с. 52].

В. В. Радзивілюк, в свою чергу, виділяє такі особливі цілі, характерні для мирової угоди:

по-перше, матеріально-правові цілі, а саме врегулювання боргів неплатоспроможного боржника (банкрута): погашення вимог кредиторів повністю, частково або прощення (списання) боргів; запобігання ліквідації боржника (банкрута); збереження його як суб'єкта

господарювання та продовження його діяльності; по-друге, процесуальна – мета припинення провадження у справі про банкрутство [4, с. 136].

Мирова угода може бути укладена тільки щодо вимог, забезпечених заставою, вимог другої та наступних черг задоволення вимог кредиторів, визначених Законом про банкрутство. Для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги.

Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Проте слід враховувати, що мирова угода не може бути укладена до публікації в офіційних друкованих органах оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство, оскільки є правочином, який впливає на права та обов'язки усіх кредиторів у справі про банкрутство. Крім того, мирова угода не може бути укладена після розрахунків з кредиторами у процедурі ліквідації (пункт 12.2 Рекомендації Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»» № 04- 5/1193 від 04 червня 2004 року [5]). Саме обов'язковість умов мирової угоди для всіх конкурсних кредиторів, на думку В.М. Ткачова, є особливістю процедури мирової угоди [6, с. 107]. Форма мирової угоди письмова.

Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди. Як зазначає Н.М. Камша, у мировій угоді на стороні кредиторів немає єдності їх волевиявлення, адже кредитори приймають рішення про укладення мирової угоди, у якому меншість залежить від бажання більшості кредиторів [2, с. 56].

Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують ї .

Укладена та схвалена забезпеченими кредиторами мирова угода підлягає затвердженню господарським судом, про що зазначається в ухвалі господарського суду про припинення провадження у справі про банкрутство. Саме з дня затвердження мирової угоди господарським судом вона набирає чинності. При цьому господарський суд зобов'язаний заслухати кожного присутнього на засіданні кредитора, у якого виникли заперечення щодо укладення мирової угоди, навіть якщо на засіданні комітету кредиторів він голосував за укладення мирової угоди.

Як зазначає Вищий господарський суд України, оскільки мирова угода одночасно є і правочином і судовою процедурою у справі про банкрутство господарський суд, розглядаючи клопотання про затвердження мирової угоди, має перевірити:

правомірність прийнятого комітетом кредиторів рішення, зокрема: чи було засідання комітету кредиторів правомочним, чи є повноваження у представників кредиторів брати участь у засіданнях комітету кредиторів та приймати рішення про укладення мирової угоди тощо; повноваження особи, яка є головою комітету кредиторів;

дотримання порядку прийняття рішення про укладення мирової угоди, встановленого статтями 35 - 37 Закону про банкрутство (статті 77-79 Закону про банкрутство в новій редакції – ред. Т.Ч.); чи не суперечать умови мирової угоди законодавству; чи не порушує мирова угода права кредиторів або інших осіб [5].

З дня затвердження мирової угоди боржник приступає до погашення вимог кредиторів згідно з умовами цієї мирової угоди [7, с. 556], а також з дотриманням черговості, встановленої Законом про банкрутство.

Відповідно до частини 4 статті 79 Закону про банкрутство мирова угода повинна містити положення про:

розміри, порядок і строки виконання зобов'язань боржника; відстрочку чи розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини. Крім того, мирова угода може містити умови щодо: виконання зобов'язань боржника третіми особами; задоволення вимог кредиторів іншими способами, що не суперечать закону.

Таким чином, предметом мирової угоди є фактично способи припинення зобов'язань кредиторів.

При цьому Закон про банкрутство не містить положень щодо можливості проведення саме Заліку як умови мирової угоди, але допускає використання «інших способів припинення зобов'язань», що свідчить про цілком ймовірне використання Заліку як умови мирової угоди.

Єдиною перепоною, яка ставить під сумнів можливість застосування Заліку як умови мирової угоди, є положення статті 78 Закону про банкрутство, згідно з якою погашення вимог кредиторів за умовами мирової угоди здійснюється з дотриманням черговості, встановленої цим Законом; а для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги.

У зв'язку з чим вважаємо за можливе використання Заліку як умови мирової угоди з дотриманням критеріїв:

як характерних для Заліку – зустрічності та однорідності зобов'язань, а також настання строків їх виконання; так і характерних для самої мирової угоди – зустрічні вимоги мають бути віднесені до другої та наступних черг задоволення вимог кредиторів, визначених статтею 45 Закону про банкрутство, а також має бути дотримано правила, за яким для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги.

Хоча з іншого боку, враховуючи, що мирова угода є, як зазначалось вище, домовленістю між боржником і кредиторами, не виключено вміщення до умов останньої Заліку вимог, які не є, наприклад, зустрічними та однорідними. Разом з тим, вважається, що в даному випадку мова буде йти не про Залік в розумінні статей 203 Господарського кодексу України та 601 Цивільного кодексу України, а про договірний Залік, умови якого визначаються виключно за домовленістю сторін.

Література:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2343-XII від 14 травня 1992 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12 2. Камша Н.М. Мирова угода у справі про банкрутство: переваги та недоліки // Санація та банкрутство. – 2008. - № 4. – С.56. – С.56-58.

3. Матущак О.І. Мирова угода у процедурі банкрутства та її можливі наслідки // Санація та банкрутство. – 2009. - № 1. – С.52. – С.52-54.
4. Радзивілюк В.В. Ознаки мирової угоди як судової процедури банкрутства // Санація та банкрутство. – 2005. - № 3. – С.136. – С.136-138.
5. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»» № 04-5/1193 від 04 червня 2004 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgsu.arbitr.gov.ua/news/237/
6. Ткачев В.Н. Конкурсное право. Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) в России: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 030501 «Юриспруденция» и 080503 «Антикризисное управление» / В.Н. Ткачев. – 2-е издание, перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2006. – С.107. – 255с.
7. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С. 556. – 912с.

Яценко А. О.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Правознавство»
Маріупольського коледжу ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

ПРАКТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ДОНОРСТВО

Життя людини та її права є найбільшою цінністю у соціальній правовій державі. Захист цих прав повинен буди побудований на принципах законності, яка безпосередньо зобов'язана вшановувати інтереси людини. У системі гарантованих законодавством прав, важливе місце посідає біологічні права людини. До них можна віднести право на здоров'я, в яке входить право на донорство та трансплантацію. Донорство спрямоване на забезпечення реалізації конституційного права на життя реципієнта. Зокрема, воно необхідне для порятунку життя і відновлення здоров'я людей, широко застосовується для зародження нового життя. Але ж на сьогоднішній день в Україні не дуже розвинений даний інститут.

Якщо подивитися в історію то можна згадати, як Україна була піонером в трансплантології. Ще в 1993 році відомий хірург Юрій Вороний провів успішну операцію по пересадці нирки померлої людини. Ця операція стала першою в цьому роді. Однак, на сьогоднішній день у цій операції потребують понад 2000 тисяч людей на рік. Статистика також показує, що не менш необхідні операції по пересадці серця понад - 1000 чоловік, печінки - 1500 чоловік, кісткового мозку - 600 чоловік. За рівнем розвиненості сфери трансплантології Україна займає останнє місце в Європі.

Проблеми з трансплантацією органів в Україні стосується пересадки як від живої людини, так і від померлого. Згідно з українським законодавством від живого донора пересадити орган можуть тільки його родичу або чоловіку/дружині. Виняток становлять лише біологічні матеріали, які регенеруються, наприклад кістковий мозок. Більше того, взяти орган у такого донора можна лише після отримання його письмової згоди.

Метою даної статті є всебічне дослідження донорства та процедури трансплантації, вирішення ряду правових і етичних проблем, та пропозиція прийнятних способів їх подолання.

Предметом дослідження є діючі нормативно-правові акти України, а саме Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про донорство крові та її компонентів»,

законодавчі акти іноземних держав та діюча національна й міжнародна практика з питань донорства і трансплантації.

Об'єктом дослідження виступає порядок реалізації права особи на життя та здоров'я, зокрема шляхом трансплантації органів, як від померлих осіб, так і від живих донорів.

Розглянемо ст. 290 Цивільного кодексу України в якій сказано, що повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин, що здійснюється відповідно до закону. Взяття органів та інших анатомічних матеріалів з тіла фізичної особи, яка померла, не допускається, крім випадків і в порядку, встановлених законом. Фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті чи заборонити його [1].

Ми пропонуємо детальніше розглянути, такі поняття як донор, реципієнт та трансплантація.

Згідно електронної енциклопедії, донор - людина, яка добровільно дає частину своєї крові для переливання пацієнтам (реципієнтам) чи для готування лікувальних препаратів, а також свою тканину (наприклад, шкіру) чи орган (наприклад, нирку) для пересаджування(трансплантації) іншим особам [2]. На законодавчому рівні, це добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях [3].

Згідно електронної енциклопедії, реципієнт – об'єкт чи суб'єкт, що отримує (приймаючий) що-небудь від іншого об'єкта або суб'єкта, званого в протилежність донором.[4] Законодавча регламентація даного терміну відсутня.

Згідно електронної енциклопедії, трансплантація - галузь медичної науки, яка вивчає все, що пов'язано з пересадкою органів, тканин(трансплантацією) чи їх штучних замінників. При трансплантації органів у людей, окрім медичного аспекту, існують не менш важливі аспекти: економічний та юридичний [5]. На законодавчому рівні, це спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органу або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини чи у тварини [6].

Донорство регулюється законами України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.1995 та «Про трансплантацію органів і інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р., який визначає ,що трансплантація це спеціальний метод лікування. Але, якщо перший з цих законів регулює відносини, які пов'язані з розвитком донорства крові та її компонентів, забезпеченням комплексу соціальних, економічних, правових і медичних заходів щодо організації донорства в Україні та задоволенням потреб охорони здоров'я в донорській крові, її компонентах і препаратах,[3] то другий закон регулює діяльність, пов'язану з забором, збереженням, перевезенням органів, інших анатомічних матеріалів людини і їхньою трансплантацією, виготовленням біоімплантантів (засобів медичного призначення, виготовлених з анатомічних матеріалів померлих людей), одержанням і використанням ксенотрансплантантів (анатомічних матеріалів тварин, використовувані для трансплантації) [6].

У правовідносинах , що складаються у даній сфері, управомочена особа, яка бажає стати донором повинна виразити свою волю шляхом звернення до відповідного медичного закладу, тобто вчинити активні дії. Останній бере на себе обов'язок зробити певні аналізи, та

здати кров або написати заяву про намір у випадку смерті залишити власні органи на благо суспільству та науки.

Згідно законодавства України взяття органів та інших анатомічних матеріалів у живої людини не допускається, а з тіла фізичної особи, яка померла, можливо лише у випадках та в порядку, встановлених законом. Наприклад, якщо людина дає письмову згоду посмертно відати свої органи для трансплантації, то юридичних питань не виникає, але є таке поняття, як «презумпція незгоди», коли навпаки людина не дає свою письмову згоду на донорство після смерті, і її органи можуть бути використанні тільки після дозволу його близьких родичів або дружини/чоловіка. Така ситуація, коли воля померлої людини не відома, є більш поширеною. На це впливають наступні чинники, людина могла потрапити в аварію та не скласти заповіт, тоді родичі або дружина чи чоловік померлої особи, можуть дати згоду на вилучення органів з тіла. Багато людей не думають про те, що може трапитись з ними завтра, але ж ми повинні дивитися наперед, і думати, що буде з нашим тілом. Велика кількість людей дотримуються християнської віри, де вилучення органів не відповідає нормам вірування, тому такі люди навіть не замислюються над цим питанням. Але посмертне вилучення органів, це по-перше допомога потребуючим у цьому людям, які смертельно хворі. На практиці ми можемо побачити, що це спричиняє дефіцит донорства органів та інших анатомічних матеріалів, а як наслідок, нові смерті.

Таким чином донорство умовно поділяється на донорство живих осіб та донорство померлих осіб і в кожному випадку ми зіштовхуємося з правовими, фізіологічними, етичними, а відтак і практичними проблемами, що заважають рятувати життя інших хворих.

Клінічні дослідження підтверджують, що при трансплантації органів живого донора останньому завдається шкода здоров'ю. Але ж повністю відмовитися від використання живих донорів, неможливо. Головних причин дві – відсутність достатньої кількості трупних органів трансплантантів, кращі медичні характеристики результатів трансплантацій при використанні органів і тканин від живих людей.

Щоб полегшити ситуацію в країні, ми пропонуємо по-перше, зробити єдину базу потребуючих в трансплантації , в яку буде занесено усю медичну інформацію реципієнта для того, щоб швидко найти відповідний орган, по-друге відкрити більше лікарень які будуть кваліфікуватись саме на цьому, в яких буде підходяще обладнання та матеріали, а саме головне кваліфіковані лікарі. Також можливо розглянути варіант створення єдиної бази осіб, що за життя виявили бажання посмертного донорства, а також проводити інформаційну політику, щодо порядку юридичного оформлення такого волевиявлення.

Отже, підводячи висновки можна встановити, що питання донорства дуже багатогранне, з одного боку це хороша ідея спасати хворій людині життя, а з іншого можна тільки погіршити ситуацію. Тому слід обов'язково дотримуватися загального принципу, згідно якого при пересадці органів та інших анатомічних матеріалів від живих осіб повинна забезпечуватись оптимальна турбота про інтереси донора.

Вилучення анатомічного матеріалу у живого донора для трансплантації може здійснюватися тільки на користь здоров'я реципієнта й у разі відсутності придатних для трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів трупа або альтернативного методу лікування, ефективність якого можна порівняти з ефективністю трансплантації.

Трансплантологія, як галузь медицини має виключно знаходитись у державній монополії і під пильною увагою держави і громадськості. Трансплантація як лікувальний метод не може розглядатися як панацея, або як універсальний або незамінний, і тим більше, як перспективний спосіб вирішення проблем здоров'я людини. Разом з тим цей метод, є неоднозначним з християнської точки зору, так і з позицій загальнолюдських цінностей, на які в усі часи свого існування спиралася медицина. Ці цінності знайшли своє втілення в

принципі не заподіяння шкоди і не використання людини в якості матеріалу і засобу медичного втручання, що у разі трансплантології має підтекст своєрідної антропофагії або канібалізму.

Тому для прийняття рішення в даному неоднозначному питанні мають бути зважені всі позиції, ідеї та аргументи, що є неодмінною передумовою внесення змін в національне законодавство.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356
2. Електронна енциклопедія Вікіпедія.[Електронний ресурс] – режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%80\
3. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995 р. № 239/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 23. - Ст.183
4. Електронна енциклопедія Вікіпедія.[Електронний ресурс] - режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Реципієнт_(медицина)
5. Електронна енциклопедія Вікіпедія.[Електронний ресурс] – режим доступу:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F 6. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16.07.1999 р. № 1007-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 377

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЕКОЛОГІЧНОГО, СІМЕЙНОГО, ТРУДОВОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Абакумова В. С.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогоднішній день перед суспільством гостро постає питання щодо раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Люди не завжди думають про те, яку шкоду завдають навколишньому природному середовищу деякими своїми діями свідомо чи з необережності. Кожен повинен розуміти, що дуже важливо дотримуватись правил та законів, а в разі чого, то нести відповідальність за скоєне екологічне правопорушення та злочин.

Відповідальність за стан навколишнього природного середовища в широкому розумінні являє собою виконання особою, державою або колективом дій, які запобігають забрудненню атмосферного повітря шкідливими речовинами, руйнуванню озонового шару, знищенню рідких видів рослин та тварин, а також скороченню корисних копалин. В вузькому

юридичному розумінні, то відповідальність – це передбачена нормами права міра державного примусу, що застосовується до особи, яка вчинила правопорушення [1].

Відповідно до статті 68 Закону України «Про охорону навколишнього середовища» «Порушення законодавства України про охорону навколишнього середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність» [2].

До осіб, які вчинили протиправні дії, що порушують екологічне законодавство та вимоги дисциплінарної праці, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, не раціонального використання природних ресурсів застосовується такий вид юридичної відповідальності, як дисциплінарна відповідальність. Також треба зазначити, що законодавством України не встановлено перелік конкретних дисциплінарних проступків у галузі охорони природи. Лише за одним фактом правопорушення незалежно від настання екологічних наслідків на правопорушника накладається дисциплінарне стягнення, наприклад, зауваження, догана, звільнення з посади.

Природні ресурси, які були незаконно добутими та продукцію, яку з них виготовили вилучають, а знаряддя особи, що порушила закон – конфісковують. Доходи, що були одержані від їх реалізації йдуть у місцеві фонди охорони довкілля.

Суб'єктами дисциплінарної відповідальності є посадовці, керівники підприємств.

У статі 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначається, що за невиконання посадовцями і працівниками обов'язкових планів та заходів щодо охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів, за порушення екологічних нормативів і інших вимог природоохоронного законодавства, що витікають з трудової функції або посадового положення настає дисциплінарна відповідальність [2].

Адміністративна відповідальність настає за дії, які порушують екологічний правопорядок та передбачені нормами адміністративного законодавства. В розділі 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлені такі адміністративні екологічні правопорушення, як:

- земельні правопорушення;
- водні правопорушення;
- лісові правопорушення;
- правопорушення, які пов'язані з використанням та охороною надр;
- правопорушення, пов'язані охороною атмосферного повітря;
- правопорушення, які зв'язані з використанням й охороною тваринного й рослинного світу.

Адміністративна відповідальність застосовується спеціально уповноваженими органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України: спеціально уповноваженими на це органами виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища в межах їх компетенції, передбаченої законодавством України [1].

Штраф, конфіскація знарядь, якими було виконано правопорушення, попередження, позбавлення спеціальних прав (наприклад, право на рибалку та полювання) служать заходами адміністративних стягнень.

Цивільна відповідальність за порушення екологічного законодавства передбачається Цивільним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. У статті 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначається, що громадяни та юридичні особи, що заподіяли шкоду навколишньому природному середовищу, здоров'ю та майну громадян, держави забрудненням навколишнього природного середовища, псуванням, знищенням, пошкодженням, нераціональним використанням природних ресурсів, руйнуванням природних екологічних систем та іншими

правопорушеннями, зобов'язані відшкодувати його в повному обсязі відповідно до чинного законодавства [2].

Слід зазначити, що компенсувати заподіяну шкоду юридичним особам та громадянам зобов'язані ті особи, які володіють територією з підвищеним рівнем екологічної небезпеки, але в тому випадку, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок навмисних дій потерпілих або в разу стихійних природних явищ.

За нормами цивільного права збиток підлягає відшкодуванню в натурі або у вигляді грошових стягнень. Відшкодування в натурі займає тривалого часу та може бути вироблено дуже рідко (наприклад, рекультивацію земель, відновлення лісі тощо). Як відомо, то окремі види шкоди неможливо ніяк виправити (наприклад, знищення пам'ятників природи).

Кримінальна відповідальність встановлена за екологічні злочини, вони належать до найбільш небезпечних діянь у сфері охорони довкілля.

До екологічних злочинів належать: незаконна порубка лісів, незаконне полювання та заняття рибним, звіриним або водним добувним промислом, забруднення атмосфери, вод, псування землі, незаконне використання надр, знищення рослин та тварин, яких занесено в Червону книгу України, порушення режиму природних територій, що особливо охороняються, і природних об'єктів [3].

У Кримінальному кодексі України зазначені нові ознаки екологічних злочинів – здійснення діяння особою з використанням свого службового положення, здійснення протиправних діянь в зоні надзвичайної екологічної ситуації. Згідно зі статтею 238 КК України «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення», то приховування або умисне перекручення відомостей про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням природних ресурсів карається штрафом до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі до трьох років [4].

Також требі відмітити такий злочин, як екоцид. Відповідно до статті 441 КК України, то це масове знищення рослинного і тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також здійснення інших дій, здатних викликати екологічну катастрофу.

Мірою покарання за екологічні злочини служать штраф, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний термін, позбавлення права займатися певною діяльністю або посідати певні посади.

Законодавча база нашої держави досить детально регулює питання відповідальності за порушення екологічного законодавства. Однак суспільство не розуміє важливості даного питання, не усвідомлює, що не раціональне використання природних ресурсів, вилучення їх з природного середовища для задоволення матеріальних потреб суспільства та людини, забруднення довкілля шкідливими речовинами призводить до погіршення екологічних умов існування людини, до захворювання такою тяжкою хворобою, як рак легенів. Необхідно враховувати не тільки свої інтереси, а також інтереси інших людей. Кожен з нас повинен оберігати природу, намагатися знизити рівень забруднення повітря, якщо цього не робити, то в майбутньому суспільству не уникнути не тільки кризи існування природи, а також суспільної кризи існування національних спільнот та існування людства в планетарному масштабі. Саме тому треба дотримуватись законодавства про охорону навколишнього середовища, бо воно запобігає та ліквідує негативний вплив на довкілля.

Література:

1. Копиленко О. П. Правознавство / О. П. Копиленко. – Київ: Професіонал, 2007. – 400с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // Офіційний вісник України. – 1991. – № 41 – Ст. 547 3. Комарницький В. М. Екологічне право / В. М. Комарницький, В. І. Шевченко, С. В. Єлькін. – Київ: Право, 2014. – 350 с.
4.Кримінальний кодекс України: за станом на 5 січня 2017 р. / Верховна Рада України. – К.: Парлам. , 2017.– 109 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Аниськін О. В.,
студент 4 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансованого природокористування»
Маріупольського державного
університету

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Екологічна безпека на території України забезпечується шляхом реалізації широкого спектру взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, інституційних, урядових, юридичних та інших заходів. Но за змістом державно-правові заходи не є однорідними. Вони можуть бути класифіковані на кілька типів у залежності від напрямку діяльності: організаційнопрофілактичні, регулювання та стимулювання, виконавчий, безпеки, відновлення і забезпечення безпеки. Вони утворюють своєрідну правову базу, яка повинна бути зрозуміла як система державно-правових засобів, спрямованих на регулювання діяльності, здатні підвищити рівень екологічної безпеки, запобігання деградації навколишнього середовища та небезпеки для населення та природних систем, локалізацію проявів екологічної небезпеки [1].

Організаційні та профілактичні заходи спрямовані на виявлення екологічно небезпечних для навколишнього середовища і здоров'я людини території, зон, об'єктів і заходів, а також здійснення певних заходів щодо запобігання екологічної небезпеки. До них відносяться: 1) обліково-установчі; 2) реєстраційні; 3) експертно-оцінювальні; 4) інформаційно-прогностичні. Обліково-установчі заходи включають в себе виявлення, інвентаризація, класифікація вибухонебезпечних зон, об'єктів, областей і джерел [1].

Реєстраційні заходи включають сертифікацію екологічно небезпечних об'єктів, сертифікації, оцінки відповідності, ліцензування та реєстрації екологічно небезпечних джерел. У разі випуску екологічно небезпечної продукції підлягає сертифікації. У сертифікація отримують сертифікат відповідності, який засвідчує відповідність продукції українським стандартам. На таких продуктах ставиться знак відповідності встановленим стандартам. Обов'язкова сертифікація продукції передбачено безпосередньо Законом України від 12 грудня 1991 року «Про захист прав споживачів» [2]. Закон України від 15 січня 2015 року «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» визначає правові та організаційні засади розроблення, прийняття та застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, а також здійснення добровільної оцінки відповідності [3].

Варто зазначити, що реєстрація екологічно небезпечних джерел здійснюється згідно з чинним законодавством. Екологічно небезпечні види діяльності, що підлягають ліцензуванню, яка включає в себе заходи, спрямовані на регулювання і обмеження

екологічно шкідливої діяльності шляхом запровадження системи дозволів та створення умов ліцензії на проведення такої діяльності. Екологічне ліцензування регулюється Законом України від 2 березня 2015 року «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4], Положенням про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду» та іншими нормативно-правовими актами.

Експертно-оцінювальні заходи включають проведення впливу екологічної експертизи об'єктів і систем, в тому числі військових та оборонних, які становлять екологічну небезпеку для навколишнього середовища, життя і здоров'я населення, введення попередньої оцінки впливу на навколишнє середовище цих об'єктів, проведення відкритих громадських слухань, обговорення населенням проектів екологічно небезпечних видів діяльності, які передбачають здійснювати. Екологічна експертиза таких об'єктів регулюється законами України «Про охорону навколишнього середовища» [5, ст. 27], «Про екологічну експертизу» [6, ст. 7].

Порядок проведення громадських (публічних) слухань з питань використання ядерної енергії, встановлених постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 1998 року № 1122 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань з питань використання ядерної енергії та радіаційної безпеки».

Більшість деталей публічних слухань регулюється, ратифікованої Україною в 1999 році Орхуської Конвенції [8]. Висновки і пропозиції, зроблені в ході цих слухань носять рекомендаційний характер і можуть бути враховані при затвердженні спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади рішень з предмета публічних слухань, підготовка аналітичних матеріалів, звітів тощо.

Остання - інформаційно-прогностичні заходи. Вони включають прогнозування, планування, моніторингу, інформування та інших видів діяльності, що розглядаються як функції управління в галузі екології.

Регулятивно-стимулюючі заходи являють собою систему правових норм і правил, спрямованих на регулювання відносин, дотримання пріоритетів, нормативів, стандартів, лімітів та інших вимог у галузі екологічної безпеки. У відповідності з положеннями чинного законодавства розробляються: стандарти охорони навколишнього середовища [5, ст. 32] Закону України «Про охорону навколишнього середовища); екологічні вимоги [5, ст. 33]; екологічні обмеження; правила проектування та експлуатації небезпечних об'єктів, поводження з екологічно небезпечними речовинами та джерелами такого.

Забезпечення дотримання екологічної безпеки гарантується певними заходами стимулювання, які є невід'ємною частиною економічного механізму в галузі охорони навколишнього середовища. Так, підприємства, установи, організації та громадяни мають право податкових, кредитних та інших пільг при здійсненні ефективних заходів й виконання вимог екологічної безпеки.

Розпорядчо-виконавчі заходи відповідають за виконання певних функцій в сфері забезпечення екологічної безпеки з боку спеціально уповноважених органів. Найважливіші положення закріплені в Конституції України, згідно якої на органи виконавчої влади, включаючи Президента України покладено обов'язок по здійсненню політики в галузі екологічної безпеки. Одним з основних у цій області є контрольно-наглядові функції державних органів, які спрямовані на догляд і додержання підприємствами, установами,

організаціями і громадянами вимог екологічного законодавства та застосування заходів попередження екологічних правопорушень.

Охоронно-відновлювальні заходи спрямовані на локалізацію проявів екологічної небезпеки, здійснення списання, визначення правового режиму територій відповідно до рівня екологічного ризику, визначення статусу осіб, які постраждали від екологічної небезпеки. Вони передбачають створення, наприклад, правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації. Ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру передбачає проведення низки заходів, які включають аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, що проводяться в разі надзвичайної небезпеки припинення, рятування життя та збереження здоров'я людини, локалізацію зони надзвичайної ситуації.

Забезпечувальні заходи спрямовані на попередження екологічних порушень у сфері забезпечення екологічної безпеки, захисту права людини на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище та пов'язаних з ними інших екологічного права, та застосуванням до винних осіб засобів державно-правового примусу у разі порушення вимог і норм екологічної безпеки.

Екологічне законодавство передбачає можливість судового захисту порушених прав громадян за недотримання вимог екологічної безпеки. Не виключено і самооборону, в якій дії повинні бути законними, відповідати змісту та характеру правопорушення, що не суперечить вимогам закону.

Література:

1. Правові заходи забезпечення екологічної безпеки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/getman_ekopu/part7/703.htm
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 25 травня 1991 року № 1023-XII// Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991 р.- № 30.- Ст. 379
3. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2015 р.- № 14.- Ст. 96
4. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 року № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2015 р.- № 23.- Ст. 158.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року// Відомості Верховної Ради України. - 1991 р.- № 41.- Ст. 546.
6. Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 року № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54
7. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань з питань використання ядерної енергії та радіаційної безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 року № 1122 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 29. – Ст. 1096
8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: міжнародний документ від 25.06.1998 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33. – Ст. 1191

Арапова А. С.,
студентка ОС «Бакалавр»
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО МІЖНАРОДНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Життя суспільства з кожним роком полегшується, стає більш комфортним завдяки технічному прогресу. Проте, чим далі рухається цей прогрес, ти більша шкода причиняється навколишньому середовищу. Урбанізація, розвиток промислового виробництва порушують стабільність екологічних систем. Заводи, фабрики та інші виробничі споруди постійно викидають шкідливі речовини в атмосферу, забруднюють водойми викидами, а також землю, коли утилізують свої відходи. Тому, в сучасних умовах, є надзвичайно актуальним створення екологічних мереж. Вони мають своєю метою збереження найбільш цінних і найменш порушених ділянок природи, забезпечення фізичних умов, які необхідні для виживання популяцій видів у ландшафті.

Питання створення та функціонування екологічних мереж багато років є активно обговорюваним у науковому просторі, що підтверджується проведеними дослідженнями А. Г. Гетьмана, Г. І. Балюк, Б. В. Даниленко, О.О. Шарван, М. Я. Ващишина, В. І. Андрейцева, С. М. Кравченко, М. І. Максименко, Ю. С. Шемшученко, О. О. Кагало.

У Законі України «Про екологічну мережу України» визначаться екомережа як «єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного розмаїття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні» [1].

Вперше пропозиція щодо формування екомережі була сформована у Маастрихтській декларації «Про збереження природної спадщини Європи» 1993 р. Ця декларація була затверджена Радою Європи у м. Софія 23-25 жовтня 1995 р. «Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття» щодо створення Всеєвропейської екологічної мережі, яка включає ряд національних екологічних мереж [2].

На виконання вимог і рекомендацій цієї стратегії Україною прийнято два нормативно-правові акти: Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки від 21 березня 2000 р. [3], а також Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 р і розпочався процес формування національної екологічної мережі.

У Законі України «Про загальнодержавну Програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 19 червня 2003 р. [4] Україна взяла на себе зобов'язання зі збереження біологічного і ландшафтного різноманіття на основі відповідності національної екомережі вимогам щодо її функціонування у Всеєвропейській екологічній мережі.

Формування екологічної мережі у країнах Європейського Союзу почалося з ухвалення Директив Європейського Союзу – Директиві щодо збереження диких птахів (Council Directive 79/409/EEC on the conservation of wild birds) [5], яка визначає території спеціальної охорони (Special Protection Areas), а також Директиві щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори (Council Directive 92/43/EEC on the conservation

of natural habitats and of wild fauna and flora) [6], котра визначає ділянки (місця), важливі для Європейського союзу (Sites of Community Importance) для збереження біотичної й ландшафтної різноманітності.

Вищезазначені нормативні документи запровадили політику формування мережі природоохоронних територій Європейського Союзу та стали основою для формув ання програми реалізації такої політики – «Природа-2000» (Natura-2000). «Natura-2000» – це форма охорони навколишнього середовища, яка виокремлює види особливо охоронюваних територій, що створюються на підставі норм Європейського Союзу: 1) територія для охорони популяцій диких тварин; 2) особливо охоронювана територія природних комплексів; 3) територія, яка має особливе значення для Європейської спільноти. І важливим є те, що вищезазначені території можуть частково або повністю співпадати з природними територіями, які перебувають під охороною національного екологічного законодавства [7, с. 268].

Треба відмітити, що спеціально для тих країн, які не належать до Євросоюзу, території спеціального збереження та середовища існування рідкісних і зникаючих видів визначені Резолюцією Постійного комітету Бернської конвенції № 4 від 1996 року («Перелік зникаючих видів природних середовищ існування, які потребують спеціальних заходів збереження»). Ці природоохоронні об’єкти формують Смарагдову мережу Європи (Emerald), яка є аналогом програми «Natura-2000». В основі програм Natura-2000, Emerald лежить принцип виділення ділянок земної поверхні, що визначаються за певними, характеристиками, що відповідають цінностям європейського природоохоронного значення (наприклад, місце виростання видів рослин і тварин, місцезнаходження рідкісних типів угруповань тощо).

При здійсненні аналізу законодавства ЄС стосовно формування мережі територій «Natura-2000» і законодавства України про національну екомережу свідчить, що в Україні більш розгалужена система спеціального законодавства про національну екологічну мережу, ніж у державах-учасницях ЄС. Мова йде про охорону не тільки заповідних та особливо охоронюваних територій, але й тих, що забезпечують цілісність екомережі, а саме про лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні та полезахисні території, землі сільськогосподарського призначення та радіоактивно забруднених земель, положення про особливу охорону яких передбачено лише національним законодавством. Але в Україні порівняно з країнами Європи відстає рівень розвитку системи територій та об’єктів природно-заповідного фонду. Так, якщо в Україні показник заповідності, тобто відношення площі земель природно-заповідного фонду до площі держави, становить близько 7-8 %, то у країнах Європи цей рівень складає – 15 % [8, с. 61].

Україна є активною учасницею різноманітних міжнародних природоохоронних конвенцій та угод, відповідно до яких зобов’язується інтегрувати національну екомережу до Європейської. Так, Україна приєдналася до Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як місця існування водоплавних птахів (Рамсар 1971 р., Україна приєдналася у 1996 р. [9]); до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн 1979, Україна приєдналася у 1996 р. [10]) тощо.

Так як українська екологічна мережа має увійти до Європейської екологічної мережі, вона повинна бути поєднана з екомережами країн, що мають спільні кордони з Україною: Словаччини, Польщі, Білорусі, Росії, Румунії, Молдови шляхом створення спільних транскордонних елементів.

З логіки речей випливає, що створення екологічної мережі буде мати якийсь позитивний ефект у перспективі не тільки для навколишнього середовища, держави, а й

відчувати його буде кожна людина. Адже це дозволить забезпечити раціональне використання природних ресурсів, не допустити втрати генофонду, зберегти біологічне різноманіття, підвищити стійкість ландшафтів до антропогенного впливу, сформувати екологічно безпечне середовище для життєдіяльності людей, забезпечити розвиток збалансованого туризму та інше.

Проте не можна не відмітити про наявність певних проблем функціонування української екологічної мережі України. Це пов'язано з відсутністю конкретних етапів при її формуванні. Так, перед ухваленням Закону України «Про екологічну мережу України» «точилися дискусії щодо визначення меж елементів екологічної мережі. Перший підхід передбачав визначення їх меж у натурі у порядку землеустрою, як це здійснюється стосовно територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Тоді ст. 25 Закону України «Про землеустрій» має бути доповнена новим видом землевпорядної документації. Другий підхід – визначення меж елементів екологічної мережі за існуючими межами. Саме такий підхід і було реалізовано на практиці» [11, с. 426]. Хоча висловлюється думка, що перший підхід є більш точним, хоча й більш затратним.

Також виникає питання стосовно того, наскільки можливе включення національної екологічної мережі до Європейської екомережі, коли різниться підбір складових елементів екомережі. Як вірно відмічає О.О. Кагало: «в основі виділення територій, перспективних для включення до екомережі, за прийнятими в країнах Європи критеріями лежить виділення типів оселищ (біотопів, екосистем, місць існування, ландшафтних виділів тощо – залежно від рівня детальності розробленої на національному рівні класифікації), яким характерна наявність відповідних складників, що визначають їхню особливу роль у збереженні умов виживання й розвитку популяції видів, котрі потребують охорони» [12, с. 8]. В Україні – фактичне ігнорування оселищних критеріїв їх вибору «й абсолютизація значення територій та об'єктів природно-заповідного фонду як основи екомережі з подальшим, часто штучним, залученням природоохоронних територій іншого статусу (водоохоронних, рекреаційних, тощо)» [12, с. 8].

Слід звернути увагу на затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. Порядок включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі (далі – Порядок) [13] (набрав чинності 9 березня 2016 року). Цей документ освітлює механізм формування територій та об'єктів екологічної мережі. Наприклад, території та об'єкти природно-заповідного фонду і водно-болотні угіддя міжнародного значення включаються до переліків відповідними природоохоронними органами без додаткового узгодження з власниками та користувачами земельних ділянок і прийняття окремого рішення. Щодо інших земельних ділянок необхідно отримати згоду від їх власників чи користувачів у письмовій формі на листі-погодженні або підпису на клопотанні. Звичайно, цей процес зустрічає супротив з боку власників і користувачів, тому для того, щоб виконати ці положення, необхідна велика інформаційна робота та міри економічного стимулювання.

Потрібно розуміти необхідність формування екомережі для покращення умов проживання суспільства. Тобто результати створення екомережі повинні відчуватися на рівні простої людини. Створення екомережі – це не просто вклад у майбутнє, це й турбота про теперішнє. А щоб повністю втілити у реальністю цю ідею, потрібно освідомлення цієї необхідності кожним громадянином і переорієнтація на невиснажливе використання земель і ресурсів, що призведе до зростання продуктивності природних ресурсів: деревини, грибів,

ягід, лікарських рослин, промислових тварин для населення та кормової бази для тваринництва. Найголовніше, що українське законодавство будується у вірному напрямку, не ігнорує нагальні проблеми, здійснює правове регулювання не відокремлено, а у взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями, адже екологічні проблеми не можуть бути проблемами однієї країни.

Література:

1. Про екологічну мережу України. Закон України № 1864-IV від 24 червня 2004 року // ВВР. – 2004. – № 45, ст. 502;
2. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного й ландшафтного різноманіття: Міжнародний документ від 25 жовтня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_711
3. Про затвердження Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки : Закон України від 21 вересня 2000 р. № 1989-III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 43. – Ст. 5.
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 15. – С. 30.
5. Директива 79/409/ЄЕС щодо збереження диких птахів: Міжнародний документ від 2 квітня 1979 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu.
6. Директива 92/43/ЄЕС щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори: Міжнародний документ від 21 травня 1992 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur- lex.europa.eu.
7. Ващишин Я.М., Шарван О.О. Вплив законодавства ЄС на розвиток законодавства України про національну екологічну мережу // Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (19-20 травня 2011 р., м. Київ) / Упор. к.ю.н., доц. О.М. Гончаренко. – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2011. – 452 с.
8. Правові відносини: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конференції . (Київ, 15 листопада 2013 р.) / за заг. ред. В.П. Нагребельного, Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 264 с.
9. Про участь України в Конвенції 1971 року про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів. Закон України № 437/96-ВР від 29 жовтня 1996 року // ВВР. – 1996. – № 50, ст. 279.
10. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Закон України № 436/96-ВР від 29 жовтня 1996 року // ВВР. – 1996. – № 50, ст. 278.
11. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / [А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. – Х.: Право, 2012. – 448 с.
12. Кагало О. О. Переклад та наукове редагування Директиви 92/43/ЄЕС про збереження природних типів оселищ (nabitats) та видів природної фауни і флори, а також тлумачного посібника з визначення типів оселищ (nabitats) Європейського Союзу : [робоча програма] / О. О. Кагало, Б. Г. Проць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://awsassets.panda.org
13. Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1196 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 17. – С. 15.

Атамась А. І.,
студентка ОС Бакалавр
спеціальності «Екологія, охоронанавколишнього середовища
та збалансованого
природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Основними функціями природоохоронних територій є: підтримка чи розширення зони природного існування певних видів; підтримка чи покращення поширення, міграції та/або генетичного обміну певних видів; відновлення якості ареалів існування; захист видів, які знаходяться під загрозою зникнення, уразливих, ключових чи комплексних видів; підтримка чи покращення гідрологічних функцій; підтримка чи покращення екологічної якості; контроль ерозії; захист цінних ландшафтних форм; підтримка біоценозу на територіях, забруднених радіацією; та забезпечення взаємозв'язку з сусідніми транскордонними територіями [1].

За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поданих органами виконавчої влади на місцевому рівні, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, станом на 01.01.2016 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8184 території та об'єктів загальною площею 4082780,55 га в межах території України (фактична площа 3803131,84 га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря. Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави («показник заповідності») становить 6,30%. Протягом 2015 року кількість об'єктів та територій природно-заповідного фонду збільшилась на 32 одиниці загальною площею 89907,2303 га. Зокрема, за 2015 рік площа природно-заповідного фонду найбільше збільшилась у Херсонській області (на 80177,8 га), Чернігівській (на 6125,68 га), Київській (на 2006,4 га), Дніпропетровській (на 933 га) та Запорізькій (на 833,6 га) областях [1].

До природно-заповідного фонду належать:

а) природні території та об'єкти - природні та біосферні заповідники, національні природні і регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища;

б) штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні і зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів визначає Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., в якому знайшли закріплення форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду України, цілі його використання, права громадян з означених питань [2].

Території природних заповідників, землі, інші природні ресурси, національним природним паркам, є власністю народу України. Регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні, зоологічні парки та

парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України.

Території та об’єкти природно-заповідного фонду можуть використовуватися в природоохоронних, науково-дослідних, освітньо-виховних, оздоровчих та інших рекреаційних цілях; для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Режим територій та об’єктів природно-заповідного фонду - це сукупність науково обгрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають правовий статус, призначення цих територій та об’єктів, характер допустимої діяльності в них, порядок охорони, використання і відтворення їх природних комплексів.

Громадяни України мають такі права:

- брати участь в обговоренні проектів законодавчих актів з питань розвитку заповідної справи, формування природно-заповідного фонду;
- брати участь у розробці та реалізації заходів щодо їх охорони та ефективного використання, запобігання негативного впливу на них господарської діяльності;
- вносити пропозиції про включення до складу природно-заповідного фонду необхідних цінних природних територій та об’єктів;
- ознайомлюватися з територіями та об’єктами природно-заповідного фонду, здійснювати інші користування з додержанням встановлених вимог щодо заповідного режиму;
- брати участь у здійсненні громадського контролю за охороною заповідних територій та об’єктів, вносити пропозиції щодо притягнення до відповідальності винних у порушенні вимог охорони територій та об’єктів природно-заповідного фонду.

Відносини в галузі охорони і використання територій і об’єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів регулюються законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України» [2], постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 24 липня 2013 р. [3] та іншими актами законодавства України.

Завданням законодавства про природно-заповідний фонд є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання території та об’єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління в цій галузі.

У законодавстві передбачені основні засоби збереження територій та об’єктів природнозаповідного фонду, які забезпечуються шляхом:

а) встановлення заповідного режиму;

б) організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об’єктів;

в) проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;

г) додержання вимог щодо охорони територій та об’єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планової документації, земле та лісовпорядкування, проведення екологічних експертиз;

д) запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;

е) здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;

є) встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та

об’єктів;

ж) проведення широкого міжнародного співробітництва в цій сфері;

з) проведення інших заходів.

Охороні природно-заповідного фонду сприяє також встановлення охоронних зон на прилеглих до природних комплексів та об’єктів територіях, їх розміри та режим визначаються відповідно до їх цільового призначення і характеру господарської діяльності на прилеглих територіях.

В означених зонах заборонено будівництво промислових та інших об’єктів, розвиток господарської діяльності, яке може призвести до негативного впливу на території та об’єкти природно-заповідного фонду. Оцінка такого впливу здійснюється на основі екологічної експертизи, що проводиться в порядку, встановленому законодавством України.

Положення, що визначають режим кожної з охоронних зон, затверджуються державними органами, які приймають рішення про їх виділення.

Охорону природних та біосферних заповідників, національних природних та регіональних ландшафтних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних, зоологічних парків загальнодержавного значення здійснюють служби, які створюються в складі адміністрації заповідних територій названих категорій.

Охорона територій та об’єктів природно-заповідного фонду інших категорій покладається на підприємства, установи та організації, у віданні яких вони перебувають.

Місцеві Ради народних депутатів та їх виконавчі органи не тільки сприяють охороні й зберіганню територій та об’єктів природно-заповідного фонду, але й «виконанню завдань, покладених на них. У цьому важливу роль відіграє також державний кадастр територій та об’єктів природно-заповідного фонду, який є системою необхідних і достовірних відомостей про природні, наукові, правові та інші характеристики територій та об’єктів, що входять до складу природно-заповідного фонду. Цей документ ведеться з метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об’єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення державних органів, зацікавлених підприємств, установ та організацій відповідною інформацією, необхідною для вирішення питань соціально-економічного розвитку, розміщення продуктивних сил та в інших цілях, передбачених законодавством України.

Література:

1. Система природоохоронних територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pzf.menr.gov.ua/пзф- україни/території-та-об’єкти-пзф- україни.html

2. Про природно – заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 року № 2456-XII// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502

3. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 541// Офіційний вісник України. – 2013. – № 63. – Ст. 2286

Беспалов С. І.,
студент 4 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансованого природокористування»

Маріупольського державного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Важливу роль у регулюванні відносин у сфері довкілля відіграють джерела міжнародного права, зокрема, міжнародні договори. Сфера дії еколого-правових норм має транскордонний характер, на відміну від норм кримінального, фінансового, адміністративного чи трудового права.

На формування сучасного національного екологічного законодавства значною мірою впливають прогресивні норми міжнародно-правових актів, спрямованих на подолання глобальних екологічних проблем.

У науці екологічного права питання, що стосуються міжнародно-правових актів як джерел екологічного права досліджували такі вчені, як А. О. Андрусевич, Г. І. Балюк, П. О. Гвоздик, Т. Р. Короткий, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, П. Д. Пилипенко, Т. П. Шевчук, Ю. С. Шемшученко. Однак немає комплексного монографічного дослідження поняття та ознак міжнародно-правового акта як джерела екологічного права України у вітчизняній юридичній літературі.

Метою цього дослідження є визначення ролі та місця міжнародно-правового акта в системі джерел екологічного права України.

Згідно зі ст. 9 Конституції України, ст. 17 Закону України «Про міжнародні договори України» під міжнародним договором України розуміють укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права договір, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Укладені і ратифіковані міжнародні договори України становлять невід'ємну частину національного законодавства України [1].

Законодавство про охорону навколишнього природного середовища конкретизує дану норму основного закону. Зокрема, у ч. 2 ст. 71 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначається, що якщо міжнароднім договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлює інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про охорону навколишнього природного середовища, то застосовуються правила міжнародного договору [2]. Тобто після ратифікації міжнародно-правового акту у сфері довкілля, його норми матимуть вищу юридичним силу порівняно із нормами законодавства України.

З проголошенням державної незалежності Україна ратифікувала цілу низку міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього середовища (є стороною близько 100 міжнародно-правових актів універсального (глобального), регіонального та двостороннього характеру), взяла на себе зобов'язання по виконанню міжнародних проектів у Карпатах і дельті Дунаю, була ініціатором розробки і підписання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Київ, 2003 рік) [3].

Сучасне екологічне право України формується під впливом міжнародно-правових актів у цій галузі. Як зазначає професор П. Д. Пилипенко, нормативно-правовий договір останнім часом стає дедалі популярнішим регулятором екологічних відносин. Особливо це стосується сфери міжнародної співпраці нашої держави з іншими країнами. Завдяки таким договорам відбувається регулювання міжнародних стосунків та консолідація зусиль у забезпеченні охорони довкілля [4, с. 34].

Отже, міжнародно-правові акти, укладені, підписані та ратифіковані суб'єктами міжнародного права, є одним із основних джерел міжнародного права та мають особливий вплив на формування національного законодавства держави. Через укладання міжнародних договорів, імплементацію їх у національне законодавство Україна гармонізує своє екологічне законодавство не тільки з міжнародно-правовою системою у галузі охорони довкілля, а й з національними правовими системами окремих країн світу.

Як зазначає професор Ю. С. Шемшученко, Україна не є байдужою й до тих міжнародних договорів, що не є ратифіковані парламентом. Це зумовлено конституційним визнанням Україною загальновизнаних принципів і норм міжнародного права[3, с. 35].

Отже, відповідні принципи і норми міжнародного права навколишнього середовища також є джерелами екологічного права України.

У нормах міжнародного права щодо захисту навколишнього природного середовища йдеться про спеціальні інтереси сусідніх держав (і їхнього населення) та про потреби спільноти держав загалом (так звані global commons). Центральним принципом міжнародного екологічного права є обов'язок у рамках національної юрисдикції не заподіювати шкоди навколишньому середовищу інших держав. Основи його були закладені в арбітражному рішенні у справі «Trial Smelter» 1938 р. (RIZZ III, S. 1905). Арбітражний суд повинен був розв'язати спір про забруднення повітря, яке канадська цинкова ливарня поширювала на територію Сполучених Штатів Америки. Суд обґрунтував своє рішення забороною шкоди довкіллю з причини транскордонного забруднення повітряних мас [5, с. 305]. Так з'явився своєрідний міжнародний судовий прецедент, що затвердив цей принцип у конкретному випадку і надав йому додаткового юридичного закріплення.

Характерною особливістю екологічного законодавства є інтенсивність його розвитку. Ми можемо бачити, що система природоохоронних норм як національних, так і міжнародних напрацьована практично за останні десятиліття. Така швидкість створення великого обсягу нормативних матеріалів зумовлена збільшенням негативного впливу людства на довкілля.

Про прагнення держав регулювати відносини з охорони навколишнього середовища міжнародно-правовими засобами свідчить також їх активність стосовно розробки і готовність підтримувати нормотворчу діяльність міжнародних організацій. Уряди держав не зволікають з підтримкою міжнародних ініціатив у галузі охорони довкілля і навіть самі є ініціаторами міжнародних проектів у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Наприклад, 2001 р. український уряд звернувся з пропозицією до Європейського регіонального бюро Програми ООН по навколишньому середовищу про оформленн я договору для захисту Карпат. Наступного року італійський Міністр довкілля і тодішній представник Альпійської конвенції започаткували співпрацю між країнами Альп та Карпат.

Згодом були організовані конференції на рівні міністрів екології цих країн. На п'ятій такій конференції, яка відбулася у травні 2003 р. у місті Києві, держави-учасниці ухвалили

Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат. На тій самій конференції усі країни, крім Польщі, підписали її . Упродовж року кілька держав ратифікували Рамкову конвенцію. З 4 січня 2006 р. цей міжнародний договір поступово набрав чинності для усіх семи країн-учасниць (Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина та Україна)

[3]. Для порівняння у 70-80-х роках минулого століття період між моментом підписання і ратифікацією міжнародної конвенції у сфері довкілля тривав понад двадцять років.

Аналізуючи екологічне законодавство України не можна не сказати про значний вплив на нього міжнародно-правових актів. Таким результатом можна назвати завершену вже Програму формування національної екологічної мережі (далі - екомережа) України на 2000-2015 роки. Метою програми було:

- збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття та формування цілісної просторової структури екомережі;
- визначення ділянок для формування складових елементів національної екомережі - природних регіонів, природних коридорів загальнодержавного значення; інформування населення про роль екомережі;
- збереження біотичного і ландшафтного різноманіття; збереження, зміцнення та відновлення ключових екосистем та середовищ існування видів рослин і тварин; - розбудова екомережі України як частини Всеєвропейської екомережі.

Сьогодні вдосконалений з урахуванням нагальних проблем План дій з охорони навколишнього природного середовища на 2016-2020 роки включено до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що міжнародно-правові акти є важливим джерелом екологічного права України, оскільки вони є «еталоном» правотворчості у сфері довкілля на національному рівні. На розвиток екологічного законодавства України значно впливають міжнародно-правові стандарти у галузі довкілля, встановлені цими міжнародно-правовими актами.

Література:

1. Про міжнародні договори України: закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15
2. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12
3. Гвоздик П. О. Міжнародні договори у системі джерел екологічного права України/П. О. Гвоздик//Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.- К.: ТОВ «Видавництво географічної літератури «Обрії». - 2010. - 213с.
4. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. І. Федорович, М. Я. Ващишин та ін.; за ред. П. Д. Пилипенка. - К.: Ін Юре. - 2010. - 401 с. 5. Збірник міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. - 2-е вид., доп. - Львів: Норма. - 2002. - 416 с.

Булавицька А. С.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та
раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

На сьогоднішній день значно ускладнилася екологічна обстановка в Україні. Усе більшу стурбованість громадськості викликає загострення екологічної кризи, в тому числі забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів, використання хімічних засобів у народному господарстві, ядерна енергія, агрохімікати та інші предмети, що забруднюють навколишнє природне середовище.

Завдання екологічного права полягає в тому, щоб забезпечити гармонійну взаємодію суспільства і природи, ефективне й раціональне використання природних ресурсів, їх відтворення, належну охорону навколишнього природного середовища, екологічну безпеку громадян, юридичних осіб та ін. З урахуванням цих завдань, екологічне право повинно базуватись на певних еколого-правових принципах, які визначаються законодавством або виводяться з його змісту.

Актуальність вибраної теми у тому, що принципи екологічного права не є застиглими категоріями, вони динамічно розвиваються, деякі втрачають свою актуальність, інші набувають більшої важливості і тому потребують більш глибокого дослідження.

Принципи екологічного права - це виражені в його нормах основоположні ідеї, засади, риси, відповідно до яких здійснюється регулювання екологічних відносин.

Принципи екологічного права поділяються на такі види :

- Загальні принципи, на яких базується вся система права, – законності, невідворотності, відповідальності за протиправну поведінку тощо.
- Спеціальні (в рамках однієї галузі, зокрема, екологічного права).
- Принципи підгалузей екологічного права (земельного, надрового, водного).
- Принципи інститутів екологічного права (принципи інституту екологічної безпеки).

Провідним принципом екологічного права є правове забезпечення досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи. Цей принцип становить основу для виникнення й формування інших принципів. Офіційно це положення закріплено у преамбулі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Гармонійність суспільства і природи - це узгоджена діяльність людей відносно природи з додержанням законів природи, екологічної експлуатації природних ресурсів, їх відтворення й охорони.

Правове забезпечення гармонійної взаємодії суспільства і природи здійснюється з багатьох напрямків: встановлення екологічних нормативів на викиди та скиди в навколишнє природне середовище; визначення лімітів на використання природних ресурсів; установлення правил використання природних ресурсів, їх відтворення, охорони тощо. Здійснення цього принципу разом з іншими принципами сприяє запобіганню шкідливих для довкілля дій суб’єктів.

Наступний принцип – це принцип правового забезпечення екологічної безпеки, який сприяє підтриманню такого стану навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки й виникнення небезпеки для здоров’я людини. Екологічна безпека гарантується громадянам здійсненням широкого комплексу взаємопов’язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів (ст. 50 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). В екологічному законодавстві визначено основні напрямки діяльності всіх органів управління, юридичних і фізичних осіб у здійсненні

перелічених заходів (статті 51-53). Цей принцип містить сукупність правових приписів, які регулюють різні суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення екологічної безпеки в державі.

Важливе значення має принцип правового закріплення приналежності природних ресурсів конкретним суб'єктам права для їх використання з метою задоволення екологічних, майнових та інших інтересів у межах законодавства. Приналежність природних об'єктів виступає у двох основних правових формах - у праві власності та праві користування. В законодавстві закріплено різні види природокористування та форми власності на природні ресурси, визначено права й обов'язки даних суб'єктів, форми захисту прав власників та природокористувачів.

Особливу роль відіграє принцип правового забезпечення раціонального й ефективного використання природних ресурсів. Раціональність в екологокористуванні полягає в тому, що кожен власник чи користувач природних ресурсів зобов'язаний у процесі їх використання додержуватися правових екологічних вимог, щоб не нашкодити природному середовищу та раціонально використовувати природні ресурси. В основі цього принципу лежить об'єктивний чинник - взаємозв'язок усіх природних об'єктів, які утворюють у сукупності екологічну систему. Економічна ефективність виражається в отриманні найвищих економічних показників при експлуатації природних ресурсів з щонайменшими затратами. Раціональність та ефективність використання останніх - взаємопов'язані поняття, однак не тотожні. Раціональність охоплює, головним чином екологічний, а ефективність - економічний аспект. Ці два поняття слід розглядати стосовно будь-якого природного ресурсу, оскільки кожний природний об'єкт має свої специфічні риси, притаманні тільки йому. При цьому за недодержання даного принципу екологічним законодавством передбачаються заходи правового впливу.

Надзвичайно важливе значення має принцип правового забезпечення цільового використання природних об'єктів. Він об'єднує два основні чинники: а) необхідність задоволення вимог суспільства у продуктах харчування, сировині, естетичних, господарських та інших вимог за рахунок використання природних об'єктів; б) необхідність підтримання природного середовища у нормальному стані. Цільове використання природних об'єктів визначається державою у правових нормах земельного, водного, лісового, гірничого, фауністичного, атмосферо-повітряного, природно-заповідного та іншого законодавства. Невиконання вимог щодо цільового призначення природного ресурсу розглядається як фактичне використання природного об'єкта, яке не відповідає його цільовому призначенню, встановленому при передачі природного об'єкта у власність чи в користування, в тому числі в оренду, невиконання вимог щодо режиму його використання. За порушення цього принципу законодавством передбачені заходи правового впливу до винних осіб. Не виключається можливість припинення права власності та природокористування природним об'єктом, використання якого здійснюється з порушенням цього принципу.

Не менш важливу роль відіграє принцип правового забезпечення стимулювання власників і користувачів природних об'єктів щодо належного використання природних ресурсів, їх відтворення та охорони. Він виражається в юридичному закріпленні сукупності економічних заходів стимулювання за належне виконання суб'єктами своїх прав та обов'язків, проведенні необхідних екологічних заходів, у застосуванні санкцій за порушення екологічних вимог і законодавства. Стимулювання слід розуміти у двох аспектах - використання заохочувальних заходів і застосування санкцій. Стимулювання означає спонукання суб'єктів права до здійснення позитивних дій. Це в повному обсязі стосується і сфери екології. Тому в екологічному законодавстві закріплено систему заходів як заохочення, так і застосування відповідних видів майнової, адміністративної,

дисциплінарної, кримінальної відповідальності, що передбачено чинним законодавством. У поресурсовому законодавстві встановлено різні форми економічного стимулювання власників і користувачів природних ресурсів. Названі два аспекти стимулювання набули загального визнання й широко застосовуються на практиці.

Принцип правового забезпечення стабільного (тривалого) використання природних ресурсів полягає в тому, що їх власники і користувачі можуть бути позбавлені права власності і права користування тільки з підстав, передбачених законодавством та договорами у встановленому порядку. Законодавство дає вичерпний перелік таких підстав. Правозастосовчі органи не вправі на свій розсуд установлювати підстави або обмеження вказаних прав. У законодавстві встановлено різноманітні форми захисту порушених прав власників і користувачів природних ресурсів. Цей принцип забезпечує сумлінне ставлення суб'єктів права до використання останніх, стимулює проведення заходів, що сприяють поліпшенню якості природного середовища та його окремих елементів.

Принцип правового забезпечення комплексного підходу до використання й відтворення природних ресурсів, а також до охорони навколишнього природного середовища відкриває можливості використовувати в єдності як основні природні об'єкти, так і супровідні природні компоненти. У законах про відповідні природні ресурси вимоги комплексного підходу конкретизуються з урахуванням особливостей кожного природного об'єкта. Необхідність комплексного вирішення питань обумовлена тим, що екологічна система складається з декількох екологічних елементів. Тому комплексний підхід визначається певними об'єктивними екологічними чинниками. Особливого значення набуває єдність при здійсненні всіх екологічних заходів по охороні природного середовища, необхідни й перелік яких передбачається в державних, міждержавних, регіональних, міських та інших екологічних програмах (ст. 6 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Принцип міжнародного співробітництва в охороні навколишнього природного середовища. Реалізується у відповідних нормах міжнародного екологічного права, а також в національному праві. Захист природи і раціональне використання її ресурсів - глобальна проблема сучасного людства. Основними умовами вирішення цієї проблеми є: а) проведення всіма державами єдиної екологічної політики стосовно природи; б) мир в усьому світі й ядерне роззброєння; в) активна участь держав в акціях з міжнародної охорони навколишнього середовища, що здійснюється в рамках ООН; г) розробка і прийняття міжнародних договорів по охороні навколишнього природного середовища.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // Офіційний вісник України. – 1991. – № 41 – Ст. 547
2. Гетьман А. П. Екологічне право України / А. П. Гетьман, М. В. Шульга. – Харків, 2009. – 328 с.
3. Попов В. К. Предмет, метод і система екологічного права // Екологічне право України (Загальна частина): Навчальний посібник. - С. 32-37

Гнідан Р. М.,
аспірант Юридичного інституту

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У ЗВЯЗКУ З НЕОБХІДНІСТЮ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Відповідно до ст. 31 Закону договір оренди землі припиняється в разі: закінчення строку, на який його було укладено; викупу земельної ділянки для суспільних потреб та примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності в порядку, встановленому законом; поєднання в одній особі власника земельної ділянки та орендаря; смерті фізичної особи-орендаря, засудження його до позбавлення волі та відмови осіб, зазначених у статті 7 цього Закону, від виконання укладеного договору оренди земельної ділянки; ліквідації юридичної особи-орендаря; відчуження права оренди земельної ділянки заставодержателем; набуття права власності на житловий будинок, будівлю або споруду, що розташовані на орендованій іншою особою земельній ділянці; припинення дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства [1].

Варта уваги така підстава припинення договору оренди земельної ділянки як викуп земельної ділянки для суспільних потреб та примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності. Дана підстава є важливим важелем державного впливу, коли існує необхідність припинення договірного використання земель. Але разом з тим, на нашу думку, п. 2 ст. 31 Закону сформульований не зовсім вдало та не охоплює всіх можливих випадків, коли необхідно припинити дію договору оренди. Йде мова про оренду земель державної та комунальної власності. В цьому випадку факт викупу земельної ділянки для суспільних потреб відсутній. Викуп земельної ділянки для суспільних потреб означає набуття власності на земельну ділянку державою чи територіальною громадою. Якщо ж власником земельної ділянки вже є держава чи територіальна громада, то й викуп стає неможливим.

Наведемо приклад із судової практики, пов'язаний із підготовкою до Чемпіонату футболу Євро-2012. Виконавчий комітет Донецької міської ради подав позов до фізичної особи-підприємця щодо розірвання договору оренди земельної ділянки, укладеного між виконкомом та суб'єктом підприємницької діяльності у 2006 році, у зв'язку з істотною зміною обставин та необхідністю використання орендованої земельної ділянки для суспільних потреб, а саме - у зв'язку з тим, що зазначена земельна ділянка підпадає в зону реконструкції вокзального комплексу станції Донецьк. Виконавчий комітет змушений був обрати саме таки спосіб захисту прав, оскільки з підстав суспільної необхідності в Законі не передбачено.

Господарський суд Донецької області від 12.01.2012 по справі №31/165пд [2] дійшов висновку про наявність усіх чотирьох умов, передбачених статтею 652 Цивільного кодексу України, а саме:

По-перше, сторони при укладанні договору оренди земельної ділянки не мали змоги передбачити можливість настання такої істотної зміни обставин, як проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу і, зокрема, необхідність реконструкції вокзального комплексу станції Донецьк, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2010 № 357, про яку стало відомо лише у 2010 році. По-друге, виконавчий комітет Донецької міської ради не має ані можливості, ані правових підстав для не проведення, відстрочки або перешкоджання реконструкції вокзального комплексу станції Донецьк та площі Привокзальної. По-третє, подальше виконання договору оренди земельної ділянки при наявності істотної зміни обставин, тобто необхідності проведення реконструкції, значно порушує співвідношення інтересів сторін. По-четверте, умовами договору не

передбачено і з суті договору не випливає, що ризик зміни обставин повинен нести Позивач - виконавчий комітет Донецької міської ради [3, с. 35].

Таким чином, розірвати договір оренди земельної ділянки вдалося шляхом застосування ст. 652 ЦК України у зв'язку з істотною зміною обставин. Але не завжди на практиці в аналогічних ситуаціях вдається довести наявність всіх чотирьох необхідних умов.

З метою усунення прогалин було прийнято Закон України № 5070-VI від 05.07.2012 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення права користування земельними ділянками при відведенні їх для суспільних потреб» [4]. Але, видається, йому бракує певної системності. Відповідно до внесених змін з'явилась ст. 32-1 «Розірвання договору оренди земельної ділянки державної чи комунальної власності у разі необхідності надання її для суспільних потреб». В ній достатньо детально описується процедура такого розірвання. Зокрема, договір оренди земельної ділянки державної чи комунальної власності може бути розірваний у разі прийняття рішення про використання земельної ділянки для розміщення об'єктів, визначених частиною першою статті 7 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (ч. 1 ст. 32-1 Закону).

Разом з тим до ч. 1 ст. 31 Закону України «Про оренду землі», в якій викладено перелік підстав припинення договору оренди, відповідних змін не внесено. Тому пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 31 Закону України «Про оренду землі» наступним абз. 9: «прийняття рішення про використання земельної ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

Література:

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/161-14

2. Базикіна Я. Щодо питання припинення права оренди земельної ділянки державної та комунальної власності у зв'язку з необхідністю її використання для суспільних потреб [Електронний ресурс] / Я. Базикіна // Землевпорядний вісник. - 2012. - № 6. - С. 33-36. 3. Рішення господарського суду Донецької області за позовом виконавчого комітету Донецької міської ради до фізичної особи-підприємця (Справа №31/165пд) від 12 січня 2012 р. - [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. - Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/21212787.

4. Закон України № 5070-VI від 05.07.2012 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення права користування земельними ділянками при відведенні їх для суспільних потреб» // Відомості Верховної Ради. - 2013. – 28. - Ст. 303.

Головко А. В.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та
раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Природне середовище являє собою місце проживання людства, можна сказати що це джерело його існування. Людина використовує для забезпечення свої потреб природні запаси, такі як кисень, земля, вода, надра та лікарські рослини. При використанні природних ресурсів люди неминуче впливають на природу. До того ж вплив людини не повинен порушувати законів природи, оскільки науково необґрунтоване втручання в життя природи призводить до катастрофічних наслідків.

На території України зосереджені величезні природні багатства, втім відсутність концептуальних підходів до забезпечення як національної безпеки в цілому, так і екологічної безпеки зокрема негативно позначились на рівні збереження та примноження природних ресурсів і багатств нашої країни. Багато тисячоліть людство ставилось до середовища як до невичерпного джерела речей необхідних для забезпечення задоволення життєво важливих потреб. Це призвело до виснаження природних ресурсів та критичних змін в природному середовищі. Зараз практично неможлива назвати такі види діяльності людини, що не впливали б на оточуюче природне середовища і такі природні об'єкти, які не буди б зміненні в результаті антропогенного впливу. Наслідками такого впливу є ерозія ґрунтів, нестача та погіршення стану питної води, почастішання природних катаклізмів, підвищений рівень шуму. Це погрожує екологічній безпеці в цілому та як наслідок здоров'ю людей зокрема [1].

Згідно закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», екологічна безпека – це такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини [2].

Екологічна безпека – це сукупність певних властивостей навколишнього середовища і створюваних цілеспрямованою діяльністю людини умов, за яких з урахуванням економічних, соціальних чинників і науково-обгрунтованих допустимих навантажень на об'єкти біосфери утримуються на мінімально можливому рівні ризику антропогенний вплив на навколишнє середовище і негативні зміни, що відбуваються в ньому, забезпечується збереження здоров'я життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і наступних поколінь. Таким чином головним джерелом порушення екологічної безпеки є забруднення усіх сфер природного середовища, що використовуються для особистих потреб людства, до яких відноситься: гідросфера, атмосфера, літосфера. У результаті чого в Україні збільшується кількість захворювань та зростають відносні та абсолютні показники смертності населення. Відтак екологічна безпека вже стає складовою національної безпеки.

Екологічна безпека реалізується на глобальному, регіональному і локальному рівнях. Глобальний рівень управління екологічною безпекою передбачає прогнозування і відстеження процесів в стані біосфери в цілому і складових її сфер. Управління глобальної екологічної безпекою є прерогативою міждержавних відносин на рівні ООН, ЮНЕСКО, ЮНЕП та інших міжнародних організацію методи управління на цьому рівні включають прийняття міжнародних актів щодо захисту довкілля в масштабах біосфери, реалізацію міждержавних екологічних програм, створення міжурядових сил з ліквідації екологічних катастроф, що мають природний або антропогенний характер.

Регіональний рівень включає великі географічні або економічні зони, а іноді території декількох держав. Контроль і управління здійснюється на рівні уряду держави і на рівні міждержавних зв'язків.

Локальний рівень включає міста, райони, підприємства металургії, хімічної, нафтопереробної, гірничодобувної промисловості і оборонного комплексу, а також контроль викидів, стоків та ін. Управління екологічною безпекою здійснюється на рівні адміністрації окремих міст, районів, підприємств із залученням відповідних служб, відповідальних за санітарний стан і природоохоронну діяльність [3].

Головною метою функціонування системи екологічної безпеки як складової національної безпеки України має бути вироблення концептуальних засад загальної стратегії у сфері раціонального природокористування та захисту навколишнього середовища, а також втілення їх у практику з метою сталого економічного та соціального розвитку держави. При цьому передбачається формування нових типів технологічних процесів, соціальної організації та управління, здатності розв'язувати екологічні проблеми та зменшувати будь- які екологічні небезпеки, що становлять значну загрозу національній безпеці України. Саме тому розглядання проблеми екологічної безпеки України е таким важливим. Створення системи екобезпеки разом із вдосконаленням соціально-економічної системи безпеки є необхідною умовою подальшого розвитку країни, забезпечення безпечного та чистого місця проживання людей та їх співіснування з оточуючим природним середовищем.

Здійснення екологічної безпеки відбувається безпосередньо під контролем держави завдяки цілій системі спеціальних органів та дотриманням екологічних прав та обов'язків громадян. До спеціальних органів що забезпечують контроль в сфері екологічної безпеки України відноситься Міністерство екології та природних ресурсів України яке являє собою центральний орган виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, поводження з відходами, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів і т.д. На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. В Україні функціонують 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, аварії на кожному з яких можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру державного, регіонального, місцевого та об'єктового рівня що загрожуватиме екологічній безпеці. Запобігання виникненню надзвичайних екологічних ситуацій що можуть нашкодити країні, громадянам та природному середовищу є одним з основних завдань Міністерство екології та природних ресурсів України [4].

Чинне законодавство України не тільки визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів, гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, але й визнає пріоритетні національні інтереси: забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства; збереження навколишнього природного середовища; раціональне використання природних ресурсів (ст. 6 Закону України «Про основи національної безпеки України»). Забезпечення екологічної безпеки знаходить своє правове закріплення в нормативних актах. Зокрема: Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану», Закон України «Про пестициди і агрохімікати», Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», Закон України «Про правовий режим території, яка зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» тощо [5].

Отже, негативні зміни у навколишньому середовищі та помітні зміни у стані здоров'я населення змушують задуматись над необхідністю зміни напрямку державної політики, за для забезпечення, екологічної безпеки та чистого навколишнього середовища. Головним пріоритетом держави мають стати вироблення концептуальної стратегії в галузі охорони оточуючого середовища та екологічної безпеки та обов'язкове дотримання на практиці виробленої стратегії за для досягнення економічного та соціального розвитку країни без

нанесення серйозної шкоди природному середовищу. Також відіграє важливу роль у забезпечені екологічної безпеки на глобальному рівні міжнародне співробітництво. Глобальні екологічні проблеми які є загрозою екологічній безпеці кожної країни можуть бути вирішені лише при усвідомлені необхідності прийняття спільних рішень та дій.

Література:

1. Качинський А.Б., Хміль Г.А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. - К.: НІСД, 1997 – 267 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // Офіційний вісник України. – 1991. – № 41 – Ст. 547
3. Гетьман П.А., Екологічне право України / Шульга М.В. – Харків: Право, 2014 - 432 с.
4. Петрук В.Г., Вступ до фаху. Підручник для студентів / Клименко М.О., Мудрак О.В. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2011. – 203 с.

Гопаченко О. Д.,
студент ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансованого природокористування»
Маріупольського державного
університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

В сучасних умовах побудови ринкових відносин суб'єкти народного господарства, нехтуючи правовими приписами переважно керуються власними інтересами, які часто розходяться з інтересами держави і суспільства. За таких обставин, забезпечуючи охорону і захист державних та суспільних інтересів, а також суб'єктів з суміжними інтересами, держава встановлює численні обмеження в сфері права власності на природні ресурси та застосовує державний примус з метою охорони і захисту такого права власності. Державна охорона права власності на природні ресурси здійснюється в одних випадках шляхом застосування адміністративно-правових засобів організаційного і попереджувального (запобіжного) характеру, які не допускають вчинення правопорушення, в інших – забезпечення охоронюваного інтересу здійснюється шляхом припинення адміністративно - правовими засобами протиправних дій і відновлення попереднього стану.

Коли ж вичерпано всі можливості вказаних примусових адміністративно-правових засобів, що могли дієво забезпечити право власності на природні ресурси, або запровадження їх в перспективі виявиться неефективним, в таких випадках держава має вдаватися до крайнього примусового засобу застосування адміністративної відповідальності. Тому проблеми адміністративної відповідальності в сфері охорони права власності на природні ресурси, її адекватного, своєчасного і якісного застосування, а також удосконалення уявляють великий науковий та практичний інтерес. Наразі, не дивлячись на досить докорінну розробку проблематики адміністративної відповідальності в правовій науці, в юридичній літературі існують різні підходи в трактовці її правової природи і особливостей застосування, що створює передумови для практичної невпорядкованості. Реалізація охоронної функції держави проявляється в специфічних адміністративно - правових підрежимах певних об'єктів права власності на природні ресурси, в рамках яких поряд з іншими засобами застосовується правовий засіб адміністративної відповідальності за правопорушення. Він полягає у вжитті заходів адміністративного стягнення до винної особи з метою її покарання за вчинене правопорушення, а також попередження повторення

правопорушення з боку такої особи та інших осіб. Аналіз наукових праць дозволяє констатувати існування різних точок зору на таке складне правове явище, як адміністративна відповідальність. Не вдаючись до дискусії щодо визначення поняття і змісту адміністративної відповідальності, зауважимо багатоплановість цього явища і існування в спеціальній літературі тенденції дослідження цілого за його окремими проявами та аспектами. Виходячи з охоронно-захисної концепції адміністративної відповідальності, в основу якої покладено положення КУпАП, адміністративна відповідальність виконує функцію охорони багатьох видів суспільних відносин від протиправних посягань, в тому числі і в сфері права власності на природні ресурси [1, с. 53; 2, с. 290]. Окрім названої, в науковій літературі виділяють ще декілька концепцій адміністративної відповідальності, наприклад, управлінську, оскільки адміністративна відповідальність застосовується органами виконавчої влади (як за належністю, так і функціонально) в процесі реалізації ними функцій державного управління за порушення в основному різноманітних правових актів управління [1, с. 55–61].

В аспекті каральної концепції застосування адміністративної відповідальності варто розуміти каральним засобом, що полягає в покаранні або ймовірності застосування покарання винної особи. В контексті публічно-сервісної концепції, застосування адміністративної відповідальності має обслуговуючий характер, забезпечує права та інтереси суб'єктів у відносинах, що знаходяться поза межами державного управління. Таким чином, адміністративна відповідальність являє собою складне правове явище. Тож, на наш погляд, заслуговує підтримки поширене розуміння адміністративної відповідальності в якості правового засобу. Зокрема, в якості засобу реалізації примусового методу державного управління, засобу забезпечення прав та інтересів суб'єктів у відносинах, що знаходяться поза межами державного управління в сфері відносин власності на природні ресурси, засобу застосування каральних санкцій за вчинення адміністративного проступку в цій сфері, а також засобу охорони права власності на природні ресурси і, в цілому, забезпечення такого права. В такому розумінні адміністративна відповідальність як правовий засіб забезпечення починає «працювати» лише після її фактичного застосування шляхом реалізації в адміністративному порядку санкції норми права у формі стягнення. Так, Д. Н. Бахрах зазначає, що відповідальність – не лише правові зв'язки винного і компетентного державного органу, але і відповідна активна діяльність цих сторін. Державний орган має право на застосування заходів впливу до винного, і дуже важливо, щоб він це право реалізував [2, с.22– 23].

Адміністративна відповідальність, як і інші адміністративно-правові засоби, застосовується уповноваженими органами державної влади. Уявляється, що адміністративна природа такого засобу характеризується в першу чергу тим, що адміністративна відповідальність застосовується саме в адміністративному порядку: компетентними державними органами (переважно органами державної виконавчої влади), які в процесі застосування адміністративної відповідальності реалізують свої виконавчо-розпорядчі повноваження, здійснюючи функції управління, в нормативно регламентованому порядку адміністративного провадження. Коло органів влади, до обсягу владних повноважень яких включається застосування адміністративної відповідальності в сфері забезпечення права власності на природні ресурси, порівняно чисельне, головним чином, це галузеві органи державного управління. Наприклад, органи земельних ресурсів, органи лісового, а також мисливського господарства, органи державного геологічного контролю, спеціально

уповноважені органи виконавчої влади в галузі водного господарства, геології та використання надр, а також в галузі екології та природних ресурсів України, тощо. Крім того, згідно положень законодавства, повноваженнями по притягненню до адміністративної відповідальності наділяються також окремі колегіальні органи: виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад та адміністративні комісії при них. Однак, варто зауважити, що застосування адміністративної відповідальності в сфері забезпечення права власності на природні ресурси переважно не відноситься до компетенції зазначених органів адміністративної юрисдикції. Такий стан речей уявляється цілком виправданим в сучасних умовах з точки зору професійності і оперативності застосування правового засобу та ефективності реалізації адміністративної відповідальності, тож наділення органів місцевого самоврядування зазначеними повноваженнями є недоцільним. В цьому сенсі виявляється також прийнятною пропозиція передати розгляд окремих справ про адміністративні правопорушення від органів місцевого самоврядування до адміністративно - юрисдикційних органів виконавчої влади (наприклад, ст. 142 КУпАП – органам земельних ресурсів), а деякі з таких складів адміністративних правопорушень – взагалі виключити (наприклад, ст. 104 КУпАП) [1, с. 284–285].

Таким чином, розгалужена система державних органів, наділених юрисдикційними повноваженнями в зазначеній сфері, обумовлює потребу чіткого розмежування їх компетенції задля ефективного і законного застосування правового засобу адміністративної відповідальності. В сучасних умовах реформування адміністративного законодавства це питання уявляється актуальним і проблематичним, що визначає предмет окремого наукового пошуку. В сенсі характеристики адміністративної відповідальності, окремого розгляду потребує питання адміністративних стягнень, в накладенні яких виявляється сутність цього правового засобу. Адміністративна відповідальність, в тому числі і в сфері забезпечення права власності на природні ресурси, реалізується за допомогою спеціальних примусових заходів юридичного впливу – адміністративних стягнень, передбачених в адміністративно-правових санкціях. Заходи адміністративного стягнення в сфері охорони права власності на природні ресурси являють складну і розгалужену сукупність, нагальна проблема нормативної систематизації яких має бути концептуально і змістовно вирішена в новому кодифікованому акті. Кожен з них має своє конкретне призначення і застосовується у встановленому законом порядку.

Найпоширенішим заходом адміністративного стягнення в обумовленій сфері є адміністративний штраф. Законодавчими актами можуть бути встановлені і інші види адміністративних стягнень у відповідності до загальних положень законодавства. Застосування таких крайніх заходів адміністративного стягнення, як виправні роботи та адміністративний арешт, хоча і закріплено в КУпАП, але не передбачається санкціями статей за жодне адміністративне правопорушення в сфері охорони права власності на природні ресурси.

В адміністративно-правовому підрежимі охорони об’єктів права власності на природні ресурси засіб застосування адміністративної відповідальності посідає особливе місце з огляду на його функціональне призначення та правову природу. Метою його застосування є узгодження і взаємодія приватних і публічних інтересів у процесі здійснення права власності на природні ресурси, забезпечення законності і утвердження правопорядку. Заслуговує підтримки багатопланове розуміння застосування адміністративної відповідальності в якості правового засобу. Зокрема, в якості засобу реалізації примусового методу державного управління, засобу забезпечення прав та інтересів суб’єктів у відносинах, що знаходяться поза межами державного управління в сфері відносин власності на природні ресурси, засобу застосування каральних санкцій за вчинення адміністративного проступку в цій сфері, а

також засобу охорони права власності на природні ресурси і, в цілому, забезпечення такого права. Наразі існує необхідність законодавчої систематизації складів адміністративних правопорушень і застосовуваних адміністративних санкцій в сфері охорони права власності на природні ресурси і зведеної правової регламентації в єдиному нормативному акті. Існуючі склади потребують системного наукового аналізу і адекватній сучасним реаліям зміні. Крім того, високий ступінь ефективності охорони права власності на природні ресурси має досягатися узгодженим застосуванням всієї системи адміністративно-правових засобів: відповідальності, а також групи припинення і відновлення, засобів організаційного і попереджувального (запобіжного) характеру [2, с.22–23].

Література:

1. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : [монографія] / Лук'янець Д. М. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с
2. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : [монографія] / Колпаков В. К. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

Заверуха М. В.,
студент 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРАВО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Норми, що регулюють природокористування в цілому, окреслюють його суб'єкти, а особливо, об'єкти в різних нормативно-правових актах, які, в свою чергу, неузгоджені між собою. Принципи природокористування, а, отже, и саме поняття, використовується в різному значенні, охоплюючи більший або менший об'єм повноважень. Дане дослідження необхідне для узагальнення сучасного поняття природокористування та його видів, виходячи з понять, викладених у розрізнених нормативно-правових актах. Таке узагальнення може сприяти кодифікації норм та розробці нових, більш повних понять.

На проблему визначення поняття права природокористування, його принципів та видів звертали у комплексно або в межах самостійних досліджень з іншої проблематики, звертав свою увагу цілий ряд вітчизняних учених: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. М. Беженарь, Є. С. Бердніков, А. І. Берлач, О. Г. Бондар, І. С. Будзилович, О. А. Вівчаренко, А. П. Гетьман, В. К. Гуревський та інш.

О. Г. Котеньов ставив метою свого дослідження розробку доктринального поняття принципів права природокористування, висвітлення співвідношення принципів права природокористування та принципів екологічного права.

Г. В. Анісімова опублікувала комплексне дослідження правових категорій і проблем, пов'язаних із забезпеченням права загального природокористування, розглянула особливості співвідношення екологічних прав та обов'язків у своїй роботі, проаналізувала специфіку та особливості впливу природного права на оновлення екологічного законодавства з урахуванням накопиченого світового досвіду й існуючих міжнародних стандартів [1].

Однак, питання природокористування у даних роботах розглядається крізь призму певного напрямку природокористування, в залежності від об'єкту такого користування, що спричиняє розходження у трактуванні поняття права природокористування, його здійснення та можливості обмеження.

Природокористування – це використання властивостей навколишнього природнього середовища для задоволення, економічних, екологічних, оздоровчих, лікувальних, культурних,естетичних та інших потреб людини.

Об'єктом права природокористування є конкретні, індивідуально визначені і юридично відокремлені природні об'єкти або їх складові частини, закріплені на праві власності або на праві користування за конкретними суб'єктами. Будучи об'єктами права природокористування, вони продовжують залишатися і об'єктами відповідних форм власності.

Суб'єктами права природокористування є юридичні та фізичні особи, які у визначеному законом порядку набули право користування конкретними природними об'єктами для відповідних цілей і мають у зв'язку з цим певні права та обов'язки.

Існують різні класифікації права природокористування, однак основним, та загальноприйнятим, є поділ права природокористування на загальне та спеціальне.

Загальне використання природних ресурсів здійснюється громадянами для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо). За загальне природокористування (купання у водоймах, плавання на човнах, аматорське та спортивне рибальство у водоймах загального користування, водопій тварин, збирання в лісах грибів тощо) не стягується плата. Воно здійснюється без закріплення природних ресурсів за окремими особами та без отримання на те відповідних дозволів (ліцен зій) [2].

Спеціальне використання природних ресурсів здійснюється громадянами, підприємствами, установами й організаціями за плату на підставі спеціальних дозволів (ліцензій), порядок видачі яких визначається Кабінетом Міністрів України. Таке природокористування, як правило, пов'язане із закріпленням природних ресурсів за конкретними користувачами і з використанням технічних пристроїв чи споруд [2].

За результатами дослідження, запропоноване нове, розширене поняття права природокористування - невід'ємне право фізичної або юридичної особи на платне або безоплатне, раціональне та ефективне користування властивостями природного середовища, надрами, водними, лісовими та іншими ресурсами згідно встановлених законодавство нормам, для задоволення економічних, екологічних, оздоровчих, лікувальних, культурних,естетичних та інших потреб [3].

Щодо права загального природокористування, аналіз законодавства України свідчить про доцільність та необхідність вдосконалення правового режиму природних ресурсів (земель загального користування в межах населених пунктів, земель оздоровчого, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення; лісового, водного фонду та інших природних об'єктів) шляхом гарантування здійснення права загального природокористування громадян та юридичних осіб, встановлення системи прав та обов'язків суб'єктів загального природокористування в процесі його реалізації, встановлення пріоритету або необхідних обмежень права загального використання природних ресурсів для забезпечення охорони навколишнього природного середовища [4].

З розглянутих джерел, у яких досліджується поняття спеціального природокористування, найбільш обґрунтованим та повним є поняття запропоноване В.М. Комарницьким, який пропонує таке визначення спеціального природокористування - це користування природними ресурсами, наданими в установленому порядку для певних господарських чи інших цілей конкретним фізичним чи юридичним особами, з дотриманням

екологічних, фінансових, технологічних та інших умов і вимог щодо його здійснен ня, які визначені в законах та інших нормативно-правових актах, а також у документах, що породжують право природокористування. За результатами проведеного дослідження було запропоновано кодифікувати основні норми, які регулюють природокористування у Кодекс законів про природокористування. У даному Кодексі повинні бути відображені основні засади загального та спеціального природокористування. Норми даного Кодексу повинні містити кореспондуючі норми до спеціальних законів, які будуть регулювати спеціальні норми у відповідності до об'єкту користування [5].

Література:

1. Анисимова А. В. Законодательные проблемы обеспечения права общего природопользования. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/3695

2. Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. № 459 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF. - Назва з екрану. 3. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/78764.html

4. Про охорону навколишнього середовища: Закон від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/paran498#n498. - Назва з екрану

5 Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: монографія / В. М. Комарницький; відп. ред. Н. Р. Малишева. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 424 с.

6 Про охорону навколишнього середовища: Закон від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/paran498#n498. - Назва з екрану.

Залозний І. І.,
студент ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРАВОВА ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Конституцією України передбачено, що атмосферне повітря є об'єктом права власності Українського народу, а кожний громадянин має право користуватися цим природним об'єктом права власності народу відповідно до закону [1, ст. 13]. Пояснюється це тим, що екологічні суспільні відносини щодо використання атмосферного повітря не потребують узагальнюючого правового регулювання (вони є природними), але виникаючі суспільні атмосферно-повітряні відносини вимагають правового регулювання лише тією мірою, в якій це необхідно для підтримання та забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливих умов для життєдіяльності, для запобігання шкідливому впливу його на здоров'я людей та довкілля.

Закон України «Про охорону атмосферного повітря» спрямований на збереження сприятливого стану атмосферного повітря, його оновлення і поліпшення, усунення шкідливої дії на навколишнє середовище.

Державні стандарти в цій сфері є обов'язковими і визначають поняття і терміни, режим використання та охорони атмосферного повітря, методи контролю над його станом, вимоги для уникнення шкідливого впливу на атмосферне повітря і т.п. Встановлюються нормативи: екологічної безпеки атмосферного повітря; обмежено допустимих викидів забруднюючих речовин і шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарними джерелами; обмежені нормативи утворення забруднюючих речовин, які виводяться в атмосферне повітря; використання атмосферного повітря - як сировини; концентрації забруднюючих речовин у відпрацьованих газах [2].

Держава покладає на підприємства, установи і організації відповідні обов'язки. Так, вони зобов'язані здійснювати заходи щодо зменшення обсягів шкідливих викидів, підтримувати в належному стані споруди, обладнання та апаратуру для очищення викидів і т.д.

Економічний механізм забезпечення охорони атмосферного повітря полягає в обмеженні, економічне стимулювання охорони атмосферного повітря. Контроль в цій сфері може бути державним, виробничим і громадським.

Правопорушеннями в галузі охорони атмосферного повітря є: порушення нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин; перевищення нормативів гранично допустимих рівнів шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів; використання атмосферного повітря як сировини основного виробничого призначення без дозволу спеціально уповноважених державних органів і т.д. За порушення законодавства можлива дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова та кримінальна відповідальність [3, с. 236].

Отже, ми бачимо, що важливість правового регулювання взаємовідносин природи і суспільства дійсно дуже велика.

На сьогоднішній день Українське законодавство з охорони навколишнього середовища вже містить ряд дуже важливих законів. Однак воно не позбавлене недоліків.

Серйозним недоліком сьогоднішнього природоохоронного законодавства є той факт, що формувалося воно за поресурсним ознаками, тобто окремому регулюванню підлягали земельні, водні, гірські, лісові, атмосферно-охоронні та інші відносини. Такий підхід не забезпечував комплексності в регулюванні відносин, що стосуються природного середовища як єдиного організму. На сьогодні в законодавстві немає спеціального розділу «Екологічні злочину», який би розглядав факти підвищеного і особливо небезпечного екологічного збитку. У чинному законодавстві ще відсутні принципи і науково обґрунтовані способи визначення шкоди, завданої землям, надр, рослинності, ландшафтів, атмосфері. Не встановлені юридичні нормативи на комплексні екологічні порушення, є недоліки в правовому регулюванні відносин з комплексного визначення збитків, завданих природі діяльністю різних підприємств, господарська діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів.

Однак, якщо врахувати, що наше законодавство продовжує розвиватися і запозичується позитивний зарубіжний досвід, можна сподіватися на його поліпшення та удосконалення в майбутньому.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

2. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 року № 2707-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 678
3. Екологічне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. — Х. : Право, 2009. – 328 с.

Калеников О. І.,
студент ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансованого природокористування»
Маріупольського державного
університету

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Потреба в раціональному використанню земель за збереженню їх корисних властивостей зумовлено деякими негативними тенденціями. Так, більша частина земель недостатньо забезпечені поживними речовинами, близько третини піддаються ерозії, також чимала площа земель є переущільненою або забрудненою. Вирішення цих проблем потребує багатьох заходів, зокрема моніторингу земель.

Однією з функцій управління у сфері використання та охорони земель оздоровчого призначення є їх моніторинг

Відповідно до ч. 1 ст. 191 Земельного кодексу України [1], моніторингом земель є система спостереження за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та наслідків негативних процесів.

Моніторинг земель в Україні регламентується такими нормативно-правовими актами : Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»(ст.22) [2]; ЗКУ(ст191-192); Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про моніторинг земель» від 20 серпня 1993 р. № 661 [4], «Про Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30 березня 1998 р. № 391 [5], наказ Мінекології України від 21 серпня 2002 р. № 323, яким затверджене Положення про порядок інформаційної взаємодії органів Міністерства екології та природних ресурсів України та інших суб'єктів системи моніторингу довкілля при здійсненні режимних спостережень за станом навколишнього середовища.

Під час моніторингу земель передбачено проведення різноманітних заходів, таких як проведення контролю за якісним станом земель, взяття проб ґрунту, проведення вимірів фізичного стану ґрунтів, аналізу їх хімічних властивостей та біологічного стану, а також вироблення на базі отриманої інформації прогнозів стану земель у майбутньому, та планів заходів щодо відвернення можливих негативних наслідків.

Окрім цього, моніторингом передбачено періодичне проведення спостережень за використанням земель, виявлення використання земель не за цільовим призначенням, що негативно впливають на їх якість та на довкілля загалом.

Виходячи з діючого українського законодавства моніторинг земель можна визначити як частину державного моніторингу навколишнього природного середовища, що є періодичною системою спостережень, а також збирання, оброблення, передавання, аналізу та збереження

інформації по стан довкілля, прогнозування його змін в майбутньому та розроблення рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки.

Моніторинг земель є базовим задля усіх інших видів моніторингу, адже дані, що отримуються при здійсненні моніторингу земель, є основою для моніторингу інших природних ресурсів, а також для ведення земельного та інших кадастрів.

Інформація, що отримується під час моніторингу земель використовується в таких галузях як проведення землеустрою та планування розвитку територій [6, с.78-79].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про моніторинг земель» та в залежності від цілей спостережень та територій, які він охоплює моніторинг земель буває національним, регіональним та локальним: національний – на всіх землях у межах території України; регіональний – на територіях, що характеризуються єдністю фізико-географічних, екологічних та економічних умов; локальний – на окремих земельних ділянках та в окремих частинах (елементарних структурах) ландшафтно-екологічних комплексів.

Суб'єктами ґрунтового моніторингу є, Мінагрополітики, Державне агентство лісових ресурсів, Державне агентство водних ресурсів, Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру, Мінрегіонбуд, Державна екологічна інспекція, Державна санітарно-епідеміологічна служба. Координація діяльності цих органів здійснюється згідно з положенням про Державну програму проведення моніторингу навколишнього природного середовища завдяки міжвідомчий комісії з представників цих суб'єктів [7,с. 111-112].

Данні, отримані під час моніторингу земель аналізується та узагальнюється за районами, містами та областями та наддається в Інформація, одержана під час спостережень за станом земель, узагальнюється по районах, містах, областях та надається в пункти збору автоматизованої інформаційної системи обласних та Київського міського управління земельних ресурсів. За результатами оцінювання стану земель складаються звіти, прогнози та рекомендації, що подаються до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та Державного агентства земельних ресурсів для вжиття заходів щодо запобігання і ліквідації наслідків негативних процесів.

Незважаючи на достатньо розвинене правове регулювання, зважаючи на низку об'єктивних та суб'єктивних чинників спостереження за станом земель сьогодні не складають всеохоплюючої системи. [8, с. 155]

Література:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
3. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 963-VI // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – Ст. 350.
4. Про затвердження Положення про моніторинг земель: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 1993 р. № 661– 1993.
5. Про Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391– 1998.
6. Боголюбов С.А. Земельное право: учеб. для вузов / Боголюбов С.А., Никишин В. В., Устюкова В.В. – М.: Норма, 2003. – 462 с.
7. Клименко М.О. Моніторинг довкілля / М.О. Клименко, А. М. Прищепа, Н.М. Вознюк:підручник – Київ.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 360 с.

8. Мотузова Г. В. Экологический мониторинг почв :учебник /Г. В.Мотузова, О.С. Безуглова. –М.: Академический Проект: 2007. – 237 с.

Кір'якова Д. О.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального
природокористування»
Маріупольського державного університету

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ

Найбільш гострою проблемою сьогодення є забруднення навколишнього середовища, яка потребує негайного розв'язання. Для цієї мети проводиться екологічний контроль. Екологічний контроль – один з видів державного контролю, під яким розуміється діяльність спеціально уповноважених суб'єктів з перевірки дотримання і виконання вимог екологічного законодавства.

Охорона навколишнього середовища - складна, багатогранна проблема, що вимагає для свого рішення як глобальних, так і локальних зусиль країн і регіонів [1].

Залежно від системи органів, що здійснюють екологічний контроль, та його відомчо-галузевого підпорядкування розрізняють такі види контролю: державний, відомчий, виробничий, громадський та самоврядний. В екологічному законодавстві розрізняють:

- Контроль і нагляд в галузі охорони навколишнього природного середовища (розд VIII
Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»);
- Контроль за використанням та охороною земель (32 гл. ЗК України.);
- Контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів (5 гл ВК
України.);
- Контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенн ям лісів (17 гл. ЛК України.);
- Державний контроль і нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню надр, їх використанням та охороною (розд VII КУпН.);
- Контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (Закон України «Про тваринний світ».);
- Контроль у галузі охорони, використання і відтворення рослинного світу (Закон України «Про рослинний світ».);
- Контроль за додержанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду
(Розд IX Закону України «Про природно-заповідний фонд»);
- Контроль у галузі охорони атмосферного повітря (розд V Закону України «Про охорону атмосферного повітря»);
- Контроль за формуванням, збереженням та використанням екомережі (ст. 23 Закону України «Про екологічну мережу України») [2].

Екологічний контроль – одне з найбільш вживаних організаційно-правових засобів управління в діяльності органів виконавчої влади, покликаних здійснювати охорону навколишнього середовища, забезпечувати раціональне використання природних ресурсів і попереджати негативний вплив на навколишнє середовище, сприяти збереженню рівноваги і чистоти в існуючих екосистемах, впливати на формування в країні екологічної політики [4].

Вчені визначення екологічного контролю. Так, наприклад, В.В. Петров візначає екологічний контроль як відомчу перевірку дотримання підприємствами, установами, організаціями, тобто усіма господарюючіми суб'єктами та громадянам, екологічних вимог з охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки суспільства.

Б.В. Єрофєєв вважає, що екологічний контроль - це спосіб організаційно-правового забезпечення раціонального екологічного користування и збереження екологічної системи, що представляє собою активне втручання за фактами виявлення відхилень на предмет їх усунення [3].

Несприятливий стан навколишнього середовища викликано ігноруванням очевидних екологічних вимог на догоду миттєвим економічним інтересам, зниженням ефективності роботи державних органів виконавчої влади у зв'язку з проведенням адміністративних реформ, відсутністю нормативно-правового закріплення окремих ланок механізму реалізації системи екологічного контролю .

Відомо, що основний негативний вплив на навколишнє середовище роблять підприємства, які є головними природо користувачами - забруднювачами. Дотримання екологічних вимог багато в чому залежить від організації виробничого екологічного контролю, який реалізується посадовими особами або екологічною службою підприємства.

Головними завданнями екологічної служби є забезпечення зниження негативного впливу підприємства на навколишнє середовище, дотримання норм і правил, виконання планів і заходів з охорони навколишнього середовища, а також підвищення екологічної культури працівників [5].

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 41. - ст. 546.
2. Екологічне право України: Підручник / За ред. Гетьмана А.П., Шульги М.В. – Х.: Право,2009.-328с.
3. Здоровко Л.М. Правові питання регіонального екологічного контролю в Україні: Автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.06 / Електронний ресурс – режим доступу: http://int-konf.org/konf112013/605-schemelnna-yu-v-k-yu-n-melhova-o-yu-storichn-etapi-stanovlennya-ta-rozvitku-ekologchnogo-prava- ukrayini.html.
4. Котелевець А.В. Актуальні питання правозастосовчої діяльності у галузі екології: Автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Я.Мудрого.–Х.,2000.–118с. 5. Екологічне право України. Академ курс: Підручник / За заг. ред. Шемшученка Є.С. – К.: Юридична думка , 2008. - 729 с.

Ковальова В. В.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Правознавство»
Маріупольського коледжу ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

ІНОЗЕМНОГО ЕЛЕМЕНТУ

На сьогодні багато уваги як з боку держави так і з боку суспільства приділяється захисту прав і свобод дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, а також проблемам усиновлення. В Україні відбувається активний процес формування національного законодавства та механізмів щодо реалізації державної політики у сфері усиновлення. За часів незалежності прийнята низка нормативно-правових документів що регулюють цей процес.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що усиновлення є найбільш переважною формою пристрою дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків. Усиновлення - це перехід прав й обов'язків від біологічних батьків дитини до усиновителів при якому дитина в правовому відношенні повністю прирівнюється до біологічних дітей усиновителя. При цьому, природно, втрачаються усі права й обов'язки рідних батьків дитини [1]. Відповідно до Конституції України, а саме ст.52 [2] утримання та виховання дітей -сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Для цього створено систему дитячих закладів, які умовно можна поділити на дві групи – ті, в яких діти утримуються до досягнення трирічного віку, і ті у яких діти утримуються на повному державному забезпечені у віці від трьох років до повноліття.

Під усиновленням розуміють також й суспільні відносини, суть яких зводиться до того, що особи приймають до себе дитину з метою виховання її як свого рідного сина чи дочки. Згідно з чинним законодавством, усиновлення можливе відносно неповнолітніх дітей, але в деяких випадках родина може усиновити особу якій вже виповнилося вісімнадцять років. Одним із центральних принципів усиновлення є дії спрямовані в інтересах дитини. Саме тому при виборі форм влаштування надають перевагу сімейним формам виховання дитини: передача на усиновлення, під опіку, у прийомну сім'ю. І тільки якщо немає можливості передати дитину у сім'ю, Законом дозволено її направлення до установ для дітей-сиріт і дітей, що залишились без догляду батьків, усіх типів (виховні установи, лікувальні установи, установи соціального захисту). Також, аби дитина відчувала себе комфортніше при усиновлені беруть до уваги етнічне походження, мову, культуру та релігійну належність її майбутньої сім'ї.

Правовим проблемам усиновлення приділяли та приділяють увагу такі відомі вчені-цивілісти, як З.В. Ромовська, М.В. Антокольська, Г.К. Матвєєв, В.О. Рясенцев, та багато інших.

Метою дослідження є з'ясування місця права на усиновлення у структурі особистих немайнових прав людини, а також розгляд проблем усиновлення, які виникають на практиці.

Згідно з ч.1 ст.207 Сімейного кодексу України [1] під усиновленням розуміють прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 Сімейного кодексу України, а саме суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволені. Сімейний кодекс визначає, що усиновлення дитини проводиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Правові питання усиновлення в Україні регулюються низькою нормативних актів, серед яких: Сімейний кодекс України (ст.207-242, 282-287), Законом України «Про охорону дитинства» (ст.24), Законом України «Про відпустки» (ст.18-19). Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (ст.12-1 ,12-3), Постановою Кабінету Міністрів України від 08.10.2008р. № 905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з

усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей», Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001р. №1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми», Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 05.02.2007р. № 445 «Положення про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ», Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008р. № 479 «Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем».

За даними офіційної державної статистики, станом на перше січня 2016 року в Україні (без урахування окупованих територій сходу та Криму) налічується понад 73 тисячі дітей - сиріт, але лише 30% дітей дійсно сироти, інші мають батьків, котрих позбавили права батьківського піклування. [3]. Отже державі та громадськості потрібно приділити увагу роботі з родиною, а саме відновленню батьківських прав та задоволенню потреб сім'ї.

Не дивлячись на здебільшого досконалу, як на перший погляд, систему нормативно правових актів у сфері усиновлення, вона має свої недоліки у практичному застосуванні, що можна поділити на дві групи – об'єктивні та суб'єктивні, які ми пропонуємо розглянути детальніше. Так, наприклад, слід приділити увагу інтернатській системі виховання, саме в ній ми можемо зіштовхнутися власне з рядом суб'єктивних проблем, які виникли у зв'язку з недосконалістю нормативної бази та особистими якостями працівників даних закладів. Всі ці дії пов'язують з тим, що від кількості дітей в інтернаті, залежить кількість робочих місць, а тому аби не втратити роботу, та не залишитися без засобів існування, працівники йдуть на завідомий обман дитини, яка так потребує батьківської любові. Тому, нерідко діти в інтернатах піддаються психічному тиску з боку працівників, річ йде навіть про залякування дитини. Наприклад, працівник відмовляє дитину від потенційних батьків, посилаючись на те, що вона їм не потрібна, ї будуть кривдити та завдавати фізичного болю. Крім здійснення психічного тиску, працівники намагаються аби дитина не отримала статусу дитини-сироти та дитини позбавленої батьківської опіки. Адже за ким приходять прийомні батьки? За дітьми зі статусом, а якщо цій дитині не надати статус, то вона буде вважатися «домашньою», а це виключає можливість ї усиновлення. В тому числі через це в Україні зменшується кількість дітей-сиріт, та збільшується кількість інтернатів. Саме тому, реформування системи інтернатів є достатньо наболілим питанням, яке потребує оперативного втручання та прийняття збалансованого рішення, адже від цього залежить можливість дитини отримати сім'ю.

Окрім громадян України, усиновити дитину можуть також іноземці, але тут ми зіштовхуємося з рядом проблем. По перше, це зростаюча тенденція розвитку цілого бізнесу на міждержавному усиновлені. Так, наприклад, іноземним громадянам, які прагнуть усиновити дитину, знадобиться приблизно 30 тисяч доларів [4], 20 тисяч йдуть на оформлення документів в своїй країні, а інші на оплату послуг особи, яка згідно з довіреністю від іноземця здійснює посередницьку діяльність. Дії цієї особи регулюються ст.244 Цивільного кодексу України [5], але ця стаття визначає лише право представництва однієї особи перед третіми особами, та не регулює наслідки за таке представництво, але згідно зі ст. 216 Сімейного кодексу України будь-яка посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей в Україні заборонена [1], тобто виникає суперечність між двома нормами права.

По друге аби усиновити дитину повинен відбутися процес узгодження українського законодавства з питань усиновлення із законодавством інших держав, а також приведення його у відповідність до міжнародних норм. Наприклад, У Франції, США та деяких інших країнах рішення українського суду про усиновлення повинне пройти додаткову

процедуру «повного усиновлення». До того ж, законодавство різних країн передбачає різні терміни нагляду держави за адаптацією дитини у новій сім'ї. Порядок усиновлення в Україні давно вимагає вдосконалення, що є обов'язком народних депутатів, Кабміну і Міжнародного благодійницького фонду «Доля дитини». Не так давно в Брюсселі відбулася перша за останнє десятиріччя міжнародна конференція країн ЄС. Вона була присвячена майбутньому дітей Центральної і Східної Європи.

Не дивлячись на всі складності які виникають при усиновлені дітей іноземними громадянами, у нього все ж таки є свої переваги, а саме те що іноземці можуть запропонувати нашим дітям дійсно хороше життя: щасливе дитинство, вищу освіту, безтурботне майбутнє. Тому що в переважній більшості ці люди з більш розвинених і стабільних країн таких як США та Італія.

Таким чином, розглянувши практичні проблеми усиновлення, можна зробити висновок, що в нормативно-правових документах які регулюють питання усиновлення в Україні, існують колізії, які потребують вирішення.

Однією з можливостей вирішення проблем в системі усиновлення є приєднання до Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. Приєднання до Гаазької конвенції забезпечить також Україні реальну можливість стати учасницею багатостороннього процесу, співпрацювати з усіма 50-ма державами, які підписали Конвенцію. Вона передбачає також співпрацю з країнами, які не є її членами, й застосування до цих країн тих самих стандартів, що й до членів Гаазької конвенції. Це крок до удосконалення всієї системи законодавства та прийняття необхідних нашій країні документів. Якщо Україна ратифікує цей документ, у нашій державі буде створено спеціальний орган, який працюватиме в міжнародній системі. Багатосторонній механізм надасть можливість максимально покращити процес усиновлення українських дітей саме іноземними громадянами. Що ж стосується посередницької та комерційної діяльності в системі усиновлення то ст. 32 Гаазької конвенції, [6] передбачає винагороду за процес усиновлення, тому для ліквідації суперечностей треба розмежувати в Україні діяльність посередницьку, комерційну щодо усиновлення та діяльність професійну, пов'язану з наданням різноманітних послуг.

Окрім проблем з законодавством в нашій країні постають проблеми морально-етичного плану, а саме ставлення працівників інтернатів, та дитячих будинків до своїх вихованців. Працівники виносять на перший план свої особисті інтереси, ігноруючи інтереси дітей. Вирішити цю проблему можна за допомогою більш ретельного відбору працівників, реформування системи інтернат та дитячих будинків, покращення умов праці та її оплати, а також посилення контролю за діяльністю цих закладів та дитячих будинків сімейного типу.

Отже, ми розуміємо, що створення сімейної атмосфери для дітей – це першочергове завдання держави, тому вона має почати реформування системи усиновлення, адаптувати її до міжнародних стандартів, та нарешті діяти на користь та в інтересах дитини.

Література:

1. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
2. Конституція України. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр 3. В Україні - понад 73 тисячі дітей-сиріт. // УНІАН.

[Електронний ресурс] – режим доступу: https://health.unian.ua/country/1318291-v- ukrajini-ponad-73-tisyachi-ditey-sirit.html
4. Людмила Волынец: На Донбассе есть серьезные риски торговли детьми // Апостроф [Електронний ресурс] – режим доступу: http://apostrophe.ua/article/politics/government/2016-1227/lyudmila-volyinets-na-donbasse-est-sereznyie-riski-torgovli-detmi/9146
5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15
6. Конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення [Електронний ресурс] – режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU93382.html

Ковейно Ю.В.,
старший викладач кафедри
права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРАВОВА ОСНОВА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ

Ліс в житті людини, суспільства, а також держави в цілому відіграє неабияку роль. Це, насамперед, визначається тими функціями, які виконує ліс. Нормами Лісового кодексу визначено основні функції, які виконують ліси залежно від місця розташування та призначення. До них зокрема відносяться: водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні тощо. Саме раціональне використання цього виду природного ресурсу, його охорона, захист та відновлення мають бути достатньою мірою врегульовані нормами законодавства, адже наслідком недостатнього нормативного забезпечення та законодавчого врегулювання можуть бути численні соціальні та екологічні негативні прояви.

Питанням правового регулювання відносин стосовно використання лісових ресурсів присвячені праці: І. І. Каракаша, Н. Р. Кобецької, В. М. Комарницького, Мікуліна Д. М., О. О. Погрібного, С. М. Шершуна тощо. Вказані науковці у своїх працях торкалися різних аспектів правового регулювання використання та охорони лісів. Проте сьогодні існують певні проблемні питання у сфері використання лісових ресурсів, що зумовлено недосконалістю законодавчого регулювання та правового забезпечення цих правовідносин.

Право лісокористування є видом інституту прав на ліси поряд з правом власності. Лісовим кодексом передбачено два види користування лісами: постійне та тимчасове.

Право лісокористування є складовою частиною права природокористування, тому йому притаманні всі загальні риси останнього. Разом з тим право лісокористування має певні особливості, що обумовлено формами власності на ліси, їх правовим режимом, значимістю лісів у виконанні екологічних, економічних, культурно-оздоровчих та інших функцій.

Право лісокористування слід розглядати в двох аспектах - як об’єктивне і як суб’єктивне право.

Об’єктивне право лісокористування - це сукупність правових норм, які регулюють порядок і умови раціонального використання і відтворення лісів, їх охорони і захисту, підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин у зазначеній галузі.

Суб’єктивне право лісокористування слід розуміти як встановлену і гарантовану законом можливість конкретних суб’єктів на безпосередню експлуатацію лісів з метою задоволення потреб у лісових ресурсах, добування їх корисних властивостей.

Нормами Лісового кодексу також передбачено види використання лісових ресурсів: загальне та спеціальне. У зв'язку з цим, важливим моментом є розмежування понять лісокористування та використання лісів. Законодавчого закріплення поняття використання лісових ресурсів у Лісовому кодексі не має, вказується лише на види використання. Стосовно цього аспекту розмежування варто звернути увагу на дослідження цих питань у роботі Н. Р. Кобецької «Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні». У вказаній роботі науковець досліджує питання співвідношення понять природокористування та використання природних ресурсів. Результатом співвідношення є пропозиція вживання терміну використання природних ресурсів при характеристиці конкретного виду діяльності щодо отримання користі, вилучення матеріальних чи нематеріальних компонентів природоресурсної матерії. Досліджуючи співвідношення понять використання лісових ресурсів та лісокористування, бачимо, що у науковій літературі це питання мало аналізується, та думки науковців різняться між собою. Подекуди ці терміни вживаються як синоніми. Більш детально зосереджено увагу на співвідношенні цих понятть у коментарі до Лісового кодексу РФ.

Використання лісових ресурсів здійснюється в порядку загального та спеціального використання. Правовою основою використання лісів є особливий механізм правового регулювання, що обумовлюється так званим змішаним методом регулювання природоресурсних відносин. Саме реалізація змішаного метода (як імперативного так і диспозитивного), передбачає оптимальне поєднання загальних юридичних способів, заборон та відповідних зобов'язань у механізмі правового регулювання використання лісів.

Стосовно загального використання лісів та лісових ресурсів маємо зазначити, що воно виникає на підставі норм діючої Конституції України та не потребує наявності спеціальних нормативних актів та дієздатності. Нормами лісового законодавства не передбачено також отримання спеціального дозволу на здійснення загального права використання лісів. Але на практиці виникають обмеження щодо здійснення загального права використання лісів. Таке обмеження права можливе з боку тимчасового лісокористувача. Відсутність норми у лісовому законодавстві щодо заборони обмеження права загального використання тимчасовими лісокористувачами породжує такі правопорушення. До видів спеціального використання лісових ресурсів відносяться: заготівля деревини, заготівля другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування, використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт. Цей перелік не є вичерпним. Для здійснення спеціального використання лісових ресурсів потребується спеціальний дозвіл та виділення лісової ділянки. Порядок та підстави використання корисних властивостей лісів зазначено у Правилах використання корисних властивостей лісів, які затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 14.08.2012 № 502, а також Порядку спеціального використання лісових ресурсів, який затверджено постановою КМУ від 23.05.2007 року № 761. Зміст та суттєві умови договорів довгострокового тимчасового користування лісами мають бути врегульовані відповідними договорами, що стало можливим з затвердженням Примірного договору довгострокового тимчасового користування лісами наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07.09.2012 року № 551. Проблемним є питання суб'єктного складу тимчасових лісокористувачів. У Лісовому кодексі не розділено суб'єктів короткострокового та довгострокового користування. Виходячи з цього вважається законним

те, що суб'єктом довгострокового тимчасового користування лісами можуть бути фізичні особи. Це може призвести до обмеження здійснення загального використання лісів. У цьому питанні варто погодитись з Н. Р. Кобецькою, яка детально досліджувала ці аспекти та запропонувала звуження переліку довгострокових лісокористувачів, шляхом виключення з нього громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

Отже, досліджуючи питання правової основи використання лісів варто зазначити, що використання лісів , лісових ресурсів, корисних властивостей лісів здійснюється на підставі норм діючого лісового законодавства, яке передбачає підстави, умови та порядок здійснення використання лісів. Право використання лісів виникає на підставі дозволу, або на підставі договору, які є основою для реалізації та здійснення права використання лісів. Проте існує певна неврегульованість у нормах лісового законодавства стосовно суттєвих умов договору довгострокового тимчасового користування лісами, що породжує певні проблеми правозастосування.

Кормильцев О. М.,
студент 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього
середовища та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ТВАРИННИЙ СВІТ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Екологічна політика України, спрямована на досягнення свого сталого розвитку, ґрунтується на засадах збереження безпечного для існування живої й неживої природи навколишнього середовища.

Дослідженню тваринного світу присвячені праці таких вчених, як В.І. Андрейцев, М. Я. Ващишин, А.П. Гетьман, І.А. Городецька, М. В. Краснова, Л.В. Лейба, Ю.С.Петлюк, І. Є. Чумаченко та інші [1].

Тваринний світ є важливою складовою природних багатств України. Він охоплює все різноманіття дикої фауни. Це один з основних компонентів навколишнього природного середовища, джерело духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єкт наукових досліджень. Тваринний світ є також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей. Такі ознаки вказують на велике економічне значення тваринного світу як природного ресурсу для мисливства, рибальства та інших видів господарювання. В інтересах нинішніх і прийдешніх поколінь в Україні здійснюються заходи щодо охорони, відтворення, раціонального використання тваринного світу. Ці заходи потребують постійного вдосконалення, від них залежить збереження і відтворення тваринного світу [2].

Тваринний світ України є багатим і різноманітним і нараховує майже 45 тис. видів тварин, 117 ссавців, 270 видів птахів, які гніздяться, 21 вид рептилій, 184 види прісноводних риб, 44 371 вид безхребетних. За останнє десятиріччя має місце зникнення окремих видів або проникнення на територію України нових

Поняття «тваринний світ» поступово було введено в юридичну наукову літературу і в законодавство, а тому набуває юридичного значення, яке потребує чіткої формалізації.

«Тваринний світ є сукупність диких тварин, живих організмів, які існують і розвиваються у стані природної волі у навколишньому середовищі на території держави на суші, у воді, в атмосфері, грунті та .ін.»

Приведена дефініція існувала в радянський період і була визнана юридичним визначення, бо вона відображає ряд суттєвих ознак правового характеру і дозволяла

ідентифікувати тваринний світ як самостійний об'єкт права власності, права використання, управління, охорони та інших правовідносин. Такими ознаками є:

- по-перше, тваринний світ - це складова навколишнього природного середовища. Дикі тварини та інші об'єкти тваринного світу перебувають у ньому в стані природної волі;
- по-друге, тваринний світ - це уся сукупність видових і популяційних різноманіть живих організмів на всіх стадіях розвитку, частини диких тварин та продукти їх життєдіяльності;
- по-третє, тваринний світ перебуває у стані природної волі у просторових межах юрисдикції держави, тобто на території України, включаючи її внутрішні і територіальні моря, повітряний простір, у тому числі в межах виключної (морської) економічної зони України та її континентального шельфу [2].

На сьогоднішній день на законодавчому рівні в Україні визначення тваринного світу відсутнє. То ж розглянемо наукові підходи вчених до поняття «тваринний світ».

На думку М. В. Краснової, тваринний світ за своїми екологічними та біологічними ознаками є компонентом навколишнього природного середовища, зокрема біологічного різноманіття. З ним пов'язане функціонування екологічних систем, оскільки тваринний світ є необхідним елементом у процесі кругообігу речовин та енергії природи, що безпосередньо впливає на функціонування природних угрупувань, структуру й природну родючість ґрунтів, біологічні властивості води [3].

Як об'єкт правової охорони і використання тваринний світ, вважає М. Я. Ващишин, є надзвичайно різноманітним та характеризується багатством видів, збереження яких є одним з найважливіших завдань охорони довкілля [3].

Це покладає на державу обов'язок створення системи органів нагляду та контролю за дотриманням законодавства про тваринний світ, завданнями яких є охорона й використання об'єктів тваринного світу незалежно від їх перебування на території України

І. Є. Чумаченко наголошує на тому, що тваринний світ є об'єктом права власності, тому в системі законодавства про охорону та використання тваринного світу право власності на нього – це один із основних інститутів, що включає в себе систему правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин власності на тваринний світ з метою його захисту, охорони, відтворення та раціонального використання [3].

Л. В. Лейба визначає поняття «тваринний світ» як сукупність живих організмів усіх видів диких та інших тварин, які постійно або тимчасово населяють територію України й перебувають у стані природної волі, напіввільних умовах чи в неволі, які постійно або тимчасово населяють територію України й перебувають у стані природної волі, напіввільних умовах чи в неволіх [3].

І.В. Городецька вважає, що для розуміння поняття «тваринного світу» треба використовувати системний підхід. Тваринний світ - це цілісна система, що включає сукупність живих організмів усіх видів диких тварин (елементи системи), в якій кожен елемент системи знаходиться в складних причинних взаємозв'язках з іншими. Таке розуміння поняття «тваринного світу» базується на наступних аспектах:

- цілісність - самодостатність тваринного світу по відношенню до світу людини, що обумовлено здатністю до саморегуляції (відновлення основних властивостей після природних або антропогенних змін) завдяки сукупності складних і різноманітних причинних взаємозв'язків кожного елемента системи з усіма іншими;

- ієрархічність - наявність рівнів структурно-функціональної організації (організмовий, популяційно-видовий), при цьому тваринний світ як система є елементом системи більш високого рангу -екосистеми, водночас складається з елементів (живі організми усіх видів диких тварин) - підпорядкованих їй систем нижчого рангу;

- взаємозалежність системи і середовища - нерозривна єдність тваринного світу з навколишнім природним середовищем, у процесі взаємодії з яким тваринний світ функціонує, формує свої властивості і проявляє свою цілісність [3].

Отже, підсумовуючи треба зазначити, що тваринний світ є важливою складовою природного багатства України, одним із компонентів навколишнього природного середовища, є частиною і нашого життя, тому ми повинні захищати та оберігати його. Ця справа планетарного масштабу, до якої має долучитися усі люди без виключення для досягнення успіху.

Література:

1. Кучерявий В.П. Екологія. - Львів: Світ, 2000.
2. Сокур І.Т. Фауна України та її господарське значення - 1960 р.
3. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання, використання, відтворення і охорони [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://adhdportal.com/book_632_chapter_50 1._Tvarinnijj_svt_jak_ob'kt_pravovogo_reguljuvannja,vikoristannja,_vdtvorennja okhoroni.html

Коршунова Т. В.,
студентка ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансованого природокористування»
Маріупольського державного
університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ

Державне регулювання – це ті функції держави, пов'язані з економічною та економіко-соціальною діяльністю і покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи. В залежності від того, який сенс мають правовідносини у сфері лісового господарства, формується і відповідний арсенал державного управління, то є адміністративно-правового впливу на свідомість і поведінку їх учасників економічних умов. При цьому варто підкреслити, що історичний досвід розвитку суспільства (особливо в період новітньої історії) свідчить, що в чистому вигляді себе не виправдовують ні моделі директивної економіки, ні моделі ліберального ринку. Поняття державного регулювання аналізувався і розроблялося ще в радянські часи, тому успадкованої вітчизняній доктрині права визнається позиція, що державне регулювання – це частина управління, яка визначається як здійснюваний усією системою юридичних засобів вплив держави на суспільні відносини з метою їх впорядкування. При цьому вплив на суспільні відносини має суто юридичний характер, оскільки здійснюється за допомогою права і сукупності правових засобів [1, с. 77].

Державне регулювання в сучасному розумінні здійснюється через проведення регуляторної політики у сфері економіки, в результаті чого формується певна система регуляторних органів – державних органів, а також органів місцевого самоврядування та недержавних організацій, що діють на основі санкціонованих державою правил, тобто тих,

які здійснюють керівництво та управління окремими сферами народного господарства, зокрема у сфері природних ресурсів – лісовим господарством. Таким чином, державне регулювання у сфері лісового господарства тісно пов'язане з управлінням в цілому, але не обмежується його адміністративними параметрами, а має на меті ефективне вплив на економічні відносини. На сучасному етапі розвитку юридичної науки управління в сфері охорони природних ресурсів визначається як свідомий вплив людини на різноманітні господарські і природні об'єкти та процеси, що відбуваються в навколишньому середовищі, а також на людей, пов'язаних з ними, що здійснюється для отримання бажаних результатів
[2, с. 154].

Основним завданням державного регулювання та управління у сфері лісових в ідносин є забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин здійснюється шляхом: формування та визначення основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин; визначення законом повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; встановлення відповідно до закону порядку і правил у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів.

Верховна Рада України у сфері лісових відносин: визначає основи державної політики у сфері лісових відносин; приймає закони щодо регулювання відносин у цій сфері; затверджує загальнодержавні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів; вирішує інші питання у сфері лісових відносин відповідно до Конституції України.

Кабінет Міністрів України у сфері лісових відносин: забезпечує реалізацію державної політики у сфері лісових відносин; спрямовує і координує діяльність органів виконавчої влади щодо організації охорони, захисту, використання та відтворення лісів; забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів; затверджує державні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів; передає у власність, надає в постійне користування для нелісогосподарських потреб земельні лісові ділянки, що перебувають у державній власності; приймає рішення про обмеження або тимчасове припинення діяльності підприємств, установ і організацій в разі порушення ними природоохоронного та лісового законодавства; вирішує інші питання у сфері лісових відносин відповідно до Конституції України та законом.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства: визначає пріоритетні напрями та стратегію розвитку у сфері лісових відносин; забезпечує формування державної політики у сфері лісових відносин; розробляє та організовує виконання державних цільових, галузевих та інших програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів; забезпечує нормативно-правове регулювання з ведення лісового господарства; вирішує інші питання, визначені законами України та покладені на нього актами Президента України.

Державне регулювання відносин у сфері лісового господарства в Україні на сучасному етапі має певні особливості. Як свідчать експерти Світового банку, у процесі переходу до ринкових реформ, в ході демократизації країни Центральної і Східної Європи, і Україна зокрема, позбулися своїх експлуатаційних лісів, що відбулося переважно в результаті

реституції, а в деяких випадках у зв'язку з рішенням про створення мереж охоронюваних територій, тобто про відмежування користування з вилученням ресурсу [3].

Зараз на державу і його органи у сфері реалізації відносин у лісовому господарстві покладаються такі обов'язки: здійснення заходів з поступовим зменшенням негативного впливу на природні лісові ресурси; забезпечення екологічно обґрунтованого розміщення та подальшого розвитку продуктивних сил у сфері лісового господарства; реалізація системи відстеження за показниками сфери лісового господарства з метою виявлення факторів негативного впливу; створення умов для раціонального природокористування в державі, з метою забезпечення екологічної стабільності тощо. Для реалізації цих обов'язків потрібен якісно новий рівень управління, екологізації економіки, перехід на новий рівень матеріальної культури, сумісної і збалансованою з природно-ресурсним потенціалом. Необхідно передбачити комплексні заходи охорони і захисту лісових та інших видів (земельних, водних, сировинних і т. п) ресурсів, збереження біологічної різноманітності, розвитку екологічно безпечних технологій, відповідності національного природоохоронного законодавства міжнародним правовим актам

Література: 1. Алексеев С. С. Государство и право. Учебный курс / Алексеев С. С. – М.: Юрид. лит., 1996. – 192 с.

2. Екологічне управління: підручник / [В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін.]. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.

3. Институциональные преобразования в лесном секторе в переходный период. – Всемирный банк, 2005. – 79 с.

Косовський А. О.,
студент 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та
раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ТА КОМПЛЕКСИ

В умовах ринкової економіки експлуатація природних ресурсів здатна забезпечити значну частку бюджетних надходжень, виступаючи як основне джерело забезпечення ресурсної незалежності національної економіки. З цієї точки зору, характер відносин власності на природні ресурси є однією з ключових проблем трансформації економіки, оскільки вони зачіпають інтереси всього населення України, визначають положення країни в світовій господарській системі. Від її рішення істотно залежить розвиток міжрегіональних відносин всередині країни та зміцнення державного устрою[1].

Ці проблеми проаналізовано у монографіях, статтях, дослідженнях таких вчених як: Ю.П. Белова, К.Г Гофмана, В. В. Носік, А. П. Гетьмана, А.Д. Думнова, С.І. Івановського, В.І. Канона, С.А. Кимельмана, І. І. Каракаша, Д.С. Львова, Н.Д. Найдьонова, П.Д. Половинкина, та ін.

Право державної власності становить собою сукупність правових норм, що закріплюють і охороняють належність природних ресурсів народу України в особі обраного ним представницького органу державної влади, а також встановлюють порядок придбання, використання та відчуження державної власності [2].

Особливість - вона виступає у вигляді виняткової власності народу України (у держави є лише компетенція з управління цими ресурсами в загальнонародних інтересах).

Однак фактично, як і визначає сама Конституція під іменем українського народу, права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах,

визначених Конституцією. При цьому органи державної влади виступають від імені держави як суб'єкта права державної власності відповідно до ст. 326 ЦК України

До об'єктів права власності належать природні об'єкти та їх ресурси, а саме:

1) земля, а точніше земельна ділянка, тобто частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ст. 79 Земельного кодексу України). Розділ 3 Земельного кодексу дає переліки категорій земель, які можуть перебувати в державній, комунальній чи приватній власності;

2) надра, які включаються в державний фонд надр (статті 4, 5 Кодексу України про надра). Частиною державного фонду надр є державний фонд родовищ корисних копалин.

3) ліс. Відповідно до ст. 1 Лісового кодексу України всі ліси на території України становлять лісовий фонд України.

4) води (водні об'єкти), які в сукупності становлять водний фонд України (ст. 3 Водного кодексу України);

5) об'єкти тваринного світу, визначення яких дається в ст. 3 Закону України «Про тваринний світ»;

6) території та об'єкти природно-заповідного фонду, склад якого визначений в ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інші природні об'єкти та комплекси.

Нерозвиненість інституціональної системи використання природних ресурсів, в основі якої є відносини власності, зумовлює зниження ефективності експлуатації природних ресурсів, марнотратний характер їх використання, нераціональний перерозподіл рентних доходів між власниками і користувачами, «консервує» сировинний характер економіки.

Нераціональне використання потенціалу природних ресурсів непоправне, можна припустити, що держава повинна здійснювати функції регулювання використання природних ресурсів, що належать народові України більш ефективно, забезпечуючи саморегулюючий ефект при взаємодії різних форм власності [3].

Право державної власності на природні ресурси може виникнути на підставі цивільно - правової угоди щодо земельної ділянки (дарування, купівлі-продажу, обміну, спадкування). Право власності на інші природні ресурси виникає з моменту виникнення права власності на земельну ділянку після нотаріального посвідчення угоди та її державної реєстрації за місцем перебування об'єкта власності.

Конфіскація являє собою безоплатне вилучення державою природних ресурсів у вигляді санкції за правопорушення. Наприклад, конфіскації на користь держави підлягають незаконно добуті (зібрані) або ввезені дикі тварини та інші об'єкти тваринного світу (ст. 63 Закону України «Про тваринний світ»).

Література:

1. Екологічне право України: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. І. І. Каракаша. - Одеса : Фенікс, 2012. - 788 с.
2. Екологічне право України: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. - Х.: Право, 2013. - 432 с. 3. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: моногр. / В. В. Носік. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 554 с.

Лісна А. С.,

студентка ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Стратегічною метою національної екологічної політики завжди було й є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом поетапного досягнення її цілей, гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування. Але інформаційно-аналітичні огляди стану довкілля, проведені Міністерством екології та природних ресурсів України, свідчать про подальше зростання рівнів антропогенного навантаження на нього, які в кілька разів перевищують показники розвинених країн світу [1].

Так як, безпечне довкілля відноситься до головних пріоритетів соціуму, то одним з важливих є питання захисту екологічних прав громадян.

Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50) і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66). Злочини та інші правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [2].

Слід зауважити, що в українському законодавстві не міститься визначення поняття захисту екологічних прав громадян. Зазначається лише, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України (ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Тобто Закон визначає порядок та засоби захисту порушених прав. Отже, захист екологічних прав громадян доцільно розглядати як сукупність юридичних заходів, що спрямовані на припинення порушення таких прав, усунення перепон у їх реалізації, відновлення порушених прав [3].

При цьому, на думку Ю.С. Шемшученко доцільно розмежовувати такі поняття, як: засоби, способи та форми захисту порушених екологічних прав. Серед засобів за допомогою яких особа може вимагати здійснення захисту своїх екологічних прав, автор виділяє: подання позову, скарги, заяви. В якості прикладів способів захисту екологічних прав громадян наводяться визнання порушеного права судом, розгляд екологічних спорів органами місцевого самоврядування, опротестування прокуратурою акта органу державної влади, що порушує екологічні права тощо. Громадяни та інші особи вправі звертатися за захистом своїх екологічних прав до правоохоронних органів, органів адміністративної чи судової юрисдикції, які зобов'язані в межах своїх повноважень розглянути такі звернення та застосувати відповідні способи захисту порушених прав [4].

Екологічне право громадян та безпека довкілля забезпечуються спеціалізованим екологічним законодавством (ресурсним законодавством): Земельним (2001), Лісовим (2006), Водним (1995) Кодексами, Кодексом України про надра (1994), низкою ресурсних Законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про природно-

заповідний фонд України»(1992), «Про екологічну експертизу» (1995), «Про рослинний світ» (1999), «Про тваринний світ» (2001), «Про охорону земель» (2003), «Про екологічну мережу» (2004), «Про доступ до публічної інформації» (2011) та ін.

Серед громадських правозахисних екологічних організацій найбільших успіхів в справі захисту екологічних прав людини добилися «Екоправо-Київ», «Екоправо-Харків», «Екоправо-Львів» (з 2005 року ЕПЛ – «Екологія-Паво-Людина», Львів), Харківська правозахисна група тощо. З 1995 року «Екологія-Право-Людина» є українським офісом Всесвітнього альянсу екологічного права (E-LAW). Понад 300 юристів та науковців з 60 країн складають мережу E-LAW. ЕПЛ була визнана цінним партнером Європейської Економічної комісії Організації Об'єднаних Націй. ЕПЛ є штаб-квартирою Асоціації юристів екологічного права Центральної, Східної Європи та нових незалежних держав, відому як Асоціація GUTA. Завданням асоціації є формування спільних підходів оцінки розвитку екологічної складової розвитку демократії, що включає участь громадськості у процесі прийняття екологічно значущих рішень, визначення умов ефективного доступу до інформації, доступ до правосуддя, впровадження міжнародної стратегій тощо [5].

Право людини на сприятливе для життя довкілля, яке отримало свою легалізацію у конституціях сучасних держав і є основою юридичного закріплення екологічної функції держави, зайняло центральне місце у системі екологічних прав.

Подальший розвиток інституту екологічних прав і свобод повинен враховувати наявні тенденції взаємного «перетікання» наукових ідей і положень між національним законодавством і міжнародним екологічним правом, особливості процесів глобалізації. Глобалізація передбачає створення нової екологічної етики світового цивільного суспільства постіндустріальної епохи. Етика глобального цивільного суспільства орієнтуватиметься на пріоритет загальнолюдських інтересів, прагнення зберегти і передати Землю і сучасну цивілізацію наступним поколінням. Людина в XXI столітті, як і сучасне суспільство в цілому, продовжують залишатися невід'ємними від природи, як це було століття і тисячоліття тому. Розвиток глобального громадянського суспільства супроводжується перетворенням людини на громадянина світу і затвердженням домінанти екологічних прав і свобод індивіда як умови життя сучасного суспільства.

Література:

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2014 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. – 2016. – 350 с.
2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17
3. Екологічне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. — Х. : Право, 2009. – 328 с.
4. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К.: Юридична думка, 2008. - 720 с.
5. Права людини в Україні – 2008. Доповіді правозахисних організацій / Українська Гельсінська спілка з прав людини. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: helsinki.org.ua / index. php?id=1245859819.

Ломізова В. М.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші та водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного та рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Згідно закону України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання. ПЗФ розглядають як складову частину світової системи природоохоронних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною [1].

Актуальність теми полягає у вивченні природно-заповідного фонду України, як об'єкту навколишнього природного середовища, який перебуває під охороною, задля збереження видового різноманіття; вивченні правового режиму використання та охорони ПЗФ. Так як, заповідання є основною формою для збереження ландшафтів та представників рослинного та тваринного світу, потрібно розширяти структуру ПЗФ та площу територій.

З роками розвитку техногенного виробництва кількість повністю знищених видів, за даними Міжнародного союзу охорони природи на 2008 рік, за останні 500 років становить 844 види тварин та рослин. А кількість повністю антропогенно змінених територій перевищує десятки. Тому розвиток заповідної справи є невід'ємною частиною розвитку країни.

Закон України «Про природно-заповідний фонд» від 16 червня 1992 року, визначає правові основи охорони, використання, відтворення природних комплексів, закріплює форми власності на природні ресурси, території та об'єкти. Усі території ПЗФ є власністю українського народу, і можуть перебувати у формах власності передбачених законодавством. В роки незалежної України Верховною Радою були прийняті закони, що регламентують користування ресурсами та охорону природу на території держави. У Конституції прописано, що: «Кожний зобов'язаний не заподіяти шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані збитки»(ст. 66). Закон України «Про охорону навколишнього середовища» визначає вимоги щодо охорони природи та ресурсів, органи, що забезпечують охорону та регулює відносини між ними.

З розбудовою незалежної України загострюється увага до заповідної справи, про що свідчать відповідні документи - Закон України «Про природно-заповідний фонд України», Указ Президента України від 10.03.1994 р. «Про резервування з метою наступного заповідання природних територій», а також «Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні».

До природно-заповідного фонду належать:

1. Території та об'єкти – заповідники (природні та біосферні), парки, заказники, заповідні урочища;
2. Об'єкти штучно створені – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоопарки.

За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поданих органами виконавчої влади на місцевому рівні, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, станом на 01.01.2016 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8184 території та об'єктів загальною площею 4082780,55 га в межах території України (фактична площа 3803131,84 га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря.

Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави («показник заповідності») становить 6,30%.

Протягом 2015 року кількість об'єктів та територій природно-заповідного фонду збільшилась на 32 одиниці загальною площею 89907,2303 га.

Зокрема, за 2015 рік площа природно-заповідного фонду найбільше збільшилась у Херсонській області (на 80177,8 га), Чернігівській (на 6125,68 га), Київській (на 2006,4 га), Дніпропетровській (на 933 га) та Запорізькій (на 833,6 га) областях. [2].

Природних заповідників - 17 (загалом 164,3 тис.га); Біосферних заповідників - 4 (загалом 226, 3 тис.га); Національних природних парків - 17 (718,7 тис.га); Заказників 2709 (загалом 1093 тис.га); Пам'яток природи - 3078 (загалом 601,3 тис.га); Ботанічних садів - 26 (загалом 1,9 тис.га); Дендрологічних парків – 43 (загалом 1,5 тис.га); Парків-пам'яток садовопаркового мистецтва – 536 (загалом 13,4 тис.га); Регіональних ландшафтних парків - 45 (загалом 626,6 тис га); Заповідних урочищ - 793 (загалом 95,4 тис.га). [3].

Основні проблеми розвитку заповідної справи в Україні зумовлені, перш за все, недосконалістю системи управління у цій сфері, низьким рівнем фінансування, матеріально - технічного забезпечення, недостатнім розвитком спеціальних наукових досліджень, слабкою правовою відповідальністю за порушення режиму заповідних територій та об'єктів.

Недостатність фінансування збоку держави зумовлює частковий занепад українських заповідних територій. Вони є з функціонально обмеженими, тому такі обмеження негативно позначаються на їх становищі. Вони є практично закритими для вільного відвідування. С метою підтримання належного стану природоохоронних установ, працівники влаштовують екскурсії та проводять екологічно освітню та виховну діяльність, що в свою чергу, потребує спеціального обладнання, облаштування оглядових майданчиків та стежок, виділення додаткового фінансування.

На сьогоднішній день держава не наділяє уваги питанням охорони природи. Війна на Донбасі зачепила 135 природно-заповідних об'єктів – що є третиною ПЗФ східного регіону. До Червоної книги занесено 124 види рослин, які знаходяться в зоні АТО. До Європейського червоного списку - 36 видів.

Бойові дії велися у межах Луганського та Українського степового природних заповідників, національних природних парків «Меотида» і «Святі Гори», регіонального ландшафтного парку «Донецький Кряж». Пожежі також пошкодили ділянки заповідної природи заказників «Нагольчанський», «Волнухинський», «Білоріченський», «Білогорівський», «Піщаний» на Луганщині. Найбільше постраждали власне степові ділянки заповідників.

Внаслідок військових дій представники флори та фауни знаходяться на межі знищення.

Наприклад через смт Станиця-Луганська проходить лінія фронту в зоні АТО, тут знаходиться «Придінцівська заплава». Як може говоритися про дотримання Закону

України «Про природно-заповідний фонд» (абсолютна заповідність, заповідний режим), коли територія заплави біля берега р. Сіверський Донець замінована.

Під час проїзду важкої техніки, танків заповідними територіями перетворив їх на суцільне мереживо доріг. Провальський степ в прикордонній зоні, не належить українській стороні, тому тут набагато більше відбувалося незаконних перетинів кордону по ділянкам заповідної території.

У зв'язку з такою ситуацією доречно було б розглядати питання про оголошення територій, які постраждали в ході бойових дій, зонами надзвичайної екологічної ситуації. Та на мою думку, відновити ліквідовані у 2012-2013 рр. територіальні органи державного управління в системі Міністерства екології та природних ресурсів України.

Важливою є проблема інтеграції законодавчої бази природно-заповідного фонду України з правовим полем країн Європейської Співдружності. Серед пріоритетів державної екологічної політики - організація міждержавних (транскордонних) біосферних резерватів у прикордонній смузі, де ще збереглись мало змінені ландшафтні екосистеми. Це своєрідні «міждержавні екотони» з так званим крайовим ефектом природного різноманіття.

Основним документом, який передбачає розвиток природно-заповідної справи в Україні є Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000 -2015 роки. Згідно з цією програмою, заплановано створити 29 національних природних парків, сім біосферних заповідників, розширити існуючі території природно-заповідного фонду. Дотепер у межах програми створено лише три національні природні парки.

Література:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-12
2. Сайт природно-заповідного фонду України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://pzf.menr.gov.ua
3. Качаловський Є. В. Природоохоронні території Української РСР / Є. В. Качаловський, К. М. Ситник, О. К. Ющенко та ін.; За ред. Д. Й. Проценко. - К.: Урожай, 1983. - 176 с.
4. Заповідники і національні природні парки України. - К.: Вища школа, 1999.– 98 с.

Нечепуренко І. Д.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» метою управління в галузі природокористування і охорони довкілля є реалізація законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів при проведенні екологічних заходів [1].

Дослідженню системи управління природокористуванням присвячені праці таких вчених, як О .В. Артеменка, А. І. Бобильова, С. А. Балашенко, А. П. Гетьмана, Т. М.

Кілічави, В. М. Комарницького, С. І. Рассадникової, О. П. Шем'якова та інші.

Природокористування відноситься до традиційних видів економічної діяльності, невід'ємною базовою складовою усіх секторів та галузей господарства. Гостротою екологічною обстановки на місцевому, регіональному та національному рівнях в Україні обумовлюють необхідність реформування організації управління природокористуванням відповідно до потреби подолання проблем щодо зниження екологічних ризиків, загрозливих екологічних, природних ситуація та процесів.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державне управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів АРК, місцеві ради та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, державні органи по охороні навколишнього природного середовища і використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України [1].

До державних органів загальної компетенції належать Кабінет Міністрів України, Рада міністрів АРК, органи місцевого самоврядування, державні адміністрації регіонів.

При дослідженні цього питання, ми візьмемо за основу класифікацію органів на органи загальної і спеціальної компетенцій.

Конституція України (ст. 92) передбачає, що виключно законами визначаються, зокрема питання екологічної безпеки, запроваджується режим зон надзвичайної екологічної ситуації [2].

До повноважень Верховної Ради України належить законодавче регулювання вищенаведених відносин, а також затвердження протягом двох днів з часу звернення Президента України його указу про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації (п.31, ст. 85) [2].

Центральне місце у системі правового забезпечення екологічної безпеки належить Президенту України. На нього Конституцією України покладається забезпечення державної незалежності, національної безпеки, здійснення керівництва у сферах національної безпеки, в тому числі екологічної.

Правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України зазначено Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Серед її функцій закон передбачає координацію та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної, в тому числі екологічної безпеки і оборони у мирний час, під час воєнного або надзвичайного стану, у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [3].

Компетенція Кабінету Міністрів України відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: здійснює реалізацію визначеної Верховною Радою України екологічної політики; забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм; координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища; встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів[1].

Рада міністрів АРК у галузі охорони навколишнього природного середовища на своїй території: здійснює реалізацію законодавства України в галузі охорони навколишнього

природного середовища; організує розробку екологічних програм; спрямовує, координує та здійснює відповідно до закону контроль за діяльністю органів виконавчої влади АРК, підприємств, установ та організацій в АРК незалежно від форми власності та підпорядкування у питаннях охорони навколишнього природного середовища; встановлює порядок утворення і використання фонду охорони навколишнього природного середовища у складі бюджету АРК; організує ліквідацію екологічних наслідків аварій, залучає до її проведення підприємства, установи, організації, незалежно від підпорядкування та форм власності, і громадян [1].

Функція управління в галузі охорони навколишнього природного середовища - це визначений у законодавчих та інших нормативно-правових актах напрямок діяльності суб'єкта чи групи суб'єктів щодо організації охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання, відтворення природних ресурсів [4].

До основних функцій управління в галузі охорони навколишнього природного середовища відносяться: планування у галузі охорони навколишнього природного середовища; екологічний моніторинг; державний облік у галузі охорони навколишнього природного середовища; екологічне нормування, лімітування, ліцензування; екологічна експертиза; екологічний аудит; контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища. Важлива діяльність громадського управління в екологічній сфері. На мою думку, для підвищення ролі громадських екологічних організацій, потрібно забезпечили реальну участь цих організацій на всіх рівнях: від розробки політики – до прийняття рішень – до їх упровадження. Уряд повинен заохочувати участь громадських екологічних організацій до розроблення, створення та оцінювання офіційних механізмів і процедур з огляду на процес упровадження принципів збалансованого розвитку на всіх рівнях. Ще потрібно налагодити тісну взаємодію природоохоронних громадських організацій з громадськими інспекторами з охорони довкілля.

За багато десятиріч механізм управління в цій сфері суттєво змінився. Це залежало від завдань, які формувалися кожним історичним періодом перед довкіллям і диктувалися прагненням максимально повно узгодити його інтереси з інтересами економічного розвитку, забезпечення потреб виробництва, населення і світового господарства. Перетворення в управлінні природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища багато в чому були пов'язані з еволюційними процесами всієї системи управління світовим господарством, процесами його глобалізації.

Управління природокористуванням не є досконалим на сьогоднішній день, але законодавець, приймає нові нормативно-правові акти для покращення роботи у цій сфері.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII / Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 41. - Ст. 546.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 16. 3. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 35. - Ст. 237.
4. Комарницький В. М., Шевченко В. І., Єлькін С. В. Екологічне право: Навчальний посібник. –К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 173 с.

Носирева І. М.,
студентка ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального природокористування»

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВОЛОДІННЯ ЗЕМЛЕЮ В УКРАЇНІ

Конституція України у ч. 2 ст. 13 встановила право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.[1] До таких об`єктів належить і земля. Сучасне земельне законодавство та практика його застосування виходять із того, що земельні ділянки використовуються на юридичних титулах, прямо (стосовно речових прав на землю) чи непрямо (стосовно зобов`язальних прав на землю) передбачених цим законодавством. Без титульне володіння землею законодавством не передбачено, а отже не врегульовано. В той же час практично воно існує. Насамперед, це пов'язано із тим, що чинний Земельний кодекс України у ст. 125 та Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» у ст. 3 передбачають, що речові права на землю виникають з моменту державної реєстрації. Але відомо також, що між фактом вчинення юридичного акту (прийняттям рішення про передачу земельної ділянки, відкриттям спадщини, підписанням договору тощо) та фактом державної реєстрації часто існує часовий проміжок, деколи дуже тривалий. Володіння земельною ділянкою у цей час не може бути титульним, але важко назвати його й абсолютно протизаконним. Отже, проблема фактичного володіння землею є очевидною і потребує правового вирішення.

Поняття володіння римські юристи пов'язували з освоєнням землі родами і бачили в ньому природне вираження безпосереднього та владного відношення до землі. Згідно з класичними поглядами володіння – це фактична наявність речі в господарстві власника та його можливість впливати на неї безпосередньо. Володіння як самостійне речове право становить фактичне володіння речами, поєднане з наміром володіти цими речами для себе.[2, с. 108]

Володіння включає 2 елементи: об'єктивний (фактичне володіння майном) і суб'єктивний (намір володіти ним для себе).[3, с. 223]

Аналіз сучасного стану розвитку земельних правовідносин, пов'язаних з відокремленим пануванням над земельними ділянками, дає можливість стверджувати про наявність численних випадків фактичного володіння земельними ділянками. Такими прикладами наразі є 1) самовільне зайняття земельних ділянок, 2) набувальна давність, 3) використання земельних ділянок, право на які знаходиться у процесі оформлення, 4) використання земельних ділянок, право на які тривалий час залишається недооформленим, 5) використання земельних ділянок при виконанні цивільно-правових і господарсько-правових «неземельних» договорів, 6) відумерла спадщина, 7) передача земельної ділянки у користування без наміру оформлення права на неї тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 84 Земельного кодексу України у державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності.[4] Дана норма тлумачиться як правова позиція, за якою в Україні земель які нікому не належать нема. В той же час практика застосування земельного законодавства показує що, є земельні ділянки які не належать до жодної з зазначених форм права власності: земельні ділянки відумерлої спадщини, земельні ділянки з моменту смерті власника до моменту прийняття спадщини. Тому явище володіння, врегульоване правом, допомогло б поширити на такі випадки правове поле і правовий захист.

Іншим прикладом є земельні ділянки, використання яких підпадає під ознаки набувальної давності. Стаття 119 ЗКУ наголошує про те, що громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку, можуть звернутися до органу державної влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування.[4] Такі причини не обов'язково випливають із самовільного захоплення земельної ділянки. Відсутність документів може бути пов'язана з їх втратою в часи, коли електронних реєстраційних систем не існувало. Або права на землю не були належним чином оформлені ще за радянської доби з-за низького рівня правової культури і правової необізнаності громадян у цих питаннях. Володіння такими земельними ділянками не можна вважати незаконним.

Особливу групу фактичних володільців сьогодні складають особи, які здійснили самовільне захоплення земельних ділянок, тобто заволоділи ними абсолютно незаконно. Чинне законодавство кваліфікує використання самовільно зайнятих земельних ділянок лише як правопорушення, наслідком якого є застосування до винної особи заходів захисту у вигляді повернення самовільно зайнятої земельної ділянки без відшкодування затрат, понесених за час незаконного користування ними, приведення земельної ділянки у придатний для використання стан, відшкодування збитків тощо, а також заходів адміністративної та кримінальної відповідальності. В той же час законодавець жодним чином не враховує, що до моменту визнання особи правопорушником може сплинути багато часу, протягом якого остання буде володіти ділянкою, можливо навіть і у відповідності до вимог земельного законодавства. Такі земельні відносини повинні регулюватись і захищатись.

Таким чином, виходячи с викладеного, можна виділити, що володіння – це фактична наявність речі в господарстві власника та його можливість впливати на неї безпосередньо. Воно складається з суб'єктивного та об'єктивного елементів. Перше – це намір володіти майном, а друге – це фактичне володіння майном.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – № 30. – Ст. 13.
2. Копиленко О. П. Правознавство: Навчальний посібник / О. П. Копиленко – К.: «ВД «Професіонал», 2007. – 400 с.
3. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. – К.: Істина, 2011. – 808 с.
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27
5. Корнєєв Ю. В. Земельне право: навч. посібник / Ю. В. Корнєєв.– Київ: Центр учбової літератури, 2011. –248 с.

Пихтіна А. В.,
студентка ОС «Бакалавр» спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансоване природокористування»
Маріупольського державного університету

ЕКОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Екоцид як злочин проти людства пов'язана з безповоротними наслідками для навколишнього середовища та існування людини. Термін «екоцид» пішов від грецького слова oikos – «дім» та латинського caedo – «вбиваю», що по суті означає винищення місце проживання людства. Екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [1].

Екоцид, в міжнародному праві, це протиправні і навмисні дії одного або декількох суб'єктів міжнародного права щодо руйнування навколишнього середовища і її компонентів, мають широкі і довготривалі наслідки і зв'язані з серйозним порушенням зобов'язань перед міжнародною спільнотою і заподіянням шкоди життєвим інтересам нинішнього і майбутніх поколінь людей.

Іншими словами екоцид як міжнародний делікт посягає на безпеку людства та міжнародний правопорядок в цілому. Небезпека екоциду в тому, що відповідними злочинними діяннями може бути нанесена велика шкода навколишньому природному середовищу як природної основі проживання нинішнього та майбутнього покоління людей, збереженню генофонду народів, рослинного та тваринного світу.

Важливою особливістю цих злочинів є їх зв'язок з міжнародним кримінальним правом, за яким ці діяння також визнаються злочинами. Поява у Кримінальному кодексі цієї групи злочинів безпосередньо пов'язана з багаторічними зусиллями світового співтовариства щодо виділення у міжнародному кримінальному праві групи злочинів, найбільш небезпечних для всього людства, і встановлення особливих умов відповідальності за їх вчинення.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки людства, складовою частиною яких є право невизначеного кола осіб на сприятливе екологічне середовище.

Суспільна небезпека екоциду полягає у підриві самої можливість існування людства, адже це злочинні дії, спрямовані на руйнування навколишнього природного середовища, яке є основою існування людей на певній території. Крім того. дії, які утворюють склад аналізованого злочину створюють загрозу для сталого соціально-економічного розвитку держави та суспільства, збереження генофонду населення, тваринного і рослинного світу.

Об'єктивна сторона злочину полягає у діях, спрямованих на масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також у вчиненні інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Під знищенням тваринного чи рослинного світу розуміється руйнування екосистеми певного регіону, пов'язане з фізичним знищенням рослинних співтовариств та сукупностей живих організмів, які постійно або тимчасово населяють ту чи іншу територію. Масовим знищенням є випадки будь-якого впливу на флору та фауну, які здатні спричинити чи спричинили загибель великої кількості їх представників, або створилася загроза знищення рослинного чи тваринного виду в екосистемі. Отруєння атмосфери або водних ресурсів передбачає насичення їх речовинами, які в певних концентраціях чинять шкідливий вплив н а здоров'я людства і довкілля в цілому. При визначені наслідків вчинення екоциду у вигляді забруднення атмосфери і водних ресурсів особливого значення набуває місце вчинення викиду отруйної речовини в будь-яке з цих середовищ.

Екоцид є злочином з формально-матеріальним складом, адже в перших двох формах він може бути закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді

фактичного знищення тваринного чи рослинного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а в третій формі – з моменту настання наслідків у вигляді загрози спричинення екологічної катастрофи.

Суб'єктивна сторона може виражатися у формі як прямого, так і непрямого умислу. При прямому умислі особа усвідомлює небезпеку своїх діянь, здійснюючи посягання на оточуюче природне середовище, передбачає шкоду у вигляді знищення елементів екосистеми і бажає цього. При непрямому умислі особа передбачає можливість настання шкідливих наслідків своїх дій для довкілля та байдуже ставиться до їх настання [2].

Сьогодні діють велика кількість міжнародних угод про охорону навколишнього середовища, в яких йдеться лише про діалекти, а не про екологічні злочини та, відтак, передбачаються тільки відшкодування збитків на основі цивільно-правової відповідальності. Всі ці угоди грають велику роль для попередження та протидії екоциду [3].

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341 – III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25.– Ст. 31
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 7-ме вид., переробл. та допов. / за ред. Мельник М.І., Хавронюк М.І. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
3. Абашидзе А.Х., Солнцев А.М. Экоцид как международное преступление: проблемы и перспективы // Международное уголовное правосудие: Современные проблемы. – М: Институт права и публичной политики, 2009. – С. 258-274.

Рачковська В. В.,
студентка 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та
раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

НАДЗВИЧАЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ СИТУАЦІЇ

Важливу роль у житті людини мають надзвичайні ситуації, які є наслідками стихійних лих або техногенних катастроф. Наразі із соціальних та економічних збитків надзвичайна ситуація може завдавати також екологічну шкоду, яка потім закінчується порушенням та деградацією природних систем, забрудненням повітря, водойм і ґрунтів. Надзвичайна ситуація за певних обставин може стати катастрофічною. Прикладом є катастрофа Чорнобильської зони.

До характерних особливостей таких ситуацій відносять гостре проявлення катастрофи, великі похибки показнику навколишнього середовища від норм забруднючих речовин у сотні, тисячі та десятки тисяч разів; урагани; підтоплення населених пунктів; виникнення селевих потоків та ін.

Дане питання є актуальним і вимагає для ліквідації ситуації особливих управлінських рішень, адже збитки становлять загибель та поранення людей, погіршення їх здоров'я, руйнування матеріальних об'єктів, структуру природної і природно-антропогенної системи, втрати їх природно-ресурсного і екологічного потенціалу. Надзвичайна ситуація тривалої дії є слідством формування зони екологічної катастрофи або екологічне лихо.

Якщо подивитися на статистику про розвиток катастрофічних явищ техногенного та природного характеру України й інших держав, то вона показує, що незважаючи на науково-технічній прогрес, захищеність територій і громадян за надзвичайних екологічних

ситуацій не збільшується. Зазначене свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення питань, що стосується надзвичайних екологічних ситуацій.

Окремі питання дослідження поняття надзвичайних екологічних ситуацій присвячені роботи сучасних українських і зарубіжних учених, таких В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, М. І. Єрофеєв, О.С. Колбасов, В. М. Комарницький, Т.А. Шараєвська та інші. Зараз йде боротьба за вирішення цього питання, знаходять методи, установи, додають постанови для вирішення проблем, але практика засвідчує, що потрібно більше осмислень.

Надзвичайні екологічні ситуації, які виникли внаслідок різного роду причин (господарської діяльності, аварій, катастроф, стихійних лих), мають негативний вплив на стан навколишнього природного середовища та стають фактором утворення екологічної небезпеки для людини.

На практиці дуже часто вживаються поняття «надзвичайна ситуація» і «надзвичайна екологічна ситуація» і вони є тотожними.

Усі надзвичайні ситуації, які тягнуть чи можуть потягнути за собою екологічні наслідки, належать до екологічних, в тому числі і ті, які не є екологічними, але породжують негативні екологічні наслідки.

Надзвичайна екологічна ситуація характеризується, перш за все, не за джерелом виникнення, а за наслідками, що настали. Маються на увазі незворотні негативні наслідки, які докорінним чином змінюють середовище існування людини або іншим чином негативно впливають на людину та навколишнє природне середовище. До цього ж до надзвичайної екологічної ситуації можуть призвести як техногенна, природна, так і біологічна надзвичайна ситуація.

Основними елементами надзвичайної екологічної ситуації є наявність самої загрози; наслідки цієї загрози, такі, як негативні, істотні, необоротні, стійкі; точне застосування додаткових заходів із боку держави, щодо ліквідації.

До юридичних ознакам надзвичайних екологічних ситуацій відносять людські жертви чи шанс їх появи; нанесення шкоди здоров'ю людині так навколишньому природному середовищу; значні матеріальні збитки; порушення екологічного балансу і нормальних умов життєдіяльності людей; загроза безпеки держави.

Ситуації надзвичайного екологічного характеру виникають унаслідок дії трьох основних груп факторів, таких, як свідоме руйнування природного середовища, погіршення становища економічних об'єктів під час війн і диверсійних актів; походження техніки; руйнівні катастрофи, що виникають у зв'язку з некомпетентними та помилковими технічними рішеннями (наприклад, Чорнобильська аварія); природні стихійні явища.

Законодавство про зону надзвичайних екологічних ситуацій засноване на Конституції України і складається із законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» та інших законів, а також прийнятих відповідно до них підзаконних нормативно-правових актів. Визначення зон надзвичайних екологічних ситуацій міститься в законодавстві України.

Відповідно ст. 65 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» окрема місцевість України оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України. Указ Президента України про

оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації затверджується Верховною Радою України протягом двох днів з дня звернення Президента України.

До зон екологічної катастрофи відносять території, де через діяльність людини чи руйнівного впливу стихійних сил природи виникли стійкі або необоротні негативні зміни в навколишньому природному середовищі, які призвели до неможливості проживання на них населення і ведення господарської діяльності.

Іншими категоріями зон надзвичайних екологічних ситуацій трактують зони екологічного лиха.

До зон екологічного лиха відносять території, де через результат господарської чи іншої діяльності відбулися глибокі необоротні негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що загрожують здоров'ю населення, стану природних екологічних систем, генетичних фондів рослинного і тваринного світу.

Вважають, що зони надзвичайних екологічних ситуацій мають відмінності від зон екологічного лиха за швидкістю переходу: у першому випадку зміни відбуваються швидше, у другому - повільніше; перші - переважно техногенні, а другі - мають природне або антропогенно-природне походження.

Взагалі існує така думка і я приходжу до висновку, що з правової точки зору виділенн я зон надзвичайних ситуацій, окрім зон екологічного лиха, є неправомірним.

Крім того, існують певні труднощі в ідентифікації зон екологічного лиха в природних, з одного боку, і в міських та індустріальних системах, з іншого.

Руденко О. В.,
студент ОС «Магістр» спеціальності «Право» Маріупольського державного університету

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СФЕРІ ФІНАНСІВ

Прагнення України стати повноцінним членом Європейського союзу вимагає істотних змін у сфері економіки, через адаптацію чинного законодавства шляхом переходу до європейських стандартів. Проблема визначення основних засад державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в сфері фінансів є вельми актуальною. Становлення та розвиток України як європейської, соціальної, правової та демократичної держави потребує належного правового регулювання та створення дієвих механізмів забезпечення контролю фінансової діяльності, що сприятиме гармонійному розвитку держави у напрямі подальшій європейської інтеграції, з метою ефективного управління цією діяльністю.

На сьогодні існує багато проблем, пов'язаних з державним контролем, а саме контролем за діяльністю суб'єктів в сфері фінансів. Серед основних виділяють:

- різноманітність поглядів, відносно сутності фінансів та визначення поняття фінансового контролю;
- недосконаліть організаційної структури контролю;
- недосконаліть інформаційної та нормативно-правовоїбази контролю;
- недосконаліть системи запобігання та протидії правопорушень в сфері фінансів.

Наявність складних та громіздких положень у законодавстві, що стосуються процедури проведення та правового регулювання державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в сфері фінансів обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження нормативно-правових актів, що регулюють відносини у зазначеній сфері,

галузі їх застосування, а також теоретичних підходів фахівців за темою кваліфікаційної роботи з метою формулювання пропозицій щодо вдосконалення державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в сфері фінансів та вирішення окреслених проблем.

Вищезазначеним питанням приділяли увагу багато науковців, серед яких:

Е. О. Вознесенський, І. А. Белобжецький, А. В. Шаповалова, О. М. Вінник, І. Б. Стефанюк, М. М. Малихіна, Н. І. Хімічева, Д. І. Степанова, В. М. Пашкова та інші.

Фінанси виражають економічні суспільні відносини у зв'язку з утворенням, розподілом і використанням фондів грошових коштів в процесі розподілу і перерозподілу створеної вартості.

Вихідною ланкою формування фінансових ресурсів народного господарства є фінансові ресурси суб'єктів господарювання – підприємств і об'єднань, що функціонують у сфері матеріального виробництва, оскільки при їх безпосередній участі створюється ВВП і відбувається його розподіл всередині підприємств, галузей і народного господарства в цілому.

У суб'єктів господарювання формуються децентралізовані фінансові ресурси, що використовуються на витрати з розширення виробництва (надання послуг) і задоволенню соціально-культурних запитів працюючих. Утворені за рахунок децентралізованих фінансових ресурсів цільові грошові фонди направляються на:

- капітальні вкладення;
- збільшення оборотних коштів;
- фінансування науково-технічних досягнень;
- проведення природоохоронних заходів;
- забезпечення потреб соціального характеру тощо.

Державний нагляд (контроль) здійснюється за місцем провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання або його відокремлених підрозділів, або у приміщенні органу державного нагляду (контролю) у випадках, передбачених законом[1].

Фінансовий контроль здійснюється у встановленому законодавством порядку системою органів державної влади. Здійснення державного фінансового контролю забезпечує центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю [2].

Фінансовий контроль являє собою необхідну умову ефективності управління фінансовими відносинами в цілому, його специфіка проявляється в контрольній функції самих фінансів.

Властивістю фінансів є контрольна функція яка є базовим фактором фінансово-контрольних правовідносин, тоді як фінансовий контроль є діяльністю відповідних органів і організацій, що його здійснюють.

За допомогою фінансового контролю визначається дотримання встановленого органами державної влади правопорядку в процесі фінансової діяльності суб'єктами господарювання, підприємствами, організаціями тощо.

Фінансовий контроль слугує необхідним засобом забезпечення законності та доцільності здійснюваної фінансової діяльності.

Вимога дотримання законності у фінансовій діяльності має конституційну основу. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [3].

З розвитком суспільства змінювалося й визначення поняття «фінансовий контроль».

Основними чинними нормативно-правовими актами щодо регламентації державного контролю у сфері фінансів є Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, закони України «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 № 576-VIII, «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-XII, «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V.

Жодний вищезазначений нормативно-правовий акт не дає визначення поняття «фінансовий контроль».

Сьогодні не існує єдиного підходу до визначення зазначеного поняття. В. Г. Мельничук визначає фінансовий контроль як один із видів державного контролю, який здійснюється спеціально створеними для цього державними органами і службами.

На думку А. В. Шаповалова, під фінансовим контролем слід розуміти одну з форм управління фінансами, особливу сферу контролю, зумовлену формування і використання фінансових ресурсів у всіх структурних підрозділах економіки держави.

Спроби надати визначення поняття фінансового контролю робляться і в юридичній літературі. Н. І. Хімічева вважає, що фінансовий контроль – це контроль за законністю та доцільністю дій в галузі утворення, розподілу та використання грошових фондів держави та муніципальних утворень з метою ефективного соціально – економічного розвитку держави та її регіонів.

Перш за все, фінансовий контроль – це регламентована нормами права діяльність державних, місцевих, муніципальних органів та організацій та інших господарюючих суб'єктів, відносно правильності, доцільності й ефективності використання грошових коштів в сфері фінансів в цілому. Здійснення контрольних заходів спрямовано на виявлення фінансових правопорушень.

В сфері фінансів, контроль здійснюється за допомогою:

- державного фінансового аудиту;
- інспектування;
- перевірки державних закупівель та ін.

Недосконаліть організаційної структури контролю вимагає скорішого вирішення.

Фінансовий контроль як вид контролю взагалі можна уявити у вигляді системи, обов'язковим елементом якої є суб'єкт який його здійснює, інакше як відсутність суб'єкта унеможливлює контроль взагалі. Другим елементом є об'єкт контролю. Фінансовий контроль можливий лише за умови зв'язку суб'єкта з об'єктом, інакше за відсутності такого зв'язку призводить до неможливості контролю. І. Б. Стефанюк запропонував модель системи фінансового контролю, яка включає такі елементи:

- контролюючий суб'єкт;
- контрольні дії;
- підконтрольний об'єкт (в нашому випадку таким є суб'єкт господарювання);
- предмет контролю.

Існують різні думки щодо встановлення предмету фінансового контролю. І. А. Белобжецький вважає, що предметом фінансового контролю є господарські і фінансові операції та процеси підприємств та інших підрозділів матеріального виробництва і

невиробничої сфери, які розглядаються з позицій їх законності, достовірності, доцільності й використання централізованих та децентралізованих грошових фондів.

Проте І. Б. Стефанюк вважає, що контроль не може обмежуватися тільки реєстрацією окремих недоліків, основне призначення контролю автор вбачає в тому, щоб забезпечити органічне поєднання попередження, виявлення і ліквідації недоліків та порушень, відшукування та швидке введення в дію невикористаних резервів інтенсифікації виробництва й підвищення його ефективності.

На сьогодні тенденція вступу України до Європейського Союзу вимагає вчинення дій, таких як гармонізація вітчизняного законодавства з європейським.

Задля підвищення якості організаційного, методологічного та інформаційного забезпечення фінансового контролю необхідно:

- оптимізувати функції та повноваження кожного контрольного органу;
- узгодити основні напрями взаємодії нормативно-правових актів у сфері регулювання державного фінансового контролю з актами інших видів державного контролю;
- за рахунок досвіду іноземних країн, організувати фінансовий контроль, побудований на досвіді іноземних країн та адаптувати до України.

Література:

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2007 № 877-V (зі змінами). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-16

2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: [Електронний ресурс]: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII (зі змінами). – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-12

3. Конституція України: [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР

(зі змінами). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

Русаневич А. Т.,
студентка ОС «Бакалавр»
спеціальності «Правознавство»
Маріупольського державного університету

РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЗГІДНО ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Атмосферне повітря є необхідною фізичною і біологічною умовою існування людини та джерелом життя на Землі. За останнє століття внаслідок науково-практичного прогресу значно зріс негативний антропогенний вплив на атмосферне повітря. Масштаби його забруднення відходами виробництва набули загрозливого характеру для здоров'я людини, озонового шару, погоди та клімату нашої планети.

Вирішення проблеми охорони атмосферного повітря від забруднення значною мірою залежить від характеру внутрішньої і зовнішньої політики конкретної держави, її підходу до міжнародного співробітництва, її намагань налагодити добросусідські відносини з іншими державами та піклування про добробут і особливо здоров'я своїх громадян. У цьому сенсі

вивчення проблеми розробки й реалізації екологічної політики органічно пов'язано з розвитком України в напрямі європейської інтеграції. Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС є вагомим поштовхом до активізації теоретичних досліджень у багатьох сферах, в тому числі в екологічній. Тому на сьогодні актуальним питанням є ідентифікація національної екологічної політики і приведення її у відповідність із загальноєвропейською екологічною політикою, зокрема у сфері охорони атмосферного повітря.

Атмосферне повітря разом із землею, водою і біосферою є одним з основних об'єктів екологічного права Європейського Союзу. Заходи, спрямовані на поліпшення якості повітря, включають в себе розробку граничних або цільових показників якості навколишнього повітря, розробку комплексних стратегій боротьби з наслідками забруднення (зокрема, кислотні дощі, озонові діри) шляхом встановлення та прийняття національних квот на викиди в повітря, а також визначення ефективних методів зниження забруднення на цільових територіях за допомогою комплексних програм та впровадження спеціальних заходів для обмеження викидів та підвищення стандартів виробництва.

З метою підсилення вимог до якості повітря, Шоста Програма дій щодо захисту навколишнього середовища передбачила розробку тематичної стратегії боротьби із забрудненням повітря під назвою «Чисте повітря для Європи – Clean Air for Europe (CAFE)».

Ця стратегія включає технічний аналіз та розробку політики, що заклали фундамент для тематичної стратегії боротьби із забрудненням повітря, встановлює внутрішні цілі для ЄС та пропонує відповідні заходи для їх досягнення. Вона містить рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства, особливо у відношенні найнебезпечніших забруднювачів, і стала ще одним кроком на шляху до інтеграції з іншими принципами та процедурами у сфері вирішення проблем захисту навколишнього середовища.

Ядро законодавства у сфері якості повітря складають Директиви та Рішення Ради ЄС. Проаналізувавши основні положення, ми можемо виявити, що законодавство ЄС про охорону атмосферного повітря включає декілька напрямів правового регулювання: 1) боротьба із забруднюючими повітря транспортними емісіями; 2) сприяння виробництву «екологічних» двигунів і зниженню токсичності споживаного ними пального; 3) охорона озонового шару і подолання парникового ефекту; 4) скорочення транскордонного забруднення; 5) охорона лісів від атмосферних забруднень.

З огляду на викладене, вважаємо доцільним визначити базові принципи, що складають підґрунтя діючої системи екологічного нормування ЄС у сфері охорони атмосферного повітря:

1. Принцип запобігання забруднення, який змістовно визначає необхідність зниження рівня антропогенного впливу на атмосферне повітря наскільки це технічно досяжно та економічно можливо.

2. Виробничий об'єкт розглядається як єдине ціле, в якому суттєва зміна технології може змінювати рівні впливів на атмосферне повітря. Адже застосування різних та неузгоджених підходів до нормування й контролю за викидами в атмосферу швидше сприяє переміщенню забруднення між різними природними середовищами, ніж захисту навколишнього природного середовища в цілому.

3. Екологічна безпека виробництва забезпечується на всіх стадіях життєвого циклу виробничого об'єкту, включаючи етапи проектування, будівництва, нормальної експлуатації та аварійних режимів, пусків, зупинок, виведення з експлуатації.

4. Повне і раціональне використання споживаних ресурсів і сировини як основа для досягнення мети сталого розвитку. Пріоритет повинен віддаватися не заходам на «кінці

труби» (очисним спорудам, установці електрофільтрів), а заходам, що запобігають виникненню забруднень.

Ґрунтуючись на перерахованих принципах, система екологічного нормування ЄС визначається наступними положеннями. Для певних класів промислових об'єктів (найбільш потенційно екологічно небезпечних) замість окремих дозволів на різні види впливів вводиться єдиний комплексний екологічний дозвіл, в якому мають бути перераховані всі заходи, необхідні для забезпечення високого рівня охорони атмосферного повітря та навколишнього природного середовища в цілому. Обмеження переліку об'єктів нормування та їх екологічних показників дозволяє концентрувати зусилля і ресурси на найбільш значущих напрямках. Окрім цього, граничні величини і параметри викидів або відповідні їм заходи технічного характеру, які вказуються у комплексному дозволі, повинні визначатися «на основі найкращих доступних технологій». Єдиною вимогою є скорочення транскордонних забруднень та забезпечення високого рівня охорони атмосферного повітря в цілому. Важливо відзначити, що дозвіл встановлює, не яку саме технологію слід застосовувати, а обмежує рівень впливів на навколишнє природне середовище і споживання ресурсів.

У січні 2011 р. набув чинності Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 року», ухвалений Верховною Радою 1 грудня 2010 р., який визначає основні принципи та заходи екологічного управління у сфері охорони атмосферного повітря. До них належить: зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин, визначення цільових показників вмісту небезпечних речовин в атмосферному повітрі, оптимізація структури енергетичного сектору національної економіки шляхом збільшення обсягу використання енергетичних джерел з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю, а також забезпечення скорочення обсягу викидів парникових газів відповідно до задекларованих Україною міжнародних зобов'язань в рамках Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату.

Слід зазначити, що ця Стратегія спрямована на наближення української екологічної політики до вимог ЄС і визначає напрями гармонізації екологічної політики України з європейським екологічним процесом, зокрема у сфері охорони атмосферного повітря.

Основу законодавства у сфері охорони атмосферного повітря становить Закон України «Про охорону атмосферного повітря», прийнятий 16 жовтня 1992 р., який спрямований на збереження сприятливого стану атмосферного повітря, його відновлення і поліпшення для забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, а також відвернення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище.

Екологічні нормативи викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, лімітів використання природних ресурсів, розміщення відходів розробляються з урахуванням положень, вимог законодавчих та інших нормативних актів, показників державних і регіональних екологічних програм, екологічної обстановки в регіонах, необхідності запобігання порушення рівноваги в довкіллі, а також забезпечення охорони життя та здоров'я населення. При їх встановленні повинні враховуватися передові досягнення науки і техніки в галузі раціонального і комплексного використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, техніко-економічні можливості підприємств, установ та організацій – природокористувачів, природно-кліматичні особливості територій.

Дійсно, екологічні закони неможливо реалізувати без встановлення відповідних нормативів якості навколишнього природного середовища, на основі яких можна оцінити обсяг допустимого навантаження на кожну конкретну територію, порахувати, яку кількість промислових об'єктів можливо розмістити, який сукупний збиток вони наносять екосистемі, оцінити ризики, розрахувати адекватний для цього збитку розмір екологічних платежів і штрафів.

З вищенаведеного випливає, що в Україні визначена державна політика у сфері охорони атмосферного повітря, нормативи якості атмосферного повітря визначені та законодавчо закріплені. Однак не можна проігнорувати й те, що у чинному законодавстві система нормування існує лише номінально. Адже, як справедливо відмічає В. Андрейцев, при встановленні нормативів як і з економічної, так і з екологічної точки зору необхідно базуватися на їх науковій обґрунтованості. Дотримання недоцільних, навіть на невелику частку завищених нормативів обертається для держави великими витратами, а їх заниження спричиняє шкоду здоров'ю людей і навколишньому природному середовищу. Таким чином, безперечно, що у сучасних умовах підхід, що застосовується українським законодавцем до питання нормування у галузі охорони атмосферного повітря, безнадійно застарів.

Гармонізація екологічної політики України зі стандартами Європейського Союзу здійснюється шляхом системного вдосконалення і приведення у відповідність з європейською правовою, нормативно-методичною та інституціональною базою екологічного управління й екологічної безпеки, взаємодії з громадськими об'єднаннями. Для цього проводиться ідентифікування національної екологічної політики і приведення її у відповідність із загальноєвропейською екологічною політикою.

Досліджуючи питання правової охорони атмосферного повітря та рівня його забруднення шкідливими речовинами в європейському та українському законодавстві, слід указати, що значна частина українського законодавства у зазначеній сфері відповідає європейському, зокрема в частині предмета правового регулювання. А саме: у відносинах у сфері регулювання якості атмосферного повітря; меті правового регулювання – збереженні, поліпшенні та відновленні стану атмосферного повітря, запобіганні та зниженні рівня його забруднення та впливу на нього хімічних сполук, фізичних та біологічних факторів; правових інструментах такого правового регулювання – системі заходів, що серед іншого включає стандартизацію, нормування, моніторинг, встановлення дозвільної системи, оцінку та контроль за якістю атмосферного повітря.

Однак незважаючи на розуміння та сприйняття європейської стратегії у досліджуваній сфері, в Україні існують проблеми, що потребують нагального вирішення:

– відсутність діючої системи моніторингу якості атмосферного повітря в містах і місцях розташування шкідливих та аварійно-небезпечних підприємств;

– відсутність дієвої системи відповідних виконавчих органів, які впроваджують політику в сфері охорони навколишнього середовища, а також низька кваліфікація та корумпованість посадових та службових осіб;

– недостатність приведення системи показників забруднення атмосферного повітря у відповідність з європейськими стандартами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що саме ефективна екологічна політика, розроблена і впроваджена з урахуванням положень європейської концепції, дієва та ефективна система державних органів може дати можливість зменшити негативний вплив на стан атмосферного повітря та забезпечити умови для повноцінного існування людини й суспільства.

Література:

1. Анісімова Г. В. Проблеми адаптації законодавства у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки до права Європейського Союзу / Г. В. Анісімова // Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). – Харків, 2015. – С. 66–74.
2. Гетьман А. П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики / А. П. Гетьман // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 107–114.
3. Копица Е. Международные аспекты правового регулирования нормирования в сфере охраны атмосферного воздуха / Е. Копица // Закон и жизнь. – 2016. – № 2/2. – С. 68–72.
4. Копиця Є. М. Нормування як засіб правового регулювання у сфері охорони атмосферного повітря / Є. М. Копиця // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 128. – С. 189–196.
5.Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26.
6.Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №50.

Сербін В. С.,
студент 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Сьогодні існує тенденція розділення екологічного права на природоохоронне, а також на природоресурсне право. Саме ці типи управління взаємопов'язані не тільки між собою, а ще й з деякими іншими типами контролю і назвати це можно назвати таким визначенням як «Екологічне управління».

Екологічне управління це всі суспільні відносини які трапляются і виникають між різними суб'єктами з метою дотримання правил природоохоронного та природноресурсного законодавства.

В залежності від суб'єкта що здійснює управління можна поділити на такі види екологічного управління:

1) Державне - виконують державні органи виконавчо влади спеціальних та загальних можливостей;

2) Муніципальне - виконують органи місцевого само управління;

3) Виробниче (Внутрішньо господарське) - здійснюється юридичними особами що мають за мету створення на підприємствах екологічних служб та розробку і затвердження локального екологічних моніторингу та контролю. Цей вид екологічного управління можуть називати як «екологічний менеджмент»;

4) Громадське - здійснюється громадськими об’єднаннями юридичних осіб і громадян. Ґрунтується на принципі обов’язковій участі в діяльності з охорони навколишнього середовища крім органів державної. влади і органів місцевого самоуправління так само громадських та інших не комерційних об’єднань, фізичні особи і юридичні особи.

Об’єктами екологічного управління є навколишнє середовище, окремі природні об’єкти і ресурси, а також антропогенні об’єкти, об’єкти господарської та іншої діяльності, механізми і пристрої, речовини які є потенційно не безпечними для навколишнього середовища або його окремих компонентів.

Державний моніторинг навколишнього середовища (екологічний моніторинг) є однією з функцій державного управління у відповідній сфері суспільних відносин. Його основна задача полягає в створенні і організації систем спостереження за станом навколишнього природного середовища та ресурсів, кількістю забруднень, якісними і кількісними характеристиками природних ресурсів з однією метою - забезпечення збору, обробки, зберігання та аналізу даних що до стану навколишнього природного середовища. Створення прогнозів змін і розробки науково достовірної інформації для ефективного управління і прийняття рішень які мають допомогти в управлінні. Порядок проведення державного екологічного моніторингу регулюється Положенням про державну систему моніторингу довкілля, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. В залежності від функціонального призначення розрізняють 3 основні типи моніторингу:

Загальний - що виконується систематично за нормальними параметрами на стандартній системі спостережень задля того щоб виявити фактичний екологічний стан середовища та прийняття важливих рішень на всіх можливих рівнях.

Оперативний іншим словом кризовий - система спостережень які виконуються додатково в зонах де ризик відходження від норми дуже великий. Здійснюється декількома шляхами: 1) через державну систему пунктів спостереження; 2) створену тимчасову мережу під час виникнення аварійних станів або надзвичайних станів викликаними антропогенним впливом або через стихійні лиха з метою оповіщення населення та розробки плану по ліквідації наслідків, захисту населення та влади.

Фоновий який ще називають науковим - це система спостережень за природними ресурсами, природними об’єктами і природними системами, які захищені або не можуть бути під впливом антропогенного втручання тобто діяльності людини з метою розробки і опрацювання інформації, оцінки і прогнози змін стану об’єктів природи в результаті господарської діяльності і здійснюєтеся через мережу біосферних пунктів спостереження.

Таким чином управління в сфері екологічного використання природних ресурсів допомагає країні правильно використовувати природні ресурси, зберігати їх та захищати населення від негативного впливу різних чинників антропогенної діяльності людини, природних катаклізмів та інших факторів. А розділення на різні сфери та рівні робить цей процес трохи простішим і більш контрольованим.

Сиволап Е. С.,
студент 4 курса
специальности «Правоведение»
Мариупольского государственного
университета

АНТРОПОГЕННОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ГИДРОСФЕРУ КАК ОДНУ ИЗ СОСТАВНЫХ ЧАСТЕЙ БИОСФЕРЫ ЗЕМЛИ

Вода является непременным условием и фактором существования всей жизни на нашей планете, и именно на неѐ человек оказывает воздействие в невиданных масштабах. Связанные проблемы с еѐ использованием, чаще всего определяются как «истощение водных ресурсов». Для удовлетворения каждодневных биологических потребностей человеку достаточно всего лишь два литра чистой воды [1]. Но какие объѐмы воды необходимы, чтоб покрыть потребности промышленности и энергетики?

С момента перехода общества на хозяйственную деятельность потребности человечества возрастали. Очагами зарождения цивилизации являлись долины и устья рек, так как именно на реках строили первые города, и по ним было удобно вести хозяйственную деятельность с другими поселениями [1]. А некоторые древние культуры даже погибали из-за недостатка водных ресурсов, который провоцировал эрозию и засоление плодородных почв для выращивания сельскохозяйственной продукции.

За прошедший век потребление пресной воды населением Земли выросло в 7 раз. Сельское хозяйство потребляет 69 %, промышленность и энергетика – 22 %, пищевая отрасль и личная гигиена – 8 %. 1 литр очищенной и разлитой в бутылки воды стоит столько же, сколько 1000 л из-под крана. Исключительно высокие темпы роста использования воды также и в других направлениях. Для получения 1 т стали требуется 30 т воды, целлюлозы – 500 т, синтетических волокон – 5000 т, 1 т зерна пшеницы – 2500 т, риса - 4560 т, хлопка – 10000 т, говядины – 30000 т. А для производства одного автомобиля требуется 500 тыс. л воды, а в год таких производится свыше 50 млн. Около 60 % водных ресурсов более всего потребляются в 9 странах, среди них: Бразилия, Россия, Китай, Канада, Индонезия и США.

По данным ООН, 1,5 млрд человек в настоящее время не имеют свободного доступа к пресной воде и если не принять срочных мер, то через 20 лет таких людей уже будет приблизительно 4 млрд. По информации ВОЗ, ежегодно 50 млн человек страдают от эпидемий, вызванных употреблением воды низкого качества.

Что же такое загрязнение воды? Загрязнение водных объектов – это снижение их биосферных функций и экологического значения в результате поступления в них вредных веществ. Загрязнение вод проявляется в изменении физических и органолептических свойств (нарушении прозрачности, окраски и вкуса), увеличении содержания сульфатов, хлоридов, нитратов, токсичных тяжелых металлов, уменьшении растворенного в воде кислорода, появлении радиоактивных элементов, болезнетворных бактерий и прочих загрязнителей.

Главными источниками загрязнения поверхностных и подземных вод являются: сброс в водоемы неочищенных сточных вод; утечка миллионов тонн нефти и нефтепродуктов при авариях океанских танкеров на морские побережья и прибрежные зоны экосистем; [2, 4, 5, 7, 8] газодымовые выбросы; смыв ядохимикатов ливнем; [3] просачивание промышленных и хозяйственно-бытовых стоков из хранилищ.

Особо опасны загрязнения подземных вод. Загрязнители подземных вод распространяются вниз по течению потока на 20-30 км от источника загрязнения, а срок возобновления их 1400 лет. По сравнению со сроками возобновления поверхностных рек (русла рек – 16 дней, озера - 17 лет) это огромные цифры.

Следовательно, чтобы сохранить определѐнный водоем как природный объект чистым необходимо: снизить потребление чистой воды (создать замкнутые схемы промышленного водопотребления); сократить сброс сточных вод по объему и количеству загрязняющих

веществ в водоемы; установить на территории предприятий и фабрик очистные сооружения с установками для механической, физико-химической и биологической очистки [9].

Согласно Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте, [6] процедура оценки воздействия на окружающую среду (включающая публичные обсуждения) потенциально опасных проектов должна проводиться не только внутри государства, но и в сопредельных странах, которые могут быть затронуты воздействием этих объектов. В соответствии с конвенцией, процедура оценки должна производиться на ранних стадиях планирования.

Также ей вторит и другая международная конвенция [10]. Орхусская конвенция осуществляет поддержку защиты прав человека на благоприятную окружающую среду для его здоровья и благосостояния, на доступ к информации, на участие общественности в процессе принятия решений и на доступ к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды. На каждую сторону, которая подписала конвенцию, налагаются обязательства по принятию необходимых законодательных, регламентирующих мер для создания и поддержания чѐткой, открытой и согласованной структуры для осуществления положений конвенции.

А именно: свобода доступа к информации; активное информирование общественности посредством Интернета, публикаций отчетов о состоянии окружающей среды; незамедлительное информирование общественности в случае надвигающейся угрозы здоровью человека и/или окружающей среде и так далее. Заинтересованная общественность должна своевременно и в понятной форме информироваться на самом начальном этапе процедуры принятия решений по вопросам, касающимся окружающей среды.

Соблюдение вышесказанных и других подписанных международных конвенций ведѐт современное общество по пути наименее безвредного способа существования в биосфере и оказания ничтожно малых антропогенных влияний на окружающую среду, что само по себе позволяет улучшить экологию для нынешнего и будущих поколений.

Литература:

1. Экология: Учеб. для вузов / Н.И. Николайкин, Н.Е. Николайкина, О.П. Мелехова. - М.: Дрофа, 2004.
2. Конвенция по предотвращению загрязнения моря сбросами отходов и других материалов [Электронный ресурс]. - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dumping.shtml
3. Минаматская конвенция по ртути [Электронный ресурс]. - http://www.mercuryconvention.org/Portals/11/documents/Booklets/Minamata_convention_Russian.pdf
4. Международная конвенция по обеспечению готовности на случай загрязнения нефтью, борьбе с ним и сотрудничеству [Электронный ресурс]. - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/oil_pollution_preparedness.shtml
5. Международная конвенция по предотвращению загрязнения с судов (МАРПОЛ 73/78) [Электронный ресурс]. - http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution- from-Ships-(MARPOL).aspx
6. Конвенция об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте (сокр. Конвенция Эспо) [Электронный ресурс]. - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/env_assessment.shtml

7. Международная конвенция о создании Международного фонда для компенсации ущерба от загрязнения нефтью [Электронный ресурс]. - http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention-on- the-Establishment-of-an-International-Fund-for-Compensation-for-Oil-Pollution-Damage-(FUND).aspx
8. Международная конвенция относительно вмешательства в открытом море в случаях аварий, приводящих к загрязнению [Электронный ресурс]. - нефтью http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention- Relating-to-Intervention-on-the-High-Seas- in-Cases-of-Oil-Pollution-Casualties.aspx
9. Бухарестская Конвенция (Конвенции о защите Чѐрного моря от загрязнения) [Электронный ресурс]. - http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1083
10. Орхусская конвенция [Электронный ресурс]. - http://www.conventions.ru/view_base.php?id=67

Хотлубей О. М.,
студентка ОС «Бакалавр»
спеціальності «Екологія, охорона навколишнього
середовища та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ЗЕМЛЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Україна має великий природноресурсний потенціал. Земельний фонд нашої держави становить 5,7% території Європи. При цьому на загальноєвропейському фоні його вирізняє висока питома вага сільськогосподарських угідь, особливо ріллі. Це пов'язано з високою природною якістю українських земель, великою питомою вагою в їхньому складі чорноземів. Так, сільськогосподарські угіддя України становлять 18,9% загальноєвропейських, а рілля – 26,9%.

Однак нераціональне використання земельних ресурсів призводить до втрати чорнозему своїх властивостей. Тому проблема раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони постає серед першочергових проблем, що виникають у сфері земельних відносин. Це обумовлено багатоплановістю експлуатації землі як об'єкта господарської діяльності, її обмеженістю у просторі, незамінністю та не відтворюваністю. Ситуацію ускладнює використання у великій кількості мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних препаратів разом з промисловим і радіаційним забрудненням, що, в свою чергу, може ще більше ускладнити екологічну ситуацію в Україні [1, с. 12].

Актуальність цієї проблеми все більш зростає у зв'язку з науково-технічним прогресом, ростом виробничих сил, які потребують залучення в господарське користування нових земельних ресурсів.

Земля як об'єкт правового регулювання виконує потрійну роль: в екологічному розумінні – це природний об'єкт, складова частина природного середовища, що взаємодіє з іншими об'єктами природи – лісами, надрами, водами, а в широкому розумінні – охоплює всі природні ресурси; з економічної точки зору, земля виступає як об'єкт господарської та іншої діяльності, є основним засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві, а також виконує роль територіально-просторового базису. Земля є джерелом для задоволення найрізноманітніших потреб людини.

Згідно Конституції України (ст. 14) земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [2]. Це положення Основного Закону України відображено і деталізовано у Земельному кодексі України, а також Законі України «Про охорону земель».

Земельний кодекс України не дає визначення землі як об'єкта законодавчого регулювання. Водночас він визначає, що завданням земельного законодавства є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель.

Відповідно до ст. 18 Земельного кодексу України до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії. Категорії земель України мають особливий правовий режим.

Одним з головних принципів, на якому ґрунтується правове регулювання земельних відносин в Україні є поділ всіх земель на категорії в залежності від їх цільового призначення. Відповідно до ст. 19 ЗК України землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- землі сільськогосподарського призначення;
- землі житлової та громадської забудови;
- землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- землі оздоровчого призначення;
- землі рекреаційного призначення;
- землі історико-культурного призначення;
- землі лісогосподарського призначення;
- землі водного фонду;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [3, с. 27].

Забезпечення раціонального використання та охорони земель є одим з найважливіших принципів земельного та екологічного законодавства .

Раціональність землевикористання передусім означає, що воно здійснюється суто за цільовим призначенням. Серед обов'язків землекористувачів та власників земельних ділянок головне місце посідає обов'язок забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням (статті 91, 94 ЗК України). Нецільове використання землі є не лише нераціональним але й незаконним.

Невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням визнане законом одним з порушень земельного законодавства, за які передбачена адміністративна відповідальність[4, с. 59].

Кожний власник земельної ділянки та землекористувач зобов'язаний якнайповніше використовувати всю закріплену за ним земельну ділянку.

Раціональне використання землі передбачає також ефективну її експлуатацію. Це означає, що земельна ділянка має використовуватися найбільш доцільно і з найбільшою віддачею.

При раціональному використанні землі її якість не повинна погіршуватися, а, навпаки, має поліпшуватися, тобто обов'язково повинен враховуватися екологічний фактор. На власників земельних ділянок та землекористувачів закон покладає обов'язок підвищувати родючість ґрунтів та зберігати корисні властивості землі (статті 91, 94 ЗК України) [5, с. 136]. Експлуатація землі, яка не передбачає відтворення її корисних властивостей або сприяє розвитку процесів, що погіршують стан земельної ділянки, є хижацьким використанням

землі. Таке використання землі веде до ї псування та тягне за собою негативні правові наслідки у вигляді відповідальності.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – № 30. – Ст. 141.
2. Корнєєв Ю. В. Земельне право: навч. посібник / Ю. В. Корнєєв.– Київ: Центр учбової літератури, 2011. –248 с.
3. Земельний кодекс України : Закон від 25 жовтня 2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України – № 3-4, Ст. 27.
4. Каркаш І. І. Природноресурсове право України : підручник / І. І. Каркаш.– Київ: Істина. – 2005р.
5. Шульга М. В. Земельне права: навч. посібник / М. В. Шульга.– Харків: Право 2013. –520 с.

Чечета Н.О.,
старший лаборант кафедри
раціонального природокористування
та охорони навколишнього
середовища
Маріупольського державного університету

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОХОРОНИ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ

Зелені насадження є складовою частиною рослинного світу та навколишнього природного середовища. Згідно з «Правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України»,затвердженими Міністерством будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України, Зелені насадження – це деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного і штучного походження на визначеній території населеного пункту [1].

Система зелених насаджень складається із сукупності міських та заміських насаджень різного функціонального призначення – загального, обмеженого користування та спеціального призначення.

До міських відносяться зелені насадження, розташовані в межах забудови, тобто на житлових територіях. Варто сказати, що зелені насадження міського значення є об'єктами рослинного світу, що не належать до лісового фонду України, є елементами благоустрою та елементами малої архітектурної форми. До заміських відносяться зелені насадження, розташовані на території поза міською забудовою, незалежно від того, чи знаходяться вони в межах чи за межами юридичної міської межі.

До зелених насаджень загального користування відносяться – зелені насадження, які розташовані на території загальноміських і районних парків, спеціалізованих парків, парків культури та відпочинку; на територіях зоопарків та ботанічних садів, міських садів і садів житлових районів, міжквартальних або при групі житлових будинків; скверів, бульварів, насадження на схилах, набережних, лісопарків, лугопарків, гідропарків і інших, які мають

вільний доступ для відпочинку. Зелені насадження загального користування виконують рекреаційні функції і призначені для відпочинку населення з вільним доступом.

Зелені насадження обмеженого користування – насадження на територіях громадських і житлових будинків, шкіл, дитячих установ, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, профтехучилищ, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств і складських зон, санаторіїв, культурно-освітніх і спортивно-оздоровчих установ та інші.

Зелені насадження спеціального призначення – насадження транспортних магістралей і вулиць; на ділянках санітарно-захисних зон довкола промислових підприємств; виставок, кладовищ і крематоріїв, ліній електропередач високої напруги; лісомеліоративні, водоохоронні, вітрозахисні, протиерозійні, насадження розсадників, квітникарських господарств, пришляхові насадження в межах населених пунктів [1].

У сучасних умовах нагально важливим є питання збереження навколишнього природного середовища, тому поліпшення та оздоровлення навколишнього природного середовища відбувається за допомогою зелених насаджень, як одного з компонентів та невід'ємної складової навколишнього середовища, важливого елементу містобудівного каркасу, фактору, який відіграє важливу роль у санітарно-гігієнічному, медико-екологічному, рекреаційному, архітектурному, структурно-планувальному, декоративно-художньому, громадсько-культурному відношенні [2].

Правова охорона зелених насаджень містить окремі аспекти правового регулювання об'єктів рослинного світу, правового режиму відповідної території, в тому числі земельної ділянки тощо.

Охорона зелених насаджень – це система адміністративно-правових, організаційно-господарських, економічних, архітектурно-планувальних і агротехнічних заходів, спрямованих на збереження, відновлення або покращання виконання зеленими насадженнями відповідних функцій [1].

Охорона, відтворення зелених насаджень забезпечується шляхом комплексу робіт з озеленення різного типу місцевості.

Діяльність в галузі захисту зелених насаджень регламентують кодекси України (Земельний, Лісовий) та Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про благоустрій населених пунктів», «Про рослинний світ», «Про природно-заповідний фонд України». Порядок охорони зелених насаджень регулюється Правилами утримання зелених насаджень міст та інших населених пунктів України. Але перераховані нормативно-правові акти не забезпечують міським деревам і чагарникам необхідного захисту. Систематизувати законодавство у сфері охорони зелених насаджень можна наступним чином:

– за предметом правового регулювання: загальні та спеціальні нормативні акти;

– за юридичною силою та формою нормативно-правового акту: законодавчі акти та міжнародні договори; нормативно-правові акти органів виконавчої влади; нормативні акти суб'єктів приватного права та договори; правові звичаї та судова практика; правова доктрина; акти суб'єктів публічного права;

– за суб'єктом прийняття: акти, що були видані Президентом, парламентом, урядом, органом виконавчої влади, органом місцевого самоврядування та ін.;

– за територіальним поширенням дії нормативних актів: регіональні та локальні нормативні акти.

Більшість норм чинного законодавства України щодо зелених насаджень спрямована на забезпечення їх захисту та охорони. Правове регулювання та охорона зелених насаджень містить окремі аспекти правового регулювання об'єктів рослинного світу, тому основна проблема охорони зелених насаджень полягає в тому, що зелені насадження охороняються

не спеціальним Законом, а відомчими правилами, які не забезпечують, насамперед, деревам і чагарникам міського значення необхідного захисту та характерні невпорядкованістю щодо вимог і заборон у сфері охорони зелених насаджень.

Література:

1. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 № 105 // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06
2. Литвинова Л. И. Зеленые насаждения и охрана окружающей среды / Л. И. Литвинова, Ф. М. Левон. – К.: Здоровье, 1986. – 65 с.

Чінчін С. О.,
студент 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища
та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРАВОВЕ РУГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАДР

На сьогодні Україна є лідером у видобутку мінеральних вод різних за бальнеологічними властивостями та хімічним складом. Це дає можливість ефективно використовувати мінеральні води для різних цілей, як для лікувальних, так і промислового розливу. В усі часи виникала проблема ефективного використання природних ресурсів. Вирішення даної проблеми дало б змогу максимально задовольнити потреби людини, як матеріальні, так і духовні. Однак, на сучасному етапі, ще спостерігається безліч проблем з цього питання. Не дивлячись на цілу низку міжнародних нормативно - правових актів та актів національного законодавства, в цій сфері, процедура захисту навколишнього природного середовища, а також процедура забору та використання мінеральних вод загалом, є досі актуальною та недостатньо вирішеною. Мінеральні води є складовою частиною надр та підпадають на сьогодні під правове регулювання надрокористування в Україні. Так, ст. 1 Кодексу України «Про надра» (далі – КпН України) дає наступне поняття надр: «надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння» Таким чином виникає необхідність аналізу правового регулювання щодо використання надр, регулювання якості, добування та промислового використання мінеральних вод. Крім того необхідним є виявлення та дослідження недоліків діючого законодавства України у даній сфері діяльності, з метою усунення існуючих недоліків, а також подолання наявних проблем. Так, право користування надрами є різновидом права природокористування і має свої особливості. Його слід розглядати як об’єктивне та суб’єктивне право. Як об’єктивне право – це один із центральних інститутів гірничого права тому що надра становлять виключну власність народу України і надаються тільки в користування. Цей інститут включає сукупність правових норм, що регулюють правовий режим використання надр, підстави і порядок виникнення та припинення права користування надрами, основні права та обов’язки надрокористувачів. Державному регулюванню підлягають, передусім, сукупність

природних і природно-соціальних умов і процесів, природні ресурси, як такі, що залучені до господарського обігу, так і ті, що на цей час не використовуються в народному господарстві. Відносини, які виникають у зв'язку з вивченням, використанням і охороною надр та використанням відходів гірничо-добувного комплексу і пов'язаних із ним переробних виробництв (торфу, сапропелей та інших специфічних мінеральних ресурсів, включаючи підземні води, ропу соляних озер і заток морів) називаються гірничими відносинами. Право користування надрами є різновидом права природокористування. Це один з інститутів екологічного права, який формується у системі гірничого права, має свої особливості, включає в себе сукупність правових норм, що регулюють підстави і порядок виникнення, зміни та припинення права надрокористування, права та обов'язки надрокористувачів. Так, суб'єктами права користування надрами згідно зі ст. 13 КпН України можуть бути підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземні юридичні особи та громадяни Тобто суб'єктами права користування надрами в Україні визнається коло осіб, які в установленому законом порядку набули право користування надрами і несуть у зв'язку з цим відповідні права і обов'язки щодо геологічного вивчення, раціонального використання надр та їх охорони. Змістом права користування надрами є права і обов'язки, які встановлені законодавством України про надра для суб'єктів права користування надрами щодо наданих їм ділянок надр. Плата справляється у вигляді платежів за користування надрами, відрахувань за геологорозвідувальні роботи за рахунок державного бюджету, збору за видачу спеціальних дозволів (ліцензій) та акцизного збору. Нормативи плати за користування надрами та порядок її справляння встановлюється Кабінетом Міністрів України Розміри плати за користування надрами дедалі збільшується, та як нам вбачається цей факт не приносить позитивного результату для країни. Законодавством України пільгами щодо плати за користування надрами користуються лише державні дитячі спеціалізовані курортні заклади, які звільняються від плати за здійснення видобутку мінеральних вод у частині, що використовується для лікування на їх території та ін. Інші особи сплачують державі значний процент від використання надр. Такий стан речей призводить до падіння попиту на надровикористання та значне зменшення кількості інвесторів. В цьому випадку корисним для нашої країни є перейняття зарубіжного досвіду. Так, за законодавством багатьох країн світу процент плати за користування надрами становить 8-16%. Така ставка дозволяє поповнювати державний бюджет та є прийнятною для інвесторів -надрокористувачів.

Щодо особливостей правового регулювання отримання права користування надрами, то цей напрямок діяльності державних органів потребує найбільш ретельного вивчення та вдосконалення. Так, як слушно зазначає В. М. Комарницький: «…особливістю набуття права на експлуатацію надр є численні дозвільні процедури, котрі має пройти фізична чи юридична особа, яка бажає отримати у користування певну ділянку надр». Така дозвільна процедура має на меті попередження порушень в сфері надрокористування та забезпечення основної задачі – збереження та раціональне використання надр. Однак наявність неузгодженої дозвільної системи та, загалом колізійних суперечок між діючими нормативно-правовими актами призводить до суттєвих складнощів та порушень при отриманні права користування надрами. Так, В. Мохов зазначає: «…у п. 2 порядку видачі спеціальних дозволів на користування надрами йдеться, що дозволи видаються Мінприроди переможцям аукціонів, а також надрокористувачам у випадках, передбачених п. 7 цього Порядку. Водночас у випадках, передбачених пп. 1, 2, 7, 11, 12 і 14 п. 7, дозволи видаються за рішенням Кабінету Міністрів. У решті випадків – на підставі вирішення Міжвідомчої робочої групи. Чим цікаві ці підпункти, що рішення за ними повинен приймати Кабінет Міністрів? Можливо, тим, що підпункти стосуються переважно приватних інвесторів.

Виходить, що навіть після того як ви провели розвідку і захистили запаси за свій кошт, якщо ви купили цілісний майновий комплекс, створений спеціально для розробки цього родовища тощо, ви все одно зможете отримати спеціальний дозвіл на користування надрами лише діставши «схвалення» Кабінету Міністрів України». Таким чином питання здобуття та користування мінеральними водами в України, загалом питання надрокористування є недостатньо вирішеними на сьогодні. Як нам вбачається, правове регулювання раціонального, комплексного використання та охорони надр полягає у правовому забезпеченні системи економічних, правових, еколого-соціальних, управлінських, технологічних та науково-технічних заходів, спрямованих на якомога повне та раціональне вилучення з надр їх корисних властивостей (геолого-економічних, санітарно-гігієнічних, екологічних тощо) з одночасним збереженням якості навколишнього природного середовища та максимально можливим його відтворенням, що має забезпечити безпеку здоров'я та життя людей, задоволення їх майнових й екологічних інтересів та економічн их інтересів суспільства. Сучасне законодавство про надра України знаходиться у стані розвитку, а тому йому притаманні такі риси, як непослідовність, незавершеність, деяка неузгодженість з іншими галузями права, відсутність чітких юридичних визначень та гарантій. Такий незадовільний стан законодавства при кризі техногенної екологічної безпеки в умовах набираючого темпу процесу закриття шахт призведе до виникнення серйозних по наслідках надзвичайних ситуацій техногенно-екологічного характеру. Для відвернення цього необхідна дійова правова база удосконалення механізму регулювання, управління та контролю суспільними відносинами в процесі використання та охорони надр.

Шатілов О. О.,
студент 2 курсу спеціальності
«Екологія, охорона навколишнього середовища та раціонального природокористування»
Маріупольського державного університету

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Інститут права власності на природні ресурси є одним із основних правових інститутів екологічного права, оскільки відносини власності є передумовою виникнення будь-яких інших правовідносин стосовно використання природних ресурсів. Ці відносини складаються у сфери приналежності природних ресурсів одним особам і відчуження у інших осіб. Слід розрізняти поняття «власність» та «право власності». Власність - це економічна категорія, що виражає відносини людей з приводу виробництва та розподілу матеріальних благ. Право власності є юридичним виразом, формою закріплення економічних відносин власності і являє собою урегульовані законом суспільні відносини по володінню, користуванню та розпорядженню об'єктами власності.

Право власності на природні ресурси має ряд специфічних особливостей, пов'язаних з їх екологічним змістом. По-перше, право власності не є всеосяжним, бо не всі природні ресурси за своїми властивостями можуть перебувати у власності, а лише ті з них, що є відносно стабільними та підлягають індивідуалізації. До них належать земля, надра, води, ліси, рослинний світ, тваринний світ, природно - заповідні об'єкти. Інші елементи

природного середовища не здатні через об'єктивні властивості бути об'єктами власності (наприклад, вітрова та сонячна енергія, кліматичні ресурси тощо), бо не можуть бути об'єктом привласнення з боку людини та суспільства з метою перетворення їх на свою власність. По-друге, природні ресурси, хоча й є самостійними об'єктами права власності, проте перебувають у нерозривному екологічному взаємозв'язку, фактично їх не можна відокремлювати від природного середовища. Тому вилучення корисних властивостей у процесі використання природних об'єктів (видобуток корисних копалин, заготівля деревини, споживання води, відстріл тварин, лов риби та ін.) не припиняє права власності на відповідні об'єкти навколишнього природного середовища, а є підставою виникнення права власності на продукти праці, отримані шляхом експлуатації природних ресурсів. І нарешті, по-третє, природні ресурси як об'єкти природного походження становлять національне багатство України й, на відміну від товарно - матеріальних цінностей, не мають вартості. Природні ресурси не є майном у власному значенні цього слова. Грошова оцінка землі та інших ресурсів природи в даному випадку має вигляд капіталізованої ренти. При відчуженні природного об'єкта власник по суті втрачає право на одержуваний з нього прибуток, право на ренту. Перелічені специфічні особливості природних ресурсів обумовлюють відповідне регулювання питань власності на них з боку держави. Захищаючи суспільний інтерес, законодавець використовує публічно - правовий режим у регулюванні цих відносин, при цьому в ньому превалює спеціальний дозвільний метод впливу на відносини власності щодо природних об'єктів.

Право власності на природні ресурси - це право володіти, користуватися і розпоряджатися ними на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України в інтересах як окремих осіб, так і суспільства в цілому

Право власності на природні ресурси можна розглядати як правовий інститут і як сукупність правомочностей власника. Сукупність правових норм екологічного права, що регулюють відносини власності на природні ресурси, утворюють правовий інститут. Зміст права власності на природні ресурси - це сукупність правомочностей власника по володінню, користуванню та розпорядженню надрами, водами, лісами, об'єктами тваринного, рослинного світу та іншими природними ресурсами та комплексами. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року правовий режим власності на природні ресурси визначається законами України. До останніх слід віднести Конституцію України, Цивільний кодекс України, природоресурсові кодекси (земельний, водний, лісовий, про надра) та поресурсні закони (про рослинний світ, про тваринний світ, про атмосферне повітря, про природно-заповідний фонд). Положення Цивільного кодексу України застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сфері використання природних ресурсів у субсидійованому порядку. Відносини власності на природні ресурси є предметом цивільного права лише в тому разі, якщо вони не врегульовані нормами екологічного права. Але незважаючи на таку форму кореспонденції правових норм, Цивільний кодекс України містить основні теоретичні визначення інституту права власності, що стосуються і природних ресурсів. Зміст права власності як суб'єктивного права становлять правомочності по володінню, користуванню та розпорядженню природними ресурсами в межах, визначених законом, тобто власникові належить право володіння, користування та розпоряджання своєю власністю. Ні в екологічному, ані в цивільному законодавстві України не визначено поняття «володіння», «користування» і «розпорядження» як складових елементів права власності на природні ресурси, тому вони сформульовані в науковій літературі, хоча думка про те, що право власності не обмежується тільки тріадою володіння, користування і розпорядження, має як своїх прихильників, так і противників серед науковців.

Природні ресурси в Україні можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Більшість природних ресурсів України перебуває в державній та комунальній власності. Чинне законодавство передбачає значно менший перелік природних ресурсів, які можуть перебувати у приватній власності фізичних та юридичних осіб. Це обумовлено тим, що використання природних ресурсів, які перебувають у приватній власності, спрямоване на задоволення потреб окремих фізичних або юридичних осіб. Право власності на природні ресурси характеризується множинністю суб'єктів: Український народ; держава Україна; фізичні особи; юридичні особи; Автономна Республіка Крим; територіальні громади; іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. Статус перелічених суб'єктів та їх повноваження пов'язані з формами права власності.

На окрему увагу заслуговує розгляд поняття права власності Українського народу. Відповідно до ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Український народ є особливим суб'єктом права власності на природні ресурси, який може здійснювати це право як безпосередньо у формі референдуму, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування у формі публічної власності, а також шляхом реалізації громадянами України та юридичними особами суб'єктивних прав на природні ресурси у формі приватної власності.

На практиці виникають питання щодо узгодження між собою норми Конституції та норм екологічного законодавства, які визначають право приватної, комунальної та державної власності на природні ресурси, а не право власності Українського народу. У юридичній літературі переважає думка, що в цьому випадку норма Конституції України регулює не відносини власності на природні ресурси, а закріплює суверенітет народу України на певну територію, на навколишнє природне середовище взагалі та її окремі складові елементи. Дану тезу Основного Закону потрібно розуміти не в правовому сенсі, а в політичному, не як норму, що встановлює власнісний статус природних ресурсів країни, а як норму, що проголошує всі природні ресурси надбанням (основним національним багатством) Українського народу, що перебуває під особливою охороною суспільства. Тому при врегулюванні відносин приватної, комунальної та державної власності на природні ресурси слід керуватися нормами екологічного законодавства.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Анушкевич О. Д., ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ….. 3
Барегамян С. Х., ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ БІПАТРИЗМУ В УКРАЇНІ…… 4
Батечко А. І., ЗАХИСТ ПРАВ ТА ДІТЕЙ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ…….. 7
Бойко Ю. В., КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ У УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ……. 9
Дубіна А. Д., ПРИНЦИП ФЕДЕРАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНИ……... 12
Дубняк М. В., ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ: ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ……... 14
Шамрай В. В., ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ…… 16
Мелихова М. С., ЛИЧНЫЕ ПРАВА И СВОБОДЫ ГРАЖДАН УКРАИНЫ ИХ ГАРАНТИИ……... 19
Микитенко Є. В., АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ…….. 21
Надежденко А. О.,ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ…….. 23
Орлова В. Є., СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА…… 25
Сущенко В. А., ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ ЯК РЕЖИМІВ ВИМУШЕНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА……... 26
Циклаурі О. Б., КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ…… 29
Черних Є.М., МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ…….. 32
Миколенко В. А., ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ……..... 34
Єпіфанов О. В., КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН…….. 37

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Антоненко Є. С., НЕОБХІДНІСТЬ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ……... 40
Гараджаев Д. Я., ОТБОР КАНДИДАТОВ В СУДЬИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В КОНТЕКСТЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ СУДОУСТРОЙСТВА…… 42
Годованик Є. В., Городовенко А. В., СУЧАСНІ МОДЕЛІ СУДОУСТРОЮ:

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ……... 43
Пластун М. С., КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ…… 46
Жолболдин Т. К., ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУНАРОДНОМУ ТЕРРОРИЗМУ: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН…… 48
Мозолевський А. Г., УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД…….. 50
Покатович М. О., РАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ…… 51
Агєєв О. Д., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ…… 54
Тихомирова Г. Є., МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З НАЦІОНАЛЬНОЮ ПРАВОВОЮ СИСТЕМОЮ…….. 56
Шило В. Б., УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ……... 60

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКОГО, ЦИВІЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Алексєєнко О. О., ФОРМИ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ КОНФЛІКТІВ…… 63
Арапова А. С., ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ ХХІ СТОРІЧЧЯ……... 65
Балджи К. В., ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ……... 67
Бобкова А Л., МЕДІАЦІЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ……. 69
Бодягіна Д. І., ВИКОРИСТАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ З ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ……. 71
В'юшкова Є. С, ІНСТИТУТ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ……. 74
Гвозд Д. И., КОНКУРС КАК ВИД ПРОЦЕДУР ГОСУДАРСТВЕННЫХ (МУНИЦИПАЛЬНЫХ) ЗАКУПОК В ЕАЭС……. 76
Дубова О. О., ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ…….. 79
Дудар Н. І., БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН……... 80
Єжижанський М. Є., ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДІ В УКРАЇНІ…… 83
Загородня Н. В., СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА……... 85
Іванюта Н. В., ЕТАПИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА……... 88
Катрич А. В., ПРИСЯГА СУДДІ ЯК ОСНОВА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ……. 89

Кислова Л. А., СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ…… 91
Коваленко Є. М., ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ…… 95
Колосов Р. В., ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ……. 96
Крохмальова О. В., ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ (ПУБЛІЧНИХ) ЗАКУПІВЕЛЬ……. 99
Кумуржи Е. И., ГРАЖДАНСКО - ПРАВОВОЙ СТАТУС БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ……... 101
Лисенко А. О., ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ НЕДОЛІКИ ЗАПОВІТІВ, ЯК ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА……. 104
Лузан А. В., КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ НАУКИ……... 106
Мацука В. М., СОЦІАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ…… 109
Мишак А. В., ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ……. 111
Мороз Т. В., ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НЕОЧЕВИДНОСТІ…… 113
Ніколенко Л. М., ВИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ АКТІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОЧИНСТВА……... 115
Пігарева Г. І., ПОНЯТТЯ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА 117 В СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА……
Подстепна А. О., ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ……. 119
Польщиков В. В., СЛЕДЫ ДЕЙСТВИЙ УБИЙЦЫ КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТАКТИКИ……... 121
Путря М. Г., ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ……... 123
Романова К. О., ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ГРОМАДЯН: ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ……... 125
Рябов С. М., ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА НА НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В КОНТЕКСТІ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ……. 127
Свірський Б. М., ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ТА ЇХ ОСОБЛИВІСТЬ…….. 130
Синєгубова М. С., ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВ НА ВІДУМЕРЛУ СПАДЩИНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ…… 131
Стрелець Л. С., ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ…… 134
Чаус О. В., ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ……... 135
Чубар Т. М., ЗАСТОСУВАННЯ ЗАЛІКУ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ У МИРОВІЙ УГОДІ В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА…… 137
Яценко А. О., ПРАКТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ДОНОРСТВО……. 140

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЕКОЛОГІЧНОГО, СІМЕЙНОГО, ТРУДОВОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Абакумова В. С., ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА…….. 144

Аниськін О. В., ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ…… 146

Арапова А. С., ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО МІЖНАРОДНИХ ПОЛОЖЕНЬ…….. 148

Атамась А. І., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ…. 152

Беспалов С. І., МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ……. 155

Булавицька А. С., ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА……. 157

Гнідан Р. М., ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У ЗВЯЗКУ З НЕОБХІДНІСТЮ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ……. 160

Головко А. В., ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ……... 162

Гопаченко О. Д., ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ……... 164

Заверуха М. В., ПРАВО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ…… 167

Залозний І. І., ПРАВОВА ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ…… 169

Калеников О. І., ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ……. 170

Кір'якова Д. О., ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ…….. 172

Ковальова В. В., ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНИ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНОГО ЕЛЕМЕНТУ……. 173

Ковейно Ю. В., ПРАВОВА ОСНОВА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ……... 176

Кормильцев О. М., ТВАРИННИЙ СВІТ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ……. 178

Коршунова Т. В., ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ…….. 180

Косовський А. О., ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ТА КОМПЛЕКСИ…… 182

Лісна А. С., ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ……... 183

Ломізова В. М., ПРИРОДНО – ЗАПОВІДНИЙ ФОНД……...…….. 185

Нечепуренко І. Д., УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ…….. 187

Носирева І. М., ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВОЛОДІННЯ ЗЕМЛЕЮ В УКРАЇНІ……. 189

Пихтіна А. В., ЕКОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ…… 191

Рачковська В. В., НАДЗВИЧАЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ СИТУАЦІЇ…… 192
Руденко О. В., ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СФЕРІ ФІНАНСІВ…….. 194
Русаневич А. Т., РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЗГІДНО ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ…. 197
Сербін В.С., ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ…….. 200
Сиволап Е. С., АНТРОПОГЕННОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ГИДРОСФЕРУ КАК ОДНУ ИЗ СОСТАВНЫХ ЧАСТЕЙ БИОСФЕРЫ ЗЕМЛИ……... 201
Хотлубей О. М., ЗЕМЛЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ…… 204
Чечета Н. О., ПРАВОВІ ОСНОВИ ОХОРОНИ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ…… 205
Чінчін С.О., ПРАВОВЕ РУГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАДР……... 207
Шатілов О. О., ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ…….. 209